

ย่านบางโคล่กับการอนุรักษ์ดนตรีไทย
Bang Khlo Neighborhood and Thai Traditional Music Conservation

รองศาสตราจารย์ ดร.พรณี บัวเล็ก

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ 2550

ชื่อเรื่อง : ย่านบางโคล่กับการอนุรักษ์คนตรีไทย

ผู้วิจัย : รองศาสตราจารย์ ดร. พรรณี บัวเล็ก

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษามรดกทางวัฒนธรรมคนตรีไทยของย่านบางโคล่ ทั้งการเกิดและความสืบเนื่อง และ 2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการอนุรักษ์คนตรีไทยของย่านบางโคล่จากอดีตถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ใช้การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์และพรรณนา ข้อมูลจากฝ่ายชุมชนในย่านบางโคล่เป็นข้อมูลที่สำคัญที่ใช้ในการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าย่านบางโคล่เป็นพื้นที่สวนที่อุดมสมบูรณ์ในอดีต ที่ตั้งอยู่บนริมน้ำเจ้าพระยา ผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณนี้รุ่นแรกเป็นผู้ที่หนีภัยสงครามมาจากอยุธยา จากหลักฐานพบว่า มีสองวัดที่ก่อสร้าง ประมาณ ปี พ.ศ. 2313 ในสมัยกรุงธนบุรี 3 ปีหลังจากกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ผู้คนได้เคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้มากขึ้นโดยเข้ามายึดอาชีพการทำสวน ชีวิตชาวสวนที่สงบของผู้ที่อยู่ในบริเวณนี้ได้ค่อยๆเปลี่ยนไปเมื่อพบกับขบวนการปรับกรุงเทพฯไปสู่สมัยใหม่ ขบวนการสร้างเมือง และการสร้างอุตสาหกรรมในตลอดช่วงประวัติศาสตร์

คนตรีไทยถือว่าเป็นวัฒนธรรมสำคัญของชาวย่านบางโคล่ ในอดีตชาวสวนที่นี่ได้เล่นคนตรีไทยทั้งในพิธีกรรมทางศาสนาและในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต หรือแม้แต่เพื่อความสนุกสนาน ด้วยเหตุผลที่พื้นที่บริเวณนี้อยู่ติดกับริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ผู้คนจึงได้แลกเปลี่ยนทั้งผลิตผลและวัฒนธรรมกับคนต่างถิ่นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นคนตรีไทยที่อยู่ในบริเวณนี้จึงเป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากแลกเปลี่ยนและผสมผสานของชาวบ้านที่อยู่รอบอ่าวไทย การเล่นคนตรีไทยของชาวบางโคล่ได้ลดน้อยลงไปเมื่อสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนไป

นอกจากชาวสวนแล้ว เจ้านายชั้นสูงเชื้อพระวงศ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ก็มีส่วนสำคัญที่นี้ด้วย วงวังบางคอกแหลมของพระองค์เป็นวงคนตรีไทยที่ดีที่สุดวงหนึ่งในยุคนั้น ความสำเร็จของวงมาจาก 4 ปัจจัยสำคัญ 1. เจ้าของวงมีทรัพย์สินและ มีอำนาจราชศักดิ์ 2. ครูคนตรีที่เป็นอัจฉริยะ 3. นักดนตรีที่มีความอดสาหะ และ 4. บรรยากาศแวดล้อมที่เอื้ออำนวย ทั้งการเมืองและการปกครองในยุคสมบูรณาญาสิทธิราช วงวังบางคอกแหลมนี้มีอายุประมาณ 5 ปี และสิ้นสุดลงเมื่อท่านเจ้าของวงถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. 2475

ปัจจุบันชาวบางคอแหลมได้พยายามฟื้นฟูดนตรีไทย ให้กลับมาที่ย่านบางโคล่อีกครั้ง โดยการจัดตั้งวัดเรืองยศสุทธาราม (วัดบางโคล่ใน) ให้เป็นศูนย์กลางการสอนดนตรีไทยแก่เยาวชน ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2535 และในปัจจุบันก็ยังคงดำเนินการอยู่ ความสำเร็จในการนำดนตรีไทยกลับคืนมาได้นี้ มาจากความร่วมมือ ระหว่างวัด ครูดนตรี และผู้ปกครองของนักเรียน และอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญก็คือการที่ย่านบางโคล่ยังคงมีวัฒนธรรมนี้อยู่ในพื้นที่ สำหรับอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการสอนดนตรีแก่เยาวชนที่สำคัญก็คือ การขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ และการที่คณะกรรมการดำเนินงาน ไม่ได้ร่วมกันกำหนดทิศทางการสอนดนตรีแก่เยาวชนที่ชัดเจน

Title: Bang Khlo Neighborhood and Thai Traditionall Music Conservation

Researcher: Associate Professor Dr. Punnee Bualek

Abstract

The objectives of this research on the Bang Khlo Neighborhood were: 1) to study the Thai musical heritage of Bang Khlo Neighborhood from the beginning to the present and 2) to study the problems and obstruction in its conservation. This research used an historical approach by analysis and description of the material that was collected from documents and interviewing. The Bang Khlo Neighborhood was the major source of the material in this research.

The study found that the Bang Khlo neighborhood was the fertilized garden area on the Chaophaya river side in the past. The prior group locating here escaped from the devastating war of Ayutthaya. According to the evidence it was found that there were two temples constructed in 1770 in the Thonburi period 3 years after the fall of Ayutthaya. In the Early Rattanakosin period many groups of people moved in and located here as the gardeners. The tranquil way of gardeners' lives were gradually changed when they were faced with the process of Bangkok's modernization, urbanization and industrialization in history.

Thai traditional music was the distinct culture at Bang Khlo Neighborhood. In the past the gardeners here played the music in both religious and life ceremonies or even for taking pleasure. Because this area was on the Chaophaya river edge, the people could exchange their products and culture with other communities. The musical knowledge and ability here was exchanged with and assimilated by the culture of the people around the Thai Basin. The playing of Thai traditional music in this area was diminished when the surrounding conditions were changed.

Apart from gardener musicians, a high member of royal family, Prince Lopburi Ramesune had a Pi-ie Part ensemble here. His Bang Kholaem Palace Ensemble was one of the foremost ones of the time. The achievement came from four factors 1. the wealth and power with royal grace of the owner 2. the wisdom of the teacher ; Luan Pradit Pairoh (Sorn Silaprabanrean) 3.the diligent musicians and 4. the atmosphere of the culture under the absolute monarchy era. The Bang Kholaem Palace Ensemble had been existed for 5 years. It ended with its famous building when the owner died in 1932.

At present the people at Bang Khlo had tried to get Thai traditional music back to this area by setting Wat Raunyods Sutharam (Wat Bang Khlo Nai) as the center to teach Thai traditional music to the youth. This center was opened in 1992 and is still functioning today. The achievement of the revival came from the cooperation of the temple, music teachers ,and parents. Another important factor was that this area still had music culture tradition. The important obstructions in Thai traditional conservation here were the lack of state support and the lack of the committee participation in planning the direction of music teaching for the youth.

บทนำ

ความเป็นมา / ความสำคัญของปัญหา

ย่านบางโคล่ ตั้งอยู่ในเขตบางคอแหลม ซึ่งผู้ริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณส่วนโค้งแหลมของลำน้ำ ย่านแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนมาช้านาน กิจกรรมที่สร้างการรวมตัวของผู้คนในบริเวณนี้ในอดีตคือ คนตรีไทย ผู้คนที่เล่นดนตรีไทยมี 2 กลุ่มด้วยกันคือ กลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้าน โดยชาวบ้านที่มีความรู้ทางดนตรีได้รวมตัวกันเองและไปเล่นในงานประเพณี พิธีกรรมต่างๆ และความบันเทิง ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลาง กลุ่มนักดนตรีบางกลุ่มก็จะขึ้นอยู่กับวัด บางกลุ่มก็ไม่ได้สังกัดอยู่กับวัดแต่จะรับจ้างทั่วไปแล้วแต่จะมีใครเป็นผู้ว่าจ้าง ปัจจุบันนักดนตรีกลุ่มนี้ได้เลิกอาชีพการเล่นดนตรีไปเกือบหมดแล้ว

นักดนตรีอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มวังบางคอแหลม นักดนตรีกลุ่มนี้ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมและถ่ายทอดความรู้ทางด้านดนตรีไทยสู่ลูกหลานในชุมชนและละแวกใกล้เคียงอยู่ กำเนิดของคนตรีกลุ่มนี้เกิดขึ้นเมื่อกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ สร้างวังบางคอแหลมที่บริเวณถนนนคริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อใช้เป็นที่ทรงพระสำราญตากอากาศและพักผ่อนใจกับเสียงดนตรีปี่พาทย์ เมื่อประมาณ 5 ปี ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 กรมหลวงลพบุรีได้ทรงอุปถัมภ์นักดนตรีที่มีฝีมือไว้ประจำวังโดยส่วนหนึ่งมาจากวังบูรพา และอีกส่วนหนึ่งมาจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่พระองค์ไปเสาะหามาเอง นอกจากนี้มีหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้มาฝึกสอนนักดนตรีที่วังบางคอแหลมด้วย และยังสามารถแต่งเพลงขึ้นที่วังแห่งนี้ไว้ 2 เพลงคือ เพลงเชิดจันทน์ทางบางคอแหลมและเพลงแขกลพบุรีทางบางคอแหลม

การเผยแพร่ความรู้จากวังบางคอแหลมสู่นักดนตรีชาวบ้านในชุมชนเกิดขึ้นเมื่อ นักดนตรีกลุ่มหนึ่งในวังบางคอแหลมได้แอบชวนกันออกจากวังไปรับงานนอกบริเวณแถบวังนั้นเสมอๆ นักดนตรีชาวบ้านจึงมีโอกาสดูและเรียนรู้การเล่นดนตรีของวังบางคอแหลมแบบครุพักลักจำ ต่อมาภายหลังที่วังบางคอแหลมปิดลงในปี พ.ศ. 2475 นักดนตรีจึงพากันแยกย้ายออกไปจากวัง กลับไปยังสำนักดนตรีและถิ่นฐานเดิมของตน แต่อย่างไรก็ตามความรู้ทางดนตรีของสายวังบางคอแหลมที่ถ่ายทอดสู่ชุมชนยังคงอยู่และยังคงถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่างๆ ปัจจุบันวัดบางโคล่ได้เป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดดนตรีของสายวังบางคอแหลม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษามรดกทางวัฒนธรรมดนตรีไทยของย่านบางโคล่ทั้งการเกิดและความสืบเนื่อง
2. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคต่อการอนุรักษ์ดนตรีไทยของย่านบางโคล่จากอดีตถึงปัจจุบัน

คำถามหลักในการวิจัย

1. มรดกทางวัฒนธรรมดนตรีไทยของชาวย่านบางโคล่เป็นอย่างไร มีเอกลักษณ์ทางดนตรีที่เป็นของท้องถิ่นเองหรือไม่
2. อะไรคืออุปสรรคต่อการอนุรักษ์ดนตรีไทยของชาวบางโคล่

สถานที่ดำเนินการวิจัย

1. ย่านบางโคล่ ได้แก่ วัดบางโคล่ และบ้านผู้นำและบ้านครูดนตรีไทยในบริเวณบางโคล่
2. ห้องสมุดต่างๆ อันได้แก่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ และหอสมุดแห่งชาติ
3. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

1. รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ตามที่ได้กล่าวแล้ว
2. นำข้อมูลที่ได้รับมาทำการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล
3. คัดเลือกและจัดข้อมูลในการจัดเป็นหัวข้อต่างๆ
4. นำเสนอโดยการเขียนเป็นรายงาน

ประโยชน์จากการดำเนินการวิจัย

1. ทำให้เกิดความเข้าใจในมรดกท้องถิ่นทางด้านดนตรีไทยของชาวย่านบางโคล่ อันจะก่อให้เกิดการสืบสานมรดกชิ้นนี้ของคนในท้องถิ่นอย่างมีความเข้าใจมากขึ้น
2. ทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ย่านบางโคล่ได้ดีขึ้น

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลการวิจัยจะนำเสนอต่อเขตบางโคล่เพื่อนำไปจัดทำนโยบายอนุรักษ์ดนตรีของเขตต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้เกิดจากความตั้งใจของผู้วิจัยที่จะศึกษาเรื่องราวที่อยู่รอบตัว ที่ได้เคยเห็นและอยู่กับสิ่งเหล่านี้มาตั้งแต่เกิด และเกรงว่าเรื่องชีวิตของชาวสวน และวัฒนธรรมดนตรีไทยที่บางโคล่นั้นจะเลือนหายไปหากไม่รีบบันทึกไว้ ความตั้งใจนี้ดูเหมือนว่าจะเป็นเหตุผลส่วนตัว แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่สามารถนำไปสู่ ความเข้าใจเรื่องราวของชีวิตสามัญชนชาวกรุงเทพฯ ที่ยังไม่มีใครพูดถึงมากนัก โดยเฉพาะเรื่องราวของสวนในตอนล่างนี้

เมื่อผู้วิจัยยังเป็นเด็กบรรยากาศของสวนที่บางโคล่ สงบ ร่มเย็น ซอยประตู 1 หรือเจริญกรุง 107 ในปัจจุบัน เป็นซอยที่ใช้ไม้กระดาน 2 แผ่นปูเป็นทางเดิน ข้างทางเป็นรั้วพู่ระหงบ้าง เป็นร่องสวนบ้าง และมีสะพานสูงหลายสะพานข้ามลำคลองใหญ่ บ้านของผู้วิจัยเป็นครอบครัวใหม่ที่ย้ายถิ่นเข้ามาจากที่อื่น พ่อมาจากพระประแดง ส่วนแม่ก็มาจากแถวบ้านใหม่ ถนนเจริญกรุง พ่อและแม่แต่งงานกันและมาเช่าที่ปลูกบ้านที่สวนแถววัดจันทน์ในเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2495 ในครั้งนั้นบรรยากาศรอบบ้านเป็นสวนผลไม้ที่คึกคักเกือบทั้งหมด หน้าบ้านนั้นหันออกลำคลอง มีทำนบน้ำไหลมาจากลำน้ำเจ้าพระยา ที่ทำน้ำมีคู่มสำหรับใส่น้ำ เวลาน้ำขึ้นก็ช่วยกันตักน้ำใส่คุ่มเอาไว้ใช้สอย บ้านของเรามีคุ่มเยอะมาก ไม่ต่ำกว่า 20 ใบ เพื่อนบ้านก็มีทั้งชาวสวนและครอบครัวที่ย้ายเข้ามาเช่าที่อยู่เช่นเดียวกัน พวกเราใช้ชีวิตอยู่กันเหมือนญาติ พี่น้อง ที่สำคัญในกลุ่มนี้ยังมี “วงมโหรี วงวัดจันทน์ใน” ที่มีลุงลอยกับป้าใบเป็นหัวหน้าวง เสียงดนตรีที่บรรเลงสร้างความสุขแก่ชุมชนเล็กๆ แห่งนี้ พ่อของผู้วิจัย (ชาญ บัวเล็ก) ก็เข้าไปช่วยตีฉิ่ง เคาะจังหวะด้วยทุกครั้งที่ว่าเวลาฝึกซ้อมนอกจากที่บริเวณบ้านแล้ว ชาวสวนและผู้ที่อยู่ในย่านบางโคล่นี่ยังเล่นดนตรีกันอีกหลายคน มีทั้งเล่นเดี่ยวและเล่นเป็นหมู่คณะ คนเหล่านี้ไปมาหาสู่กัน แลกเปลี่ยนความรู้และฝึกซ้อมร่วมกันเมื่อมีโอกาส

เรื่องราวของชาวสวน และการเล่นดนตรีไทยที่บางโคล่ เกือบจะเลือนหายไปจากพื้นที่นี้แล้ว คนบางโคล่ดั้งเดิมย้ายถิ่นออกไป ที่เหลืออยู่ก็มุ่งทำมาหากินในวิถีชีวิตแบบชาวเมืองใหม่ คนที่อาศัยอยู่ที่บางโคล่ในปัจจุบันก็มาจากที่หลากหลาย จนไม่สามารถทำความรู้จักและรู้ความเป็นมาของแต่ละครอบครัวได้อีก การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนที่บางโคล่ เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 30 ปีมานี้ เมื่อมีการตัดถนนสายใหม่ๆ ในกรุงเทพฯ และสวนที่บางโคล่ก็เป็นส่วนหนึ่งของการตัดถนนนั้น

ความคิดที่อยากจะเขียนเรื่องราวของย่านบางโคล่เกิดขึ้นเมื่อ ประมาณ 10 ปีที่แล้ว เมื่อหลานของผู้วิจัยได้ไปเรียนดนตรีไทยที่วัดเรืองยศสุทธาราม (วัดบางโคล่ใน) เอกสารแผ่นพับที่ได้รับแจกจากครูที่สอน มีเรื่องราวของดนตรีไทยที่บางคอแหลม กล่าวถึงกลุ่มดนตรีพื้นบ้านที่พุ่มพุกตนเองและถ่ายทอดศิลปะดนตรีไทยพื้นบ้านนี้แก่คนรุ่นหลังแบบตัวต่อตัว และยังคงกล่าวถึงวง

ดนตรีไทย วงวังบางค้อแหลม ซึ่งเป็นวงสำคัญในประวัติศาสตร์ดนตรีไทยว่าเกิดขึ้นที่นี่ ข้อความที่ได้รับนี้ผู้วิจัย ได้สอบถามคนเก่าแก่ที่อยู่ในพื้นที่นี้ แต่กลับปรากฏว่าไม่มีผู้ใดสามารถให้ข้อมูลเพิ่มเติมได้เลย

ผู้วิจัยได้นำความตั้งใจที่จะสืบค้นนี้ไปปรึกษา ครูอุปถัมภ์ จินสลด ท่านเป็นครูสอนดนตรีไทยที่วัดเรืองยศสุทธาราม ท่านได้ให้การสนับสนุนอย่างดี ตลอดจนช่วยหาข้อมูลและช่วยติดต่อ ครูชาญ จรุงกลิ่น เพื่อให้ข้อมูลในอดีตด้วย เมื่อผู้วิจัยเข้าไปพบครูอุปถัมภ์นั้น มีความหนักใจอย่างมากตรงที่ครูคาดหวังกับงานค้นคว้าชิ้นนี้ของผู้วิจัยว่าจะทำได้ดี ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วผู้วิจัยไม่สามารถเล่นดนตรีไทยได้เลยสักชิ้นและก็ไม่มีความรู้เกี่ยวกับดนตรีและเพลงไทยด้วย ผู้วิจัยได้แต่ให้สัญญาว่าจะตั้งใจทำแต่ไม่รู้ว่าจะทำได้ดีแค่ไหน คุณเหมือนเมื่อเริ่มต้นที่จะค้นคว้า หนทางจะมีคนไม่รู้ว่าจะค้นคว้าและเก็บข้อมูลอย่างไร วงบางค้อแหลมก็เป็นเพียงแค่ความทรงจำที่เลื่อนรางของคนในท้องถิ่น ว่างได้หรือถอนไปนานแล้ว การนำเรื่องราวของวังตลอดจนตัววังให้กลับมาใหม่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์จะทำได้อย่างไร นักดนตรีที่บางโคล่ที่เป็นชาวบ้านก็เสียชีวิตไปเกือบหมดแล้ว ลูกหลานก็ไม่ค่อยรู้เรื่องในอดีตมากนัก สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาของผู้วิจัย

ปัญหาการวิจัยเหล่านี้ได้คลี่คลายลงเมื่อลงมือทำวิจัยจริงๆ เนื่องจากความตั้งใจที่จะศึกษาเรื่องนี้ของผู้วิจัยตรงกับความต้องการของชาวบางโคล่ หลายท่านมาพบที่บ้านของผู้วิจัยและเล่าเรื่องราวที่ท่านรู้ให้ฟังได้แก่ อาสมหมาย ต้นวัชรปानी และน้ำชอบ บัวบุตรา ท่านเจ้าอาวาสวัดจันทร์ใน พระครูปิยศีลาภรณ์(หลวงพ่อจำปี) ช่วยหาหนังสือและให้ยืมเป็นเวลานาน บางท่านช่วยทำงานเหมือนกับผู้ร่วมทำวิจัยและช่วยแก้ไขความเข้าใจในเรื่องราวของผู้คนในพื้นที่นี้ เมื่อผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลที่บริเวณวังบางค้อแหลมในอดีต ชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ช่วยกันเล่าเรื่องราวและร่างภาพของวังเท่าที่จำได้ ท่านเหล่านั้นได้แก่ คุณปรารมภ์ มีศิริ คุณปราณี ศรีพ่อง และครอบครัว “ภูสุวรรณ” ข้อความที่สร้างความประทับใจแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง ที่ชาวบ้านได้กล่าวถึงการให้ข้อมูลในครั้งนี้ว่า “ดีใจจัง ที่ชุมชนเราจะได้มีประวัติศาสตร์” ข้อความนี้ได้ช่วยต่อยุ่ความสำคัญของการทำงานชิ้นนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าอาวาสทุกวัด และท่านผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ช่วยให้งานชิ้นนี้ประสบความสำเร็จ ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติที่กรุณาให้โอกาสและให้เงินทุนสนับสนุนการวิจัย และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ธนกฤต ออกนิษฐ์ธาดา ที่ปรึกษาโครงการที่ใส่ใจและคำปรึกษาโดยตลอด

ผู้วิจัยหวังว่างานชิ้นนี้จะช่วยทำความเข้าใจชาวบางโคล่ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีไทยในท้องถิ่นนี้ดีขึ้น และหวังว่างานชิ้นนี้จะมีส่วนในการกระตุ้นให้เกิดการค้นคว้าเรื่องราวของสามัญชนในท้องถิ่นกรุงเทพฯ มากยิ่งขึ้น

บทนำ

ความเป็นมา / ความสำคัญของปัญหา

ย่านบางโคล่ ตั้งอยู่ในเขตบางคอแหลม ซึ่งผู้ริเริ่มฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณส่วนโค้งแหลมของลำน้ำ ย่านแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนมาช้านาน กิจกรรมที่สร้างการรวมตัวของผู้คนในบริเวณนี้ในอดีตคือ คนตรีไทย ผู้คนที่เล่นดนตรีไทยมี 2 กลุ่มด้วยกันคือ กลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้าน โดยชาวบ้านที่มีความรู้ทางดนตรีได้รวมตัวกันเองและไปเล่นในงานประเพณี พิธีกรรมต่างๆ และความบันเทิง ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลาง กลุ่มนักดนตรีบางกลุ่มก็จะขึ้นอยู่กับวัด บางกลุ่มก็ไม่ได้สังกัดอยู่กับวัดแต่จะรับจ้างทั่วไปแล้วแต่จะมีใครเป็นผู้ว่าจ้าง ปัจจุบันนักดนตรีกลุ่มนี้ได้เลิกอาชีพการเล่นดนตรีไปเกือบหมดแล้ว

นักดนตรีอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มวังบางคอแหลม นักดนตรีกลุ่มนี้ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมและถ่ายทอดความรู้ทางด้านดนตรีไทยสู่ลูกหลานในชุมชนและละแวกใกล้เคียงอยู่ กำเนิดของคนตรีกลุ่มนี้เกิดขึ้นเมื่อกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ สร้างวังบางคอแหลมที่บริเวณถนนนคริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อใช้เป็นที่ทรงพระสำราญตากอากาศและพักผ่อนใจกับเสียงดนตรีปี่พาทย์ เมื่อประมาณ 5 ปี ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 กรมหลวงลพบุรีได้ทรงอุปถัมภ์นักดนตรีที่มีฝีมือไว้ประจำวังโดยส่วนหนึ่งมาจากวังบูรพา และอีกส่วนหนึ่งมาจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่พระองค์ไปเสาะหามาเอง นอกจากนี้มีหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นผู้มาฝึกสอนนักดนตรีที่วังบางคอแหลมด้วย และยังสามารถแต่งเพลงขึ้นที่วังแห่งนี้ไว้ 2 เพลงคือ เพลงเชิดจันทางบางคอแหลมและเพลงแขกลพบุรีทางบางคอแหลม

การเผยแพร่ความรู้จากวังบางคอแหลมสู่นักดนตรีชาวบ้านในชุมชนเกิดขึ้นเมื่อ นักดนตรีกลุ่มหนึ่งในวังบางคอแหลมได้แอบชวนกันออกจากวังไปรับงานนอกบริเวณแถบวังนั้นเสมอๆ นักดนตรีชาวบ้านจึงมีโอกาสดูและเรียนรู้การเล่นดนตรีของวังบางคอแหลมแบบครุพักลักจำ ต่อมาภายหลังที่วังบางคอแหลมปิดลงในปี พ.ศ. 2475 นักดนตรีจึงพากันแยกย้ายออกไปจากวัง กลับไปยังสำนักดนตรีและถิ่นฐานเดิมของตน แต่อย่างไรก็ตามความรู้ทางดนตรีของสายวังบางคอแหลมที่ถ่ายทอดสู่ชุมชนยังคงอยู่และยังคงถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่างๆ ปัจจุบันวัดบางโคล่ได้เป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดดนตรีของสายวังบางคอแหลม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษามรดกทางวัฒนธรรมดนตรีไทยของย่านบางโคล่ทั้งการเกิดและความสืบเนื่อง
2. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคต่อการอนุรักษ์ดนตรีไทยของย่านบางโคล่จากอดีตถึงปัจจุบัน

คำถามหลักในการวิจัย

1. มรดกทางวัฒนธรรมดนตรีไทยของชาวย่านบางโคล่เป็นอย่างไร มีเอกลักษณ์ทางดนตรีที่เป็นของท้องถิ่นเองหรือไม่
2. อะไรคืออุปสรรคต่อการอนุรักษ์ดนตรีไทยของชาวบางโคล่

สถานที่ดำเนินการวิจัย

1. ย่านบางโคล่ ได้แก่ วัดบางโคล่ และบ้านผู้นำและบ้านครูดนตรีไทยในบริเวณบางโคล่
2. ห้องสมุดต่างๆ อันได้แก่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ และหอสมุดแห่งชาติ
3. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

1. รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ตามที่ได้กล่าวแล้ว
2. นำข้อมูลที่ได้รับมาทำการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล
3. คัดเลือกและจัดข้อมูลในการจัดเป็นหัวข้อต่างๆ
4. นำเสนอโดยการเขียนเป็นรายงาน

ประโยชน์จากการดำเนินการวิจัย

1. ทำให้เกิดความเข้าใจในมรดกท้องถิ่นทางด้านดนตรีไทยของชาวย่านบางโคล่ อันจะก่อให้เกิดการสืบสานมรดกชิ้นนี้ของคนในท้องถิ่นอย่างมีความเข้าใจมากขึ้น
2. ทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ย่านบางโคล่ได้ดีขึ้น

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลการวิจัยจะนำเสนอต่อเขตบางโคล่เพื่อนำไปจัดทำนโยบายอนุรักษ์ดนตรีของเขตต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
บทนำ	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
บทที่ 1 การก่อตัวและวิถีชีวิตของชุมชนในย่านบางโคล่	1
1.1 การก่อตัวของชุมชนในย่านบางโคล่	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการก่อตัวของชุมชน	4
1.3 วิถีชีวิตของชาวสวนในชุมชนบางโคล่ในอดีต	14
1.4 ตลาดน้ำกับวิถีชีวิตชาวบางโคล่	27
1.5 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบางโคล่	33
บทที่ 2 คนตรีไทยที่บางโคล่-บางคอแหลม	42
2.1 ประเภทของคนตรีไทยในอดีต	44
2.2 คนตรีชาวบ้านที่บางโคล่	47
2.3 วงวังบางคอแหลม	60
บทที่ 3 การสืบทอดวัฒนธรรมคนตรีไทยที่บางโคล่	83
3.1 ประวัติความเป็นมาของชมรมคนตรีไทยที่วัดเรืองยศ(วัดบางโคล่ใน)	83
3.2 การสอนคนตรีไทยที่วัดเรืองยศสุทธาราม(วัดบางโคล่ใน)	90
3.3 ผลต่อชุมชนในย่านบางโคล่ และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการ	97
บทที่ 4 บทสรุป	104
ภาคผนวก	110
บรรณานุกรม	129

บทที่ 1

การก่อตัวและ วิถีชีวิตของชุมชนในย่านบางโคล่

1.1 การก่อตัวของชุมชนในย่านบางโคล่

บางโคล่ ในปัจจุบัน มีฐานะเป็นแขวงหรือตำบลอยู่ในเขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร ในเขตนี้มีอยู่ 3 แขวงด้วยกันคือ แขวงบางคอแหลม แขวงวัดพระยาไกร และแขวงบางโคล่ พื้นที่ของเขตบางคอแหลมทั้งหมดตั้งอยู่ริมฝั่งซ้ายหรือฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณใกล้ส่วนแหลมโค้งของลำน้ำ บางโคล่อยู่ปลายสุดของเขตทอดตัวไปตามลำน้ำเจ้าพระยาก่อนที่จะถึงปากอ่าว พื้นที่ดินของบางโคล่เกิดจากการทับถมของตะกอนหรือโคลนตมจากแม่น้ำมาทับถมปี พื้นที่บริเวณบางโคล่นั้นเป็นลักษณะ ที่ลุ่ม ดินตะกอน เป็นดินที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่นี้จึงเหมาะแก่การทำสวน

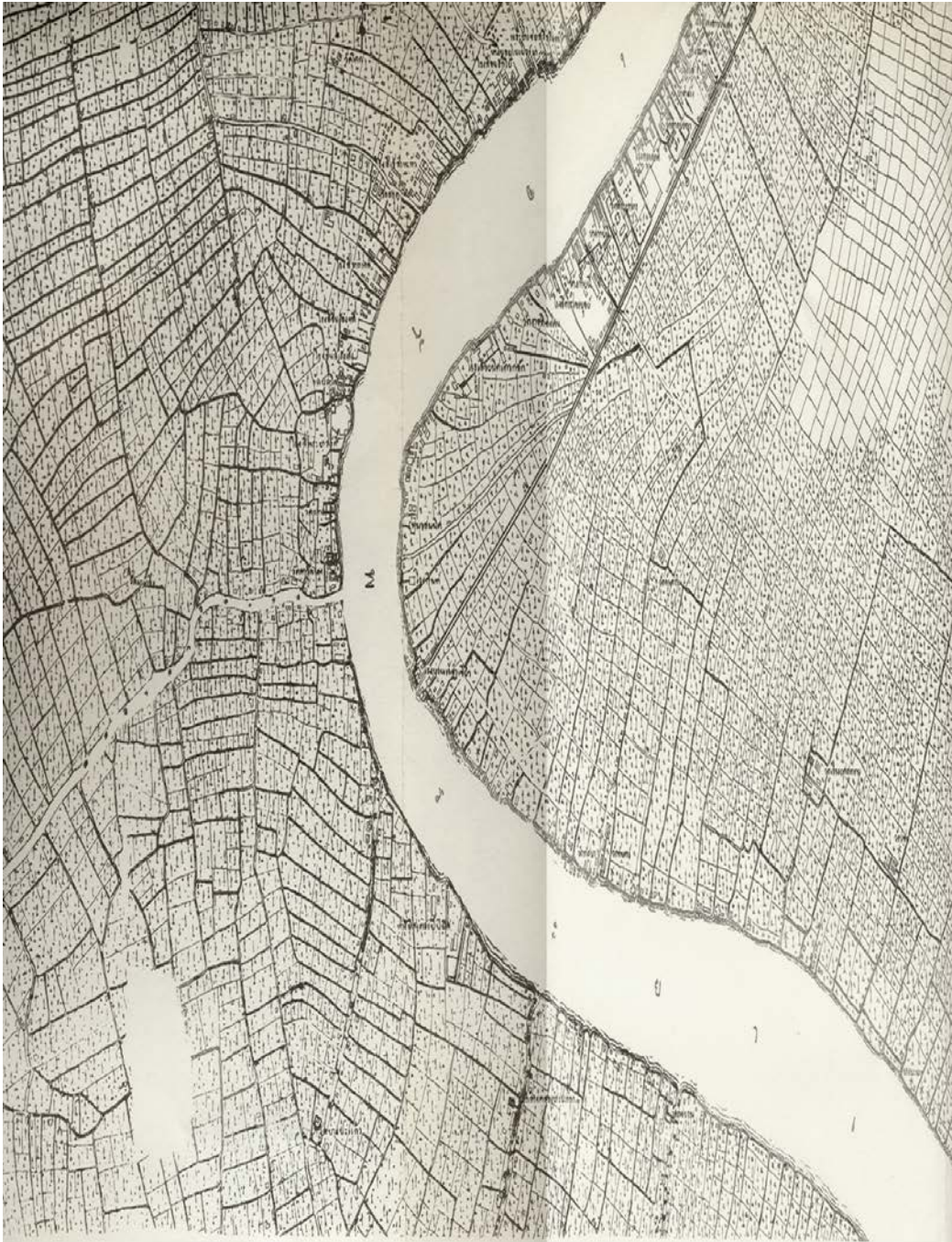
ที่มาของ คำว่า “บางโคล่” มาจากอะไร ไม่มีการอธิบายที่ชัดเจน คำนี้สามารถแยกออกได้เป็น 2 ส่วนด้วยกันคือคำว่า “บาง” กับ “โคล่” คำว่า บางหรือ บ้านเป็นคำเดียวกัน ส่วนคำว่าโคล่นั้นสามารถสันนิษฐานเป็น 2 แนวทาง แนวทางที่หนึ่ง หมายถึงพื้นที่ชุ่มน้ำและมีคลองจำนวนมาก ความหมายเดียวกับดินโคลน¹ อีกแนวทางหนึ่งนั้นอาจมาจากคำว่า โลก หรือเกาะ ตามลักษณะการคเคี้ยวของลำน้ำ บางโคล่นั้นอาจมาจากคำว่า บางโลก หรือบ้านโลก ซึ่งใกล้เคียงกับลักษณะของพื้นที่ที่มีโลกน้ำอยู่ บ้านโลกหรือบางโลกเมื่อเรียกไปเรื่อยๆจึงเพี้ยนมาเป็นบางโคล่ ข้อสันนิษฐานทั้ง 2 แนวทางนี้ไม่มีข้อสรุป แต่สำหรับผู้วิจัยคิดว่า บางโคล่มาจากบ้านโลกมีเหตุผลมากกว่า

ข้อสันนิษฐาน บางโคล่ มาจากคำว่าบ้านโลก ซึ่งมีโลกอยู่นั้น ได้ปรากฏหลักฐานในพื้นที่ ว่ามีโลกที่เป็นลักษณะเด่นของชุมชนแห่งนี้ ดังข้อความในหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณแม่เชย เปรมสมาน เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2526 ได้กล่าวถึงบางโคล่ว่า

“บางโคล่ เป็นตำบลเล็กๆ อยู่ในเขตอำเภอยานนาวา แต่เดิมนั้นบางโคล่มีโลกอยู่เรียกกันว่า โลกจัน เล่ากันว่า เดิมทีที่แห่งนี้และตำบลอื่นๆ ในเขตนี้เป็นปากอ่าว มีเรือสำเภาค้าขายจากต่างประเทศแล่นเข้ามาจอดอยู่เสมอ และที่โลกจันแห่งนี้ก็ขุดพบหัวสำเภาเรือ จะเป็นเรือสำเภาเกยตื้นหรือล่มก็มีอาจจะเดาได้ โลกจันได้หายไปราวปี พ.ศ. 2506 เพราะถูกถนนซอยประตู 1 ตัดผ่าน”²

¹ ความเห็นของครูปลัดแก้ว จินสลด โลกจัน นั้นอยู่ระหว่างวัดบางโคล่และวัดไทร

² อนุสรณ์งานศพคุณแม่เชย เปรมสมาน

ภาพที่ 1 แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2440 (เฉพาะส่วนบางโคโล่-บางคอแหลม)แสดงพื้นที่การทำนาและทำสวน การตั้งบ้านเรือนและถนน

ที่มา กรมแผนที่ทหาร แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2431-2474 กองทัพบกจัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสเฉลิม

พระชนมพรรษา 5 รอบ 5 ธันวาคม 2530

ข้อสันนิษฐานคำว่าบางโคล่ มาจากคำว่าบ้าน โคนี้ใกล้เคียงกับข้อสันนิษฐานคำว่าบางกอก ซึ่งอาจมาจากคำว่าปามะกอก (บ้านมะกอก) เพราะมีต้นมะกอกขึ้นอยู่มาก หรืออาจมาจากคำว่าบ้าน โคน หรือบาง โคน บ้านเกาะ บ้านมะกอก ข้อสันนิษฐานนี้มาจากลักษณะลักษณะแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลโค้งเป็นรูปโค้งเกือกม้า(Oxbow Lake) คดเคี้ยววนเวียนไปมาคล้ายเกาะหลายขนาดซ้อนกันอยู่ทั่วบริเวณน้ำ โดยเฉพาะฝั่งตะวันตก เนื่องจากมีลำคลองมากมายอยู่ ในขณะที่ฝั่งตะวันออกเป็นแผ่นดินทะเลตมและท้องทุ่ง³

คุณอาสมหมาย ต้นวัชรปาลี(อาเปี้ยก) ซึ่งเป็นคนในท้องที่บางโคล่ตั้งแต่เกิด ปัจจุบันท่านมีอายุ 71ปี เล่าเรื่องเกี่ยวกับโคกจัน ว่า เดินเลยจากวัดบางโคล่ไปจะมีคลองข้าม เมื่อข้ามคลองไปก่อนจะถึงวัดไทร จะมีเนินดินสูงๆ และก็มีต้นไทรใหญ่อยู่ซ้ายมือ เนินดินสูงบริเวณนี้เรียกว่าโคกจัน การเรียกว่าโคกเพราะเนินดินที่สูงและมีต้นจันทน์อยู่ ในสมัยก่อนมีคนเล่าว่ามีเรือสำเภามาเกยตื้นอยู่บริเวณนี้⁴

แขวงบาง โคล่ตั้งอยู่ในเขตบางคอแหลมในปัจจุบันซึ่งแต่เดิมเขตนี้เรียกว่าบ้านทวาย คำว่า บางคอแหลมก็เป็นคำที่ถูกเรียกตามลักษณะของพื้นที่ มาจากการคดเคี้ยวเป็นคอแหลมยื่นออกไปในลำน้ำ ก่อนที่จะมาใช้คำว่า บางคอแหลมในปัจจุบัน ได้มีการใช้คำว่าอำเภอบางทวายและยานนาวามาก่อนพื้นที่แห่งนี้อยู่ตรงข้ามกับอำเภอราชบุรณะที่ฝั่งธนบุรี การที่เรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า บ้านทวาย เนื่องจากในปี พ.ศ. 2334 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระยาทวาย(แมงจันจา) ชาวทวายเชื้อสายพม่า เป็นผู้นำชาวทวายเป็นกบฏต่อพม่าเพื่อตั้งตนเป็นอิสระแต่สู้ทหารพม่าไม่ได้ จึงพาสักรพรรคพวกเข้ามาสวามิภักดิ์ จึงโปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านเรือนอยู่ตีนอกป่าช้า วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร (ปัจจุบันคือตรอกทวาย ซึ่งอยู่ใกล้สะพานแม่น้ำศรี) ครั้นปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ชาวทวายกลุ่มนี้ย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ห่างจากราชธานีไปทางตะวันออก ณ ตำบลคอกควาย เมื่อชาวทวายมาตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่น ชื่อของตำบลคอกควายจึงเปลี่ยนมาเป็น ตำบลบ้านทวาย จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อโปรดให้สถาปนาวัดคอกควายขึ้นใหม่ และพระราชทานนามพระอารามใหม่นี้ว่า วัดยานนาวา ชื่อตำบลบ้านทวายจึงเปลี่ยนเป็นตำบลยานนาวาตามมานพระอารามใหม่⁵ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2443 ได้มีการตั้งอำเภอ

³ สวรรค์ ตั้งตรงสิทธิกุล กรุงเทพฯไม่มีพิพิธภัณฑ์กรุงเทพฯ ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ สำนักพิมพ์มติชน มีนาคม 2545 หน้า 9.

⁴ สัมภาษณ์คุณสมหมาย ต้นวัชรปาลี

⁵ สันนิษย์ วีระศิลป์ชัย ชื่อบ้านนามเมืองในกรุงเทพฯ พิมพ์ครั้งที่6 สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม 2546 หน้า 275-276.

บางรักเป็นอำเภอขึ้นในกรุงเทพมหานคร และตั้งที่ทำการบ้านทวายเป็นตำบลบางรัก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2458 ได้มีการแยกท้องที่อำเภอบางรักออก ตั้งเป็นอำเภอบ้านทวาย และแยกท้องที่บ้านทวายออกจากตำบลบางรัก ตั้งเป็นตำบลบ้านทวาย ส่วนอำเภอบางรัก ย้ายไปตั้งอำเภอที่ตำบลสี่พระยา ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 จึงเปลี่ยนชื่อตำบลบ้านทวายเป็นตำบลยานนาวา และเปลี่ยนชื่ออำเภอบ้านทวายเป็นอำเภอยานนาวา ในปีพ.ศ. 2516 ได้เปลี่ยนตำบลยานนาวาเป็นแขวงยานนาวา และอำเภอยานนาวาเป็นเขตยานนาวาขึ้นอยู่ในกรุงเทพมหานคร⁶ เขตยานนาวาต่อมาภายหลังได้ถูกแบ่งเป็น เขตยานนาวาและบางคอแหลม

ในสมัยอยุธยาบางโคล่คงเป็นแผ่นดินที่เป็นทะเลตม ไม่มีคนเข้ามาอยู่อาศัย บางโคล่เป็นที่ตั้งของชุมชน 2 วัฒนธรรม คือชาวไทย และชาวจีน คนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานคือชาวไทย ต่อมาก็เป็นชาวจีน ชาวไทยจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาและเป็นคนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้ ส่วนชาวจีนนั้นเข้ามาทำมาหากินโดยการเป็นผู้เช่าทำสวนของชาวไทยและใช้ชีวิตอยู่ปะปนกับชาวไทย

1.2 วัดกับการก่อตัวของชุมชน

พื้นที่ในบางโคล่มีวัดทั้งหมด 5 วัดด้วยกันคือ วัดจันทร์นอก(2313) วัดจันทร์ใน(2313) วัดบางโคล่นอก (2361) วัดบางโคล่ในหรือวัดเรืองยศสุทธาราม (มีหลักฐานว่าอุโบสถหลังเก่าสร้างปี 2342 ส่วนหลักฐานการตั้งวัดนั้นระบุว่าเมื่อ 2400) และวัดไทร (2410)⁷ วัดทั้งหมดเป็นวัดมหานิกาย ราษฎรเป็นผู้ที่สร้างและบูรณะ ขนาดของวัด เป็นวัดขนาดกลางมีพื้นที่ 5-10 ไร่ การก่อสร้างวัดก็เป็นไปตามเหตุผล โดยทั่วไปคนไทยนิยมสร้างวัดในละแวกบ้านที่ตนอาศัยอยู่ สถานที่ตั้งของวัดมีความสัมพันธ์กับเส้นทางคมนาคม ในอดีตนั้นเส้นทางน้ำเป็นเส้นทางสำคัญ การตั้งถิ่นฐานของประชาชนส่วนใหญ่อยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำหรือลำคลอง ที่ตั้งของวัดมักอยู่ที่ศูนย์กลางชุมชนตามริมฝั่งแม่น้ำหรือลำคลอง และด้านหน้าของวัดจะหันไปยังเส้นทางคมนาคมด้วย ทั้งนี้เพื่อความสะดวกของชาวบ้านที่จะมาร่วมพิธี

⁶ สุนัย ราชภัณฑารักษ์ อธิบายเรื่อง บ้านทวายไว้ในหนังสืออักษรอนุกรมภูมิประวัติ กรุงเทพมหานครและจังหวัด

ใกล้เคียง หน้า 22-23พื้นที่ในบางโคล่มีวัดทั้งหมด 5 วัดด้วยกันคือ วัดจันทร์นอก(2313) วัดจันทร์ใน(2313) วัดบางโคล่นอก(2361) วัดบางโคล่ในหรือวัด

⁷ กองพุทธศาสนาสถาน ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรุงเทพฯ 2549 หน้า 38 ,39, 105, 131, 251,247, 357.

หรือทำบุญ แม่น้ำลำคลองสายสำคัญ ซึ่งมีวัดตั้งอยู่หนาแน่น ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา คลองบางกอกน้อย คลองบางกอกใหญ่ คลองดาวคะนอง คลองบางขุนเทียน เป็นต้น⁸

ในอดีตนั้นวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ชาวบ้านจะใช้วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆในชีวิต นับตั้งแต่เกิดจนตาย พิธีกรรมทางศาสนาและงานประเพณีทางสังคมก็จะจัดขึ้นที่วัด นอกจากนี้วัดยังเป็นที่ให้การศึกษาแก่ลูกหลานของชุมชนก่อนที่จะมีระบบโรงเรียนที่แยกตัวออกจากวัด วัดจึงเป็นเครื่อง อธิบายการก่อตัวและการขยายตัวของชุมชน ได้เป็นอย่างดี

ตารางการจัดตั้งวัดในบางโคล่

ชื่อวัด	ปี พ.ศ.	ขนาดพื้นที่	เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน
1. วัดจันทร์นอก	2313	10 ไร่ 1 งาน 45 ตารางวา	พระครูปัญญาภริต (2524-ปัจจุบัน)
2. วัดจันทร์ใน	2313	7 ไร่ 3 งาน 40 ตารางวา	พระครูปิยศีลาภรณ์ (2532-ปัจจุบัน)
3. วัดเรืองยศสุทธาราม (วัดบางโคล่ใน)	อุโบสถหลังเก่าสร้างปี 2342 จัดตั้งวัดปี 2400	9 ไร่ 1 งาน 84 ตารางวา	พระครูโสภาสภิตติวัฒน์ (2526-ปัจจุบัน)
4. วัดบางโคล่นอก	2361	7 ไร่ 3 งาน 38/10 ตารางวา	พระสุพจน์ โกวิท (2549-ปัจจุบัน)
5. วัดไทร	2410	5 ไร่ 1 งาน 27 ตารางวา	พระครูโสภณธรรมรังสี (2521-ปัจจุบัน)

ที่มา : กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร, 2549, หน้า 38, 39, 105, 131, 247.

⁸ เนตรนภิส นาควัชระ ปิยนาด บุนนาค จุลทรรศน์ พยาขรานนท์. “วัดในกรุงเทพฯ.” รายงานวิจัยเพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการ เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี 2525 หน้า 40-41 .

รูปปั้นหลวงปู่พุ่ม ที่วัดบางโคล่นอก หลวงปู่พุ่มมีชื่อเดิมว่า พระครูรัตนรังสี เป็นอดีตเจ้าอาวาส (พ.ศ. 2461-2489)

โบสถ์วัดบางโคล่นอก

พระพุทธรูป 7 องค์ ในโบสถ์เป็นพระเก่าแก่ ตั้งแต่มีการสร้างโบสถ์ พระปรารภนั่งสมาธิ 3 องค์เป็นปูนปั้น ส่วนพระยืน 4 องค์เป็นโลหะทองเหลือง

รูปภาพพระและเณรของวัดจันทร์ใน ถ่ายในปี พ.ศ. 2498

โบสถ์วัดจันทร์ใน รูปทรงของโบสถ์เป็นแบบเดียวกับวัดในสมัยอยุธยา หลังคาหน้าวันเป็นทรงเป่าใช้กันฝน

พระครูปิย ศีลาภรณ์ (หลวงพ่ोजำปี) เจ้าอาวาสวัดจันทร์ใน (ปัจจุบัน)

วัดจันทรินเป็นวัดเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของชุมชนบางโคล่ ตั้งเมื่อพ.ศ. 2313 พร้อมกับการตั้งวัดจันทรนอก วัดตั้งอยู่ริมคลองวัดจันทร จากการสัมภาษณ์ทางเจ้าอาวาสพระครูปิยศีลาภรณ์เจ้าอาวาสวัดจันทริน หรือหลวงพ่ोजำปี ท่านมาบวชที่วัดแห่งนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 ท่านเป็นชาวนครชัยศรี ก่อนที่จะมาบวชท่านทำงานรับจ้างก่อสร้าง อยู่แถวเจริญกรุง ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2489 ท่านได้เล่าเรื่องการตั้งวัดแห่งนี้ตามที่ได้รับฟังมาว่าตั้งก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ 12 ปี ที่สร้างนั้นไม่ปรากฏนาม แต่เป็นผู้มียศศักดิ์ชั้นหม่อมเจ้า ผู้ที่หนีกรุงแตกมาจากกรุงศรีอยุธยา วัดจันทรินและวัดจันทรนอกสร้างในเวลาเดียวกันคนสร้างคงเป็นญาติพี่น้องกัน เหตุที่มาอยู่บริเวณนี้เนื่องจากในสมัยก่อนบริเวณนี้เป็นป่ารกเหมาะแก่การตั้งชุมชนเพื่อหลบซ่อน ที่วัดจันทรินยังคงรักษาโบสถ์เก่าแก่ตั้งแต่เริ่มสร้างและสร้างเสร็จได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ ปี พ.ศ.2330 หลังตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ 5 ปี ปัจจุบันโบสถ์หลังนี้ยังคงอยู่ และภายในโบสถ์มีพระสมัยอชุธยาเก็บรักษาไว้ในโบสถ์ 7 องค์ พระปรางค์นั่งสมาธิ 3 องค์ เป็นปูนปั้น ส่วนพระยืน 4 องค์เป็นโลหะทองเหลือง พระพุทธรูปทั้ง 7 องค์นั้นมาพร้อมกับการสร้างโบสถ์ อาจจะสร้างโบสถ์แล้วไปนำพระสมัยอชุธยามาเก็บรักษาไว้ ส่วนคำว่า จันทร แปลว่า ดวงจันทร์ เดิม อาจใช้คำว่า จันท์ ซึ่งเป็นชื่อของต้นไม้ที่ขึ้นชุกชุมในบริเวณนี้ เนื้อที่วัดจันทรินเริ่มแรกมี 6 ไร่ ต่อมาตระกูลเปรมสมาน ถวายอีก 3 ไร่ 32 ตารางวา ตรงบริเวณหน้าวัด เจ้าอาวาสวัดองค์แรกๆคือ หลวงปู่เกศ พระอาจารย์สาย ทองหล่อ พระมหาจันทรจักรธรรมโม พระครูปิยศีลาภรณ์ (องค์ปัจจุบัน)⁹

ในส่วนของวัดจันทรนอกซึ่งตั้งมาพร้อมกับวัดจันทริน พระครูปัญญาภริต เจ้าอาวาสได้เล่าเรื่องการสร้างวัดว่า สันนิษฐานว่าวัดแห่งนี้ก่อสร้างปลายอยุธยา เป็นวัดเก่าแก่ที่สุดในเขตนี้ หลักฐานที่ปรากฏในโบสถ์หลังเก่านั้นว่าสร้างในปี พ.ศ. 2313 ซึ่งสมัยที่กรุงธนบุรีเป็นราชธานีแล้ว รูปทรงการก่อสร้างของตัวโบสถ์ ฝาผนังด้านฐานเป็นรูปท้องเรือ หลังคาวัดด้านหน้าทรงเป็ใช้กันฝน ซึ่งเป็นแบบการก่อสร้างวัดของอยุธยา เป็นทรงเดียวกับวัดจันทริน นอกจากนี้วัดยังมีพระพุทธรูปที่เก่าแก่จำนวนมากเป็นพระสมัยอชุธยา ปัจจุบันเหลืออยู่เพียง 1 องค์ที่เป็นพระพุทธรูปสมัยอชุธยา นอกนั้นเป็นพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งก็เหลืออยู่น้อยเช่นกัน สาเหตุมาจากถูกโจรลักขโมย และเจ้าอาวาสองค์ก่อนได้นำของมีค่าในวัดออกไปขายกิน พระพุทธรูปพระศรีอาริย์ เป็นพระพุทธรูปอยุธยาที่เหลืออยู่เป็นทองสำริดเนื้อดิน หนักมากไม่สามารถขนย้ายด้วยคนๆ เดียว แต่เดิมมีพระองค์ใหญ่ครอบ

⁹ พระครูปิยศีลาภรณ์ นามเดิม จำปี อักษรศรี ปัจจุบันอายุ 76 ปี มาบวชที่วัดจันทรินตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2550

อยู่ เมื่อยกพระองค์ใหญ่ออกเพื่อทำความสะอาดจึงพบพระพุทธรูปสัมริด พระศรีอานอยู่ภายใน ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ไว้บนกุฏิเจ้าอาวาส ที่อยู่คณะ 5¹⁰

พระพุทธรูปพระศรีอาริย์ เป็นพระพุทธรูปสมัยอยุธยา เนื้อทองสัมริดที่วัดจันทร์นอก

หมู่พระพุทธรูปที่อยู่ในโบสถ์วัดจันทร์นอก

โบสถ์หลังเก่าของวัดจันทร์นอก รูปทรงหลังคาเป็ด้านหลัง และฝาผนังเป็ด้านหน้าและฝาผนังด้านล่างเป็นรูปท้องเรือ

โบสถ์หลังเก่าและโบสถ์หลังใหม่ของวัดจันทร์นอก

¹⁰ พระครูปัญญาภริต เจ้าอาวาสวัดจันทร์นอก อายุ 75 ปี เดิมเป็นคนชัยภูมิ มาบวชที่วัดนี้เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2519 เมื่อ 30 ปีก่อน สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2550

เจ้าอาวาสวัดจันทร์นอก พระครูปัญญาภริต (ปัจจุบัน)

จากหลักฐานพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาและวันเวลาที่ระบุไว้ในการสร้างโบสถ์ทั้ง 2 วัดก็น่าเชื่อว่าชุมชนแห่งนี้เป็นชาวบ้านที่อพยพมาจากอยุธยา ที่ตั้งของวัดจันทร์นอกและวัดจันทร์ในอยู่ในลำคลอง วัดจันทร์ที่เป็นลำน้ำไหลมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา ใครเป็นผู้สร้างวัดทั้ง 2 นี้ไม่มีหลักฐานที่ระบุไว้ การที่ชุมชนแห่งนี้สร้าง 2 วัดขึ้นพร้อมกันก็น่าเชื่อว่าจำนวนผู้อพยพมากมีมากพอสมควร จึงสร้างวัดขึ้น 2 แห่ง และคงมีการนำพระพุทธรูปมาพร้อมกับการอพยพด้วยจึงสร้างโบสถ์เพื่อเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป

เมื่อบ้านเมืองสงบในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีคนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้เพิ่มขึ้น จึงมีการจัดตั้งวัดเพิ่มขึ้นอีก 3 วัดคือ วัดบางโคล่นอกและวัดเรืองยศสุทธาราม (บางโคล่นอก) เป็นวัดคู่ เช่นเดียวกับวัดจันทร์นอกและวัดจันทร์ใน วัดเรืองยศสุทธาราม ตามประวัติวัดนี้ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2400 ข้อมูลของวัดระบุว่าอุโบสถหลังเก่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2342 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2325-2352) หลังจกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ 17 ปี วัดบางโคล่นอกจัดตั้งในปี พ.ศ. 2361 ในสมัยรัชกาลที่ 2 (พ.ศ. 2352-2367) ส่วนวัดไทรจัดตั้งในปี 2410 ซึ่งอยู่ในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394-2411) วัดทั้ง 3 แห่งนี้ไม่ได้ระบุว่าใครเป็นผู้สร้าง การที่ไม่ระบุนี้ก็น่าจะเป็นว่าชุมชนช่วยกันสร้าง

วัดบางโคล่นอก เป็นวัดใหญ่และเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งของบางโคล่ แต่ไม่พบหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้าง ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้วัดแต่เดิม ก็โยกย้ายออกจากท้องถิ่นไปเกือบหมดแล้ว ตระกูลที่เป็นเจ้าของที่ดินในบริเวณนี้ได้แก่ ตระกูลพฤกษาชีวะ และตระกูลนิยมาภา ดังปรากฏว่าตระกูลทั้ง 2 มีมูลนิธิที่สนับสนุนการศึกษาโรงเรียนบางโคล่นอก เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันชื่อพระสุพจน์ ฉายาโกวิท นามสกุล พวงเพชร ปัจจุบันท่านมีอายุ 51 ปี ท่านเป็นคนในชุมชนบางโคล่โดยกำเนิด เล่าว่า สมัย

เมื่อ 50-40ปีที่แล้ว บางโคตเป็นสวนทั้งหมด ถนนหนทางที่จะเดินเข้าออกไม่สะดวก การเดินทางกับชุมชนภายนอกต้องใช้เรือ

กลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบางโคต ที่สามารถยืนยันจากข้อมูลปัจจุบันว่ามาจากอยุธยาอันไม่มีหลักฐานเพียงพอ เป็นไปได้ว่าหลังจากบ้านเมืองสงบและปลอดภัยจากสงครามกับพม่า ชาวอยุธยา รุ่นแรกที่เข้ามาอยู่ในบริเวณนี้ได้เคลื่อนย้ายออกไป และคนกลุ่มใหม่ได้เข้ามาแทนที่ หรือไม่กี่คนเก่าแก่ที่อยู่ในบางโคตก็คือคนกลุ่มเดียวกับที่อพยพมาจากอยุธยาตนเอง ตระกูลเก่าแก่ที่เข้ามาทำสวนตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกในบริเวณนี้ได้แก่ “นิยามภา” “เปรมสมาน” “พฤกษาชีวะ” “ทับเจริญ” “เต็มพิทักษ์” “บุญโต” ตระกูลเหล่านี้เข้ามาจับจองที่ดินและกลายเป็นผู้ถือครองที่ดินรายใหญ่ในบางโคต

คุณอาสาสมหมาย ตันวัชรปาณี ได้เล่าเรื่องชาวบางโคตในอดีตว่า พวกคนมีเงินที่เป็นเจ้าของที่ดินเก่าแก่ในบางโคต ได้แก่พวก ชมวัง คือสามมีชื่อชม ภรรยาชื่อวัง นามสกุล พฤกษาชีวะพวกนี้อยู่แถวซอยกรรณิการ์เลยมาถึงซอยแฉล้ม ตระกูลนี้มีที่มากที่สุด ตระกูลที่มีที่มากต่อมากคือ “นิยามภา” พี่น้องในตระกูลนี้คือพระยาพิจารณา ขุนเขาว์ และไสว 3 คน พี่น้องทั้ง 3 มีที่ดินในบริเวณนี้หลายสิบไร่ นอกจากนี้ยังมีตระกูล “เต็มพิทักษ์” “ทับเจริญ” ตระกูลที่มีที่มากแถววัดบางโคต ได้แก่ “บุญโต” ปัจจุบันเป็นโรงงานวากี้และไทยรับเบอร์¹¹ เจ้าของที่ดินเหล่านี้ได้แบ่งขายที่ดินเมื่อมีถนนตัดผ่านบางคนก็เคลื่อนย้ายออกจากชุมชนไปแล้ว

ตระกูลนิยามภา เป็นตระกูลเก่าแก่ตระกูลหนึ่งที่ทำสวนอยู่ในบางโคตและมีที่ดินจำนวนมาก หลักฐานภายในสายตระกูลเท่าที่สืบค้นได้สามารถย้อนไปว่า ตระกูลนี้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้เมื่อสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาเดียวกับจัดตั้งวัดเรื่องยศสุธารามหรือวัดบางโคตใน ใหนังสือหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพของขุนเขาว์กิจวิจารณ์ (สุข นิยามภา) เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2509 ได้มีการทำโครงสร้างลำดับเครือญาติของวงศ์ตระกูล ในหนังสือเล่มนี้แม้ไม่มีการระบุเวลาแต่ละช่วงชั้นของวงศ์ตระกูลแต่มีข้อมูลบางอย่างที่นำมาศึกษาได้คือสายตระกูลเริ่มต้นตั้งแต่คือนายรุ่งกับนางนาค ทั้ง 2 ท่านมีบุตร 2 คน คือนายอาจและนายเอี่ยม อยู่ในลำดับชั้นที่ 2 ของสายตระกูล ซึ่งมีฐานะเป็นทวดของขุนเขาว์ ทวดทั้ง 2 ท่านมีลูกอีกท่านละ 6 คน ตระกูลนี้เลยแตกขยายมากในบางโคต ตัวขุนเขาว์กิจวิจารณ์อยู่ในลำดับชั้นที่ 4 ของสายตระกูลเป็นบุตรของนายเปลี่ยนและนางเงิน ซึ่งอยู่ในลำดับชั้นที่ 3 ของสายตระกูล ช่วงอายุของขุนเขาว์ อยู่ระหว่าง พ.ศ. 2434-2508 ท่านเกิดในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังนั้นจึงประมาณได้ว่าก่อนที่ขุนเขาว์เกิด ตระกูลของท่านได้เข้ามาอยู่ที่บางโคต

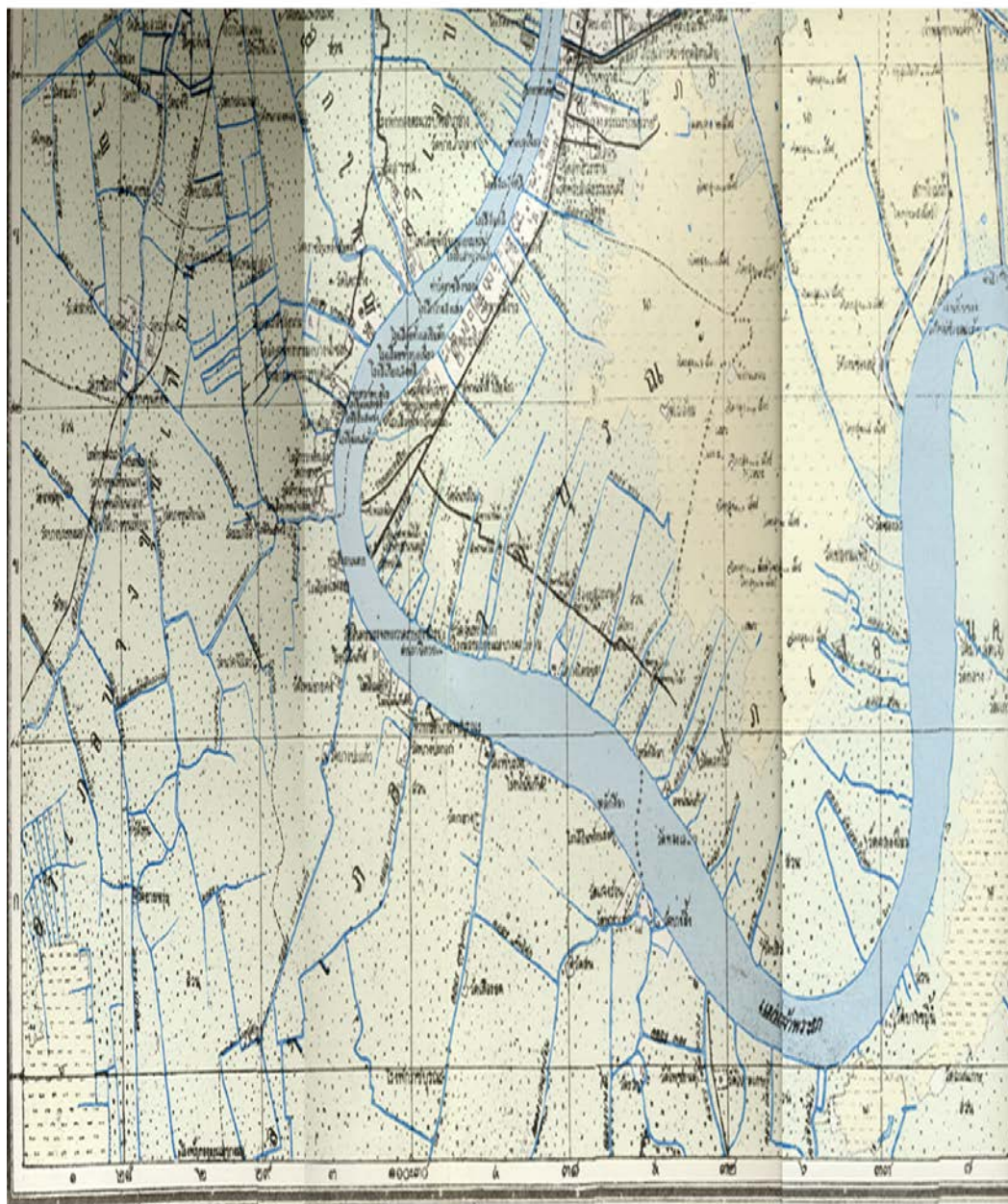
¹¹ สัมภาษณ์คุณอาสาสมหมาย ตันวัชรปาณี

แห่งนี้ อยู่ระหว่าง 80 ถึง 100 ปีแล้ว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการก่อตั้งของชุมชนบริเวณวัดบางโคล่ในกับบางโคล่นอก¹²

ในหนังสืออนุสรณ์ได้กล่าวว่า ขุนเขาว์ เป็นชาวสวนบางโคล่โดยกำเนิด ชีวิตของท่าน อยู่ในช่วงที่มีการปฏิรูปการปกครอง มีการจัดตั้งกระทรวงขึ้นมาบริหารการปกครองแทนระบบขุนนางเดิม การปฏิรูปประเทศนี้เปิดโอกาสให้สามัญชนเข้ารับการศึกษาเพื่อมาเป็นข้าราชการในกระทรวงที่จัดตั้งขึ้นใหม่ ขุนเขาว์ เป็นตัวอย่างที่ดีที่ทำให้เห็นถึงการที่สามัญชนที่บางโคล่มีโอกาสทางการศึกษาและเข้าสู่ระบบราชการ ขุนเขาว์จบชั้นมัธยม 6 ภาษาฝรั่งเศส และภาษาไทยจากโรงเรียนอัสสัมชัญและในปี พ.ศ. 2454 ท่านได้ทำงานเป็นเสมียนฝึกหัดศาล เมืองนครพนม ในปีพ.ศ. 2456 ท่านได้เรียนที่โรงเรียนกฎหมายที่กระทรวงยุติธรรม ต่อจากนั้นก็เจริญก้าวหน้าในการทำงานที่กระทรวงยุติธรรมจนได้รับตำแหน่งผู้พิพากษาศาลจังหวัดสุพรรณบุรี ในปีพ.ศ. 2487¹³ ท่านมีพี่ชายคือพระยาพิจารณ์ ซึ่งก็เป็นข้าราชการระดับสูงเช่นกัน

¹² หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายสุข นิยมภา(ขุนเขาว์กิจวิจารณ์) ณ วัดโสมนัสวิหาร วันที่ 15 มีนาคม 2509

¹³ เรื่องเดียวกัน

ภาพที่ 2 แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2453 (เฉพาะส่วนบางโคล่-บางคอแหลม)แสดงพื้นที่การทำงาน
 และทำสวน การตั้งบ้านเรือนและถนน
 ที่มา กรมแผนที่ทหาร แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2431-2474 กองทัพบกจัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสเฉลิม
 พระชนมพรรษา 5 รอบ 5 ธันวาคม 2530

ภาพคุณตาชมและคุณยายหวล (นางสน) เปรมสมาน
ทายาทลำดับ 3 ของตระกูลเปรมสมาน

ตระกูลเปรมสมานเป็นอีกตระกูลหนึ่งที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเก่าในชุมชนแห่งนี้ เท่าที่มีหลักฐานนั้นระบุว่า ลำดับขั้นที่ 1 ของตระกูลเปรมสมานนั้นเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณรัชกาลที่ 3 (พ.ศ 2367-2394) ต่อรัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2494-2411) คือเมื่อประมาณ 150 ปีที่ผ่านมา ประมาณปี พ.ศ. 2397 ตระกูลเปรมสมานได้สร้างบ้านทรงไทยหลังใหญ่ เป็นบ้านไม้สัก 5 หลัง ตั้งตระหง่านอยู่ริมคลองวัดจันทร์ใน นับเป็นบ้านผู้มีอันจะกินตระกูลหนึ่ง มีข้าทาสบริวารมากมายในสมัยก่อน ปัจจุบันบ้านเรือนไทยได้ถูกรื้อไปบางส่วนยังเหลืออยู่อีก 2 หลัง¹⁴ บ้านทรงไทยนี้ปัจจุบันมีอายุกว่า 150 ปี นับเป็นบ้านที่เก่าแก่ที่สุดในชุมชนบางโคล่ ก่อนจะมีการสร้างบ้านทรงไทยขนาดใหญ่นี้ ตระกูลเปรมสมานก็อยู่ในพื้นที่นี้มาก่อนแล้วส่วน เหตุใดที่ดินของตระกูลเปรมสมานเป็นที่ดินที่อยู่รอบวัดจันทร์ ติดกับคลองวัดจันทร์ เพราะเหตุใดจึงได้ครอบครองพื้นที่ที่ดีที่สุดนี้ไม่มีคำอธิบายได้ชัดเจน

คำอธิบายที่น่าจะเป็นไปได้ คือ ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่กร้าง และผู้ที่เข้ามาอยู่ก่อนสามารถจับจองได้ เพียงแต่มีพันธะผูกพันกับรัฐก็คือ ต้องเสียค่าอากรนาสวนใหญ่ให้กับรัฐเท่านั้น ซึ่ง

¹⁴ กุลชา เปรมสมาน ชีวิตเป็นเช่นนี้ หนังสืออนุสรณ์ครบรอบปีที่ 72 กรุงเทพฯ 2549 หน้า 37.

อาคารส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ขึ้นต้นนี้ก็เริ่มมีการเก็บอย่างจริงจังในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

**บ้านเปรมสมาน ซึ่งก่อตั้งเมื่อประมาณ 150 ปี มาแล้ว
ตั้งอยู่ริมคลองวัดจันทร์ บ้านแห่งนี้เป็นบ้านที่เก่าแก่ที่สุดที่เหลืออยู่ในบางโคล่**

ตามประวัติตระกูลเปรมสมานที่เขียนโดย คุณกุลชา เปรมสมาน กล่าวว่าในอดีตตระกูลเปรมสมาน มีที่ดินมากมาย ทิศเหนือด้านวัดจันทร์ในมีที่ดินจวดสวนฝรั่งและสวนพลู (ด้านวัดพระยาไกร) ทิศใต้จคริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันออกจดบางโคล่ วัดไทร ทิศตะวันตกจดคลองบางคอแหลม นับว่าตระกูลเปรมสมานมีที่ดินนับพันไร่ เป็นที่ดินติดต่อกันเกือบทั้งนั้น รวมทั้งที่ดินวัดจันทร์ในซึ่งเป็นวัดที่ตระกูลเปรมสมานทำนุบำรุงมาตลอด ตระกูลนี้บริจาคที่ดินให้กับวัดเป็นกรณีสงฆ์อีกหลายไร่¹⁵

ชุมชนที่บางโคล่นี้ก่อตัวขึ้นมาภายหลังกรุงศรีอยุธยาแตก และได้กลายเป็นชุมชนเมื่อต้นรัตนโกสินทร์ วัดได้เป็นศูนย์กลางของการก่อตั้งชุมชน คนที่เข้ามาอยู่ในบริเวณนี้เป็นสามัญชนทั้งหมด

1.3 วิถีชีวิตของชาวสวนในชุมชนบางโคล่ในอดีต

ชาวบางโคล่ เป็นชาวสวน มีวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรในอดีต ซึ่งสามารถบอกเรื่องราวของชาวกรุงเทพฯ ได้ บางโคล่และบางคอแหลมในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) เป็นสวนผลไม้ที่ลือชื่อ

¹⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 45.

ของกรุงเทพฯ แห่งหนึ่ง ในหนังสือตำรา แม่ครัวหัวป่าก์ ของท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์ (บุณนาค) ซึ่งออกตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ร.ศ. 127-128 (พ.ศ. 2451-2452) ได้กล่าวถึงชื่อเสียงทางด้านผลไม้ของสวนในบริเวณนี้หลายครั้งด้วยกัน โดยท่านเรียกสวนอยู่บริเวณนี้ว่าบางล่าง ส่วนบริเวณที่อยู่ตอนเหนือขึ้นไปเรียกว่าบางบน ท่านผู้หญิงเปลี่ยนเกิดเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2390 และถึงอนิจกรรมเมื่อ วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2455 นับว่าท่านมีชีวิตอยู่ในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 ถึงต้นรัชกาลที่ 6 ท่านผู้หญิงเปลี่ยนเป็นบุตรคนโตของนายสุดจินดา (พลอย ชูโต) กับคุณน้อม สวัสดิ์ชูโต นับเป็นราชินิกุลบางช้าง เข้าใจว่าท่านแต่งงานกับเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุณนาค) ท่านผู้มีความชำนาญในด้านการประกอบอาหารคาวหวาน เย็บปัก ถักร้อย ประดิษฐ์และตกแต่ง เป็นผู้ริเริ่มทำลูกชุบให้ดูเหมือนของจริงถึงขนาดประดิษฐ์เป็นกระถางต้นไม้ ซึ่งรับประทานได้ทั้งหมด งานปกรูปเสื่อลายพาดกลอนได้รับพระราชทานรางวัลจากรัชกาลที่ 4 และส่งไปประกวดในระดับโลกได้รับรางวัลที่ 1 ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นเงินหลายพันดอลลาร์ ท่านเป็นผู้หญิงที่น่าสมัย เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสภาอุณาโลมแดง ในปีพ.ศ. 2436¹⁶ ตำราแม่ครัวหัวป่าก์ของท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นตำราอาหารเล่มแรกของไทยและมีชื่อเสียงที่สุด

ข้อความที่กล่าวถึงชื่อเสียงของผลไม้ในสวนบริเวณนี้ มีดังนี้

_____ มะปรางแถวข้างล่างใต้วัดจันทร์ลงไปเรียก มะปรางแจ _____¹⁷

_____ ทูเรียนเป็นของชุมในกรุงเทพฯ แบ่งเป็น 2 บาง ทูเรียนบางบนและบางล่าง ทูเรียนบางบนนั้นขวงใหญ่เนื้อหยาบ สีเหลืองงามรสมันมากกว่าหวาน ทูเรียนบางล่างผลย่อมเนื้อละเอียดบาง มีรสหวานมากกว่ามัน _____¹⁸

_____ ทูเรียนนั้นที่ขึ้นบางขุนนน

ทั้งรสหวาน เนื้อดี ไม่มีระคาย

ถึงตำบลงคอกแหลมและบางโค่ง

อีกตำบลงวัดทองคลองสารมี

แต่รสนั้นไม่สู้ดีเหมือนบางขุนนน

ที่อื่นนั้นถึงมีก็ไม่งาม

แต่ละต้นผลคอกใจหาย

จะซื้อขายแล้วควล่องเป็นของดี

ผลก็โตต้นก็งามตามเนื้อที่

ทั้งบางลำภูหมื่นต้นก็งาม

เป็นรองบางบนนั้นสองสาม

ผลก็ทรามรสก็คล้ายแล้วไม่ทน _____¹⁹

¹⁶ เปลี่ยน ภาสกรวงศ์ (ท่านผู้หญิง) แม่ครัวหัวป่าก์ พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ สมาคมกิจวัฒนธรรม 2545 หน้า 23-24.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน เล่ม 1 หน้า 143

¹⁸ เรื่องเดียวกัน เล่ม 1 หน้า 153

¹⁹ เรื่องเดียวกัน เล่ม 2 หน้า 120

_____ต้นสละนั้นที่มีที่บางโคล่
จำเพาะดีมีอยู่เป็นหมู่กัน
ส้มโอชื่อขาวใหญ่ได้วัดจันทร์

ผลโตๆพวงงามดั่งเกลี้ยงสรรพ
บางบนนั้นก็มีบ้างผลย่อมๆ
รสสำคัญจัดจ้านทั้งหวานหอม _____²⁰

_____สละนี้เป็นผลไม้ก่อ มีหนาม ผล ก็เป็นพวงก้อน มีหนามเหมือนกัน ตำบลบางโคล่
เป็นสละชั้นดี ผลโตและหวาน ที่ตำบลอื่นๆก็มีแต่มักจะเปรี้ยว ผลสละนี้ใช้รับประทาน
สด ปอกเปลือกคว่ำเมล็ดออก ใช้เป็นผลไม้เคียงหวาน และใช้ทำลอยแก้วก็มี _____²¹

ตระกูลวิบูลยศรีน เป็นตระกูลเก่าแก่ในบางโคล่อีกตระกูลหนึ่ง คนสำคัญที่รับราชการใน
ตระกูลนี้คือพันโทหลวงเทพเดชะ(เปล่ง วิบูลยศรีน) รับราชการเป็นทหารในสมัยรัชกาลที่5-6 เสียชีวิต
ไปเมื่อพ.ศ. 2489 โดยแต่เดิมทำสวนอยู่ที่วัดบางโคล่นอกติดอยู่กับแม่น้ำเจ้าพระยาต่อย้ายมาทำสวนที่
วัดบางโคล่ในสวนที่ทำเป็นสวนเบญจพรรณ ที่สวนนั้นมีผลลำไยที่อร่อยมาก ลำไยที่สวนได้ถูกนำไป
ขยายเป็นพันธุ์ที่แถวจังหวัดลำพูน

คุณลุงชื่น โมพี อายุ 72 ปี เป็นชาวไทยที่ทำสวนผลไม้ ท่านเกิดที่บางคอแหลม ครอบครัวทำ
สวนอยู่ริมคลองวัดจันทร์ใน หลังบ้านทรงไทยหลังเก่า (บ้านเปรมสมาน) ตั้งแต่รุ่นตาและยาย
ประมาณสมัยรัชกาลที่ 5 ท่านได้เล่าเรื่องสวนของท่านว่า เชาที่ของเจ้าของที่ดินซึ่งอยู่แถวสาทร โดย
ทำสวนผสม ผลไม้ในส่วนมีทั้งทุเรียนชะนีและก้านยาว ลินจี มะม่วง ส้มโอทั้งขาวพวงและขาวใหญ่ ๆ
ผลไม้ที่มีชื่อเสียงของบริเวณนี้คือทุเรียนก้านยาวเพราะหวานมันอร่อย เวลาทุเรียนออก มีพ่อค้าแถว
เขาวราชมาซื้อถึงสวน ส่วนส้มก็มีพ่อค้าเอาเรือมาซื้อไปขายต่อ เมื่อก่อนวัดจันทร์ในทำสวนกันทั้งนั้น
ปลูกทุเรียนกันโดยมากเรื่อยไปจนถึงวัดไทร สวนทางสาธุประดิษฐ์ จะเป็นสวนลินจี และ
ส้มเขียวหวาน แถวสะพานแขวน(สะพานพระราม9)ริมแม่น้ำเจ้าพระยาจะเป็นสวนส้มเขียวหวาน สวน
ที่ทำก็เป็นสวนขกร่องทั้งหมด และที่ดินในเขตบางโคล่นั้นก็เป็นที่หลายผืน มีเจ้าของที่ดินหลายราย
ด้วยกันไม่ได้เป็นของตระกูลเปรมสมานทั้งหมด²²

²⁰ เรื่องเดียวกัน เล่ม2 หน้า 121.

²¹ เรื่องเดียวกัน เล่ม3 หน้า 119-120.

²² สัมภาษณ์คุณลุงชื่น โมพี อายุ72ปี ที่วัดจันทร์ใน วันที่ 3 พฤษภาคม 2551 เวลา 15.30 นาฬิกา

ภาพคุณลุงชิน โมพี

คุณยายเซย เปรมสมาน นามสกุลเดิมของท่านคือ ทับเจริญ ซึ่งเป็นตระกูลเก่า ที่อยู่ในบางโคล่ ท่านได้มาแต่งงานกับคุณตาขุน เปรมสมาน ทายาทอันดับ 3 ของตระกูล ท่านมีชีวิตอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 5 ในหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพของคุณยายเซย เปรมสมาน เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2526 หน้าที่ 14-16 ได้เล่าเรื่องการทำสวนในอดีตว่า²³

“บ้านตา ยายปลูกอยู่ในสวนผลไม้ เป็นเรือนทรงมะนิลา ฝาบ้านเป็นไม้ยาง เต่าปูน พื้นไม้สัก หลังคามุงจาก แต่เดิมนั้น บ้านแถบนี้นิยมมุงจากเพราะหาง่าย ราคาไม่แพง ให้ความร่มเย็นกว่าหลังคามุงกระเบื้องและสังกะสี ด้านหน้าบ้าน มีทางเดินสาธารณะ กว้างประมาณเมตรครึ่ง ส่วนหลังบ้านเป็นสวนผลไม้ตลอด มีมะม่วง มะพร้าว มะปราง มะไฟ ส้ม ทุเรียน ขนุน ลำไย กัลย กล้วย ฯลฯ เรียกว่าสวนนานาชาติก็ได้

ในสวนมีผลไม้หลายอย่าง ยายเคยเล่าให้ฟังว่า แต่เดิมนั้นสวนที่ปลูกผลไม้เป็นสวนสละ รมครีมนั้นสละขึ้นเป็นกอ ทางสละมีใบยาวรี ปะปนกับหนาม แหลมคมตลอดทาง ซ่อสละมีสีแดงสดสวย พอสละโต ต้องเอาซ่อสละใส่หม้อตาล แล้วปิด กั้นหนู กระแตมาขโมยกิน สละแก่นั้น รสอร่อย กลิ่นหอม ชวนทาน เดินตามร่องสละต้องระวังหนามสละจะทิ่มตำเอา

²³ หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณแม่เซย เปรมสมาน เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2526 หน้าที่ 14-16 อ้างจาก ราตรี โตเพ็งพันธ์

“ตลาดน้ำ: วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง” กรมศิลปากร 2543 หน้า 140-142.

ต่อมาขายก็ฟื้นต้นสละ แล้วเอาผลไม้อื่นมาปลูกแทน มีหลายชนิด เช่น มะพร้าว ส้ม ขนุน ก้อย ฯลฯ ต้นกล้วยนั้นปลูกทั้งกล้วยหอม กล้วยน้ำว้า กล้วยตานี กล้วยตานีนี้เอาใบตองมาห่อขนม ใบตองกล้วยตานีโดยมากดีกว่า ใบตองกล้วยหอม ใบตองกล้วยหอมนั้นเปราะแตกง่าย ใบตองกล้วยตานีเหนียว แต่กล้วยตานีลูกมีเม็ดมาก คนไม่นิยมทานกัน นอกจากตัดลูกอ่อนมาดอง จิ้มน้ำพริกกิน ปลูกกล้วยนั้นต้องขยันแยกหน่อ เอาหน่อไปปลูกที่ใหม่ ถ้าไม่แยกกล้วยก็ไม่งาม ให้ผลเล็กกลง แล้วก็ให้ผลน้อยด้วย

ผลไม้ที่มีผลมากๆ จะมีคนมารับซื้อถึงสวนเลย เช่น ส้มโอ ส้มในสวนขายก็ปลูกไว้หลายต้น พอผลแก่ได้ที่ ขายจะไปบอกคนรับซื้อ ให้เอาเรือมาขน พวกผู้ใหญ่ก็จะมาเก็บส้มแล้วกองเอาไว้โคน ต้นส้ม พวกเราเด็กมีหน้าที่เป็นกองทัพนวด ขนจากโคนต้นไปส่งให้แม่ค้าที่เรือ ส้มสมัยก่อนเก็บกันเป็นลำเรือ

มังคุดนั้นไม่ได้เก็บขายเหมือนส้ม ขายจะทยอยเก็บมังคุดผลแดงๆ มาใส่โถง บ่มขายไปเรื่อยๆจนกว่าจะหมด

มะม่วงในสวนนั้นก็มิใช่ มะม่วงผลเล็กที่หล่นอยู่โคนต้น พวกเราเด็กทั้งหลาย ชอบเก็บ มาจิ้มกะปิทานกัน ส่วนผู้ใหญ่จะเก็บมาปอกเปลือกเอามาผ่าจิ้มน้ำพริกปลาหู บางทีก็เอามาฆ่าใส่กุ้งแห้ง ก่อนนี้ต้นมะม่วงมักมีมดแดงชุม ถ้าคนปีนขึ้นไปก็โดนรุมกัด เจ็บแสบคันจนต้องลงมา คนสวนที่จะขึ้นไปบนต้นมะม่วง จึงต้องมีกรรมวิธี ในการป้องกันมดแดง พยายามหาเวลาที่มดแดงออกมาจากรังน้อย เช่นช่วงเช้า หรือเย็น กลางวันแดดร้อนมดแดงออกจากรังมาก ขายมักขึ้นเก็บมะม่วงตอนเย็น พอพวกเราโตพอปีนต้นไม้ได้แล้วก็รับหน้าที่ในการขึ้นต้นไม้เอง

การเก็บมะม่วงไม่ใช่เรื่องง่ายอย่างที่คิดกัน มะม่วงที่เก็บมานั้น ไม่ใช่เก็บมาแล้วจะขายได้เลย ต้องนำมาบ่ม ในโถงให้สุกแล้วจึงขาย ขายจะเอามะม่วงเรียงในโถงที่จะบ่ม แล้วก็จุดธูปใส่โถงเอาผ้าปิดปากโถง ไม่กี่วันมะม่วงจะสุกมีรสอร่อย

ชมพู ขยายขอบปลูกริมท้องร่องสวน คล้ายกับต้นหมาก ขายบอกว่า ต้นชมพูชอบน้ำ ปลูกตามร่องสวนดี ชมพูในสวนเมื่อก่อนเก็บขายกันเป็นทาบ สวนเดี๋ยวนี้ไม่มีผลไม้มากเหมือนเมื่อก่อน ผลไม้ที่ขายกันมากในท้องตลาดเวลานี้ ก็มาจากไร่ทั้งสิ้น”²⁴

²⁴ อนุสรณ์งานศพคุณแม่เชย เปรมสมาน

ภาพคุณอาสาสมหมาย ต้นวัชรปาลี (เปี้ยก แซ่ตัน)

คุณอาสาสมหมาย ต้นวัชรปาลี (เปี้ยก แซ่ตัน) เล่าเรื่อง การทำสวนของครอบครัวชาวจีนฮกเกี้ยน ที่บางโคล่ในอดีตว่า เดิมของท่านเป็นชาวจีนชื่อกิมฮุ่ย แซ่ตัน เมื่ออายุประมาณ 21- 22 ปี ได้เดินทางมาจากมณฑลฮกเกี้ยน ตรงกับประมาณสมัยรัชกาลที่ 5 สาเหตุที่อพยพเนื่องจากทางการจีน ได้มีการเกณฑ์ทหารเพื่อจะไปรบ เดี่ยวจึงคิดเดินทางมาขออาศัยอยู่กับญาติพี่น้องที่เมืองไทย โดยเดินทางมากับเรือเดินสมุทรของบริษัทอังกฤษชื่อของเรือเหมือนกับเรือสามก๊ก ในสมัยนั้นการเดินทางเข้ามาประเทศไทยไม่ยุ่งยาก ราคาค่าเดินทางก็ถูก มาขึ้นเรือที่บริเวณตรอกจันทน์ ที่เรียกว่าท่าเรือเคเคา(ปัจจุบันเป็นโรงเรียนนานาชาติชูเบอร์รี่) ญาติที่มีศักดิ์เป็นอาได้มาเปิดโรงรับจำนำอยู่บริเวณหัวโค้งตรอกจันทน์ชื่อร้านง่วนฮั่ว ร้านนี้ทำเป็นโรงแรมให้คนเดินทางมาจากเมืองจีน ร้านนี้ยังเป็นธุระจัดอำนวยความสะดวกให้แก่คนจีนที่จะเดินทางมาเมืองไทยด้วย (ปัจจุบันรุ่นลูกของเขาไปชื่อนามสกุล ตั้งใจตรง ซึ่งยังคงทำธุรกิจเดินเรืออยู่แถวช่องนนทรีในปัจจุบัน) เดิมนั้นเชื่อว่าเดินทางมากับร้านง่วนฮั่วจะมีงานทำ เพราะอยู่เมืองจีนรู้จักกัน

คุณตา กิมฮุ่ย นั้นมีความชำนาญในการทำสวนเพราะที่เมืองฮกเกี้ยน ท่านก็ทำสวนลิ้นจี่มาก่อน (ปัจจุบันนี้ต้นลิ้นจี่ที่ท่านปลูกก็ยังมีอยู่) โดยครั้งแรกมาอยู่ที่ตรอกจันทน์ ต่อจากนั้นก็มีคนพาไปทำงานที่แปดริ้ว อยู่ที่บางคล้า โดยรับจ้างทำสวนทั่วไป และก็เช่าที่ทำสวนเป็นของตนเอง และต่อมาก็

แต่งงานกับหญิงสาวจีนที่เกิดเมืองไทย คือแม่ของอาสมหมายชื่อ กวย แซ่ซิ้ม หลังจากมีพี่สาวคนโตแล้ว มีคนมาบอกว่าทางบางโคล่มีที่ให้เช่าทำสวน ที่บางโคล่นั้นมีชาวจีนฮกเกี้ยนมาเช่าทำสวนกันอยู่มาก เป็นพวกแซ่ตันมาจากเมืองจีนเหมือนกัน พวกจีนฮกเกี้ยนอยู่ที่บางโคล่น้อย บางโคล่สาร หลายรายด้วยกัน คุณตาก็ย้ายมาอยู่ที่บางโคล่สาร เป็นที่ของคุณยายสาคร เต็มพิทักษ์ เป็นแม่ของคุณลุงไกร คุณลุงซ้อง เต็มพิทักษ์ พวกนามสกุลเต็มพิทักษ์ก็เป็นคนไทยตระกูลดั้งเดิมที่อยู่บางโคล่ ต่อมาก็ย้ายการทำสวนจากสวนคุณยายสาครที่บางโคล่สาร มาทำสวนที่วัดจันทร์ที่สวนของลุงพุ่ม อยู่สุทธิ ที่แปลงนี้ต่อมาได้ถูกขายให้แก่ขุนเขาว์ นิยามภา แปลงนี้ในปัจจุบันคือตึกแถวร้อยห้อง หลังจากมาทำสวนในที่ดินของขุนเขาว์ระยะหนึ่ง คุณตาก็สามารถเก็บเงินทองได้ตั้งใจว่าจะกลับเมืองจีน ก็ทำพิธีลาเจ้าที่เจ้าทางตามประเพณีของชาวจีน และให้พวกญาติมาทำสวนต่อ แต่พอดีปีนั้นเกิด พายุดีเปรสชันเข้าประมาณปีพ.ศ. 2470 ผลไม้ในสวนได้แก่ทุเรียน มังคุด หักโคนหมด เรือไม่สามารถเดินทางได้ คุณตาก็เลยไม่ได้กลับเมืองจีน และย้ายมาทำสวน ซึ่ง ปัจจุบันคือประตู 1 ทาวเฮาส์ ที่สวนแห่งนี้เป็นของนายवास เปรมสมาน

สวนแห่งนี้แต่เดิมปลูกพืชล้มลุกโดยเฉพาะตะไคร้ คุณตาก็เห็นว่าพืชล้มลุกแม้จะได้ผลเร็ว แต่ก็ไม่ได้ผลตอบแทนมากจึงเปลี่ยนมาเป็นปลูกผลไม้ยืนต้น โดยเริ่มแรกปลูกลำไยเยอะมาก การปลูกลำไยต้องใช้แรงงานมาก เพราะต้องห่อ บางครั้งยื่นห่อจนเท้าบวม ต้องใช้พะองปีนขึ้นไปยื่นห่อ บางครั้งห่อยังไม่ทันเสร็จค้างคาวก็มากินส่วนที่ยังเหลือยังไม่ได้ห่อหมด คุณตาก็เห็นว่าปลูกลำไยมีปัญหาหลายอย่างเลยตัดต้นลำไยทิ้ง เหลือไว้เพียงส่วนน้อย แล้วหันมาปลูกส้มเขียวหวานเอาพันธุ์มาจากแถวบางมด ซึ่งก็เป็นงานยุ่งอีกเหมือนกัน พอถึงหน้าสาดน้ำก็ต้องสาดน้ำเข้าเย็นเพื่อให้ออกดอก ปัญหาที่มีเหมือนเดิมคือทำไม่ทัน เลยหันมาปลูกส้มโอและกล้วยี่ ส้มโอขาวพวงในตอนนั้นส่งสิงคโปร์และฮ่องกงได้ ในตอนนั้นคุณตาก็ต้องทำสวนทั้งหมดทั้ง 2 ฝั่ง บริเวณประตูท้าวเฮาส์ ประมาณ 15 ไร่ ตรงบริเวณหัวโค้งวัดจันทร์ของหมอเชื้อ เปรมสมานอีกประมาณ 3 ไร่ ตอนหลังครอบครัวยังไปทำสวนแถววัดจันทร์นอกอีกเป็นสวนของน้องสาวนายเวศ เปรมสมานและทำสวนของนายจอน ทอง อร่าม ที่ดินบริเวณข้างวัดจันทร์ (ต่อมาเป็นสมาคมวัดสุทธิ ปัจจุบันสร้างเป็นตึกแถว เมื่อก่อนเป็นของนายวีระ ทวีสิน ตระกูลทวีสินมีที่ดินอยู่ในบางโคล่หลายแปลงด้วยกันได้แก่ บริเวณแถวซอยอยู่ดี ซอยหมอจับเส้นในปัจจุบัน) สวนที่ซอยหมอจับเส้นคุณตาก็เคยไปทำ

สวนทั้งหมดในบริเวณนี้ ครอบครัวต้นวัชรปามีพื้นที่ทำมาหากินมากที่สุด ทำสวนอยู่ทั้งหมดประมาณ 30 ไร่ และกล่าวได้เป็นผู้เข้ามาบุกเบิกที่ดินบริเวณนี้ สมัยก่อนหน้าที่ดินแถวนี้จะเป็นที่รกๆ หญ้าขึ้นสูงท่วมหัว การทำสวนนั้นต้องอาศัยความขยัน ต้องหมั่นบูรณะต้นไม้ หน้าแล้งต้อง

พรวนดิน ถึงหน้าฝนก็ต้องสาดขี้ดิน ที่เรียกว่าลอกท้องร่อง สมัยก่อนไม่ใช้ปุ๋ย บริเวณแถวนี้ น้ำดี มีน้ำขึ้นน้ำลง กุ้งปลามากมายในสวน กินไม่หมด ก่อนหน้าที่ครอบครัวต้นวัชรปามีจะเข้ามาทำสวนบริเวณนี้ ก็ชาวจีนฮกเกี้ยนมาทำสวนอยู่ก่อนข้างแล้วแต่มีไม่มาก คนไทยก็ทำบ้างแต่ส่วนใหญ่จะปล่อยให้สวนรกร้าง คนไทยในสมัยนั้น (ประมาณรัชกาลที่ 5) นิยมให้ลูกหลานเข้ารับราชการ การทำสวนต้องขยัน รับราชการนั้นสบายกว่าการทำสวนมาก คนจีนเลยมีโอกาสมเข้ามาทำสวนบริเวณนี้ ซึ่งก็มีหลายครอบครัวเหมือนกัน บางคนก็กลับเมืองจีนไป ผลไม้ที่ปลูกในสวนบริเวณนี้ก็เป็นผลไม้ทั่วไปได้แก่กล้วย มะม่วง ส้มโอ หนาม มะพร้าว มังคุด ทุเรียน พลู ๆ ทุเรียนนั้นที่สวนของคุณตากิมจួយปลูกบ้างไม่มากนัก ปลูกเอาไว้พอกิน เพราะว่าการทำสวนทุเรียนจะต้องปลูกทุเรียนโดยเฉพาะ เสียเนื้อที่มาก การปลูกทุเรียนนิยมปลูกตามริมน้ำที่มีน้ำถ่ายเท แถวบางโคล่นอกปลูกกันมาก ใช้เวลาแค่ 3 ปีก็ได้กินลูก หากปลูกแถวด้านในที่ไม่ดีดินน้ำต้องใช้เวลาถึง 5 ปีจึงจะได้กินลูก ทุเรียนที่สวนแถวนี้เมื่อถึงเวลาเก็บลูก พ่อค้าแถวเยาวราชจะมาซื้อถึงสวน พันธุ์ที่นิยมปลูกคือก้านยาว และกบ เพราะราคาแพง

หลังจากนายวาศ ถึงแก่กรรมแล้วที่ดินพื้นที่นี้ได้ตกเป็นของนายเวศ เปรมสมาน ต่อมาที่ดินแปลงนี้จำหน่ายไว้กับธนาคารและก็มาถูกนำมาสร้างเป็นเทวสถานี่เรียกกันว่า ประคู้เทาว์เฮาส์ในที่สุด

ผลไม้ที่เก็บได้จากสวนจะหาบไปขายที่ตลาดมะเทิง ซึ่งต่อมาเรียกตลาดเก่าวัดพระยาไกร (ปัจจุบันคือสมาคมช่างก๊วย) คุณตากิมจួយนั้นจะเอาผลผลิตของสวนไปขายไกลถึงตลาดบ้านใหม่หรือตลาดสะพานยาว ซึ่งจะมีชุมชนคนฮกเกี้ยน(ปัจจุบันเป็นที่ทำการของศาล) สมัยก่อนบริเวณนั้นจะเป็นตึกแถว ครึ่งตึกครึ่งไม้ ยาวไปถึงริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตลาดแถวนั้นจะมีคนมาซื้อของตอนเช้า ผู้คนแถวหัวลำโพง บางรัก สี่พระยา ก็จะมาซื้อผลไม้จากบริเวณนี้ไปขาย พวกแม่ค้าจะนั่งสามล้อมา ซื้อเสร็จก็จะนั่งสามล้อกลับ บางคนก็จะนั่งรถราง ผลไม้บางโคล่นั้นมีชื่อว่าอร่อย

ทุเรียนนั้นบางครั้งต้องไปขายที่ตลาดบางรัก เพราะที่นั่นคนมีเงินมาซื้อ ทำให้ขายได้ราคาดี มังคุดเป็นผลไม้ชนิดหนึ่งที่ได้ราคาดี คุณอาสาสมหมายได้เล่าว่าเมื่อสมัยเด็กๆอายุ 10 กว่าปีนั้น เวลามังคุดออกต้องเก็บมังคุดทั้งวัน เก็บจนขาบวม กลางวันแทบจะไม่มีเวลากินข้าว เพราะมังคุดออกผลมาก และขายได้ราคาดี มีคนมาซื้อจากสี่แยกมหานาค ผลไม้บางปีตก อย่างเช่นมะม่วงดกมาก ธรรมชาติบริเวณนี้อำนวยให้ต้นไม้อุดมสมบูรณ์ ต้นมะม่วงต้นใหญ่นั้นวันหนึ่งเก็บไม่หมด

ค่าเช่าสวนนั้นขึ้นอยู่กับเจ้าของสวน เช่นตระกูลทิวสินนั้นขอเพียงค่าภาษีที่ดินและนำผลไม้ไปให้ก็พอใจแล้ว ส่วนทางสวนของลุงเวศ เปรมสมาน เนื้อที่ 8 ไร่กว่าปีไหนที่ผลไม้ตกก็ประมาณราคา 3,000 บาท การเช่านั้นเช่าคิดเป็นปีๆ คนสวนต้องอาศัยความขยัน มีงานให้ทำตลอดปี รายได้

อาจจะเหลือปีละหมื่นกว่าบาทแต่ต้องจ่ายค่าเช่าสวนก็หมดไปแล้วประมาณสี่พันบาท บางปีมีพายุผลไม้เสียหายหมด รายได้ไม่มีความแน่นอน

ตอนหลังคุณอาสมหมายเลขต้องหันมาเลี้ยงกล้วยไม้ เลิกอาชีพทำสวนเลยเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2510 สวนกล้วยไม้ทำรายได้ให้ดีมากจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ในช่วงนั้น เกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ราคาเครื่องบินก็แพงขึ้น ดอกกล้วยไม้ไม่สามารถส่งออกได้ และตระกูลผู้มีอำนาจสมัยนั้น ทั้งกิตติขจรและจารุเสถียรอยู่ในธุรกิจกล้วยไม้มาก เมื่อพวกนี้หมดอำนาจ ธุรกิจกล้วยไม้ก็เลยชะงักลง ราคากล้วยไม้ตกลงมากกว่าครึ่ง ราคากล้วยไม้ตกลงตลอดเวลาภายหลังจึงเลิกไปเลย เช่นเดียวกับชาวบางโคล่คนอื่นๆ ที่ปลูกกล้วยไม้

คุณยายสรันทร แคมมงคล²⁵ ปัจจุบันอายุ 84 ปี เป็นผู้ที่มมีที่ดินในสวนวัดจันทร์ใน และใช้ชีวิตในเขตบางคอแหลมมาตั้งแต่อายุได้ 7-8 ขวบ ท่านได้เล่าเรื่องการใช้ชีวิตในบริเวณนี้ว่า ท่านเกิดที่ข้างหลังโรงเรียนกหมั่นกงสวย แถวสุริวงค์เมื่อปี พ.ศ. 2467 เมื่ออายุ 7-8 ปี ครอบครัวได้ย้ายมาอยู่ที่ถนนตก เช่าที่เขาอยู่ เมื่ออายุประมาณ 12 ปีท่านได้เข้าทำงานที่โรงงานสบู่ไทยอินคัสตรีที่ถนนตก โรงงานแห่งนี้ผลิตสบู่ ลักซ์ ซันไลท์ และสบู่กรด โดยช่วยทำงานกับน้ำสาวเป็นคนห่อสบู่ให้น้ำประทับตรา โรงงานที่ถนนตกมีโรงเนย โรงเทียน โรงวุ้น โรงรอร่างๆ ต่อมาเมื่อเจ้าของที่ดินที่ครอบครัวของท่านเช่าอยู่เสียชีวิต ท่านได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่วัดจันทร์ในที่ดินที่ขายชื่อไว้ให้ ยายของท่านชื่อชวน เสรีพรธณีก็ได้ซื้อที่แถววัดจันทร์ในจากตระกูลเปรมสมาน ยายของท่านได้แบ่งที่ดินออกเป็น 3 ส่วนและแบ่งให้ลูกคนโตของลูกสาว 3 คน คนละ 1 ไร่ครึ่ง ตัวท่านเองก็เป็นบุตรสาวคนโตเลยได้แบ่งที่ดินมา 1 ไร่ครึ่งด้วย ที่ดินนี้ซื้อมาใน 3,000 บาท หลังจากซื้อที่ดินมาแล้ว ได้นำที่ดินให้คนอื่นเช่าทั้ง 3 แปลงในราคา 3 ปี 20 บาท

²⁵ สัมภาษณ์คุณยายสรันทร แคมมงคล อายุ 84 ปีที่บ้านสวนวัดจันทร์ใน วันที่ 11 พฤษภาคม 2551 เวลา 12.00 น

ภาพคุณยายสรันทร แยกมงคล อดีตครอบครัวชาวสวนที่วัดจันทร์ใน

เมื่อคุณยายสรันทร ย้ายมาอยู่ที่สวนวัดจันทร์ใน ท่านทำงานที่โรงงานยาสูบ 1 ส่วนยายของท่านทำสวน ปลูกไม้สารพัดมีทั้งหมากพลูและผลไม้ กลางคืนหลังจากเลิกงานกลับมาที่บ้านท่านก็ช่วยยายชอยหมาก พอตอนเช้ายายก็เอาตากแดด เมื่อหมากแห้งแล้วก็เอาใส่ปี๊บ หลังจากนั้นก็จะมีคนมารับซื้อไปขายต่อ ตัวของท่านไม่ถนัดในการทำสวน

คุณยายสรันทร ได้เล่าเรื่องการเดินทางในชอยประคู้ 1 ว่า สมัยก่อนในชอยประคู้ 1 มีสะพานไม้ 2 แผ่นเดินตลอด สะพานข้ามคลอง เป็นสะพานสูงโค้งเพื่อให้เรือลอดได้ ที่สะพานจะทำเป็นเหมือนลูกระนาดสำหรับยึดเท้าไม้ให้ลื่น ตรงกลางคลองจะปักไม้ไผ่สำหรับจับให้เดินข้ามเมื่อเดินถึงฝั่งแล้วก็จะผลักไม้ไผ่กลับมา การเดินออกสู่ถนนเจริญกรุง ต้องเดินตามคลองบางคอแหลม ผ่านป่าช้าแยกแล้วไปออกทางตรอกหมอ(หมอเสน่ห์แยก) ไม้ไผ่ได้ออกหน้าชอยประคู้ 1 เหมือนปัจจุบัน ตามลำคลองตั้งแต่คลองบางคอแหลม คลองวัดจันทร์ คลองบางโคล่สาร มีลักษณะเหมือนกันหมด มีสะพานสูง มีเรือจากที่ต่างๆ มีกะปิ น้ำปลา พายมาขายของ คนที่อยู่ในสวนบางโคล่ วัดจันทร์ในเกือบทั้งหมดเป็นชาวสวน ตั้งบ้านเรือนห่างกันอยู่ในสวน สมัยก่อนนั้นมีคนอยู่ไม่มากในบริเวณนี้²⁶

ชาวจีนแต่จิวเป็นกลุ่มที่เข้ามาอยู่ที่บางคอแหลม ชาวจีนแต่จิวเข้ามาทำสวนอยู่ด้านหลังวัดจันทร์ในยาวตลอดไปจนถึงสุเหล่าเก่า (สุหร่าอ้ออะตัก) ชาวจีนเหล่านี้เข้ามาประมาณสมัยรัชกาลที่ 4 อาแป๊ะหลักใช้ แซ่จื้อ ได้เล่าเรื่องในอดีตว่า บิดาของท่านเป็นชาวจีนที่อพยพมาจากชัวเถา โฝวเล้ง เมือง

²⁶ เรื่องเดียวกัน.

จีนเข้ามาทำสวนผักอยู่บริเวณนี้ ผักที่ปลูกได้แก่ ผักกวางตุ้ง ผักนึ่ง หลังจากบิดาสามารถตั้งรกรากทำมาหากินได้แล้วมารดาของท่านได้นำท่านอพยพจากเมืองจีนตามเข้ามาอยู่ด้วย ขณะนั้นท่านมีอายุเพียง 3 เดือน โดยมารดาของท่านอุ้มมา ท่านเล่าว่ามาขึ้นเรือที่ทำเรือเมลจีนหรือทำเรือฮั่วเซียม ข้างวัดยานนาวา แล้วก็มาอยู่ที่บริเวณนี้เลยเมื่อ 84 ปีที่แล้ว (พ.ศ. 2467) สมัยก่อนพื้นที่บริเวณนี้ไม่มีคนอยู่ ชาวจีนนอกจากทำสวนผักแล้วยังปลูกพลู ทำสวนผลไม้ ปลูกมะละกอ ส้มโอ ท่านเล่าเรื่องสมัยน้ำท่วมกรุงเทพฯครั้งใหญ่ ในปีพ.ศ. 2485 สวนผลไม้แถวนี้ล้มหมดประกอบกับ ในระยะนั้นรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม มีนโยบายไม่ให้ชาวไทยกินหมาก ชาวสวนที่ปลูกพลูก็เลยขายไม่ได้เพราะไม่มีใครซื้อ ชาวสวนจึงเปลี่ยนมาปลูกไผ่ตงแทน อาแป๊ะหลักใช้เล่าว่าในระยะแรกสวนแถวนี้มีคนอยู่น้อย ในสมัยสงครามหาเอเชียบูรพา มีคนอพยพเข้ามาอยู่แถวนี้มากขึ้น คนเหล่านี้หนีสงครามการทิ้งระเบิดจากฝ่ายต่างๆเข้ามาหลบภัยอยู่ในสวนบริเวณนี้²⁷

ภาพวาดศาลเจ้ากวนอูในอดีต หลังคามุงด้วยจากอยู่หลังวัดจันทร์ใน

ที่มา : ศาลเจ้าพ่อกวนอู (ชิงเฮงเซี่ย) กวนอู : เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ หนังสือที่ระลึกของศาลเจ้าพ่อกวนอู (ชิงเฮงเซี่ย) จัดพิมพ์ปี พ.ศ. 2545 หน้า 26.

²⁷ สัมภาษณ์ อาแป๊ะ หลักใช้ แซ่อึ้ง อายุ 84 ปี ที่บ้านเลขที่ 73/32 เจริญกรุง 910แยก7-9 เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2550

ที่ดินบริเวณด้านหลังต่อจากที่ดินของวัดจันทร์ใน ส่วนใหญ่เป็นที่ดินทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ สภาพของชุมชนแห่งนี้ในอดีตนั้นเป็นส่วนที่อยู่ลึกเข้าไปจากถนนเจริญกรุง เวลาไปไหนมาไหนจะใช้เรือแจว เรือพายเป็นพาหนะ น้ำในคลองเต็มตลิ่ง ลำคลองกว้างลึกพอสมควร สามารถพายเรือทะเลถึงกันได้ทุกคลอง หรือจะพายเรือสู่มแม่น้ำเจ้าพระยาก็ได้ น้ำในคลองมีการถ่ายเทตลอดเวลา พอน้ำขึ้น น้ำใสจะไหลจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาและกวาดชะล้างน้ำสกปรกกลับไปตอนน้ำลง ใช้บริโภคได้ทุกฤดูกาล สำหรับสินค้ากับข้าวกับปลา ผักหญ้าแทบจะไม่ต้องไปหาซื้อกันที่ไหน พ่อค้าแม่ค้าจะจัดขบวนใส่เรือมาขายเทียบบันไดทำน้ำกันเลยทีเดียว ส่วนทางบกนั้นเป็นหนทางไม่ค่อยสะดวกนัก เพราะอาณาบริเวณเป็นพื้นที่ลุ่ม ชาวชุมชนพร้อมใจกันทำสะพานเป็นทางเดิน ไปด้วยไม้กระดาน บางช่วงเป็นกระดานแผ่นเดียว บางช่วงเป็นกระดานแผ่นคู่ ผ่านหน้าบ้านใครก็ให้ทำสะพานเข้าบ้านของตนกันเอาเอง เส้นทางสายหลักก็จะปูไม้กระดานกว้าง 2-3 แผ่น เลียบคลองยาวไปจนถึงปากทางถนนเจริญกรุง²⁸

ภาพเทพเจ้ากวนอู (ปี ค.ศ. 1939)

ที่มา : ศาลเจ้าพ่อกวนอู (ชิงเฮงเซี่ย) กวนอู : เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ หนังสือที่ระลึกของศาลเจ้าพ่อกวนอู (ชิงเฮงเซี่ย) จัดพิมพ์ปี พ.ศ. 2545 หน้า 1.

²⁸คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อกวนอู(ชิงเฮงเซี่ย) กวนอู เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ ศาลเจ้าพ่อกวนอูชิงเองเซี่ย กรุงเทพฯ 2545 หน้า 27.

ในชุมชนแห่งนี้มีศาลเจ้าพ่อกวนอูชิงเฮงเซี่ย เป็นศูนย์กลางการรวมศูนย์ ศาลเจ้าพ่อกวนอูชิงเฮงเซี่ยตั้งเมื่อชาวจีนแต่จิวเข้ามาอยู่ในชุมชนแห่งนี้ประมาณ พ.ศ. 2405 ในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อเริ่มตั้งศาลเจ้ามีสภาพเป็นกระตอบคู่แฝด สร้างขึ้นด้วยโครงสร้างไม้ไผ่ ฝาขัดแตะ หลังคามุงจาก ซ่อนตัวอยู่ในสวนผลไม้ มีสระน้ำอยู่หน้าศาล มีสระน้ำใสสะอาดสำหรับดื่มกิน ส่วนน้ำใช้และซักล้างก็ไปตักหาบจากชายคลองปากทางเข้าศาลเจ้า ภายในศาลเจ้า มีรูปภาพเขียนสีเทพเจ้ากวนอูกับสองทหารเอก จิงจงและกวนเป้ง ใต้กรอบกระจกตั้งอยู่บนแท่นบูชา มีตะเกียงน้ำมันก๊าดสำหรับให้แสงสว่าง²⁹ ศาลเจ้าแห่งนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการพบปะสังสรรค์กันและประกอบพิธีกรรมต่างๆ เมื่อถึงเทศกาลตรุษและสารทชาวจีนจะมารวมกันทำพิธีที่นี่ นอกจากนี้ยังเป็นที่ยี่สอนภาษาจีนให้แก่ลูกหลานชาวจีน ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2881-2487) รัฐบาลปิดโรงเรียนจีน ศาลเจ้าแห่งนี้ก็เป็นที่สอนภาษาจีนให้แก่ลูกหลานชาวจีน โดยแอบสอนตอนกลางคืน โดยมีนักเรียนครั้งละไม่เกิน 7 คน ศาลเจ้าได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของชุมชน โดยเปลี่ยนจากหลังคามุงจากมาเป็นมุงสังกะสี ในปี พ.ศ. 2538 คณะกรรมการศาลเจ้าเห็นว่าภาพเขียนสีเดิมนั้นเก่ามาก จึงได้อัญเชิญรูปแกะสลักไม้หอมเทพเจ้ากวนอูจากมณฑลเสฉวนมาประดิษฐาน ณ ศาลเจ้าแห่งนี้³⁰

ธรรมเนียมการจัดตั้งศาลเจ้ากวนอูเกิดขึ้นในชุมชนจีนอพยพ เทพเจ้ากวนอูเป็นเทพเจ้าแห่งสงครามที่ถูกสร้างให้เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญเป็นเอก ศาลเจ้าในประเทศไทยที่เป็นศาลของกวนอูหรือเซี่ยเทียนต้าตี้ ซึ่งเป็นตำแหน่งเจ้าองค์หนึ่ง เป็นที่ทราบกันดีว่าศาลเจ้าเหล่านี้สมาคมลับเป็นผู้สร้างขึ้น ในพิธีการก็มีการเอาไก่มาเชือดต่อหน้ารูปเทพเจ้ากวนอู เพื่อให้ทุกคนดื่มในนามของพระจักรพรรดิราชวงศ์หมิง เมื่อทำดังนี้แล้วพวกสมาชิกก็จะแห่กันไปสู้อกับเพื่อนร่วมชาติที่เป็นสมาชิกในสมาคมลับอื่น³¹ เทพเจ้ากวนอูนั้นถือคุณธรรม ซื่อสัตย์ จงรักภักดี มิมีตรไมตรีจิตระหว่างพี่น้องร่วมสาบาน กวนอูเกิดในสมัยสามก๊กของจีนในปลายราชวงศ์ฮั่น มีพี่น้องร่วมสาบานคือเล่าปี่และเตียวฮุย โดยมีขงเบ้งเป็นที่ปรึกษา พวกอั้งยี่บูชเทพเจ้ากวนอู เนื่องจากเป็นผู้มีคุณธรรม มีสัจจะต่อพี่น้อง เป็นสัญลักษณ์ของการขจัดสิ่งไม่ดี สิ่งชั่วร้ายและคนเลว สิ่งเหล่านี้ถือว่าคุณธรรมของพวกอั้งยี่

²⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า คำนำคณะผู้จัดทำ, 27 ..

³⁰ สัมภาษณ์อานเป๊ะหลักไช้ แซ่อึ้ง

³¹ สกีนเนอร์ จี วิลเลียม สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2529 หน้า 141-142.

ศาลเจ้ากวนอูแห่งนี้ นอกจากชาวจีนแต่จิวแล้วชาวจีนฮกเกี้ยนก็บูชาศาลเจ้าแห่งนี้เช่นกัน ในช่วงเทศกาลต่างๆ ของชาวจีน ก็มีทั้งชาวจีนแต่จิวและชาวจีนฮกเกี้ยนที่เข้ามาทำสวนบริเวณนี้มา ประกอบพิธีกรรมต่างๆ

1.4 ตลาดน้ำกับวิถีชีวิตชาวบางโคล่

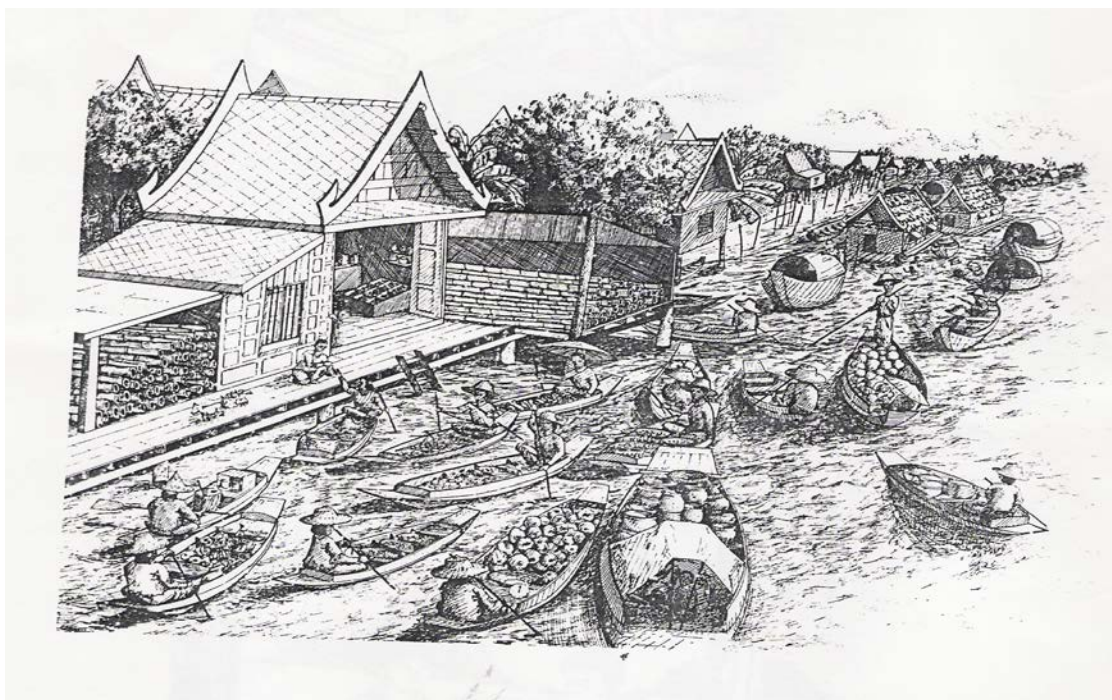
ตลาดน้ำเป็นวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม ในอดีตชุมชนบางโคล่ บางคอแหลม ชาวบ้านได้อาศัยตลาดทางน้ำเป็นที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าต่างๆ ลำคลองต่างๆ ที่มีอยู่มากสามารถเชื่อมต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาได้ เรือจากต่างถิ่นจะนำสินค้าร่องเข้ามาจอดขายสินค้าทุกลำคลอง คลองเหล่านั้น ได้แก่ คลองบางคอแหลม คลองวัดจันทร์ คลองบางโคล่น้อย คลองบางโคล่สาร คลองบางโคล่และ คลองวัดไทร ลำคลองที่เชื่อมได้กับลำน้ำเจ้าพระยานี้ได้นำคนต่างถิ่นและสินค้าต่างถิ่นเข้าสู่บางโคล่ และนำคนบางโคล่ออกไปเชื่อมต่อกับโลกภายนอก

ในอดีตชุมชนบริเวณนี้ยังมีตลาดน้ำที่ขึ้นชื่อแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ คือ **ตลาดน้ำปากคลองบางคอแหลม** ตลาดแห่งนี้ได้ หมดบทยาไปหลังปี พ.ศ. 2486 ซึ่งเป็นก้าวแรกของการล่มของสวนผลไม้ที่บางคอแหลม บางโคล่

ในรายงานการค้นคว้าเรื่อง “ตลาดน้ำ : วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง” ของ ราตรี โดเฟ่งพัฒน์ ได้กล่าวถึงเอกสารที่เป็นบันทึกด้วยลายมือของมารดา คือ นางแตง โดเฟ่งพัฒน์³² ซึ่งเป็นชาวสวนบางคอแหลมโดยกำเนิด และใช้ชีวิต ณ ถิ่นนี้มาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2458-2477 ในบันทึกได้เล่าเรื่องตลาดน้ำปากคลองบางคอแหลมว่า บ้านของท่านอยู่ตรงปากคลองบางคอแหลมริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาพอดี ในตอนเช้าจะมีตลาดเรือมาติดกัน ตลาดเรือนี้ใหญ่มาก แม้จะนำผลไม้ หนากพลู และของใช้มาขาย แม่ค้าเหล่านี้มาจากที่ต่างๆ หลายแห่ง เช่น สวนบางคอแหลม วัดจันทร์ บางโคล่ บางปะกอก บางปะแก้ว ราษฎร์บูรณะ ดาวคะนอง ฯลฯ ของที่นำมาขายก็มี หนาก มะพร้าว กล้วย ใบตอง พลู ส้มโอ สวนส้ม และสวนพลู ส่วนใหญ่อยู่แถวคลองบางไส้ไก่ ตำบลบ้านสมเด็จฯ และคลองบุคคโล พวกขายหนากพลู

³² บันทึกลายมือของนางแตง โดเฟ่งพัฒน์ ที่ปรากฏอยู่ในรายงานการค้นคว้าของ ราตรี โดเฟ่งพัฒน์ “ตลาดน้ำ:วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง” รายงานการค้นคว้าเรียบเรียง กรมศิลปากร กรุงเทพฯ 2543 หน้า147-152.

มะพร้าว ส้มโอ จะใช้เรือใหญ่ คือเรือจ้าง ขนาดสามหรือสี่มือลิง³³ และเรือสำปั้นขนาดใหญ่ ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่าเรือสามเหล็ก สี่เหล็ก ขนาดใหญ่ที่สุดมีถึงเจ็ดเหล็ก³⁴

บรรยากาศตลาดน้ำปากคลองบางคอแหลม

ที่มา : ราตรี โตเฟ่งพัฒน์. “ตลาดน้ำ : วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง.” รายงานการค้นคว้า เรียบเรียง กรมศิลปากร, 2543 หน้า 149.

เรือที่มาติดตลาดบางคอแหลมนี้มีหลายพวก และนำของที่ผลิตในท้องถิ่นของเขามาขาย เช่น พวกกรุงเก่า จะมีพวกเครื่องจักสาน เช่น ตะกร้า ตะแกรง กระจาด กระบุง เสื่อกระจูดทำด้วยต้นกก ตักตาตัวสัตว์ ตักตาผมโป่ง ตลอดจนเครื่องครัวทุกชนิด เช่น การะซอน กระจาดยูดมะพร้าว และกระจาดสำหรับตักแกงซึ่งทำด้วยกะลามะพร้าว นอกจากนี้ยังมีงอบ และหมวกโบราณ แต่งอบกรุงเก่า

³³ เป็นลักษณะนามบอกความใหญ่เล็กของเรือ มือลิงนั้นคือ ส่วนประกอบที่ทำหน้าที่ยึดกงเรือให้ติดกับเปลือกเรือแต่ละช่วงยาวเท่ากัน เรือมีกงเรือและมีมือลิงมากช่วง ขนาดของเรือก็ใหญ่ตามนั้น

³⁴ เป็นลักษณะนามบอกความใหญ่เล็กของเรือสำปั้น โดยดูที่เหล็กรัดหัว-ท้ายเรือ

สวยและมีความประณีตน้อยกว่าของพวกบางขุนเทียน ราคาที่ต่างกัน เรือแต่ละลำก็จะขายเฉพาะอย่างไป เช่นพวกขายชฎา และหัวโขน ก็จะขายเฉพาะชฎาหัวโขน กับตุ๊กตาและพัดขนนก รวมทั้งตุ๊กตาใส่สตางค์เท่านั้น เต็มลำไปเลย เรือที่บรรทุกของมาจะเป็นเรือประทุนใหญ่ เรือจะบรรทุกของมาเต็มลำเรือ และก็จะปักหลักขายกันเป็นแรมเดือน หอมเมื่อใดก็จะกลับ บางที่พอตลาดวายแล้วเขาจะเอาของเหล่านั้นใส่เรือสำปั้นเล็ก พวกเรือกรุงเก่าจะมีเรือเล็กห้อยท้ายเรือใหญ่มาหนึ่งลำสำหรับเอาของที่มืออยู่ไปขายตามลำคลองเล็ก คลองน้อย และตามตำบลต่างๆที่ไกลออกไป พอเย็นก็กลับมาพักที่เรือใหญ่ พวกเรือจากกรุงเก่าถ้ามาคร้วใหญ่จะมีเรือห้อยท้ายมา 2 ลำ³⁵

ในบันทึกของนางแตงได้เล่าเรื่องเรือที่ขายหัวโขนว่า เขาจะเอาไม้รวกลำเล็กๆ มาตัดเป็นท่อนๆ ยาวพอประมาณมาผูกเป็นขาหย่างไขว้กัน แล้วเอาไม้ท่อนยาวมาผูกเป็นราว สำหรับแขวนชฎา และหัวโขน ส่วนพื้นเรือก็จะทำเป็นแคร่ยกพื้นขึ้นให้เสมอกับกระทงเรือ เพื่อวางตุ๊กตาต่างๆและของอื่นๆที่ไม่ต้องแขวน เรือขายหัวโขน และตุ๊กตานิ่ พวกเด็กๆชอบมาก พายไปที่ไหนเด็กเห็นต้องให้พ่อแม่ซื้อ และเข้าหมู่บ้านใด ก็จะจอดเสียนานกว่าจะออก เรือหัวโขนมีลักษณะ พิเศษกว่าเรือเล็กเจ้าอื่นๆคือมีกระแซงมุง กระแซงนี้ทำด้วยใบจากหรือใบเตยเย็บด้วยหวายลิง³⁶ เย็บเป็นผืนใหญ่ขนาดเสื่อพับทบกลางได้ และเขาจะมีไม้ผ่าซีกตัดโค้งใส่เรือไปด้วย สำหรับเวลาฝนตกเขาจะเอาไม้โค้งประทุนเสียบลงในพุก³⁷ ที่มีอยู่ในเรือ ซึ่งทำประจำไว้กับกราบเรือ แล้วเอากระแซงคลุม ซึ่งผูกติดกับโค้งประทุนอีกทีหนึ่ง กันฝนได้สบาย ถ้าฝนไม่ตกก็จะเก็บไว้ได้แคร่

สินค้าจากเมืองปทุมหรือสามโคก คือเครื่องดินเผา ได้แก่ ตุ่ม ที่เรียกว่าตุ่มสามโคก อ่างดิน ตั้งแต่ใหญ่จนเล็กจ๋ว มีทั้งชนิดเคลือบและไม่เคลือบ มีทั้งอ่างกลมและอ่างแบน อ่างแบนนี้เอาไว้อาบน้ำเด็กก็ได้ หรือใช้เป็นภาชนะใส่ของก็ได้ เช่น มูนข้าวเหนียว ยีแป้งขนมจีน เป็นต้น ชาวบ้านจะซื้อไว้ประจำบ้าน กะละมัง ราคาก็ไม่แพง ซื้อทั้งเถา ราคาประมาณหนึ่งบาท หรือบาทเฟื้อง เถาหนึ่งมีสิบสองใบ ตั้งแต่ใหญ่ที่สุดถึงเล็กที่สุด ส่วนอ่างกลมคืออ่างทรงค่อนข้างสูงหน่อย แต่เนื้อบางกว่าอ่างแบน

³⁵ ราตรี โด่งพัฒน์ เรื่องเดียวกัน หน้า 148.

³⁶ หวายลิง คือหวายพันธุ์เล็กที่ขึ้นอยู่ตามป่าชายเลน ลิงแสมชอบกินมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่าหวายลิง.

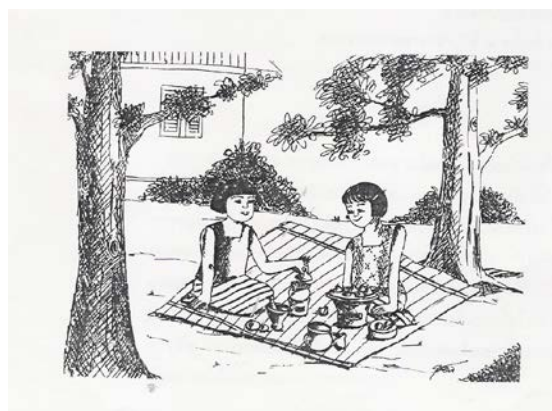
³⁷ พุก ไม้ที่ดอกประกบไว้กับตัวเรือสำหรับรับสิ่งหนัก.

อ่างประเภทนี้อาไว้กวนห่อหมก คองผัก แต่หากคองผักจะเป็นอ่างเคลือบ เวลาหมกของคอง ของเค็ม ถ้ำล้างไม่หมด นานไปเนื้ออ่างจะฟูเป็นขุยแล้วจะใช้อีกไม่ได้เลย³⁸

นอกจากนี้แล้ว พวกเมืองปทุมยังขายหม้อข้าวหม้อแกง กระจะดินมีหูสองข้าง ครกตำน้ำพริก เตาขนมครก และตัวที่หยอดขนมครก เตาหุงข้าวที่ไม่ใช่เตาอั้งโล่ เตาอั้งโล่นั้นคนจีนผลิต เตาเมืองปทุม เป็นเตามอญ ลักษณะเป็นแผ่นสูงประมาณหนึ่งคืบ ค้อมเป็นวงกลม แล้วเว้นช่องว่างไว้คืบกว่าๆ สำหรับเป็นช่องใส่ฟืน ข้างบนมีนมสามนมสำหรับตั้งหม้อ เตามอญนี้เวลาใช้ต้องวางบนแม่เตาไฟอีกทีหนึ่ง ถ้าครอบครัวใหญ่ หน่อย ต้องทำแม่เตาขนาดใหญ่ วางเตาได้สองเตา ในแคร่แม่เตาไฟใช้หยวกกล้วยรองข้างล่าง แล้วเอาดินใส่ทับข้างบน ทูบให้แน่นแล้วเอาเตาวาง เป็นใช้ได้ สมัยก่อนทุกบ้านไม่ว่าคนมีคนจนจะใช้เตาอย่างนี้กันทั้งนั้น³⁹

ภาพหม้อข้าวหม้อแกงของเด็กเล่น

ภาพเตามอญที่มาจากเมืองปทุม

ที่มา : ราตรี โด่งพัฒน์. “ตลาดน้ำ : วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง.” รายงานการค้นคว้า เรียบเรียง กรมศิลปากร, 2543 หน้า 150.

หม้อข้าวหม้อแกงเด็กเล่น ยังเป็นสินค้าพิเศษจากเมืองปทุมที่เด็กชอบมาก ราคาอ่อนข้างแพง หากเปรียบเทียบกับของใหญ่ คือชุดละเฟื้อง ชุดหนึ่งมีหม้อสองลูก คือหม้อหุงข้าว กับหม้อปากเบะ

³⁸ ราตรี โด่งพัฒน์ เรื่องเดียวกัน หน้า 149.

³⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 149-150.

และยังมีเตากระทะดิน ครก อ่างเล็ก และเตาขนมครก ของเล่นจำพวกนี้เราจะแยกซื้อเป็นอย่างก็ได้ ถ้าไม่ชอบของที่เขาจัดไว้เป็นชุด⁴⁰

พ่อค้าแม่ค้าจากบางปลาสร้อย (ชลบุรี) จะนำเรือบรรทุกแดงโมเส้เรือเป็ดมาขาย ที่ตลาดน้ำปากคลองบางคอแหลมด้วย เรือเป็ดนี้มีกลางป่อง หัวท้ายเรือยาวอน มีเสากระโดง ติดใบแจวสี่แจว เวลาฝนตกใช้กระแซงคลุมทำหลังคา นอกจากเรือเป็ดยังมีเรือฉลอมด้วย รูปร่างเรือชนิดนี้เหมือนเรือเป็ดต่างกันที่เรือฉลอมทำประทุนแน่นหนา ทางท้ายเรือมีประทุนทำเป็นแผงเลื่อนเข้าออกได้ ถ้าเป็นพวกเรือฉลอม สินค้าที่นำมาขายจะเป็นถ่านไม้โกงกาง ซึ่งลูกค้าจะเป็นพวกชาวจีน คนไทยไม่ซื้อเพราะคนไทยใช้ฟืน แต่ก่อนนี้ถ่านที่ขายกันจะเป็นถ่านไม้โกงกางมาจากทะเล⁴¹ ถ่านไม้โกงกางนี้ มีลักษณะเป็นท่อนยาวๆ ขายกันเป็นซั้งเป็นหาบ โดยจะเอามาขายให้พวกคนจีนที่ปลูกแพขายของชำ คนจีนเหล่านี้จะเช่าที่จอดแพริมน้ำเจ้าพระยามาก ของที่ขายนอกจากจะเป็นของจำเป็นจำพวกของชำต่างๆแล้วยังมีผ้าและของใช้อื่นๆ อีก

ใต้คลองบางคอแหลมมีคลองเล็กๆชื่อคลองภาษี มีด่านภาษีร้อยชักสามตั้งอยู่ เวลาเรือมาจากปากน้ำ บรรทุกหอยแมลงภู่ ปลาหู หรือปลาทะเลต่างๆมาจากปากน้ำ จะต้องมาแวะจอดให้เจ้าหน้าที่ประเมินภาษีที่นี้ การคิดภาษีร้อยชักสามจะใช้วิธีการคือ มีปลาร้อยเช่งจะหักภาษีไว้สามเช่งทุกๆร้อยไป ทั้งหอยและปลา ตรงด่านนี้ จะมีแม่ค้ามารออยู่จำนวนมากจึงชอบแย่งกันซื้อให้ได้ก่อนคนอื่น แล้วรีบจำเรือไปขายให้หมดเร็วๆ เพราะใครขายได้ก่อนก็จะมีราคาดีกว่า ใครมาขายทีหลังราคาสินค้าก็จะตกไป เพราะฉะนั้นคนโบราณจึงเอากิริยาของคนพวกนี้มาใช้เปรียบเทียบกับผู้ที่ทำอะไรอย่างรีบร้อน ผลิผลามว่าทำเหมือนแม่ค้าปลาสด⁴²

พวกชาวปากน้ำ (สมัยก่อนไม่มีใครเรียกสมุทรปราการ) จะมีเรือฉลอมเล็กหรือเรือเป็ด บรรทุกปลาเค็มมาขาย มีปลาทุกั้ง ปลาหางแข็ง ปลาอินทรีย์ ปลาทุเร้า ปลาเสียด ปลากระบอก ปลาทุเค็ม กุ้งเค็ม ปูเค็ม หอยแครงดอง หอยหลอด หอยพิม ถ้าพวกขายกะปิน้ำปลาจะมาเรือฉลอม ซึ่งจะมีประทุนแน่นหนาเพราะกะมาค้ำแรมหลายวัน⁴³

⁴⁰ ราตรี โด่งพัฒน์ เรื่องเดียวกัน หน้า 150.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 151.

⁴² เรื่องเดียวกัน หน้า 152

⁴³ เรื่องเดียวกัน

คุณลุงสุนทร รอดลำอ่างค์⁴⁴ ปัจจุบันมีอายุ 80 ปี ได้เล่าเรื่องราวตลาดน้ำที่ปากคลองบางคอแหลมตามที่ท่านเคยเห็นว่า แต่เดิมท่านเกิดและอยู่ที่บางปะกอกซึ่งอยู่ตรงข้ามกับคลองบางคอแหลม ดังนั้นท่านจึงได้เห็นตลาดน้ำสมัยที่ยังมีการนำเรือเข้ามาค้าขายกันอยู่มาก พออายุ 19 ปี ท่านได้แต่งงานและย้ายเข้ามาอยู่ที่ปากคลองบางคอแหลม ท่านได้เล่าว่าเมื่อท่านย้ายมาอยู่นั้นตลาดก็ยังพอมีบ้างปะปราย ไม่มากเหมือนท่านเคยเห็นเมื่อสมัยเป็นเด็ก

ภาพคุณลุงสุนทร รอดลำอ่างค์

สภาพของตลาด ตามที่คุณลุงสุนทรเห็น คือ ตลาดจะยาวตั้งแต่ปากคลองบางคอแหลมไปจนถึงวัดอินทร์บรรจง เรือที่นำสินค้าเข้ามาขายเป็นเรือพายขายผลหมากรากไม้ในสวน เรือจะจอดซ้อนกันสัก 3 ถึง 4 ลำ สภาพของตลาดจะทอดตัวยาวไปตามลำน้ำเจ้าพระยา สมัยก่อนชาวบ้านจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ โดยปกติเรือจะพายเข้าไปขายของ ไปตามลำคลองเล็ก ลำคลองน้อย แต่ในหนึ่งสัปดาห์ก็จะมี การติดตลาด ชาวสวนจะนำผลไม้ของตนออกมาขายหรือนำมาแลกเปลี่ยนกันระหว่างชาวสวนด้วยกัน ส่วนชาวบ้านก็จะมาซื้อไปทั้งบริโภคและขายต่อ ผลไม้ทั้งหมดมาจากสวนบางโคก บางคอแหลม ซึ่งสมัยก่อนเราเรียกว่า สวนบ้านทวย ผลไม้ที่ขายก็มีส้ม หอมก พลู น้อยหน้า ผลไม้ที่สวนบ้านทวยนั้นถือว่าเป็นผลไม้ชั้นดีโดยเฉพาะ ทุเรียน ลำไย มะม่วง ลิ้นจี่ และสละนั้นมีชื่อเสียงมากจนนำไปเป็น

⁴⁴ สัมภาษณ์คุณลุงสุนทร รอดลำอ่างค์ เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2551 บ้านเลขที่ 112/1 เวลา 10.00 น. ช้างวังเจ้า

พันธุ์ปลูกที่อื่นๆ นอกจากนี้ก็มีเรือขายโอ่ง กะปิ น้ำปลา ฯ จากต่างถิ่นเข้ามาขายด้วย วิถีชีวิตของชาวบ้านต้องพึ่งพิงอยู่กับน้ำ อาศัยการทำสวนในการดำรงชีพ สภาพของริมน้ำเจ้าพระยา หลังจากบ่ายแล้วจะเจียบมาก มีแต่เสียงเรือยนต์และเรือข้ามเท้านั้น ซึ่งก็นานๆที่จะได้ยินเสียง ชุมชนชาวสวนริมน้ำแฉวนนี้จึงมีลักษณะที่สงบเจียบ

วิถีชีวิต ของชาวบางคอแหลมที่ผูกพันกับน้ำ การทำสวนและตลาดน้ำ และต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงเมื่อความเจริญเข้ามาและสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ตลาดปากคลองบางคอแหลมที่เคยติดตลาดกันมานาน ต้องถึงแก่กาลอวสาน ซึ่งเกิดขึ้นและเปลี่ยนไปอย่างช้าๆ คุณลุงสุนทร รอดสำอางค์ได้เล่าถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นว่า เริ่มตั้งแต่ หลังปี พ.ศ. 2485 เป็นปีที่เกิดน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ ชาวบ้านทวยหรือบางคอแหลมในปัจจุบันได้รับความเสียหายดังที่เรียกกันว่าสวนล่มตลาดน้ำปากคลองบางคอแหลมก็หมดไปด้วย แต่หลังจากนั้นได้ย้ายไปติดตลาดกันใหม่อีกครั้งหนึ่งที่ปากคลองบางโคล่ เนื่องจากแถบนั้นยังมีสวนอยู่ พอหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว ความเจริญได้เข้ามาเรื่อยๆ ถนนได้เข้ามาแทนที่เรือ เมื่อมีการตัดถนนเข้ามาชาวบ้านได้ย้ายจากแพขึ้นมาอยู่บ้าน ที่สวนและนาก็เปลี่ยนเป็นที่บ้านแทนและนอกจากนี้ลูกหลานชาวสวนได้เรียนหนังสือกันมากขึ้น พวกเขาทำงานรับราชการหรือทำงานตามบริษัทร้านค้า จึงเลิกทำสวนไป ชาวสวนได้ขายที่สวนของตนเมื่อมีการตัดถนนเข้ามา

1.5 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบางโคล่

วิถีชีวิตการเป็นชาวสวนของชาวบางโคล่เปลี่ยนแปลงเมื่อไหร่ และได้ยุติการเป็นชาวสวนไปอย่างไร บางโคล่ได้กลายเป็นชุมชนที่มีคนจากที่ต่างๆหล่งไหลเข้ามาอยู่จนเกือบจะเป็นชุมชนแออัดเช่นทุกวันนี้ได้อย่างไร คำถามเหล่านี้ จำเป็นต้องเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งที่เป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ควบคู่ไปกับการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงในองคร้รวมของกรุงเทพฯ และเรื่องราวต่างๆที่เกี่ยวข้องกับบริบทรอบตัวบางโคล่ จากการศึกษาพบว่าถนนเป็นปัจจัยสำคัญที่นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่วิถีชีวิตชาวสวนบางโคล่ ถนนได้เปลี่ยนทั้งวิถีชีวิตชาวบางโคล่ให้เป็นคนของสังคมเมืองและเปลี่ยนพื้นที่สวนบางโคล่ ให้เป็นพื้นที่ธุรกิจจนในที่สุดได้เป็นที่รองรับการขยายตัวของธุรกิจในยุคโลกาภิวัตน์ ถนนได้นำคนต่างถิ่นที่มาจากพื้นที่ที่หลากหลายเข้าสู่บางโคล่ และนำคนบางโคล่ออกจากถิ่นฐานไปสู่พื้นที่ที่หลากหลายเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงที่บางโคล่เกิดขึ้นพร้อมๆกับการเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพฯ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าอยู่หัวรัชกาลที่3 ชาวจีนและชาวตะวันตกได้เข้ามาทำการค้าและตั้งถิ่นฐาน

อยู่ในประเทศไทยจำนวนหนึ่ง และต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 หลังจากทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2389 การค้าระหว่างประเทศมีมากขึ้น โดยเฉพาะการค้ากับ ตะวันตก การหลั่งไหลของชาวตะวันตกและชาวจีน ที่เข้ามาตั้งห้างร้านและอยู่อาศัยในกรุงเทพฯ ก็มี มากขึ้น

ชาวตะวันตกที่เข้ามาอยู่ที่บางคอแหลมและตั้งบริษัทห้างร้านแห่งแรกคือหมอสมิท ชื่อเต็ม ของท่านคือ ซามูเอล โจนส์ สมิท (Samuel Jones Smith) บิดาเป็นชาวอังกฤษ มารดาเป็นชาวโปรตุเกส มีบิดาบุญธรรมเป็นมิชชันนารีชาวอเมริกันชื่อ จอห์น เทย์เลอร์ โจนส์ (John Taylor Jones) หมอสมิท เข้ามาเมืองไทยครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2376 อายุเพียง 12 โดยติดตาม บิดาและมารดาบุญธรรมเข้ามา อีก 2 ปีต่อมาในปีพ.ศ. 2378 ท่านได้เดินทางไปศึกษาที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ถึง 14 ปีแล้วกลับมายังประเทศ ไทยอีกครั้ง ชื่อเสียงของท่านที่เป็นที่รู้จักของชาวไทยคือด้านการพิมพ์ โรงพิมพ์ของหมอสมิทตั้งในปี พ.ศ. 2401-2402 อยู่ที่ บางคอแหลม⁴⁵ ก่อนตัดถนนเจริญกรุง 2 ปี โรงพิมพ์ของหมอสมิทถูกบันทึกอยู่ในแผนที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2440 พร้อมกับเรียกชื่อบริเวณนั้นว่าซอยหมอสมิท (ดูแผนที่หมายเลข 1)

หนังสือที่พิมพ์โดยโรงพิมพ์ของท่านได้แก่ หนังสือพิมพ์รายวัน ฉบับแรกชื่อ Bangkok Daily Advertiser นอกจากนี้ก็เป็นหนังสือนิทานกลอน หรือเรื่องประโลมโลกย์ หรือที่รู้จักกันทั่วไปเรื่อง จักราวงศ์ฯ เช่นเรื่องพระอภัยมณี ขุนช้างขุนแผน เป็นต้น นอกจากนี้ยังพิมพ์หนังสือคัมภีร์สรรพพจนานุกรม ซึ่งหมอสมิทแปลจาก Webster's English Dictionary หมอสมิทยังเป็นเจ้าของผู้ออกหนังสือพิมพ์ จดหมายเหตุสยามไสมย เริ่มออกเมื่อ พ.ศ. 2425 จนถึงปี พ.ศ. 2429 จึงเลิกออก นอกจากนี้ยังออก หนังสือพิมพ์หัวอื่นๆอีกสองสามฉบับ คือ Siam Repository(พ.ศ. 2412-27)และ Siam Weekly Advertiser (พ.ศ.2412-29) ซึ่งเป็นคู่แข่งกับหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ โดยเฉพาะจดหมายเหตุ สยามไสมย มีลักษณะเดียวกับบางกอกกรีคเคอของหมอบรัดเลย์ คือเป็นสารคดีความรู้ ร่วมกับข่าวสาร ทั้งในและนอกประเทศ⁴⁶

⁴⁵ สุรพงษ์ จันทร์เกษมพงษ์ “บทบาททางการพิมพ์และคุณูปการของหมอสมิทต่อสังคมไทย ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 27 ฉบับที่ 9 กรกฎาคม 2549 หน้า 82-83.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

ภาพหมอสมิท (Samuel Jones Smith) (ผู้จัดตั้งโรงพิมพ์ที่บางคอแหลม)

การพิมพ์หนังสือนิทานคำกลอนของหมอสมิทขายดีมากทำรายได้อย่างมากโดยเฉพาะเรื่อง พระอภัยมณี ของสุนทรภู่ หนังสือที่พิมพ์จัดเป็นปกอ่อนจำหน่ายในราคาถูก เล่มหนึ่งมีขนาด 2 ยก ประมาณ 32 หน้า ราคาโดยทั่วไปเล่มละ 25 สตางค์ ในปี พ.ศ. 2427 โรงพิมพ์ของหมอสมิทพิมพ์หนังสือไปประมาณ 70 รายการ มีที่เกี่ยวกับศาสนาเพียง 2 รายการเท่านั้น การพิมพ์นิทานคำกลอนของ หมอสมิททำให้เกิดการตั้งโรงพิมพ์ขึ้นมาอีกหลายแห่งเพื่อมาแข่งขันกับโรงพิมพ์หมอสมิท ได้แก่ โรงพิมพ์ของนายเทพที่ปากคลอง โรงพิมพ์นายศรีที่บริเวณสะพานหัน โรงพิมพ์ห้างสมุด โรงพิมพ์บุญช่วย เจริญ โรงพิมพ์พานิชศุภผล และโรงพิมพ์เจริญราษฎร์ โดยเฉพาะโรงพิมพ์เจริญราษฎร์นี้ถือว่าเป็นโรงพิมพ์ที่ทำให้เกิดหนังสือที่เรียกติดปากว่า “หนังสือวัดเกาะ” ประมาณเมื่อพ.ศ. 2430 กิจการพิมพ์ของหมอสมิทยุติลง เนื่องจากถูกฟ้องจากพวกมิชชันนารีว่าพิมพ์หนังสือเรื่องทางโลก ไม่เป็นการส่งเสริมศีลธรรม โดยใช้ตัวอย่างจากเรื่องขุนช้างขุนแผน นามท้าววาสและตอนที่หยาบโตนจากงานที่หมอสมิทพิมพ์มาแปลเพื่อเป็นหลักฐานฟ้องร้อง จนในที่สุดต้องเลิกกิจการการพิมพ์ไป⁴⁷

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 83-84.

การเปลี่ยนแปลงแรกเกิดขึ้นในบางคอแหลม เมื่อมีการตัดถนนเจริญกรุง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โดยในปี พ.ศ. 2404 ชาวต่างประเทศได้เข้าซื้อกันขอให้สร้างถนนสายยาวสำหรับจี่ม้า และใช้รถม้าเป็นการยึดเส้นยึดสายออกกำลังและตากอากาศ รัชกาลที่ 4 ทรงดำริเห็นชอบด้วยว่าเพื่อให้บ้านเมืองงดงามขึ้นไม่น้อยหน้าพวกยุโรป จึงโปรดเกล้าให้ตัดถนน 3 สาย 2 ใน 3 สายนี้ได้แก่ถนนเจริญกรุง ตั้งแต่สะพานดำรงสถิต เวียงนครเกษม ไปทางสามแยกตรงไปจดคลองผดุงกรุงเกษมที่สะพานเจริญสวัสดิ์ อีกสายหนึ่งคือถนนเจริญกรุงตอนใต้ ตั้งแต่ช่วงสามแยกไปทางตลาดน้อย สี่พระยาบางรัก จนสุดถนนตก ผู้ที่ทำการสำรวจ วางผังแนວถนนสายนี้เป็นชาวอังกฤษชื่อ เฮนรี อาลบัสเตอร์ (ต้นสกุลเสวตศิลา) แนວถนนนี้ตัดเลียนแนวแม่น้ำเจ้าพระยามาสิ้นสุดตรงที่แม่น้ำเจ้าพระยาโค้งอ้อมสันดอนมีลักษณะเป็นหัวแหลม ชื่อว่าตำบลบางคอแหลม ตามสภาพของผืนดินบริเวณนั้น และย่านนี้จึงเรียกภายหลังว่า “ถนนตก” ตามที่ถนน เจริญกรุงตัดมาตกแม่น้ำเจ้าพระยาตรงจุดนี้⁴⁸

ถนนเจริญกรุง ที่ทอดตัวไปตามลำน้ำเจ้าพระยานั้น เป็นเครื่องแสดงการขยายตัวของเมืองลงมาทางใต้ ตลอดแนວถนนเจริญกรุงทางด้านใต้นี้ได้เป็นที่ตั้งของบริษัทห้างร้านทั้งชาวยุโรปและชาวจีนที่ทำการค้ากับต่างประเทศ เรือเดินสมุทรที่ขนส่งสินค้าและผู้โดยสารต่างเข้ามาจอดตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

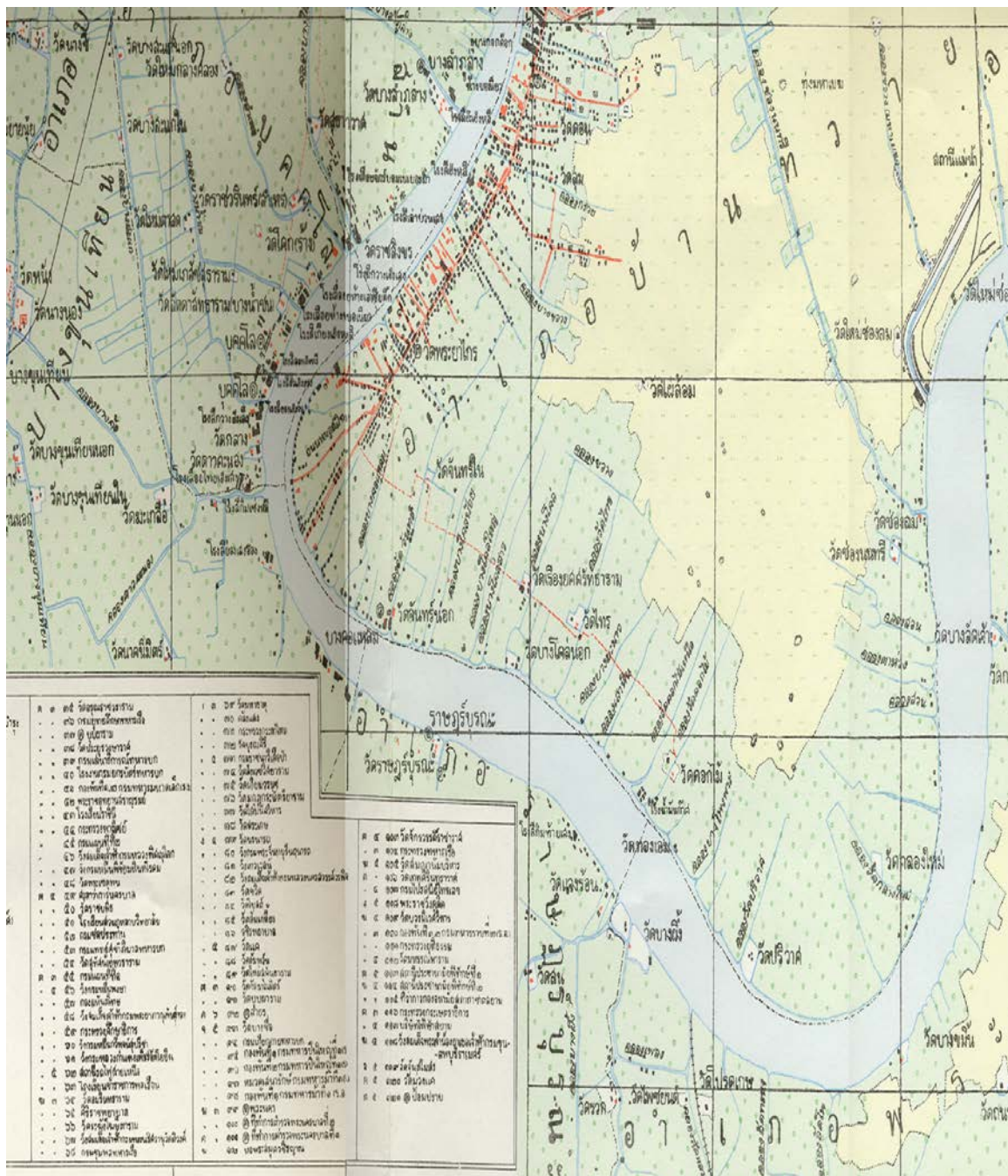
รถราง เป็นการขนส่งมวลชนซึ่งไม่เพียงเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของคนในเขตเมืองหลวงที่อยู่ใกล้กับศูนย์กลางการบริหารระบบราชการเท่านั้นแต่ยังเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบางบางคอแหลม-บางโคล่ด้วย รถรางซึ่งได้อาศัยเส้นทางของถนนเจริญกรุงในการเดินรถเป็นสิ่งที่เปิดโลกของชาวบางโคล่ให้เชื่อมโยงกับโลกภายนอกได้สะดวกขึ้น การสร้างรถรางเริ่มเมื่อ ปี พ.ศ. 2430 โดย Captain Loftus, Admiral Richelieu และวิศวกร Westenholtz ชาวเดนมาร์ก เป็นผู้ขอพระราชทานอนุญาตตั้งบริษัทดำเนินกิจการ เปิดบริการ เมื่อ 22 กันยายน พ.ศ. 2431 นับเป็นประเทศแรกในทวีปเอเชีย ในครั้งแรกเป็นรถรางเทียมม้า คือใช้ ม้า 8 ตัวแยกเป็น 2 พวงๆ ละ 4 ตัว รากรถให้วิ่งไปตามรางเส้นทางเดินรถตั้งแต่หลักเมืองจนถึงถนนตก เส้นทางสายนี้ยาวมากและเป็นเส้นทางสายที่ยาวมากจึงต้องเปลี่ยนม้าเป็นชุดๆ ตามระยะทาง กิจการในช่วงแรกประสบกับการขาดทุน เพราะค่าใช้จ่ายสูงและเก็บค่าโดยสารถูก เพื่อให้มีผู้โดยสารมากขึ้น มีการโอนกิจการเปลี่ยนบริษัทไปหลายครั้ง ต่อมาบริษัทของชาวเดนมาร์กโดยวิศวกร Westenholtz มารับช่วงกิจการและเปลี่ยนมาใช้พลังงานไฟฟ้าแทนในปี

⁴⁸ เขตบางคอแหลม คู่มือท่องเที่ยวเขตบางคอแหลม 2542 หน้า 11.

พ.ศ. 2437 ซึ่งสมัยนั้นแม้แต่ถนนหลวงใหญ่ๆหลายแห่งในยุโรปยังไม่มีรถไฟฟ้า รถรางสายหลักเมือง เจริญกรุง ถนนตก นับเป็นรถโดยสาร สายคู่ไปกับถนนเจริญกรุง รถรางปิดกิจการไปที่ละสาย จนหมดเมื่อ พ.ศ. 2511⁴⁹

ถนนเจริญกรุงและรถรางที่ถนนตกได้นำชาวบางโคล่เข้าเชื่อมโยงกับสังคมภายนอก ชาวบางโคล่ทั้งที่เป็นชาวสวนและผู้ที่มีบุตรหลานรับราชการก็จะนั่งเรือมาขึ้นรถรางที่ถนนตกเพื่อไปยังที่ต่างๆ

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน หน้า 12.

ภาพที่ 3 แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2474 (เฉพาะส่วนบางโคก-บางคอแหลม)แสดงพื้นที่การหนา
 และทำสวน การตั้งบ้านเรือนและถนน
 ที่มา กรมแผนที่ทหาร แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2431-2474 กองทัพบกจัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสเฉลิม
 พระชนมพรรษา 5 รอบ 5 ธันวาคม 2530

คุณลุงสุนทร รอดสำอางค์ ได้เล่าว่าที่ถนนตกเป็นที่ขึ้นรถราง ใครจะเดินทางไปไหนก็ต้องนั่งรถรางทั้งนั้น ผู้ที่มาจากบางโคล่ก็จะนั่งเรือแท็กซี่หรือ มีเรือพายมาที่ถนนตก ส่วนคนที่มาจากพระประแดงก็มีเรือยนต์ ที่เรียกว่ามอเตอร์โบท วิ่งจาก พระประแดง มาแจ้งร้อน มาราชบุรีบูรณะ และมาที่ถนนตก สมัยปีพ.ศ. 2500 เรือจ้างจากวัดจันทร์ไปถนนตกราคา 50 สตางค์ ถ้าจากบางโคล่ไปถนนตกราคา 1 บาท แต่ถ้านั่งคนเดียวคิดราคา 5 บาท เพราะระยะทางไกลและต้องใช้แรงงานในการพายมาก หลังจาก พ.ศ. 2500 มาแล้วก็เรือจ้างติดเครื่องและมีเรือหางยาวเข้ามาวิ่ง ส่วนรถรางสายถนนตก-หลักเมือง สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ราคา 6 สตางค์⁵⁰

การที่ตลอดริมน้ำเจ้าพระยา และริมถนนเจริญ โดยเฉพาะด้านที่อยู่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยามีห้างร้านของทั้งชาวจีนและชาวตะวันตกตั้งอยู่มากทำให้การหลั่งไหลของผู้คนจากต่างถิ่นเข้ามาทำงานทำและตั้งบ้านเรือนในบริเวณนี้กันมาก บางคอแหลม บางโคล่ได้กลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งขยายตัวของเมืองหลวง ตามการพัฒนาของกรุงเทพฯ ที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ถนนที่ซอยประตู 1 ตัดในปี พ.ศ. 2506 ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีนถนนสายนี้ได้เปลี่ยนแปลงสวนในแขวงบางคอแหลมและบางโคล่ จากชุมชนที่การคมนาคมไม่สะดวกมาสู่ชุมชนที่การคมนาคมสะดวก ทางเดินที่เป็นสะพานไม้ถูกเปลี่ยนเป็นถนน โรยอิฐและสะพานไม้สูงก็ถูกเปลี่ยนเป็นสะพานคอนกรีตแทน และภายหลังจากนั้นก็มีการสร้างอาคารที่เป็นตึกแถวตลอดแนวถนนที่ตัดใหม่ เป็นทั้งอาคารพาณิชย์และอาคารที่อยู่อาศัย ผู้คนจากที่ต่างๆพากันเข้ามาอยู่ในซอยประตู 1 จำนวนมาก นอกจากพื้นที่ในซอยประตู 1 จะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนจากที่ต่างๆที่เข้ามาทำงานตามการขยายตัวของเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นแล้ว ซอยประตู 1 ยังเป็นแหล่งที่ตั้งของโรงงานเล็กๆจำนวนมาก โรงงานขนาดใหญ่ที่เข้ามาตั้งที่บางโคล่ก็คือ โรงงานวาโก้ หลังจากโรงงานแห่งนี้ตั้งก็นำแรงงานจากต่างถิ่นเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ คนในพื้นที่ที่เป็นลูกหลานชาวสวนก็เข้าทำงาน เป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ด้วย

ในสมัยก่อนที่จะมีการตัดถนนนั้นคุณอาสมหมาย ต้นวัชรปานิ ได้เล่าให้ฟังว่า

“ตลอดทางเดินตั้งแต่วัดจันทร์ในถึงวัดไทรมีร้านขายของเพียง 5 ร้าน ร้านแรกตั้งอยู่ข้างคลองบางโคล่สารก่อนข้ามคลองอยู่ขวามือมีต้นข่อยใหญ่อยู่ติดกันชื่อร้านลุงใจ พอข้ามคลองก็เป็นร้านเจ้าแก้วเนี้ยว แซ่พัว (เป็นคนจีนมาจากนอก ครอบครัวลุงเนี้ยวนี้ลูกๆ ภายหลังเปลี่ยนนามสกุลเป็นพั้วพันธ์) ร้านอยู่ขวามือขายของหลายอย่างมีทั้งกับข้าวด้วย เขาเขาจะไปซื้อของจากตลาดบ้านใหม่บ้างตรอก

⁵⁰ สัมภาษณ์คุณลุงสุนทร รอดสำอาง วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2551

จันทร์บ้าง และหาบเดินถึงร้านระยะทางไกล พอเดินข้ามหน้าวัดบางโคล่ในข้ามสะพานคลองบางโคล่ มีร้านขายกาแฟและขนมต่างๆ เจ้าของร้านเป็นคนจีนเหมือนกันเขาเรียก ตาแว่นกัน มีถ้วยเตี้ยน้ำหมู ขายอยู่ตรงหน้าร้านชามละ 50 สตางค์ เดินผ่านร้านนี้แล้วถ้าเลียขวามือก็เ็นทางไม้ปูเป็นทางระนาด เป็นทางไปวัดบางโคล่นอก ถ้าเดินตรงไม่เลียขวาก็จะเป็นทางไปวัดไทรก่อนถึงวัดไทรจะมีคลองข้าม คลองจะเป็นเนินดินสูงๆ มีต้นไทรใหญ่ๆ อยู่ทางซ้ายมือ ขวามือมีกอไม้ตลอดและกุเล็กๆ อีกข้างเป็น ดินเขาเรียกชื่อตรงนี้ว่า โลกจันทร์ พอเลยโลกจันทร์นี้ก็ถึงวัดไทร ร้านขายของทั้งหมดที่ผ่านทาง มานี้มีลูกๆ เรียนหนังสือโรงเรียนเดียวกับผม ทุกๆ ร้านจึงยังจำได้ดี พอข้ามสะพานวัดไทรไปซ้ายมือ มีร้านขายของอีก 1 ร้าน เป็นคนจีนเหมือนกันเจ้าของร้านผมหงอกขาวหมด บางคนเรียกตาหงอก แต่ ส่วนมากจะเรียกแจ็กไปย นามสกุล อินหลวงจันทร์ ปัจจุบันยังมีลูกหลานอยู่ที่นั่น ร้านนี้เป็นร้าน สุดท้ายอยู่ริมทางเดินที่เป็นเขตบางโคล่ ต่อจากนี้ไปก็จะเข้าเขตบางโพพงบาง เขตบางโคล่ จะสุดตรง คลองบางมะนาว เลยคลองบางมะนาวก็ถึงบางโพพงบาง ปัจจุบันคือสะพานแขวน พระรามเก้า เป็น สะพานแขวนแรกของกรุงเทพฯ”⁵¹

การตัดถนนพระราม 3 หรือประชาชนทั่วไปเรียกว่าถนนเลียบบแม่น้ำ ถนนรัชดาภิเษก ถนนสาย นี้ตัดเนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลองรัชสมัยครบ 25 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ ก่อสร้างถนนรัชดาภิเษกมีความยาว 10 กิโลเมตร ตั้งแต่ถนนเจริญกรุงถึงถนนนางลิ้นจี่ เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน ปี พ.ศ. 2514⁵² ถนนสายนี้เป็นถนนวงแหวน เลี้ยวเมือง เพื่อแก้ปัญหาการจราจร

คุณลุงสุนทร รอดสำอาง เล่าถึงการตัดถนนพระราม 3 ที่เปิดพื้นที่สวนบางโคล่ว่า

“การตัดถนนพระราม 3 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่บางคอแหลมอย่างมาก ถนนได้ผ่าสวน ของบางโคล่และบางคอแหลมออก จากพื้นที่ที่เข้าถึงยาก ต้องใช้การสัญจรทางน้ำมาเป็นการใช้ถนน ที่สะดวก ชาวสวนหลายคนได้รับเงินชดเชยจากการตัดถนน และหลายคนก็ขายที่ดินของตน พ่อค้า ที่ดินจากต่างถิ่นเข้ามาซื้อที่ดิน บางคนเข้ามาสร้างตึกแถว ชาวบางโคล่ขายสวนกันเกือบหมด พวกที่ขายรุ่นแรกก็ราคาถูกลงหน่อย ส่วนพวกที่ขายตอนหลังที่ความเจริญเข้ามามากขึ้นก็จะได้ราคาดี พื้นที่ดินแถวนี้มีแต่จะแพงขึ้นเรื่อยๆ คนบางโคล่ก็จะเคลื่อนย้ายออกจากถิ่นฐานเดิมของตน”⁵³

⁵¹ สัมภาษณ์คุณอา สมหมาย ต้นวัชรปานิ 12 มกราคม 2551

⁵² เขตบางคอแหลม คู่มือท่องเที่ยวเขตบางคอแหลม 2542 หน้า 8, 10

⁵³ สัมภาษณ์คุณลุงสุนทร รอดสำอางค์ เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2551

หลังจากที่ตัดถนนพระรามที่ 3 แล้ว ถนนสายเล็กก็ถูกตัดเพื่อแบ่งพื้นที่ บางโคล่ บางคอแหลม ออกเป็นชั้นเล็กชั้นน้อยเพื่อให้เข้าถึงพื้นที่ในแต่ละส่วนได้อย่างสะดวก ได้แก่ ซอยแฉล้มนิมิต ซอยอยู่ดี เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างสะพานแขวงพระราม 9 สะพานข้ามน้ำเจ้าพระยา (สะพานกรุงเทพฯ 2) ทางด่วนบางโคล่-แจ้งวัฒนะ เป็นต้น ซอยและเส้นทางถนนที่เกิดขึ้นนี้ทำให้สวนที่บางโคล่และคนจากถิ่นอื่นๆ ทั้งที่อยู่ในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดเคลื่อนตัวเข้าสู่บางโคล่ พื้นที่บริเวณนี้ได้กลายเป็นทั้งเขตที่อยู่อาศัย และเขตอุตสาหกรรมขนาดย่อยที่เกิดขึ้นจำนวนมาก จนนำไปสู่การเคลื่อนย้ายของคนในพื้นที่ออกไปอยู่นอกเขตบางโคล่-บางคอแหลม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นถึงการก่อตัวของชุมชนบางโคล่นับตั้งแต่การก่อตั้งเป็นสังคมเกษตรชาวสวน พื้นที่แห่งนี้เป็นรวมของคน เชื้อชาติทั้งไทยและจีน พวกเขาใช้ชีวิตที่เรียบง่ายตามวัฒนธรรมความเชื่อของตน คนไทยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ส่วนคนจีนก็มีศาลเจ้าเป็นศูนย์กลาง บางโคล่ก็เช่นเดียวกับสังคมเกษตรในพื้นที่อื่นๆ ของกรุงเทพฯ ที่ใช้การสัญจรทางน้ำเป็นสำคัญและมีทางตลาดน้ำเป็นที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนระหว่างคนในพื้นที่และนอกเขตพื้นที่ วิถีชีวิตของชาวสวนบางโคล่พบกับการเปลี่ยนแปลงเมื่อความเจริญและการพัฒนาของเมืองหลวงเกิดขึ้น บางโคล่-บางคอแหลมได้กลายเป็นพื้นที่รองรับการพัฒนาเมือง โดยเฉพาะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนที่เข้ามาทำมาหากินในเมืองหลวง ความเจริญที่มาพร้อมกับถนน การคมนาคมที่สะดวกขึ้น ได้แบ่งแยกพื้นที่สวนบางโคล่จากพื้นที่สวนเข้าถึงยากกลายมาเป็นพื้นที่สะดวกสบายเข้าถึงง่าย สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญให้วิถีชาวสวนบางโคล่ล่มสลาย

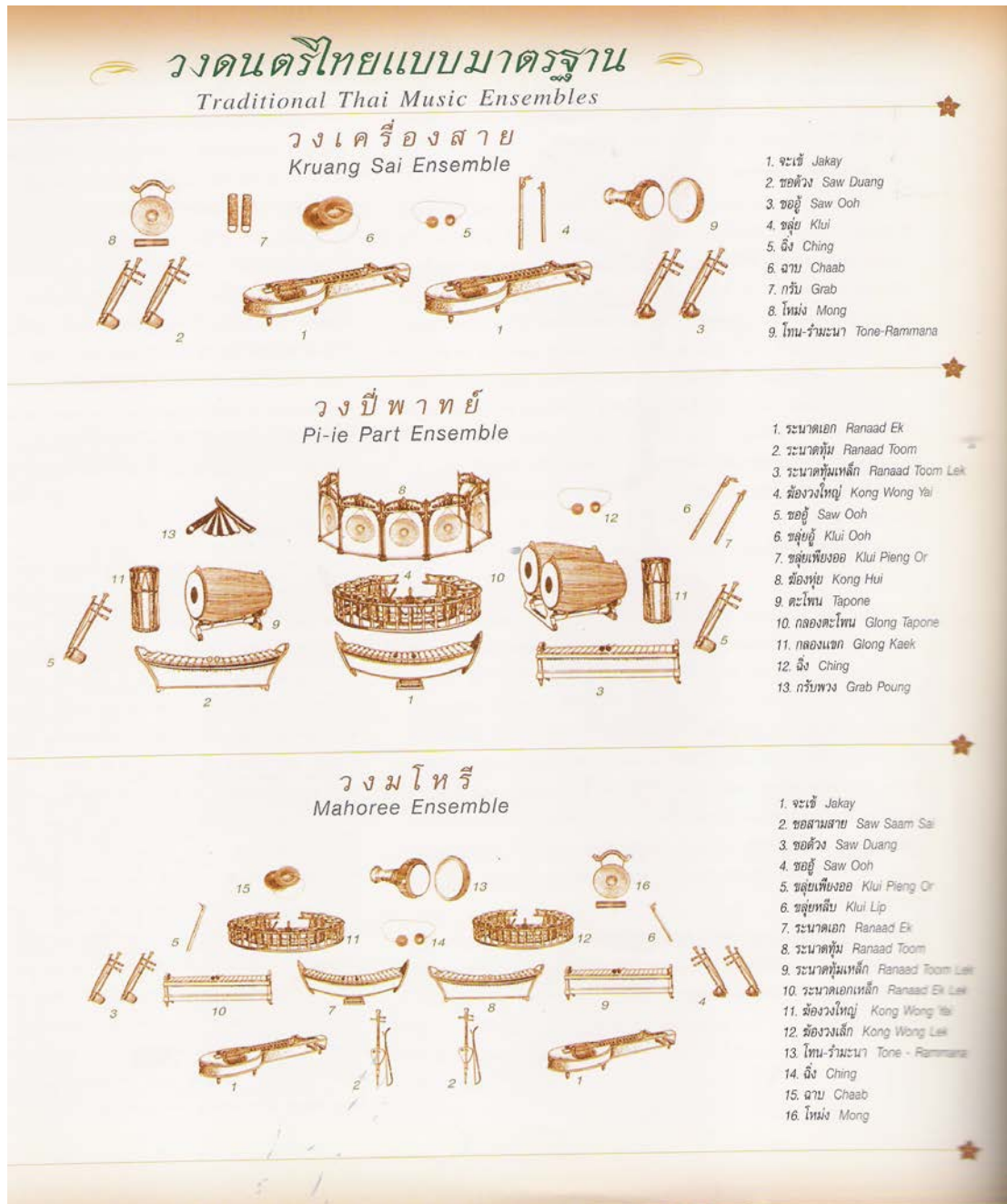
บทที่ 2 ดนตรีไทยที่บางโคล่-บางคอแหลม

ดนตรีไทยเป็นส่วนสำคัญของวิถีชีวิต ชาวไทยในอดีต ดนตรีไทยเป็นสื่อสะท้อนความเบิกบาน ความสุข และความทุกข์ ทั้งเป็นสนองความต้องการของตัวเองและความต้องการของสังคม การบรรเลงดนตรีไทย เป็นการถ่ายทอดโลกส่วนตัวอันล้ำลึกและทรงคุณค่าแก่ชีวิตมนุษย์ ดนตรีเป็นเครื่องผ่อนคลายความทุกข์และสร้างสุขให้แก่ชีวิต เสียงดนตรีจึงเป็นสื่อแห่งความสุข ทั้งแก่ผู้บรรเลงและผู้รับฟัง ดนตรีไทยจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของชาวไทย ที่สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรม รวมถึงกิจกรรมอื่นๆอีก ดนตรีมีอยู่ในชนทุกชั้น ไม่ว่าไพร่สามัญชน มุลนายชนชั้นสูง ความแตกต่างในการเสพและเล่นดนตรีนั้น ก็ขึ้นอยู่กับสถานะทั้งทางสังคมและทางเศรษฐกิจของผู้เล่นและผู้เสพด้วย

ในอดีตดนตรีไทยนอกจากใช้เพื่อความบันเทิงและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้วดนตรีไทยยังเป็นเครื่องบ่งบอกบารมีและสถานภาพของผู้ที่เป็นเจ้าของ มุลนายที่มีฐานะและไพร่พลจำนวนมากนิยมที่จะฝึกหัดไพร่พลให้แสดงมหรสพ ก็เพื่อความบันเทิงในเวลาว่าง และเป็นสื่อซึ่งแสดงฐานะและศักดิ์นาของตน สถานะของมุลนายจะสง่างามได้ก็ต้องมีนักดนตรีอยู่ในการอุปการะ นักดนตรีจึงเป็นเสมือนเพชรเม็ดงามประดับอยู่บนเรือนแหวน ขณะเดียวกันนักดนตรีหรือเพชรจะงามได้ก็ต้องอยู่ภายใต้การอุปการะของผู้มีราชศักดิ์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นช่วงที่มีการปฏิรูปประเทศตามแบบตะวันตก รัฐมีนโยบายส่งเสริมทั้งดนตรีไทยและตะวันตกเพื่อให้ดนตรีเป็นเครื่องแสดงความเป็นอารยประเทศ ดนตรีไทยถูกนำมาพัฒนาอย่างมาก เป็นการบรรเลงเพื่อการฟังตามแบบดนตรีตะวันตก ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ถือว่าเป็นยุคทองของดนตรีไทย พระองค์ทรงให้การสนับสนุนวิชาชีพดนตรีอย่างจริงจัง มีการจัดตั้งกรมมหรสพขึ้น ซึ่งมีกรมโขนหลวงและกรมพิณพาทย์หลวงเป็นผู้ดำเนินการ ทรงพระราชบัญญัติราชทินนามของนักดนตรีไว้เป็นกลอน การจัดตั้งกรมมหรสพ ทำให้เกิดการเลือกเฟ้นนักดนตรีที่อยู่ตามสำนักและบ้านทั่วไปเข้ารับราชการ¹ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 พระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสนใจดนตรีไทยถึงขนาดทรงนิพนธ์เพลงที่สำคัญไว้ 3 เพลงคือ เพลงโหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง เพลงราตรีประดับดาวและเพลงเขมรล่อองค์ ในยุคนี้การแข่งขันวงดนตรีในหมู่เจ้านายจึงมีในหลายโอกาสด้วยกัน

¹ ดู กัทรวดี ภูษฎาภิรมย์ “สถานะภาพของนักปี่พาทย์ในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2468” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2536

บางโคล่-บางคอแหลมนอกจากดนตรีไทยของชาวบ้านที่ชาวบ้านเป็นผู้เล่นและเป็นเจ้าของเพื่อใช้ในกิจกรรมบันเทิงและพิธีกรรมต่างๆแล้ว ที่นี่ยังมีวงดนตรีไทยวงวังบางคอแหลมเข้ามาตั้งอยู่ด้วย วงดนตรีนี้เป็นวงของเจ้านายชั้นสูงและถึงแม้ว่าไม่มีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามการมีวงดนตรีที่มีความสามารถเช่นนี้เข้ามาอยู่ก็ส่งผลต่อการถ่ายทอดความรู้โดยอ้อมสู่ชุมชนบ้าง

ภาพ ดนตรีไทยแบบมาตรฐาน วงเครื่องสาย ปี่พาทย์ และมโหรี

2.1 ประเภทของคนตรีไทยในอดีต

คนตรีไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. **วงปี่พาทย์** วงปี่พาทย์เป็นรูปแบบของการประสมวงดนตรีของเครื่องดนตรีในกลุ่มเครื่องเป่า อันได้แก่ ปี่ และเครื่องดนตรีในกลุ่มเครื่องตี ได้แก่ ระนาด และฆ้อง เป็นต้น ในการบรรเลงปี่จะทำหน้าที่เป็นประธานของวง ส่วนฆ้องวงใหญ่ทำหน้าที่บรรเลงทำนองหลักของเพลง ในขณะที่เครื่องทำนองอื่นๆ จะทำหน้าที่แปรทำนองลูกฆ้องให้เป็นทางเฉพาะตามความเหมาะสมกับเครื่องดนตรี โดยมีเครื่องทำจังหวะ เช่น กลอง ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง ร่วมบรรเลงประกอบ

วงปี่พาทย์นั้นมีความผูกพันกับวิถีชาวไทยเป็นอย่างมาก เรียกได้ว่าเกือบจะทุกชั้นตอนของชีวิต ตั้งแต่โกนจุก ทำบุญในเทศกาลต่างๆ บวชนาค พิธีศพ ไปจนถึงบรรเลงประกอบการแสดงต่างๆ วงปี่พาทย์ที่นิยมบรรเลงอยู่ในปัจจุบันมี 6 รูปแบบ คือ วงปี่พาทย์ชาตรี วงปี่พาทย์ไม้แข็ง วงปี่พาทย์ไม้นวม วงปี่พาทย์นางหงส์ วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ และวงปี่พาทย์มอญ

วงปี่พาทย์ชาตรี การประสมวงชนิดนี้เริ่มปรากฏหลักฐานตั้งแต่สมัยสุโขทัย เรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า ปี่พาทย์เครื่องห้าชนิดเบา ทั้งนี้เนื่องมาจากการพิจารณาขนาดและน้ำหนักของเครื่องดนตรี นิยมใช้บรรเลงประกอบละครชาตรี ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้ ปี่นอก 1 เล้า โทน 1 คู่ กลองชาตรี 1 ใบ ฆ้องคู่ 1 ชุด ฉิ่ง 1 คู่

วงปี่พาทย์ไม้แข็ง วงปี่พาทย์ไม้แข็ง เป็นวงดนตรีที่ได้รับความนิยมมากที่สุด และจัดได้ว่าเป็นวงดนตรีที่มีมาตรฐานดีที่สุดในที่เรียกว่าปี่พาทย์ไม้แข็งนั้นเป็นการเรียกตามลักษณะของไม้ตีที่ใช้ในการบรรเลง ทั้งนี้สามารถแบ่งวงปี่พาทย์ไม้แข็งได้ตามขนาดของขนาดเล็ก-ใหญ่ ได้เป็น 3 ขนาด คือ วงปี่พาทย์ไม้แข็งเครื่องห้า ประกอบด้วยเครื่องดนตรีปี่ใน 1 เล้า ระนาดเอก 1 ราง ฆ้องวงใหญ่ 1 วง ตะโพน 1 ใบ กลองทัด 1 คู่ และฉิ่ง 1 คู่ วงปี่พาทย์ไม้แข็งเครื่องคู่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรีปี่ใน 1 เล้า ปี่นอก 1 เล้า ระนาดเอก 1 ราง ระนาดทุ้ม 1 ราง ฆ้องวงใหญ่ 1 วง ฆ้องวงเล็ก 1 วง ตะโพน 1 ใบ กลองทัด 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ ฉาบ กรับ โหม่ง ตามความเหมาะสม และวงปี่พาทย์ไม้แข็งเครื่องใหญ่ ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ดังนี้ ปี่ใน 1 เล้า ปี่นอก 1 เล้า ระนาดเอก 1 ราง ระนาดทุ้ม 1 ราง ระนาดเอกเหล็ก 1 ราง ระนาดทุ้มเหล็ก 1 ราง ฆ้องวงใหญ่ 1 วง ฆ้องวงเล็ก 1 วง ตะโพน 1 ใบ กลองทัด 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ ฉับ กรับ โหม่ง ตามความเหมาะสม

วงปี่พาทย์ไม้นวม วงปี่พาทย์ไม้นวม เกิดขึ้นเพราะความต้องการมิให้มีเสียงดังจนเกินไป มีความนุ่มนวลมากยิ่งขึ้น วงปี่พาทย์ไม้นวมมีอยู่ 3 ขนาด คือ วงปี่พาทย์ไม้นวมเครื่องห้า ประกอบด้วย ขลุ่ยเพียงออ ซอด้วง ระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ ตะโพน กลองทัด ฉิ่ง วงปี่พาทย์ไม้นวมเครื่องคู่ เครื่องดนตรีเหมือนวงปี่พาทย์ไม้นวมเครื่องห้า เพียงแต่เพิ่ม ระนาดทุ้ม ฆ้องวงเล็ก

ฉาบ และ โหม่ง สำหรับวงปี่พาทย์ไม้นวมเครื่องใหญ่นั้น เครื่องดนตรีเหมือนวงปี่พาทย์ไม้นวมเครื่องห้าและเครื่องคู่รวมกัน แต่เพิ่มเครื่องดนตรีคือ ระนาดเอกเหล็กและระนาดทุ้มเหล็กเข้าไป

วงปี่พาทย์นางหงส์ วงปี่พาทย์นางหงส์ มีรูปแบบคล้ายกับวงปี่พาทย์ไม้นวม เพียงแต่มีการปรับแต่งโดยเอาปี่ชวาเข้ามาใช้แทนปี่ในและปี่นอก ใช้กลองมลายูแทนกลองทัดและตะโพน วงปี่พาทย์ประเภทนี้จะใช้เฉพาะในพิธีศพเท่านั้น วงปี่พาทย์นางหงส์มี 3 ขนาด เช่นเดียวกับวงปี่พาทย์ไม้นวมและวงปี่พาทย์ไม้นวม คือ วงปี่พาทย์นางหงส์เครื่องห้า ประกอบด้วย ปี่ชวา ระนาดเอก ฉ่องวงใหญ่ กลองมลายู ฉิ่ง โหม่ง วงปี่พาทย์นางหงส์เครื่องคู่ ประกอบด้วยปี่ชวา ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฉ่องวงใหญ่ ฉ่องวงเล็ก กลองมลายู ฉิ่ง ฉาบ โหม่ง และวงปี่พาทย์นางหงส์เครื่องใหญ่ ประกอบไปด้วย ปี่ชวา ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก ฉ่องวงใหญ่ ฉ่องวงเล็ก กลองมลายู ฉิ่ง ฉาบ โหม่ง

วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงละครดึกดำบรรพ์ เครื่องดนตรีที่ผสมอยู่ในวงปี่พาทย์ชนิดนี้ คัดเลือกเอาเฉพาะเครื่องดนตรีที่มีเสียงทุ้มต่ำนุ่มนวล ซึ่งประกอบด้วย ระนาดเอก 1 ราง ระนาดทุ้ม 1 ราง ระนาดทุ้มเหล็ก 1 ราง ฉ่องวงใหญ่ 1 ราง ซอด้วง 1 คัน ขลุ่ยด้วง 1 เล่า ขลุ่ยเพียงออ 1 เล่า ฉ่องหุ่ย 1 ชุด ตะโพน 1 ใบ กลองแขก 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่

วงปี่พาทย์มอญ วงปี่พาทย์มอญ นิยมใช้บรรเลงในงานศพต่างๆ ที่จริงๆ แล้วสามารถบรรเลงได้ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล ลักษณะที่เด่นชัดของวงปี่พาทย์มอญอยู่ที่ระดับเสียงดนตรีที่ทุ้มต่ำกังวานลึก แบ่งเป็นวงปี่พาทย์มอญเครื่องห้า ซึ่งประกอบไปด้วย ฉ่องมอญวงใหญ่ ระนาดเอก ปี่มอญ เปิงมางคอก ตะโพนมอญ ฉิ่ง

2. วงมโหรี วงมโหรี เป็นวงดนตรีที่นำเครื่องดนตรีในหมวดของปี่พาทย์และเครื่องสายมา รวมกันโดยย่อส่วนเครื่องตีให้มีขนาดเล็กลงเพื่อให้สมดุลเสียงกับเครื่องสาย วงมโหรีจึงเป็นวงที่มีเครื่องดนตรีครบทุกหมวด ไม่ว่าจะเป็น ดิด สี ตี เป่า วงมโหรีมีอยู่ด้วยกัน 3 ขนาด เช่นเดียวกับการประสมวงปี่พาทย์ คือ มโหรีวงเล็ก ประกอบไปด้วย จะเข้ ซอสามสาย ซอด้วง ซอด้วง ซอด้วง ขลุ่ยเพียงออ ระนาดเอก ฉ่องวงใหญ่ โทน-รามะนา ฉิ่ง ฉาบ โหม่ง วงมโหรีเครื่องคู่ ประกอบด้วย จะเข้ 2 ตัว ซอสามสาย 2 คัน ซอด้วง 2 คัน ซอด้วง 1 คัน ขลุ่ยเพียงออ ขลุ่ยหลีบ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฉ่องวงใหญ่ ฉ่องวงเล็ก โทน-รามะนา ฉิ่ง ฉาบ โหม่ง

มโหรีวงใหญ่ ประกอบด้วย จะเข้ 2 ตัว ซอสามสาย 2 คัน ซอด้วง 2 คัน ซอด้วง 2 คัน ขลุ่ยเพียงออ ขลุ่ยหลีบ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก ฉ่องวงใหญ่ ฉ่องวงเล็ก โทน-รามะนา ฉิ่ง ฉาบ โหม่ง

3. **วงเครื่องสาย** วงเครื่องสาย เป็นวงดนตรีที่ประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายเป็นหลัก และมีเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าเป็นส่วนประกอบ เครื่องดนตรีประเภทตีใช้โทน รำมะนา บรรเลงจังหวัดหน้าทับ และมีฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง ร่วมบรรเลงประกอบจังหวะ วงเครื่องสายของไทยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ วงเครื่องสายไทย วงเครื่องสายผสม และวงเครื่องสายปี่ชวา

วงเครื่องสายไทย เป็นวงดนตรีที่เหมาะสมสำหรับการบรรเลงในอาคาร ใช้ขับกล่อมในพิธีมงคล วงเครื่องสายไทยมีอยู่ 2 ขนาด คือ วงเครื่องสายวงเล็ก และวงเครื่องสายเครื่องคู่

วงเครื่องสายวงเล็ก ประกอบด้วยเครื่องดนตรีในตระกูลเครื่องสายและเครื่องเป่าอย่างละหนึ่งเครื่อง คือ จะเข้ 1 ตัว ซอด้วง 1 คัน ซออู้ 1 คัน ขลุ่ย 1 เล้า โทน-รำมะนา 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ ฉาบ 1 คู่ กรับ 1 คู่ โหม่ง 1 ใบ

วงเครื่องสายเครื่องคู่ ประกอบด้วยวงเครื่องสายวงเล็กเป็นหลัก แต่เพิ่มเครื่องดนตรีประเภททำนองจากหนึ่งเป็นคู่หรือสองคู่หรือสามคู่ ประกอบไปด้วย จะเข้ 2 ตัว ซอด้วง 2 คัน ซออู้ 2 คัน ขลุ่ย 2 เล้า ฉิ่ง 1 คู่ ฉาบ 1 คู่ กรับ 1 คู่ โหม่ง 1 ใบ และโทนรำมะนา 1 คู่

วงเครื่องสายผสม เป็นการนำเอาเครื่องดนตรีที่อยู่นอกเหนือวงเครื่องสายไทยมาเล่นผสม เช่น ซอสามสาย ระนาด ไวโอลิน ออร์แกน จิม และแคน เป็นต้น ทั้งนี้เครื่องดนตรีที่นำมาผสมต้องคำนึงถึงความกลมกลืนเป็นหลัก เมื่อนำมารวมกันแล้วจะเรียกชื่อตามเครื่องดนตรีที่นำมาผสม เช่น ถ้านำจิมมาร่วมบรรเลงก็จะเรียกว่า วงเครื่องสายผสมจิม ถ้าหากนำออร์แกนมาบรรเลงร่วม ก็เรียกว่า วงเครื่องสายผสมออร์แกน

วงเครื่องสายปี่ชวา เป็นวงดนตรีที่ประกอบด้วยเครื่องดนตรีในวงเครื่องสายไทยเป็นหลัก แต่นำปี่ชวามาบรรเลงแทนขลุ่ยเพียงออ คงเหลือไว้แต่เพียงขลุ่ยหลีบซึ่งมีเสียงสูง เครื่องหนังซึ่งใช้ในการบรรเลงหน้าทับในวงเครื่องสายทั่วไป เช่น โทน-รำมะนา ซึ่งมีเสียงเบามาก ไม่เหมาะกับปี่ชวาซึ่งมีเสียงดัง จึงเปลี่ยนมาใช้กลองแขกบรรเลงแทน วงเครื่องสายชวามี 2 ขนาด คือ วงเครื่องสายปี่ชวาวงเล็ก และวงเครื่องสายปี่ชวาวงใหญ่

วงเครื่องสายปี่ชวาวงเล็ก ประกอบไปด้วย ปี่ชวา 1 เล้า ขลุ่ยหลีบ 1 เล้า ซอด้วง 1 คัน ซออู้ 1 คัน จะเข้ 1 ตัว กลองแขก 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ ฉาบ กรับ โหม่ง ตามความเหมาะสม

วงเครื่องสายปี่ชวาวงใหญ่ เครื่องดนตรีเป็นชิ้นเดียวกับวงเครื่องสายปี่ชวาวงเล็ก แต่เพิ่มดนตรีในตระกูลเครื่องสายให้เป็น 2 หรือหนึ่งคู่ ดังนี้ ปี่ชวา 1 เล้า ขลุ่ยหลีบ 1 เล้า ซอด้วง 2 คัน ซออู้ 2 คัน จะเข้ 2 ตัว กลองแขก 1 คู่ ฉิ่ง 1 คู่ ฉาบ กรับ โหม่ง ตามความเหมาะสม

นอกจากการประสมวงดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ปัจจุบันมีรูปแบบใหม่ของการบรรเลงดนตรีไทย โดยรวบรวมผู้เล่นเป็นจำนวนมาก เรียกการประสมวงแบบนี้ว่า “วงมหาดุริยางค์ไทย”²

2.2 ดนตรีชาวบ้านที่บางโคล่

ชาวบางโคล่มีวิถีชีวิตที่สงบเย็นแบบชาวสวนในอดีตและถึงแม้ว่าวัฒนธรรมความบันเทิงแบบอื่นๆจะเกิดขึ้นในกรุงเทพฯมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้แก่ โรงหนัง โรงละคร แต่บางโคล่เป็นส่วนที่อยู่ตอนล่างของกรุงเทพฯ การคมนาคมติดต่อกับโลกภายนอกจึงยังไม่สะดวก การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมบันเทิงตามแบบตะวันตกจึงเป็นไปได้ช้า ชาวบ้านยังคงอยู่กับดนตรีไทยมาอีกนานจนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสมัยที่มีการพัฒนาประเทศโดยการตัดถนนในสมัยหลังแล้ว

ภาพครูชาย จรุงกลีน ขณะตีไวโอลิน

เรื่องราวทางด้านดนตรีของชาวบางโคล่-บางคอแหลมผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครูชาย จรุงกลีน³ ท่านเป็นนักดนตรีอาวุโสที่บางโคล่ ครูชายได้เล่าเรื่องดนตรีไทยในบริเวณนี้ว่า นับตั้งแต่คั้งน้ำบางคอแหลม แถบถนนตก ไปถึงวัดคลองภูมิเรื่อยลงไปจนถึงวัดช่องนนทรี เรียกว่าคั้งน้ำเจ้าพระยา นักดนตรีไทยที่อยู่แถวนี้จะรู้จักกันหมด บางครั้งก็มีการมาเล่นดนตรีร่วมกัน วงดนตรี

² มาน พ. ถนอมศรีและคณะ ทิพย์วาทิตศิลป์ บริษัทฟิสิกเกอร์เบรนจำกัด 2546 หน้า1153-156.

³ สัมภาษณ์ครูชาย จรุงกลีน อายุ 70 ปี เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2551.

ส่วนใหญ่แล้วนี่ก็จะเป็นวงเครื่องสาย เครื่องดนตรีที่ใช้เล่นก็มี ซอ จิม จะเข้ ขลุ่ย กลองเคาะจังหวะ และฉิ่ง งานที่เล่นร่วมกันจะเป็นงานทำบุญ งานขึ้นบ้านใหม่ วงดนตรีไทยที่เล่นกันอยู่ส่วนใหญ่ไม่ได้เล่นเป็นอาชีพ คนที่ส่วนใหญ่ที่เล่นดนตรีก็เป็นพวกมีอันจะกิน การเล่นดนตรีนอกจากเพื่อความสนุกสนานแล้ว ยังเป็นการอวดประชันทั้งทางด้านฝีมือและ เครื่องดนตรีด้วย คนที่มีฝีมือจริงก็จะใช้เครื่องดนตรีราคาแพง คนที่ไม่เก่งก็จะไม่ใช่ของแพง เพราะเชื่อว่า “จี้กลากิน”

กลุ่มนักดนตรีที่บางคอแหลมเท่าที่สามารถสืบค้นได้ มีดังนี้

2.2.1 ครูฟ่อน แจ่มกิจ ท่านเป็นนักดนตรีไทยรุ่นแรกในบางโคล่ บ้านอยู่คลองบางมะนาว แลววัดโพธิ์ ท่านเกิดเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2435 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 บุตรเขยของท่านคือ ครูสนิท ทองใบ ท่านชอบเล่นสนุกๆ และทำเครื่องดนตรีเล่นเอง เป็นการเล่นเพื่อผ่อนคลาย ท่านไม่ได้มีวงดนตรีหรือกลุ่มดนตรีของท่านเอง เป็นการเล่นเดี่ยว แต่บางครั้งก็จะไปร่วมเล่นกับวงอื่นๆ ในบริเวณนั้น เช่น กลุ่มวัดดอกไม้ และกลุ่มวัดปริวาส เรื่องราวของครูฟ่อนนั้นมีไม่มาก เพราะการเล่นของท่านมีวัตถุประสงค์เพื่อผ่อนคลายอารมณ์เป็นสำคัญ

2.2.2 กลุ่มดนตรีแถววัดดอกไม้ กลุ่มนี้นับว่าเป็นกลุ่มใหญ่ ผู้ริเริ่มกลุ่มคือ ครูทองคำ จันทร์พุ่ม มีชีวิตย้อนหลังไปเมื่อประมาณ 95 ปีที่แล้ว ก็คือเมื่อประมาณ พ.ศ. 2454-2455 ต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ท่านเป็นลูกชาวสวนที่บางโคล่ ท่านทำงานในบริษัทข้าวไทยและมีตำแหน่งระดับหัวหน้างาน ท่านเป็นผู้มีชื่อเสียงทางดนตรีแถววัดดอกไม้ ไม่ทราบว่าคุณมีความรู้ทางดนตรีมาจากไหน ท่านมีฝีมือทางดนตรีประเภทเครื่องสายเกือบทุกชนิด ท่านเป็นครูที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์

ในสมัยก่อน สวนบางโคล่เป็นสวนที่อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ชาวสวนไม่ต้องลงแรงในการทำสวนมากก็ได้ผลตอบแทนสูง ดังนั้นชาวสวนที่บางโคล่จึงมีเวลาเหลือ ตอนเย็น ชาวสวนแถววัดดอกไม้ก็จะมาซ้อมดนตรีไทยที่บ้านครู ลูกศิษย์ครูทองคำได้แก่

ครูบุญชู จันทร์พุ่ม เป็นน้องชายของครูทองคำ จันทร์พุ่ม ท่านเก่งจิม ภายหลังครูทองคำเสียชีวิตไปแล้ว ท่านมาตั้งวงตรง ตระกูลจันทร์พุ่มนั้นเป็นครูดนตรีทางด้านเครื่องสาย

ครูกรี จรุงกลิน เป็นคุณอาของครูชาญ จรุงกลิน และเป็นผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ทางดนตรีให้

ครูทวี สังข์บุญ

ครูกุด อาสสวัสดิ์

ครูผล คงเที่ยง

ครูนวม มานัสกิจ

ครูเพชร วิเชียรทอง

ครูทองดี ไหมไทย

ครูเจียน ไหมไทย

ครูบุญทัย ทิพย์ธัญญา

ครูระลึก เสนะเปรม ท่านผู้นี้เก่งจิมมาก ตีจิมได้ครั้งละ 7 ถึง 8 ตัว

นักดนตรีเหล่านี้เล่นดนตรีมาก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484-2487) โดยเล่นกันเป็นวงระหว่างญาติที่สนิทกันส่วนใหญ่เล่นกันอยู่แถวบางโคล่ และก็มีไปเล่นที่อื่นบ้าง เช่นแถวบางกะเจ้า บางกระบูน ฯ การเล่นไม่ได้เล่นเป็นอาชีพ เป็นเล่นโชว์และเล่นด้วยใจรัก ค่าตอบแทนก็แล้วแต่เจ้าภาพจะให้ ขอให้ได้รับเชิญก็แล้วกัน แต่มีข้อแม้คือจะต้องมีการต้อนรับที่ดีพอสมควร เพราะพวกที่มาเล่นดนตรีเป็นพวกชาวสวนที่มีอันจะกิน เพราะมีเงินนั้นจะไม่มีเงินซื้อเครื่องดนตรี

ฝีมือการเล่นดนตรีของครูเหล่านี้จัดอยู่ในขั้นที่ดีพอสมควร แต่บางคนอยู่ในขั้นที่ดีมากโดยเฉพาะครูระลึกนั้นจัดอยู่ในขั้นที่เก่งมาก ปัจจุบันครูดนตรีที่ยังคงมีชีวิตอยู่มี 2 ท่านคือครูกุล อาสสวัสดิ์ และครูผล คงเที่ยง

การสืบสานสายดนตรีของกลุ่มวัดดอกไม้ นั้น มีครูบางคนที่ได้รับลูกศิษย์และมีการถ่ายทอดความรู้คือครูกรี จรุงกลั่น ครูเพชร วิเชียรทอง และครูระลึก เสนะเปรม ครูกรี จรุงกลั่น นั้นมีลูกศิษย์ที่เรียนดนตรีกับท่านประมาณ 20-30 คน คนเหล่านั้นบางคนมาเรียนแล้วก็หายไป ผู้ที่สืบสานดนตรีจากท่านที่เป็นทั้งลูกศิษย์และญาติสนิท ก็คือครูชาญ จรุงกลั่น ที่มีศักดิ์เป็นหลานอา และลูกชายของครูชาญ ครูวุฒิชัย จรุงกลั่น (ครูต่าย) ก็มีโอกาสได้เรียนกับท่านด้วย ซึ่งก็ถือว่าเป็นรุ่นลูกศิษย์รุ่นที่ 2 ที่สืบสานต่อมา

ครูชาญเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในกลุ่มสายดนตรีนี้รุ่นที่ 2 และเป็นผู้ผลักดันให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนรุ่นหลัง ครูชาญได้เรียนรู้ทางดนตรีจากครูกรี จรุงกลั่น ครูเพชร วิเชียรทอง และครูระลึก เสนะเปรม ครูท่านหลังนี้ยังมีฐานะเป็นพ่อของภรรยาครูชาญด้วย ซึ่งนับว่าเชื้อสายทางดนตรีของกลุ่มนี้มีการสืบทอดทางสายเลือดโดยการแต่งงานของลูกหลานในกลุ่มคนที่เล่นด้วยกัน ปัจจุบันครูต่ายที่เป็นทายาทก็เป็นครูสอนดนตรี เป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยมหิดล

2.2.3 กลุ่มสายวัดปริวาส หัวหน้าของนักดนตรีกลุ่มนี้คือครูสม เสดะพรหมณ์ ตระกูลของท่านเป็นพรหมณ์ นักดนตรีของกลุ่มวัดดอกไม้และวัดปริวาสจะมีความสนิทสนมกัน เมื่อมีงานทางสายวัดปริวาสก็จะดึงนักดนตรีสายแถววัดดอกไม้เข้าร่วมเล่นด้วย จึงเป็นดังที่กล่าวไว้แล้วว่าสมัยก่อนนักดนตรีจะรู้จักกันทั้งคู่

ครูสม เสดะพราหมณ์ เป็นพนักงานของรถไฟ เคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าวงดนตรีไทยของวงรถไฟ ท่านรุ่นเดียวกับครูกรี จรุงกลิ่น คือเล่นดนตรีมาก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ครูสม เป็นนักดนตรีประเภทเครื่องสายประยุกต์ คือมีการผสมเครื่องดนตรีสากลเข้าไว้ได้แก่ ไวโอลิน ออร์แกนแท้ม่า และก็มีขิมด้วย วงดนตรีของท่านจัดเป็นวงชั้นครู ท่านรู้จักกับนักดนตรีและนักร้องเก่งๆหลายท่าน เช่น อาจารย์สุรางค์ คูริยพันธุ์ อาจารย์ บุญชู ทองเชื้อ เมื่อมีงานท่านก็จะดึงนักร้องที่มีชื่อเสียงเข้าร่วมวงด้วย วงดนตรีของท่านได้ออกรายการทีวีที่บางขุนพรหม คือทีวีช่อง 4 ในอดีต การที่ออกทีวีนั้นนอกจากจะเป็นเพราะวงดนตรีของท่านเป็นวงระดับฝีมือแล้ว ยังเป็นเพราะท่านรู้จักกับเจ้าของรายการทีวีขณะนั้นที่เป็นหลานของนายถนอม กิตติขจร ครูชาญ จรุงกลิ่นก็เคยไปออกรายการทีวีร่วมวงดนตรีกับท่านด้วย

วงดนตรีผสมของครูสมนี้เวลาแสดงจะมีไวโอลินเล่นถึง 20 คันและนักแสดงต้องใส่สูทและเล่นเฉพาะงานที่มีระดับ เวลาท่านเล่นถ้าใครมาขอเพลงท่านจะไม่ค่อยพอใจ ใครขอเพลงท่านก็จะให้ขึ้นมาเล่นเอง ท่านไม่สนใจคนขอเพลงเพราะท่านเตรียมเพลงมาเล่น ซึ่งต้องใช้เวลากการฝึกซ้อมมามาก ถ้ามาเล่นเพลงตามคำขอ ก็จะไม่ได้อ่านเพลงที่ซ้อมมา

กลุ่มนักดนตรีจากแถววัดดอกไม้วัดมาเรียนเพิ่มเติมกับท่าน คือ ครูระลึก เสนะเปรม ครูทวี สังข์บุญ ครูภู อาสสวัสดิ์ และครูผล คงเที่ยง กลุ่มนักดนตรีพวกนี้ได้ร่วมวงเวลาท่านไปเล่นที่ต่างๆเพราะเป็นพวกชอบพอกัน อยู่บางเดียวกัน ครูจารึกมักจะถูกให้แสดงขิมโชว์เวลามีคนมาขอเพลง ส่วนนักดนตรีในวงของท่านเองจะไม่เล่นเพราะว่าเสียที่เตรียมซ้อมมา

ดนตรีสายนี้หายไปหลังครูสมเสียชีวิต บรรดาลูกศิษย์ก็แยกย้ายหายไปหมด ลูกชายของท่านก็ไม่ได้เอาจริงเอาจ้างทางค่านี

2.2.4 สายวัดบางโคล่ ที่วัดบางโคล่ใน เริ่มต้นการก่อสร้างวงดนตรีจากท่านเจ้าอาวาสองค์ที่ 2 คือหลวงตาเขื่อน เจ้าอาวาสท่านนี้มีพื้นเพมาจากอัมพวา ซึ่งเป็นท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงทางดนตรีไทย หลวงตาเขื่อนนั้นท่านมีความรู้ทางดนตรีอย่างแตกฉาน ดังนั้นท่านจึงได้กำหนดระเบียบว่าลูกศิษย์วัดบางโคล่จะต้องฝึกซ้อมดนตรีอย่างจริงจัง ลูกศิษย์วัดจะต้องตื่นตั้งแต่ตี 4 ตื่นขึ้นมาเพื่อซ้อมดนตรี เป็นการซ้อมไล่มือ ซ้อมเครื่อง หลังจากนั้นก็ตามพระไปบิณฑบาต และในตอนเย็นก็ต้องซ้อมดนตรีอีกรอบหนึ่งเป็นการต่อเพลง ทั้งเพลงเดี่ยว และเพลงเถิงรวมวง ในสมัยนั้นมีลูกศิษย์ที่นั่นซ้อมกันประมาณ 10 คน หลวงตาเขื่อนมีลูกหลานหลายคน ที่มาจากอัมพวาได้เข้ามาอยู่ที่บางโคล่ บางคนก็ได้เข้าฝึกซ้อมดนตรีกับพวกลูกศิษย์ด้วย คือท่านพวงซึ่งเป็นหลานของท่านเขื่อนเป็นนักร้องประจำวง ท่านพวงหรือพระครูสุทธีรังสี ผู้ต่อมาได้เป็นเจ้าอาวาสต่อจากหลวงตาเขื่อน

นักดนตรีผู้ที่สืบสายดนตรีของวงนี้ที่ยังอยู่ในบางโคล่ คือครูผาด อยู่ปราโมทย์ ครูผาด ต่อมาได้เป็นหัวหน้าวงดนตรีไทยของโรงงานยาสูบ ในสมัยก่อนนั้นโรงงานยาสูบเป็นที่รวมคน เก่งๆทางด้านดนตรีไทย คือทางโรงงานยาสูบจะประกาศรับคนมีความสามารถทางด้านดนตรีไทย เข้ามาเป็นพนักงาน

คุณยุภา จินสตุต(อยู่ปราโมทย์)⁴ ได้เล่าเรื่องของบิดาว่าครูผาดเกิดเมื่อ พ.ศ. 2452 และ เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2536 ครอบครัวของท่านผูกอยู่แพที่แม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดบางโคล่นอก เมื่อ เล็กท่านวิ่งเล่นอยู่บริเวณระหว่างวัดบางโคล่นอกกับวัดเรืองยศสุทธาราม (วัดบางโคล่ใน) ทั้ง 2 วัด นี้อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ไกลจากกัน ในสมัยก่อนสวนแถวนี้มีสภาพเหมือนป่า การเดินทางติดต่อกับ ภายนอกค่อนข้างลำบาก ชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวสวนนั้นมีวิถีชีวิตที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง ใครที่ อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาจะทำบุญที่วัดบางโคล่นอก ส่วนใครที่อยู่ด้านในก็จะทำบุญที่วัดเรืองยศ หรือวัดบางโคล่ใน

ภาพรูปปั้น หลวงตาเขื่อน และหลวงตาพวง 2 เจ้าอาวาสวัดเรืองยศสุทธาราม (วัดบางโคล่ใน)
ผู้สืบสายดนตรีจากอัมพวา

⁴ สัมภาษณ์คุณยุภา จินสตุต อายุ 50ปี เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2551 ที่บ้านถนนพระราม3 ซอย 21

ครูผาดมีพี่น้อง 3 คน ครอบครัวของท่านมีฐานะยากจนไม่ได้ทำสวน เข้าใจว่าอาจจะค้าขาย เล็กน้อยๆ ในแฟริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ดังนั้นเมื่อเด็กท่านจึงใช้ชีวิตอยู่กับการพึ่งข้าววัดในการดำรงชีวิต ท่านได้มาเป็นลูกศิษย์อยู่วัดบางโคล่ใน เมื่ออายุประมาณ 10 ขวบ ท่านเจ้าอาวาสเห็นว่าคุณผาดมีนิสัยดี เรียบร้อย และสุ่ม จึงรับให้อยู่ในวัดและได้ทำการฝึกซ้อมดนตรีไทย ท่านได้ปฏิบัติตามระเบียบที่วัดตั้งไว้ และต่อมาได้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสืบสาน ดนตรีที่บางโคล่

ในการซ้อมนั้นหลวงตาเขื่อน จะเป็นผู้ฝึกซ้อมให้เอง ท่านจะจัดหาเครื่องดนตรีมาให้ลูกศิษย์ซ้อมเอง ลูกศิษย์ของท่าน บางคนก็รักดี บางคนก็ไปกินเหล้า บางคนก็ซ้อมได้นาน บางคนก็เลิกไป การที่ท่านกำหนดให้ลูกศิษย์วัดต้องเล่นดนตรีไทย มาจากจิตใจที่รักดนตรีของท่าน ไม่ได้มุ่งที่จะรับงานแสดงหรือนำไปใช้โชว์หรือประกวดประชันขันแข่งกับที่ต่างๆ วงดนตรีที่วัดบางโคล่ในนี้เป็นวงเครื่องสาย มีจิม มีชอ มีขลุ่ย แต่ส่วนใหญ่จะหนักไปทางซอ ซึ่งน่าจะมาจากความถนัดของท่านเจ้าอาวาสหลวงตาเขื่อน

หลังจากหลวงตาเขื่อนมรณภาพไปแล้ว วงดนตรีไทยของวัดบางโคล่ก็สลายตัวไป ท่านพวงที่เป็นหลานก็เป็นเจ้าอาวาสองค์ต่อมา แต่ก็ไม่ได้สนับสนุนดนตรีไทย ทั้งที่ท่านเคยนักร้องประจำวงมาก่อน เครื่องดนตรีไทยที่มีอยู่นั้นถูกแขวงทิ้งกลางจากผู้ฝึกซ้อมไว้ที่บนศาลา ผู้ที่ส่งเสริมและฟื้นฟูชีวิตดนตรีไทยที่วัดบางโคล่ขึ้นมาอีกครั้งคือพระครูโสภาสภิตติวัฒน์ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ท่านเจ้าอาวาสได้เห็นตะขอยู่เหนือหน้าต่างที่กุฏิ เลยถาม ครูผาดว่าทำไมมีตะขอยู่จำนวนมาก ครูผาดได้กราบเรียนท่านเจ้าอาวาสว่าตะขอมีไว้สำหรับแขวนซอไม่ให้หนูมาเจาะหน้าซอ ในตอนนั้นไม่มีเครื่องดนตรีเหลืออยู่แล้วที่เหลืออยู่ก็มีแต่โหม่งเท่านั้น เมื่อท่านเจ้าอาวาสรู้ว่าที่วัดแห่งนี้เคยมีวงดนตรีไทยจึงได้คิดให้มีการรื้อฟื้นดนตรีไทยสำหรับเยาวชนกลับมาอีกครั้งที่วัดแห่งนี้

ครูผาดนับว่ามีฝีมือทางดนตรีอย่างมากและที่ถนัดเป็นพิเศษ ก็คือจิม ท่านได้รับยกย่องในฝีมือการกรอจิมว่ามีความละเอียด ไม่มีโศด เป็นฝีมือชั้นครู แต่การเล่นของท่านก็เพื่อความสนุกสนาน สมัยก่อนถ้าไปแสดงตามงานต่างๆ ก็จะได้รับผลตอบแทนเป็นสิ่งของ ซึ่งส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นผ้าขนหนู ครูผาดมักจะไปรวมกลุ่มซ้อมดนตรีกับ นักดนตรีวัดพระพิเรนทร์จักร ซึ่งที่นั่นมีนักดนตรีเก่งหลายคน เช่น ครูพูน เรืองนนท์ ซึ่งเป็นพี่ชายของครูทองใบ เรืองนนท์ ศิลปินแห่งชาติ ส่วนแถวบางโคล่ก็มีไปเล่นกับวงแถววัดดอกไม้-วัดไทร

ภาพครูผาด อยู่ปราโมทย์

ชื่อเสียงทางดนตรีของครูผาดได้รับการยกย่องไม่แต่เพียงในบางโคล่-บางคอแหลมเท่านั้น แต่ในวงการดนตรีของประเทศก็ยอมรับในฝีมือดนตรีของท่านเช่นกัน ท่านได้รับเชิญจากมูลนิธิหลวงประดิษฐให้เป็นกรรมการตัดสินการบรรเลงเพลง ในปีพ.ศ. 2523 และในปี พ.ศ. 2532 ท่านได้รับเชิญเป็นกรรมการประกวดดนตรีไทยรางวัลศรทอง ครั้งที่ 3 ในช่วงที่ท่านเป็นหัวหน้าวงดนตรีไทยที่โรงงานยาสูบวงของได้รับเชิญไปแสดงที่กรมประชาสัมพันธ์ ออกอากาศทางสถานีวิทยุอยู่หลายครั้ง ปัจจุบันลูกหลานของท่านยังคงสืบสายดนตรีในบางโคล่ที่จะกล่าวในบทต่อไป

2.2.5 วงวัดจันทร์ใน (วงมโหรีลุงตอย-ป่าทองใบ(ใบ) โรจนวิชัย)⁵ ประวัติของวงวัดจันทร์ใน มีลูกนัดหรือที่เราเรียกท่านว่าลุงตอยหัวหน้าวง ท่านเป็นคนบ้านระกาด สมุทรปราการ ปีเกิดของท่านยังไม่สามารถค้นได้ ข้อมูลที่ได้จากลูกหลานของท่านมีเฉพาะปีที่ท่านเสียชีวิตเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม ปี พ.ศ. 2535 เมื่ออายุประมาณ 60 กว่าปี ด้วยโรคเบาหวาน ท่านเข้ามาทำงานที่กรุงเทพฯ เพราะรู้จักกับคุณอารีย์ โลหะชาละ จึงได้ฝากเข้าทำงานในแผนกช่าง ที่กรมวิทยาศาสตร์ ท่านเล่นดนตรีไทยตั้งแต่อยู่บ้านระกาดแล้ว ท่านมีความรู้สำคัญอย่างหนึ่งคือความรู้เรื่องช่างไม้ ซึ่งทำให้ท่านสามารถทำเครื่องดนตรีขายต่อมาได้ ท่านเรียนการทำเครื่องดนตรีด้วยตัวของท่านเอง

⁵ สัมภาษณ์ นายชบ บัวบุตร อายุ 67 ปี เป็นบุตรของป่าใบกับสามมีเก่า ที่บ้านเลขที่ 449/15 วันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2550 เวลา 10.30 นาฬิกา

ภาพลุงถนัด (ถอย) โรจนวิชัย

ภาพคณะวงดนตรีไทยวัดจันทร์ใน
แถวหน้า จากซ้ายมือ นายชอบ บัวบุตรา นางทองใบ โรจนวิชัย
นายประยงค์ (ไม้ทราบนามสกุล)

ป้าทองใบ(ใบ) เกิดเมื่อ พ.ศ. 2467 ท่านเป็นคนในเขตบางคอแหลมโดยกำเนิด อยู่ใกล้วิก
 ไลท์ที่ท่าใหม่ วิกไลท์แห่งนี้เปิดแสดงไลท์เป็นประจำ บิดาของท่านเป็นแขกอิสลามที่อาศัยอยู่บริเวณ
 นั้น ส่วนมารดาของท่านเป็นมอญมาจากปากลัด จากการที่เกิดใกล้วิกไลท์ ต่อมาท่านจึงได้กลายเป็น
 นางเอกไลท์ประจำโรงไลท์ที่ท่าใหม่ วิถีชีวิตของไลท์สมัยนั้นต้องกินนอนในโรงไลท์ เพราะที่วิกไลท์
 จะมีไลท์เล่นทุกวัน ป้าใบมีพื้นฐานดนตรีไทยอย่างดีเนื่องจากท่านได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครู
 กล้า ณ บางช้าง ท่านผู้นี้เป็นเพื่อนกับหลวงประดิษฐไพเราะ ครูกล้านั้นเป็นฝีมือในการตีระนาด
 อย่างมาก เป็นนักดนตรีที่มีชื่อเสียงและได้รับการยกย่องในวงการดนตรีไทย นอกจากนี้ท่านยัง
 เป็นคนเป่าปี่ในวิกไลท์ด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างครูและศิษย์ของครูกล้ากับป้าใบนั้นใกล้ชิดมาก
 ภายหลังครูกล้าได้เข้ามาพักอาศัยอยู่ในบ้านของป้าใบด้วย ซึ่งทำให้การถ่ายทอดความรู้ทางระนาด
 เป็นไปอย่างเต็มที่ ครูกล้าท่านนี้ได้รับยกย่องว่าเป็นนักดนตรีที่มาจากลุ่มแม่น้ำแม่กลองแล้วมี
 ชื่อเสียงและได้สร้างลูกศิษย์ถ่ายทอดความรู้ทางดนตรีของคนสมุทรสงครามให้กว้างขวางออกไป⁶

นายชอบ ได้เล่าถึงความเมตตาที่ได้รับจากครูกล้าว่า ครูกล้าเป็นผู้รอบรู้ให้เขา โดยเสีย
 ค่าครอบครู 6 สติง ครูกล้าสอนให้เขาตีกลอง ตีฉิ่ง ครูกล้าสอนแม่ใบให้ตีระนาด และยังจัดหา
 ระนาดให้ด้วย ความรู้ทางดนตรีที่เขากับแม่ใบใช้เป็นทุนในการทำมาหากินต่อมานั้นมาจากการฝึกซ้อม
 ในโรงไลท์ และครูกล้าเป็นบุคคลสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ให้

ภาพ นายชอบ บั้วบุตรา ลูกชายของป้าทองใบ โรจนวิชัย

⁶ อานันท์ นาคคงและ อัยฎาฐ สาศริก หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปะบรรเลง) มหาคุริยกวีลุ่มเจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์ พิมพ์ครั้งที่ 4
 ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ 2547 หน้า11.

ป่าใบฝึกลูกฝีมือนักดนตรีไทยที่ได้รับการถ่ายทอดจากวิกติก โดยมิครุกกล้าเป็นครู ในสมัยก่อนนั้น ก่อนที่ลูกจะเล่นจะต้องมีบรรเลงดนตรี ป่าทองใบจะตีระนาดบ้าง หรือตีทุ้มบ้าง หลังจากวิกติกที่ทำใหม่เลิกไปประมาณปี พ.ศ. 2490 ท่านได้ออกตระเวนเล่นลิเกทางใต้โดยตระเวนเล่นตามโรงลิเกต่างๆ ทางภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา พัทลุงและตรัง เป็นต้น

ลุงถอย- ป่าใบ ได้มาใช้ชีวิตร่วมกัน ป่าใบเลิกเล่นลิเก มาเล่นดนตรีไทยอย่างเดียว และก็เหมือนเช่นเดียวกับชาวต่างถิ่นคนอื่นๆ ที่เข้ามาในซอยประตู 1 บางโคล่เพื่อมาเช่าที่ดิน ปลูกที่อยู่อาศัยเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2496-2497 ในขณะที่นั้นชาวสวน บางโคล่ ได้นำที่ดินสวนของตน มาจัดสรรให้แก่คนต่างถิ่นปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ท่านทั้ง 2 คนได้ ก่อตั้งวงดนตรีไทย เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500-2501 ที่ซอยประตู 1 แถววัดจันทร์ใน เป็นวงมโหรี โดยรวมคนที่อยู่บริเวณเดียวกันนี้ขึ้นมา ในตอนเริ่มแรกมีนักดนตรีเพียง 3-4 คน เป็นพวกที่เล่นดนตรีไทยในบริเวณนี้อยู่แล้วมาฝึกซ้อมร่วมกัน ที่บ้านลุงถอยโดยใช้วันเสาร์และวันอาทิตย์ ตั้งแต่ช่วงบ่ายไป บางสัปดาห์อาจจะฝึกซ้อมเพียงวันเดียว บางครั้งก็ซ้อม 2 วันเลย ผู้ที่มาร่วมวงฝึกซ้อมตั้งแต่แรกคือ ป่าใบ ตีระนาด ลุงถอย สีซอทั้งซออู้และซอด้วง ลุงแก้วบ้านอยู่วัดไทร ทำงานที่โรงงานยาสูบ สีซอด้วง

เมื่อมีคนรู้ว่ามีวงซ้อมดนตรีไทย ก็มีการเข้ามาเพิ่มจำนวนมากขึ้น ได้แก่ คุณประยงค์ บ้านอยู่ช

อยแฉล้ม คุณประโยชน์ บ้านอยู่ถนนตก ซึ่งสามารถเป่าขลุ่ยและเล่นเครื่องหนังได้ สมาชิกของวงค่อยๆ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นวงมโหรีครบเครื่องมีสมาชิกทั้งหมด 10-12 คน มีผู้เล่นซอด้วง 1 ตัว ซออู้ 1 ตัว ขิม 2 ตัว และจะเข้ 2 ตัว ต่อมาภายหลังได้มีคนจากต่างถิ่นเข้ามาร่วมซ้อมด้วย เช่น จำหวาน บ้านอยู่ดินแดง ขิมเตอร์ไรค์ มาฝึกซ้อมเพราะถูกอัยยาศัยกัน วางเมื่อไหร่ก็มาซ้อม มาต่อเพลงกับลุงถอย โดยนับถือเป็นอาจารย์

กลุ่มนักดนตรี ผู้ที่เล่นเครื่องดนตรีต่างๆ ในวงดนตรีมีดังนี้

ลุงถอย เล่นเครื่องดนตรี ซอด้วงและซออู้

ป่าใบ ตีระนาด ร้องเพลง

คุณประโยชน์ ตีกลอง ตีขิมเหล็ก และบางที่ตีขิมลวด

ลุงแก้ว สีซอด้วง

คุณประยงค์ เป่าขลุ่ย

จำหวาน

พระเจี๊ยะ(ปัจจุบันบวชเป็นพระอยู่วัดนางรอง บางขุนเทียน)

ลุงขุ่ม บ้านอยู่คลอง บางคอแหลม มาร่วมซ้อมและไปร่วมแฉดด้วยเป็นครั้งคราว

คุณเจือศรี นักร้อง ทำงานที่โรงงานเบตเตอร์ทหาร

๗๗

สมาชิกของวงจะมาซ้อมฝีมือกันทุกวันเสาร์-อาทิตย์ สมาชิกของวงมโหรีนี้ ไม่ใช่แค่คนตรีอาชีพ เช่น ลุงถอย ทำงานอยู่กรมวิทยาศาสตร์ ป้าใบเป็นแม่บ้าน คุณประยงค์ เคยทำงานโรงงานไม้ขีดไฟ ภรรยาเมื่ออาชีพเป็นนายหน้าค้าที่ดิน เป็นต้น การรวมตัวกันตั้งเป็นวงขึ้นมาเนื่องจากถูกอภัยภัยกัน นอกจากนักดนตรีที่มีฝีมือจะเข้ามาร่วมวงแล้ว ผู้ที่รักในดนตรีแต่ยังไม่ฝีมือ ที่อยู่แถววัดจันทร์ก็เข้าร่วมฝึกซ้อมเพื่อความสนุกสนานด้วย เช่น คุณชาญ บัวเล็ก ก็เข้าร่วมเล่นดนตรีด้วยเสมอเมื่อมีเวลาว่าง โดยทำหน้าที่ ตีฉิ่ง เคาะจังหวะ การมีวงดนตรีไทยจึงเป็นการพักผ่อนเพื่อความบันเทิงของคนในย่านนั้น

เมื่อมีการรวมวงจัดตั้งจนเป็นมโหรีครบเครื่องแล้วจึงรับงานแสดง ส่วนใหญ่เป็นงานนอกพื้นที่ งานที่ไปแสดงเป็นงานแต่งงานและงานขึ้นบ้านใหม่เป็นส่วนใหญ่ ทุกคนในวงสามารถรับงานได้ งานที่รับเล่น มีทั้งวันธรรมดาและวันเสาร์-อาทิตย์ แต่จะเล่นตอนเย็น ใน 1 เดือนจะมีงาน 3-4 ครั้ง รายได้ต่อกันทั้งวงประมาณ 2,000-3,000 บาท แต่ละคนจะได้รับประมาณ 200 บาท คนที่รับงานจะเป็นผู้จ่าย ในสมัยนั้นอาชีพนักดนตรีอยู่ไม่ได้ถ้าไม่มีงานอื่น ที่เล่นก็เพราะมีใจรัก ไม่สามารถเป็นอาชีพได้เหมือนงานทั่วไป ผู้ที่เป็นหัวหน้าวงจะต้องมีเงิน เพราะต้องจ่ายมากกว่าคนอื่น

หลังจากลุงถอยออกจากกรมวิทยาศาสตร์แล้ว ก็มายึดอาชีพขายกล้วยไม้ที่ตลาดเทเวศร์ และย้ายบ้านมาเช่าที่วัดอยู่ที่หลังวัดจันทร์ในประมาณ ปี พ.ศ. 2508-2509 อาชีพขายกล้วยไม้นี้ทำรายได้ดีมากในช่วงระยะ พ.ศ. 2515-2516 รายได้ที่มาจากกล้วยไม้ ได้ถูกนำมาทำอาหารเลี้ยงนักดนตรีที่มาซ้อม และการซ้อมก็ต้องทำอย่างสม่ำเสมอ แม้ไม่งานแสดงก็ต้องซ้อม ผู้ที่เป็นหัวหน้าวงจะต้องมีความเสียสละและทำด้วยใจรัก

รายได้จากการขายกล้วยไม้เริ่มตกต่ำ เมื่อช่วงหลัง ปี พ.ศ. 2516 ลุงถอยได้รับคำแนะนำจาก ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ ให้ทำเครื่องดนตรีไทยขาย ได้แก่ ซออู้ ซอด้วง จะเข้ โดยส่งขายให้แก่ร้านของท่าน มีกำไรขึ้นละประมาณ 200-300 บาท โดยทำส่งครั้งละประมาณ 10-20 ชิ้น ลุงถอยเป็นคนที่ถูกสั่งให้เรียนรู้ นายชอบ บัวบุตรเล่าว่าชอบบางคันที่ท่านได้มา ถ้าเสียงดี ก็จะผ่าซออู้ ออกศึกษา และวัด การวางเส้นหรือความกว้างยาวของส่วนต่างๆภายใน ฝีมือการทำเครื่องดนตรีของท่านได้รับการยกย่องถึงขนาดหนังสือกินเนสบุ๊กเคยมาสัมภาษณ์ ลงเรื่องราวการทำเครื่องดนตรีของท่าน การทำเครื่องดนตรีของลุงถอยนั้นนับว่าเป็นงานฝีมือ เครื่องดนตรีที่สร้างชื่อเสียงให้กับท่านคือการทำฆ้องวง การทำฆ้องวงนี้ขึ้นมานี้ทำให้เครื่องดนตรีชนิดนี้สามารถพกพาไปยังที่อื่นๆได้สะดวก การทำฆ้องวงนี้สร้างชื่อเสียงให้กับลุงถอยมากเพราะได้ไปออกทีวี รายการของ ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์

นายชอบ บัณฑิตราบุตรเลี้ยง ได้เล่าเรื่องการคิดค้นจิมกระเป่าว่าลุงถอยคิดค้นอยู่นานโดยร่วมกันกับเขา มีการจัดช่องของเสียงใหม่ ซึ่งต่างกับจิมจีนเพื่อให้เสียงที่ตีออกมาดี ลุงถอยได้นำจิมกระเป่าของท่านนี้ไปเสนอแก่ ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์และได้รับการชื่นชมมาก

ต่อมาไม่มีราคาแพงขึ้น ค่าอุปกรณ์ที่ใช้ก็ขึ้นราคา การทำเครื่องดนตรีส่งขายไม่ทำให้สามารถอยู่รอดได้ จึงได้มาทำเครื่องดนตรีขายเอง ทำให้มีรายได้ประมาณเดือนละประมาณ 10,000 บาท เงินรายได้เหล่านี้ได้นำมาใช้ในการเลี้ยงชีวิตครอบครัวและวงดนตรีที่ต้องมีค่าใช้จ่ายในการจัดซ้อม

ในตอนหลังที่ลุงถอยไม่มีรายได้มากก็มีการเปลี่ยนแปลง จากการที่ลุงถอยเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการซ้อมมาเป็นการลงขันค่าอาหารในแต่ละครั้งที่มีการฝึกซ้อม

ในปี พ.ศ. 2518 ป้าไบ้ผู้ทำหน้าที่ตีระนาดและเป็นนักร้องนำในวงต้องพบกับปัญหาใหญ่ของชีวิต คือดวงตาของท่านบอดสนิท แต่ด้วยความความแม่นยำในการเล่นที่ฝึกฝนมาตลอดชีวิต สิ่งนี้ไม่ได้มีอุปสรรคที่ทำให้ท่านหยุดการเล่นระนาดได้ ท่านยังคงตีระนาดจนกระทั่งวงของท่านต้องปิดฉากลง

วงมโหรีวงนี้อยู่ได้นานไม่ต่ำกว่า 30 ปี สมาชิกไม่แตกแยก และเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ ถึงแม้ยามที่หัวหน้าวงมีรายได้ลดลง สมาชิกก็ยังคงมีความเหนียวแน่น สาเหตุสำคัญมาจากลุงถอยเป็นคนมีจิตใจกว้างขวาง ผู้ที่มาฝึกซ้อมหากไม่มีเครื่องดนตรีลุงถอยก็จัดให้ เพราะท่านทำเครื่องดนตรีขายอยู่แล้ว ในสมัยที่ขายกล้วยไม้ ท่านมีรายได้ดีมาก ซึ่งก็สำคัญมากสำหรับการเป็นหัวหน้าวง เพราะต้องมีอาหารเลี้ยงลูกวง ในการซ้อมนักดนตรีส่วนใหญ่จะดื่มสุราและป้าไบ้ก็จะมีฝีมือทางด้านการทำอาหารแก้มสุรา สิ่งนี้เป็นกิจกรรมในระหว่างการซ้อม แต่ส่วนสำคัญที่ทำให้วงมโหรีนี้อยู่ได้ก็คือความใจกว้างของหัวหน้าวง และพวกที่มาเล่นดนตรีบางคนก็ชอบเลี้ยงกล้วยไม้เหมือนกัน ทำให้ถูกอัยยาศัยกัน จึงร่วมวงกันได้นาน

แนวดนตรี วงมโหรีลุงถอย-ป้าไบ้ เล่นดนตรีแนวลูกผสม คือใช้แนวของครูเพลงหลายคนมาใช้ในการแสดง ไม่เปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง ใช้หลักการยึดหลักตามครูเพลงเป็นการเล่นที่รักษามาตรฐานเดิม เล่นเพลงตามลักษณะของงานที่รับ เช่นงานขึ้นบ้านใหม่ก็จะเล่นแนวแบบหวาน มีทั้งเพลงชั้นเดียว เพลงสองชั้นและเพลงสามชั้น ไม่มีเพลงประจำวง วงนี้จะมีการซ้อมอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดความแม่นยำในการแสดง วงมโหรีนี้มีชื่อเสียงเพราะการเล่นพร้อมเพียงกัน ฝีมือการตีซอของลุงถอยและการตีระนาดระนาดของป้าไบ้ เป็นฝีมือระดับอาจารย์ ลุงถอยนั้นได้รับการยกย่องในการตีซอชื่อว่าตีได้อย่างมีรสชาติ ถึงแม้ว่าไม่เคยเข้าประกวดแข่งขันแต่ก็ได้รับการยกย่อง คนทั่วไปเรียกนักดนตรีในวงนี้ว่าอาจารย์ทั้งนั้น นักดนตรีที่เข้ามาฝึกซ้อมหากฝีมือไม่เก่งก็ไม่ให้ออกแสดง

นักดนตรีที่มีชื่อเสียงที่เข้ามาช่วยสอนและร่วมฝึกซ้อมให้แก่วงมโหรีนี้ ได้แก่ ครูเดือน พาทย์โกสศ และดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ ในบางครั้งลุงถอยก็ไปเล่นร่วมกับวงของ ดร. อุทิศด้วยแต่ไปคนเดียว คนอื่นไม่ได้ไปด้วย

วงมโหรีวงนี้ผู้ที่เล่นเป็นส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ ข้อที่น่าเสียดายคือวงนี้ไม่มีการถ่ายทอดการเล่นดนตรีสู่ลูกหลานและคนในชุมชน ตามที่ชนะของ นายชอบ บัวบุตรา มาจากสาเหตุดังนี้คือ

ประการแรก เพราะลูกหลานไม่เอา ในยุคทศวรรษ 2500 เป็นยุคที่เด็กไทยให้ความสนใจกับดนตรีสากลกันหมด ตัวนายชอบที่เป็นลูกชายของป้าไบ ก็ไปอยู่กับวิสูตร ตุงกัถกัษณ์ เล่นดนตรีแนว Rock ในสมัยนั้นดนตรี Rock มาแรง ดนตรีไทยเพิ่งจะมาฟื้นในสมัยไม่นานมานี้เอง เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงให้ความสนใจ จึงเกิดมีการฟื้นฟู ดนตรีไทยกลายเป็นวิชาบังคับ มีการจัดประกวดแข่งขันความสามารถ ซึ่งสมัยก่อนไม่มี

ประการที่สอง พวกผู้ใหญ่กลัวว่าเครื่องดนตรีจะเสียหาย ถ้าเด็กเล่นแรงก็จะเกิดการหักสมัยก่อน ห้ามเด็กเล่นเครื่องดนตรี โดยแกล้งบอกว่า เล่นแล้วจะปวดท้อง ซึ่งเป็นกุศโลบายไม่ให้เด็กเล่นเครื่องดนตรี

ประการที่สาม การเล่นดนตรีไทยสมัยก่อนต้องใช้การต่อเพลงตัวต่อตัวกับครูผู้ถ่ายทอด ไม่มีโน้ตดนตรีเหมือนปัจจุบัน ต้องใช้หัวจำเอา จึงไม่มีใครสนใจที่จะมาเรียน การเล่นดนตรีไทยจึงต้องอาศัยใจรักและมีความอดทนที่จะเรียน

ประการที่สี่ วงมโหรีวงนี้ส่วนใหญ่พวกผู้ใหญ่มาเล่น ระหว่างเล่นจะมีการดื่มสุรา ด้วยจึงไม่เหมาะที่เด็กจะเข้าร่วมกับวง

วงดนตรีไทยลุงถอย-ป้าไบเลิกไปเมื่อลุงถอยเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2535 ส่วนป้าไบ ท่านเสียชีวิตเมื่อเดือน 15 มีนาคม พ.ศ. 2550 อายุได้ 83 ปี ดำเนินวงดนตรีไทยที่วัดจันทร์ก็ถูกปิดฉากลงไปพร้อมกับท่าน

2.2.6 สายบางคอแหลม นักดนตรีที่อยู่ที่คลองบางคอแหลมมี 1 ท่าน คือ คุณลุงช่อม ปานหอมแก้ว บ้านท่านตั้งอยู่ที่ริมคลองบางคอแหลม ท่านทำงานอยู่โรงงานยาสูบซึ่งเป็นที่รวมของนักดนตรีไทยหลายคนที่อยู่ในย่านบางคอแหลม ถนนตก ท่านเล่นดนตรีด้วยใจรัก เครื่องดนตรีที่ท่านเล่นคือซออู้ และซอด้วง ท่านไม่มีกลุ่มของตนเอง แต่จะไปเล่นร่วมกับวงต่างๆในเขตบางคอแหลม เนื่องจากนักดนตรีส่วนใหญ่ก็จะรู้จักกันหมด ฝีมือของท่านจัดอยู่ในขั้นดีพอใช้ คุณลุงช่อมท่านนี้ได้ช่วยฝากให้ครูชาญ จรุงกลิ่น เข้าทำงานที่โรงงายยาสูบ หลังจากได้เล่นดนตรีไทยด้วยกัน

ชาวบางโคล่-บางคอแหลม เป็นชาวสวนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยามีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับเสียงดนตรี การเล่นดนตรีก็เพื่อความสนุกสนานและความบันเทิงเป็นสำคัญ ชาวบางโคล่ได้แลกเปลี่ยนและเรียนรู้ความรู้ทางดนตรีทั้งจากคนภายในชุมชนและคนต่างถิ่น ดนตรีไทยที่บาง โคล่-บางคอ

แหลม หมดไป เมื่อความเจริญเข้าสู่บางโคล่-บางคอแหลม การตัดถนนที่มาพร้อมกับไฟฟ้า ถนนหนทางได้นำชาวบางโคล่ออกไปสัมผัสกับความบันเทิงนอกถิ่น ความบันเทิงที่มากับวิทยุและทีวี ก็เข้ามาสู่ชาวบ้านในถิ่นนี้อย่างง่ายดาย วิธีชีวิตที่สงบเย็นของชาวสวนได้หมดไป พร้อมกับการเปิดรับวัฒนธรรมดนตรีสากลจากตะวันตกเข้ามา นอกจากนี้การไม่ถ่ายทอดความรู้ทางดนตรีอย่างจริงจังสู่เยาวชนทำให้ เสียงดนตรีได้จางหายไปจากบางโคล่ นักดนตรีที่มีฝีมือระดับครูได้แก่ ครูทองคำ จันทร์พุ่ม ครูกรี จรุงกลิ่น ครูผาด อยู่ปราโมทย์ ครูระลึก เสนะเปรม และครูสม เสดะพรหมณ์ ก็เป็นผู้ที่ไม่มีใครรู้จักชื่อและฝีมือที่ดีเลิศ

2.3 วงวังบางคอแหลม

วงดนตรีไทยวังบางคอแหลมเป็นวงดนตรีที่มีชื่อเสียงทางด้านวงปี่พาทย์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475 ในสมัยนั้นชนชั้นสูงเจ้านายเชื้อพระวงศ์ของไทยต่างมีวงดนตรีไทย และให้การอุปการะศิลปินอยู่ในการดูแลของตน วงดนตรีไทยที่นับว่าเป็นวงชั้นนำที่ประกวดประชันทางด้านฝีมือกันและจัดว่าเป็นวงแนวหน้าในสมัยนั้นมี 3 วงคือ วงวังหลวง ท่านเจ้าของวงคือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วงวังบางขุนพรหม ท่านเจ้าของวงคือเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจ และวงวังบางคอแหลม ท่านเจ้าของวงคือเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์

ภาพวังบางคอแหลม ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2512 ก่อนจะถูกรื้อ

คุณวิวรรณ วงศ์ทองศรี ทายาทเจ้าของอู่เรือวังเจ้า เป็นผู้ให้รูปถ่ายวังบางคอแหลม

การที่วังเจ้านายและชนชั้นสูงในสังคมไทยนิยมมีวงปี่พาทย์ไว้ประชันก็เพื่อแสดงสถานะของตน ซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่ในช่วงปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ผู้อุปถัมภ์จะต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจด้านดนตรีปี่พาทย์ ต้องมีความรู้ ความเข้าใจถึงลักษณะวิธีการควบคุมเสียงดนตรี หรือการปรุงแต่งเสียงดนตรีของผู้บรรเลง ความเข้าใจถึงการดำเนินจังหวะแนวในการบรรเลง เช่นแนวการบรรเลงที่ดีผู้บรรเลงจะต้องรักษาขนาดหรือความช้าเร็วของจังหวะไว้ได้ โดยเรียบร้อยสม่ำเสมอ และเหมาะสมกับทำนองเพลงนั้นๆ ช่วงไหนควรช้าหรือเร็วเพียงใด ต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้อง ซึ่งเจ้านายเจ้าของวงจะต้องเอาใจใส่อย่างจริงจัง⁷

การเป็นเจ้าของวงปี่พาทย์ เพื่อเป็นกิจกรรมทางสังคม ผู้เป็นเจ้าของวงจะต้องเป็นผู้ที่มีฐานะดี และความสนใจในการอุปถัมภ์นักปี่พาทย์อย่างจริงจัง เพราะการประชันวงปี่พาทย์จำเป็นต้องอาศัยนักปี่พาทย์ที่มีความจริงจัง เพราะการประชันวงปี่พาทย์ต้องอาศัยนักปี่พาทย์ที่มีฝีมือ และความสามารถอันเป็นพรสวรรค์เฉพาะตัว และได้รับการฝึกฝนอย่างเต็มที่ ผู้เป็นเจ้าของวงจึงจำเป็นต้องให้ความสนใจ ตั้งแต่การหานักปี่พาทย์ที่มีความสามารถ มาประจำอยู่ในวงปี่พาทย์ของตน และให้การอุปถัมภ์สนับสนุน จนกระทั่งเป็นผู้มีฝีมือพอที่จะประชันได้ และด้วยเหตุที่วงปี่พาทย์ได้กลายเป็นกิจกรรมเพื่อการประชันกัน วงปี่พาทย์จึงจำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูงของสังคมไทย วงปี่พาทย์ที่ชนะเลิศอยู่เสมอในการประชัน เจ้าของวงก็จะมีชื่อเสียง⁸

ภาพวังบางค้อแหลม ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2512 ก่อนจะถูกรื้อ

คุณวิวรรณ วงศ์ทองศรี ทายาทเจ้าของอู่เรือวังเจ้า เป็นผู้ให้รูปถ่ายวังบางค้อแหลม

⁷ ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์ “สถานะภาพของนักปี่พาทย์ในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2468” หน้า 83.

⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 84-85.

2.3.1 เรื่องเจ้าของวังบางค้อแหลม

ตามประวัติกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ต้นราชสกุลยุคล ทรงเป็นราชโอรสองค์ที่ 41 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 กับพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปรีธดา พระอัครชายา พระมเหสีในอันดับที่ 4 (หม่อมเจ้าสายในกรมหมื่นภูมินทร์ภักดี) กรมหลวงลพบุรีฯ ทรงประสูติเมื่อวันเสาร์ที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2425 ตามที่มีผู้ศึกษาเรื่องของเจ้าท่านนี้ได้กล่าวไว้ว่า รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดปรานในพระเจ้าลูกเธอ เจ้านายพระองค์นี้อย่างมากตั้งแต่มิประสูติกาล พระองค์ได้จึงได้พระราชทานทรัพย์สินไว้ให้เป็นทุนดำรงพระชนม์ชีพมากมาย⁹ รัชกาลที่ 5 ได้ทรงตรัสถึงเจ้าฟ้าพระองค์นี้ว่า

“ข้าพเจ้าเห็นว่า ลูกชายยุคลที่หม่อมพร ซึ่งเกิดด้วยหม่อมเจ้าสายในกรมหมื่นภูมินทร์ภักดีเป็นบุตรซึ่งข้าพเจ้าอยากจะได้มาช้านาน มีความรักใคร่สงสารเป็นอันมาก ด้วยเห็นว่าญาติข้างฝ่ายมารดาเป็นเจ้านายที่ไม่มีกำลังอำนาจบารมีที่จะเกื้อหนุนกันได้ หากให้ที่สวนที่นาแปลงใหญ่ๆ ให้ก็ไม่กำลังที่จะรักษา หากให้ที่ทางที่เกี่ยวข้อกับฝรั่งก็มองไม่เห็นใครจะคอยว่ากล่าวแก้ไขอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้ จึงเห็นสมควรให้ที่ทางที่จะเกิดผลออกดอกสืบไปได้ จึงได้มอบให้พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ หลวงนาวาเกณฑ์ ไปซ่อมแซมตึกเก่าที่เพลิงไหม้ในที่ดินผืนนี้ต่อไปภายหน้ามากนักน้อยเพียงใด ก็ยกให้เป็นสิทธิ์แก่ลูกชายยุคลที่หม่อมพรและบุตรหลานสืบไป

หากลูกยุคลที่หม่อมพรมีความปรารถนาจะให้เช่าหรือจะขายแก่ผู้ใดก็ได้เงินมากนักน้อยเพียงใด ก็เป็นของลูกชายยุคลที่หม่อมพรและบุตรหลานสืบไปทั้งสิ้นไม่ต้องส่งคืนพระคลังหรือแบ่งปันให้แก่ญาติพี่น้องผู้หนึ่งผู้ใดเลย หากมีผู้มีอำนาจหรือพระเจ้าแผ่นดินต้องประสงค์จะใคร่ได้ทีนี้ ขอโปรดให้ราคาแก่ลูกชายยุคลที่หม่อมพรหรือบุตรหลานตามราคาท้องตลาดที่ซื้อขายกันในเวลานั้น และลูกชายยุคลที่หม่อมพรต้องเต็มใจที่จะขาย ขออย่าให้ต้องใช้อำนาจกดขี่ขายตามราคาหลวงที่เคยมีมาแต่ก่อนเลย แต่ข้าพเจ้าขอมีอำนาจอย่างหนึ่งในที่ดินนี้ในกรณีที่ลูกชายยุคลที่หม่อมพรไม่มีตัวตน หรือมีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมไม่ควรในการจะรับเป็นเจ้าของทีนี้ ข้าพเจ้าขอมีสิทธิกรรมแทน เว้นแต่ข้าพเจ้าไม่มีตัวแล้ว ผู้ใดผู้หนึ่งจะมาเอาไม่ได้เป็นอันขาด ที่อันนี้ให้ตกไปเป็นของผู้ที่ลูก

⁹

ธานี ศิลปกรรม “พระประวัติและพระกรณียกิจของพลเอก สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์(ต้นราชสกุล ยุคล)” เอกสาร โรเนียว 2536 หน้า 1-8.

ชายที่หม่อมพรเห็นสมควร และไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งยกถอนความประสงค์ของลูกชาย
ที่หม่อมพรได้¹⁰

ประวัติการรับราชการและภายหลังของกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์มีดังนี้

ในระหว่างปี พ.ศ. 2456-2468 ในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงรับราชการในปักษ์ใต้

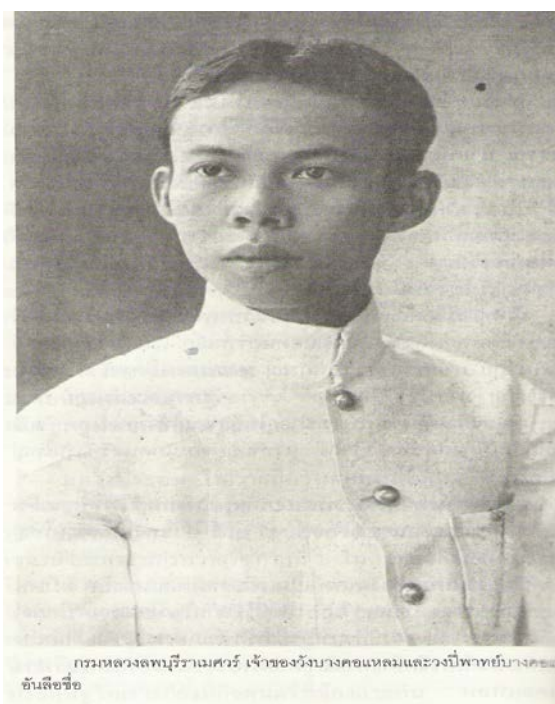
พ.ศ. 2469-2470 ในสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

หลังจากนั้นก็ต้องถวายบังคมทูลลาไปรักษาพระองค์ที่
ยุโรป

พ.ศ. 2473 รับตำแหน่งอภิรัฐมนตรีหรือที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน
ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งปี

พ.ศ.2475

8 เมษายน พ.ศ. 2475 สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรม
หลวงลพบุรีราเมศวร์ สิ้นพระชนม์¹¹

ภาพ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เจ้าของวังลาววัลย์

10 เรื่องเดียวกัน หน้า 9-10.

11 เรื่องเดียวกัน.

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ทรงสมรสกับพระองค์เจ้าหญิงเฉลิมเขตมณฑล พระธิดาของจอมพล สมเด็จพระปิตุลาบรมวงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ต้นสกุล “ภาณุพันธุ์” สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีฯ ทรงโปรดและสนับสุนนคนตรีไทยเป็นอย่างมากยิ่งทรงมีวงดนตรีประจำวังลดาวัลย์ที่เรียกว่าวงลดาวัลย์ เมื่อครั้งเสด็จไปดำรงตำแหน่งอยู่อุปราชมณฑลปัตตานี ได้ทรงนำวงดนตรีส่วนพระองค์ไปประจำที่มณฑลนครศรีธรรมราชเป็นการเผยแพร่ดนตรีไทยสู่ภาคใต้ เมื่อท่านได้สร้างวังขึ้นใหม่ ชื่อวังบางค้อแหลม ท่านได้ย้ายนักดนตรีที่มีชื่อเสียงมาอยู่ที่นี้ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากวงวังบูรพาของซึ่งเป็นวังของพ่อตาท่าน นักดนตรีที่มีชื่อเสียงของวังบูรพา คือ หลวงประดิษฐไพเราะ

เนื่องจากนักดนตรีของวังบางค้อแหลมได้สืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางดนตรีจากวังบูรพา จึงจะขอกเล่าเรื่องราวทางดนตรีของวังบูรพาไว้ด้วย วังนี้มีนามเดิมว่า “วังบูรพาภิรมย์” เป็นของจอมพล สมเด็จพระปิตุลาบรมวงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ต้นสกุล “ภาณุพันธุ์” พระองค์ทรงประสูติเมื่อ พ.ศ. 2402 เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระเทพศิรินทราวบรมราชินี ทรงเป็นน้องร่วมอุทรของในหลวงรัชกาลที่ 5 เป็นอาของรัชกาลที่ 6 และที่ 7 มีพระโอรสและพระธิดา เช่น กรมหมื่นภาณุพงศ์พิริยเดช พระองค์เจ้าหญิงเฉลิมเขตมณฑล(ทรงสมรสกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์) และพระองค์เจ้าพิริยพงศ์ ภาณุเดช ที่ชาวไทยเรียกว่าพระองค์เจ้าพิระนักแข่งรถระดับโลก สมเด็จพระเจ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงเป็นเจ้านายที่มีพระอริยศสูงยิ่งในราชวงศ์จักรี ในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงดำรงพระยศเป็นจอมพลทหารบก จอมพลเรือ ราชองครักษ์ และจเรทหารบกทหารเรือทั่วไป ในสมัยรัชกาลที่ 7 ทรงเป็นอภิรัฐมนตรี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชปิตุลาบรมวงศาภิมุข เมื่อพ.ศ. 2468 พระองค์ท่านได้ทิวงคตเมื่อ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2471¹²

12

อนันต์ นาคคงและ อัยฎาฐ สาคกริก หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปะบรรเลง) มหาอุริยกุลวิมลเจ้าพระยาแห่งอยุธยาเนย์ พิมพ์ครั้งที่ 4 ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ 2547 หน้า25.

ภาพสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ (สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ)

วังบูรพาภิรมย์ นอกจากมีชื่อเสียงทางด้านความใหญ่โตและความหรูหราของวังแล้ว วังแห่งนี้ยังมีชื่อเสียงทางด้านดนตรีไทยเป็นอย่างมาก¹³ วังบูรพาภิรมย์ก่อนเปรียบเหมือนสถาบันดนตรีที่มีชื่อเสียงและเข้มแข็งที่สุดแห่งหนึ่ง มีนักดนตรีเข้ามาถวายตัวเป็นมหาดเล็กและเป็นลูกวงของนักดนตรีเอกของวังคือหลวงประดิษฐไพเราะหรือจางวางสรกันมากมาหลายรุ่น จนสามารถส่งนักดนตรีจากวังบูรพาไปสังกัด หรือช่วยงานวงดนตรีที่วังอื่นได้อีกหลายวัง อาทิ วงลดาววัลย์(วังแดง) ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ และวังสวนกุหลาบ ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา นักดนตรีในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอมีมากมาย เช่นจางวางผาด ปัญญาโกวิทย์ ครูอ่อน ครูสีหมี-เครื่องหนัง ครูโองการ(ทองต่อ) กลีบขึ้น-ระนาดทุ้ม ครูรวม พรหมบุรี - ระนาดเอก ครูละม่อม พุ่มเสนาะ-ฆ้องวง ครูกระจำจ่าง-ฆ้องวงเล็ก ครูจิมลิ้ม กุลทัศน์-นักร้อง ครูต๋วม สาดวง-ปี่ ครูสังัด ยมะคุปต์-ฆ้องและระนาด ครูปรัก หะสีตะเสน-ฆ้องวง ครูเผือด นักระนาด และครูพิมพ์ นักระนาด-ระนาดเอก ครูลาภ ณ บรรเลง-ระนาดเอกๆลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นศิษย์ของจางวางสรหรือหลวงประดิษฐไพเราะทั้งสิ้น และต่อมาท่านเหล่านี้ได้สืบทอดมรดกการเป็นครูดนตรีที่มีชื่อเสียงกันทุกคน¹⁴

13 ดู เอนก นาวิกมูล วังบ้านฐานถิ่น พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ บริษัทสำนักพิมพ์แสงดาว 2549 หน้า 59-116.

14 อนันท์ นาคคงและ อภัยวุธ สาคกริ หลวงประดิษฐไพเราะ(สร ศิลปะบรรเลง) มหาดุริยกุลุ่มเจ้าพระยาแห่งอยุธยา หน้า 31.

2.3.2 เรื่องของวังบางค้อแหลม

วังบางค้อแหลมสร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2470-2471 บางท่านกล่าวว่าสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 แต่ก็ไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจนในปีที่ก่อสร้างวังแห่งนี้ แต่เท่าที่มีหลักฐานสามารถนำมาอ้างอิง คือ บทประพันธ์เพลง 2 เพลง ของหลวงประดิษฐไพเราะ คือเพลงเชิดจีนทางบางค้อแหลม และเพลงแขกลพบุรีทางบางค้อแหลมระบุว่าแต่งเมื่อ ปีพ.ศ. 2471 ดังนั้นวังแห่งนี้น่าจะสร้างขึ้นประมาณปีดังกล่าว ซึ่งเป็นเป็นระยะ เดียวกับ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในหนังสือเรื่อง หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปะบรรเลง) มหาดุริยิกวีลุ่มเจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์ ที่แต่งโดยอนันท์ นาคคง และอภัยภูธร สาคริก ได้ระบุว่าวังแห่งนี้มีอายุได้ 5 ปี และได้ปิดไปเมื่อเจ้าของวังถึงแก่ทิวงคตในปี พ.ศ. 2475¹⁵

วังบางค้อแหลมเป็นเรือนไทย สร้างด้วยไม้ตามลักษณะเรือนไทยภาคกลาง ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งกรุงเทพฯ ณ ตำบลบางค้อแหลมหรือบ้านทวาย บริเวณที่ตั้งวังเดิมเป็นที่ดินของหลวงแก่งแกล้วกล้า (ศรี บุญศิริ) ท่านผู้นี้เป็นคนในบังคับสยาม อยู่บ้านเลขที่ 1 ถนนบ้านสามย่าน ตำบลทางเกวียน จังหวัดระยอง ท่านผู้นี้ได้ขายจำนวน 1 ไร่ 1 งาน ให้สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2473 ต่อมาพื้นที่วังแห่งนี้ได้ขยายไปเป็น 10 กว่าไร่ โฉนดของที่ดินทั้งหมดมี 4 ฉบับ เข้าใจว่าหลังจากซื้อพื้นที่ดินครั้งแรกแล้วคงจะมีการซื้อเพิ่มอีกภายหลัง¹⁶

ภาพตู้และตั้ง และลวดลายที่ประดับที่เป็นสมบัติของวังบางค้อแหลม
มอบไว้แก่วัดจันทร์นอกเมื่อปิดวัง

¹⁵ เรื่องเดียวกัน 108-109.

¹⁶ สำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ โฉนดที่ดินวังบางค้อแหลม

มูลเหตุที่เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ทรงสร้างวังบางค้อแหลมแห่งนี้ ก็เพื่อใช้ทรงสำราญตากอากาศและหย่อนใจกับเสียงดนตรีปี่พาทย์ ซึ่งในสมัยนั้นพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ห่างไกลจากศูนย์กลางของเมืองหลวง ลักษณะของวังแห่งนี้ไม่ใช่วังที่มีการก่อสร้างแบบหรูหราตามมาตรฐานของเจ้านายชั้นสูง แต่เป็นเรือนไทยที่เรียบง่าย บางท่านที่เคยเห็นกล่าวว่าของเดิมมุงด้วยหลังคาจาก จุดประสงค์สำคัญของการสร้างวังแห่งนี้จึงมาจากความต้องการที่จะใช้ตากอากาศและใช้เป็นที่ฝึกซ้อมดนตรีโดยเฉพาะ พระองค์ได้รับสั่งถึงสาเหตุที่มาอยู่ที่วังบางค้อแหลมว่าท่านชอบปี่พาทย์เลยมาสร้างวังนี้ ขณะที่วังลดาวัลย์หรือวังแดงที่เทเวศร์ พระองค์หญิงเฉลิมเขตมงคลอยู่นั้นเป็นบ้านของท่าน

ที่วังบางค้อแหลมแห่งนี้ได้อุปถัมภ์นักดนตรีฝีมือเข้าไว้ประจำวัง โดยส่วนหนึ่งมาจากวังบูรพาเดิม เช่นนายเผือก นักระนาด นายอ่อน ช่างสุพรรณ นายทองต่อ กลีบขึ้น นายละม่อม พุ่มเสนาะ เป็นต้น โดยเฉพาะนายเผือก นักระนาด เป็นคนอัมพาตซึ่งได้เรียนรู้ชั้นเชิงกลดนตรีจากครูหลวงประดิษฐไพเราะอย่างมาก และได้รับการยกย่องว่าเป็นนักระนาดชั้นนำคนหนึ่งของคนในวงการในยุคนั้น ทำให้ชื่อเสียงของวังบางค้อแหลมเป็นที่รู้จักกันในหมู่เจ้านายและขุนนางวังต่างๆอย่างรวดเร็ว นักดนตรีอีกส่วนหนึ่งทรงไปเสาะหามาจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วยพระองค์เอง โดยนำนักดนตรีรุ่นเล็ก เช่น นายไพฑูรย์ จรรย์นาฎย์ นายถวิล อรรถกฤษณ์ นายสวาง เกิดผล นายพวน บุญจำเริญ นายปรุง รักดนตรี จากวงครุเพชร จรรย์นาฎย์ อดีตคนระนาดและคนฆ้องวังบูรพา มาอยู่ในวัง และให้จ้างวางผาด ปัญญโกวิทย์เป็นผู้ดูแลความประพฤติ การกินอยู่ของนักดนตรีทั้งรุ่นใหญ่รุ่นเล็ก¹⁷

เรื่องเล่าในอดีตเกี่ยวกับวังแห่งนี้คุณบังอร และคุณอับษร ภูสุวรรณ ทั้ง 2 ท่านเป็นบุตรสาวของคุณสิงโต ภูสุวรรณ ท่านเป็นพนักงานขับเรือของวังบางค้อแหลม ปัจจุบันครอบครัวภูสุวรรณยังคงอาศัยอยู่บริเวณใกล้วังบางค้อแหลม ท่านทั้ง 2 ได้เล่าว่า วังแห่งนี้มีต้นไม้อยู่ในบริเวณวังจำนวนมาก คริมไปหมด บรรยากาศของวังร่มรื่นมาก มีต้นโศกต้นหนึ่ง มีดอกสีส้ม ต้นชมพูมีทั้งชมพูสาแทรกและชมพูมะเหมี่ยว ต้นสะมอใหญ่ ต้นพิกลต้นใหญ่ ต้นตะโก ชุ่มดอกแก้ว ในบริเวณวังจะเป็นร่องสวน บรรยากาศของวังนั้นเหมือนกับสวน¹⁸

17 อานันท์ นาคคงและ อัยฎาฐ สาศริก หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปะบรรเลง) มหาสุริยกวีลุ่มเจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์ หน้า 103.

18 สัมภาษณ์คุณบังอรและคุณอับษร ภูสุวรรณ.

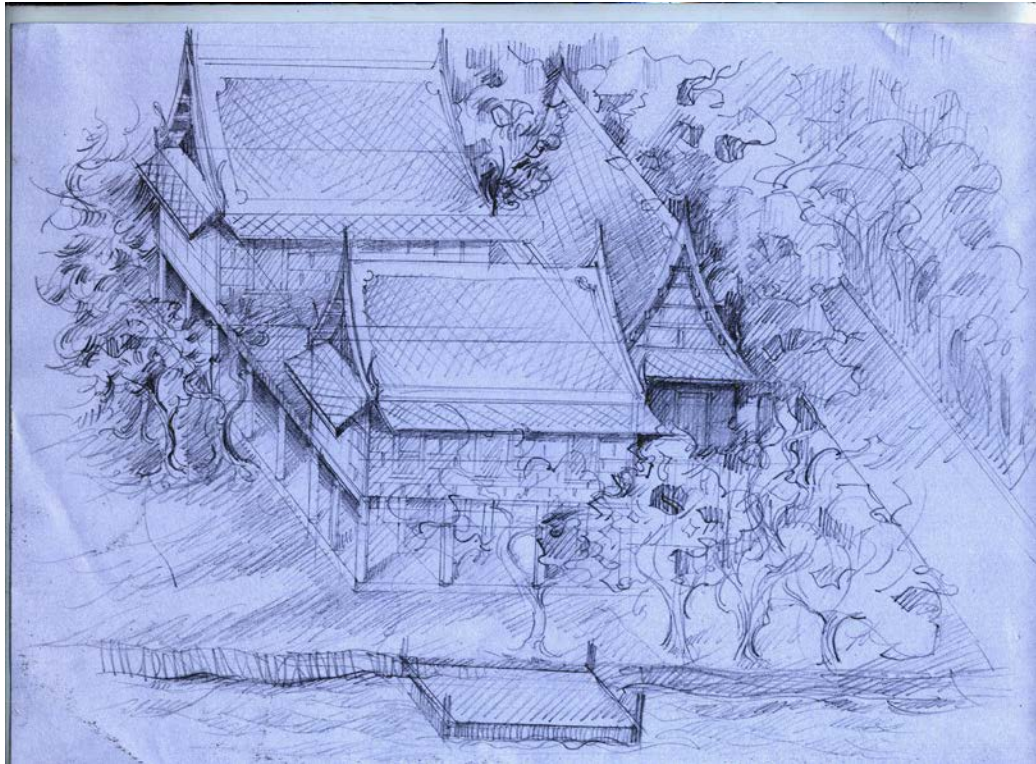
คุณบังอร ภูสุวรรณ และคุณอัมพร ภูสุวรรณ บุตรสาวของคุณสิงโต ภูสุวรรณ
ผู้ขับเรือมโนราห์ของวังบางค้อแหลม

ภาพคุณปรารมภ์ มีศิริ และคุณปราณี ศรีผ่อง ทั้งสองท่านมาอยู่บริเวณวังบางค้อแหลม
ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 ตามีของคุณปรารมภ์ มีศิริ คือ พันโทฉลอง จารุวัสต์ เป็นผู้ดูแลวังแห่งนี้
ในช่วงสุดท้ายก่อนที่จะรื้อไปในปี พ.ศ. 2512

ตัวเรือนของวัง มีเรือนที่เป็นท้องพระโรงอยู่ตรงกลาง และมีเรือนเล่นระนาดอยู่ด้านข้าง ฟัง
ตรงข้ามก็มีห้องเล็กเป็นห้องน้ำ มีเรือนนอนและก็มีห้องเล็ก นอกจากเรือนหมู่ที่อยู่ตรงกลางแล้ว
บริเวณในเขตพื้นที่สวนยังมีเรือนหลังเล็กๆอีกจำนวนหนึ่ง เข้าใจว่าเรือนหลังเล็กๆนั้นเป็นที่อยู่ของ
ผู้รับใช้ในวัง ที่บริเวณริมน้ำเจ้าพระยา มีโต๊ะจอยเรือและมีเรือชื่อเรือมโนราห์จอดอยู่ริมแม่น้ำ
ได้ดูเรือนจะมีเรือมาด 3-4 ลำจอดอยู่ เรือมโนราห์เป็นเรือเครื่องสำหรับเจ้าเสด็จไปที่ไหนๆ คุณ
สิงโต ภูสุวรรณเป็นพนักงานขับเรือมโนราห์นั้น เกิดเมื่อ พ.ศ. 2454 ได้เข้ามาอยู่ในวังแห่งนี้ตั้งแต่ยัง
หนุ่มๆ ภายหลังที่วังปิดลงในปีพ.ศ. 2475 หลังจากท่านเจ้าของวังถึงแก่ทิวงคต คุณสิงโต และ

ครอบครัวยังคงอาศัยอยู่ใกล้กับวังแห่งนี้ ในปีพ.ศ. 2495 มีการขายวัง วังค่อยๆถูกรื้อถอนไปโดยพวกจางวางได้นำสิ่งของที่เป็นสมบัติของวังออกไปเป็นจำนวนมาก ข้าวของเครื่องใช้ในวังบางชิ้นก็ถวายเป็นแก้ววัดจันทร์นอก¹⁹

ภาพวังบางคอแหลมในความทรงจำของคุณบังอร และคุณอัษร ภูสุวรรณ
ทั้ง 2 ท่านเป็นบุตรสาวของคุณสิงโต ภูสุวรรณ ท่านเป็นพนักงานขับเรือของวังบางคอแหลม

วังบางคอแหลมได้ถูกรื้อถอนไปเมื่อปี พ.ศ. 2512 ปัจจุบันพื้นที่ดินของวังถูกสร้างเป็นอู่เรือวังเจ้า ซึ่งอยู่ในซอยเจริญกรุง 109 แยก 10-1 ก่อนที่จะถูกรื้อถอนไปนั้น ผู้ที่เป็นเจ้าของวังคือ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล(องค์ชายใหญ่) พระองค์ได้โปรดให้พันโทฉลอง จารุวิสต์ เป็นผู้ดูแลวัง นายทหารท่านนี้มีบ้านอยู่ใกล้วังบางคอแหลม ท่านได้กราบเรียนองค์ชายใหญ่ว่ามีขโมยและมีคนเร่ร่อนเข้ามาอยู่ในบริเวณวังแห่งนี้ องค์ชายใหญ่จึงได้มอบเงินให้แก่พันโทฉลองเดือนละ 400 บาทเพื่อไปจ้างคนมาเฝ้าอีกทีหนึ่ง พันโทฉลองได้รับหน้าที่ดูแลวังแห่งนี้อยู่ประมาณ 3-4 ปี ก่อนที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์จะเข้ามาดูแล และหมอทรงพันธ์ วงศ์ทองศรี เป็นผู้เข้ามาประมูลเช่าพื้นที่วังแห่งนี้ไปทำเป็นอู่เรือวังเจ้าต่อมา²⁰

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

²⁰ สัมภาษณ์คุณปรารมย์ มีศิริ อายุ 67 ปี เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2550.

คุณปรารมภ์ มีศิริ ภรรยาของพันโทฉลอง จารุวิสต์ ได้เล่าเหตุการณ์ในตอนนั้นว่าท่านได้เข้ามาอยู่บริเวณใกล้กับวังเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2508 พันโทฉลองได้รู้จักกับญาติของพระองค์ชายใหญ่ และได้เล่าเรื่องราวเห็นขโมยเข้าไปในวังแห่งนี้ เรื่องเล่านี้ได้ไปถึงองค์ชายใหญ่ ท่านก็ให้พันโทฉลองไปพบและให้มารับเงินไปเดือนละ 400 บาทเพื่อไปจ้างคนมาเฝ้า ในตอนนั้นวังแห่งนี้ไม่มีสมบัติอะไรเหลือแล้ว ไม้กระดานก็ถูกขโมยไปมากแล้ว มองแล้วไม่มีอะไรน่าประทับใจ²¹

ภาพพื้นที่วังบางคอกแหลมขณะถูกปรับเป็นอู่เรือวังเจ้า

คุณวิวรรณ วงศ์ทองศรี ทายาทเจ้าของอู่เรือวังเจ้า เป็นผู้ให้รูปถ่ายวังบางคอกแหลม

ภาพวังบางคอกแหลมเดิมปัจจุบันได้กลายเป็นอู่เรือวังเจ้า
ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง 109 แยก 10-1

²¹ เรื่องเดียวกัน.

2.3.3 กลุ่มนักดนตรีและบรรยากาศในวังบางค้อแหลม

วงดนตรีวังบางค้อแหลมแม้ว่าจะตั้งขึ้นในระยะเวลาสั้นแต่ชื่อเสียงของวงได้รับการยกย่องกล่าวขานถึงความสามารถอย่างมากเนื่องจากเป็นที่รวบรวมนักดนตรีระดับฝีมือ ทั้งผู้ที่ทำหน้าที่ครูผู้ฝึกสอนและนักดนตรีนักเรียนจากที่ต่างๆที่เป็นแหล่งนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียง

ครูที่มีความเชี่ยวชาญเป็นผู้ฝึกสอนให้นักดนตรีมี 3 ท่านคือ

1. พระพิณบรรเลงราช (แยม ประสานศัพท์) ทำหน้าที่สอนการจับร้องกับกลองแขก
2. พระพาทย์บรรเลงมรณย์(พิมพ์ วาทิน) ทำหน้าที่สอนกลองสองหน้า
3. หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปะบรรเลง) ทำหน้าที่สอนเครื่องดนตรีทั่วไป
(ดูรายละเอียดครูเพลงทั้ง 3 ท่านในภาคผนวก)

ภาพ หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปะบรรเลง)

ผู้ควบคุมวงดนตรีของวังวังบางค้อแหลมคือ จางวางผาด บัญจโกวิทย์ การเรียนการสอนที่วังบางค้อแหลมนั้นมีครูคอยรับผิดชอบในเรื่องของอันดับและเวลา โดยเฉพาะครูหลวงประดิษฐไพเราะท่านจะมาสอนทุกวันจันทร์ พุธ และศุกร์ โดยแบ่งนักเรียนเป็น 3 รุ่น รุ่นใหญ่ รุ่นกลาง และรุ่นเล็ก

นักดนตรีและนักร้องรุ่นใหญ่ประกอบด้วย

นายเผือด นักระนาด	ทำหน้าที่บรรเลงระนาด
นายละม่อม พุ่มเสนาะ	ทำหน้าที่บรรเลงฆ้องวงใหญ่
นายทองต่อ กลีบขึ้น	ทำหน้าที่บรรเลงระนาดทุ้ม(ฆ้องวงเล็ก)
(หรือนายเรืออากาศเอกโองการ กลีบขึ้น)	
นายรวม พรหมบุรี	ทำหน้าที่บรรเลงฆ้องวงเล็ก
นายมาก สุขกัลป์สุด	ไม่ปรากฏข้อมูล
นายลี สุขกัลป์สุด	ไม่ปรากฏข้อมูล

นักดนตรีและนักร้องรุ่นกลางประกอบด้วย

นายรวม พรหมบุรี	ทำหน้าที่บรรเลงระนาดเอก
นายฟุ้ง ห่านทอง	ทำหน้าที่บรรเลงฆ้องวงใหญ่
นายสง แสงเรืองรอง	ทำหน้าที่ บรรเลงระนาดทุ้ม
นายโสภณ ชื่อด่อชาติ	ทำหน้าที่บรรเลงฆ้องวงทุ้ม
นายอ่อน ช่างสุพรรณ	ทำหน้าที่ เป่าปี่

นักดนตรีและนักร้องรุ่นเล็กประกอบด้วย

นายไพฑูรย์ จรรย์นาถย์	ทำหน้าที่บรรเลงระนาดเอก
นายถวิล อรรถกฤษณ์	ทำหน้าที่บรรเลงฆ้องวงใหญ่
นายปรุง รักดนตรี	ทำหน้าที่บรรเลงระนาดทุ้ม
นายโสภณ ชื่อด่อชาติ	ทำหน้าที่บรรเลงฆ้องวงเล็ก
นายอ่อน ช่างสุพรรณ	ทำหน้าที่ เป่าปี่ ²²

22

หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายถวิล อรรถกฤษณ์ เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2547 หน้า 77-78 อ้างจาก สันติ อุคมศรี “การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสำนักครุรวม พรหมบุรี วิทยาลัยนันทน์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549 หน้า 21. และรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจาก “ประวัติผู้ก่อตั้งสำนัก นายถวิล อรรถกฤษณ์

ครูรวม พรหมบุรี

ครูโองการ กลีบจีน

ครูเฟือด นักระนาด

ภาพ นักดนตรีของวังบางค้อแหลม

การรวบรวมนักดนตรีที่มีฝีมือเข้าวังบางค้อแหลม กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ท่านจะรวบรวมนักดนตรีที่มีฝีมือมาจากที่ต่างๆ สำหรับครูรวม พรหมบุรีนั้นท่านเข้ามาอยู่ในวังบางค้อแหลมโดยครูหลวงชาญเชิงระนาด(เงิน ผลารักษ์) เป็นผู้นำมาฝากไว้ นอกจากนี้ท่านยังไปหาตามท้องถิ่นที่มีนักดนตรีด้วยพระองค์เอง ในครั้งหนึ่งได้เสด็จไปที่พระราชวังบางปะอินอยุธยา ท่านรับสั่งให้ จางวางผาด บัญจโกวิทผู้ควบคุมวงของท่านไปหาวงปี่พาทย์ในอยุธยาที่มีฝีมือในการบรรเลงเสการับร้อง ให้มาประลองกับวงปี่พาทย์ของท่าน ในตอนนั้นไม่มีวงไหนที่กล้ามาประชันฝีมือ แข่งกับวงของท่านเนื่องจากวงของท่านเป็นวงที่มีชื่อเสียง มีแต่วงของครูเพชร จรรย์นาฎย์ ที่เคยเป็นนักดนตรีอยู่ในวังบูรพาภิรมย์มาก่อนที่กล้ามาประชันด้วย โดยครูเพชร ได้จัดวงปี่พาทย์รุ่นเล็กคือรุ่นของนายถวิล อรรถกฤษณ์ไปบรรเลงร่วมด้วย(ไม่ใช่การแข่งขัน) กับวงรุ่นใหญ่ของท่าน

นักดนตรีรุ่นใหญ่ของวงวังบางค้อแหลมที่นำไปเล่นที่อยุธยาในครั้งนั้นมีรายชื่อดังนี้

นายอ่อน ช่างสุพรรณ	ทำหน้าที่เป่าปี่
นายเผือด นักระนาด	ทำหน้าที่บรรเลงระนาดเอก
นายละม่อม พุ่ม เสนาะ	ทำหน้าที่บรรเลง ฉิ่งวงใหญ่
นายสวาง แสงเรืองรอง	ทำหน้าที่บรรเลงระนาดทุ้ม
นายโองการ กลีบชื่น	ทำหน้าที่บรรเลง ฉิ่งวงเล็ก
นายชะล่า ฤทธิ์มาก	ทำหน้าที่ ตีกลองสองหน้า
หลวงเสียงเสนาะกรรม(พัน มุกตาวย)	ทำหน้าที่นักร้อง
คุณหญิงเยี่ยม	ทำหน้าที่นักร้อง
คุณสั้มลิ้ม กุลตัมภ์	ทำหน้าที่นักร้อง

เมื่อทั้งสองวงบรรเลงจบกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ทรงพอพระทัยฝีมือนักดนตรีของวงครูเพชร ท่านจึงได้ขออนักดนตรีของวงครูเพชรมาอยู่ที่วังวังบางค้อแหลม 5 คนคือ

นายไพฑูรย์ จรรย์นาถย์	บรรเลงระนาดเอก
นายถวิล อรรถกฤษณ์	บรรเลงฉิ่งวงใหญ่
นายปรุ่ง รักคนตรี	บรรเลงระนาดทุ้ม
นายพวน บุญจำเริญ	เป่าปี่
นายสวาง เกิดผล	ตีกลองสองหน้า

เรื่องราวเกี่ยวกับบรรยากาศการซ้อมดนตรีในวังบางค้อแหลม ครูรวม พรหมบุรี ได้เล่าว่าที่วังบางค้อแหลมมีเด็กกรุ่นราวคราวเดียวกับท่าน 20 คน ใช้ชีวิตคลุกคลีฝึกหัดดนตรีเป่าพาทย์อยู่ด้วยกันอย่างสนุกสนาน คนเหล่านั้นมาจากที่ต่าง ๆ กัน ชีวิตนักดนตรีในวังบางค้อแหลมเข้มงวดมาก เนื่องจากเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ทรงเป็นคนเข้มงวด²³ ครูรวมได้เล่าบรรยากาศของวังบางค้อแหลมกับคุณเสถียร ดวงจันทร์ทิพย์ที่ได้สัมภาษณ์ท่านไว้ในปี พ.ศ. 2528 มีรายละเอียดที่ขอยกมาบางส่วนดังนี้

23 เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์ “ระนาดน้ำผึ้งของครูรวม พรหมบุรี” วารสารศิลปวัฒนธรรม ฉบับที่ 2528 (หน้า 111-128)

การเรียนดนตรีที่วังบางคอกแหลมมีครู 3 ท่าน คือหลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปะบรรเลง) พระพิณบรรเลงราช(แย้ม ประสานศัพท์) พระพาทยบรรเลงมย์ (พิน วาทิน) จากกรมมหรสพมาเป็นครูผู้ฝึกสอนและควบคุมวง ในการฝึกหัดนั้นใครจะไปต่อเพลง นอกวังก็ต้องเบิกเงินค่ารถคนละ 50 สตางค์ ไปต่อที่บ้านครูหลวงประดิษฐ์ฯ วังบูรพา วันธรรมดาก็มีพระพาทยฯมาสอนกลองสองหน้า และก็มีพระพิณฯมาสอนร้องกับกลองแขก ส่วนครูร้องอื่นๆ ก็แล้วแต่เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีฯท่านจะเรียกเข้ามา ซึ่งก็จะนานๆทีเฉพาะเพลงสำคัญเท่านั้น นอกจากนั้นก็ไปต่อเพลงข้างนอกกับครูหลวงประดิษฐ์ฯ และถ้ามีครูคนไหนที่มีดีอะไร สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ก็จะส่งนักดนตรีของท่านไปต่อเพลงด้วย²⁸

ในการไปต่อเพลงนอกวัง สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ท่านทรงมีมาตรการป้องกันการหนีเที่ยว โดยการทำบัตรสีต่างๆ 7 สี ตามวัน แจกให้กับผู้ที่จะต้องออกไปต่อเพลงในวันนั้นๆ แล้วบันทึกเวลาออก และให้ครูผู้สอนเป็นผู้ลงเวลาที่ด้านหลังของบัตรทุกครั้ง พร้อมกับเขียนระบุด้วยว่า ทำการต่อเพลงอะไรให้ ได้จบหรือไม่ แต่ถึงแม้จะมีมาตรการที่เข้มงวดในการเข้าออกวัง ปรากฏว่านักดนตรีเหล่านั้นก็ยังคงใช้ชีวิตที่สนุกเหมือนเด็กหนุ่มๆทั่วไป ในเรื่องนี้ครูรวมได้เล่าไว้ว่า

“__พวกผมก็ยกโขยงกันไปที่บ้านครูหลวงประดิษฐ์ฯ พอตอนจะกลับท่านก็ถาม__ไงพวก วันนี้จะกลับกันกี่โมง พวกเราก็กระซิบบอกว่ากลับเย็นๆก็ได้ครับ เอา 3 โมงก็แล้วกัน ท่านก็เขียนลงไปบนบัตรว่าได้กลับออกไปจากบ้านช้าพอเจ้าเวลา 3 โมงเย็น บัตรนี้ต้องเอากลับไปให้ที่วังด้วยนะ ว่า ต่อเพลงนั้นท่อนเพลงนั้นได้หรือไม่ได้ ต้องให้ตรงกันไม่งั้นมันเบิกเงินไม่ได้ ท่านครูท่านใจดีครับ__พอออกจากบ้านครูแล้ว พวกผมก็ไปแทงบิลเลียดกันต่อที่ร้านเตียงสวด ตรงข้ามเฉลิมกรุง เล่นกันหลายคน ไอ้เผื่อมันเล่นเก่ง ต่อให้ผมทุกที นายแห่หรือนายขึ้น ดุริยประณีต นี่เคยควนกันตัวต่อตัวมาแล้ว มันท้าผมก่อนครับ บางทีเงินค่ารถนี้หมดกระเป๋าเลย กลับเข้าวังก็พอดีเวลาในบัตรนั้นแหละ__”²⁹

นักดนตรีของวังบางคอกแหลมล้วนแต่มีฝีมือเนื่องจากการที่มีระเบียบและการฝึกซ้อมอย่างสม่ำเสมอ ในบรรดานักดนตรีของวังบางคอกแหลม นายเผื่อเป็นนักกระนาดเอกที่มีความสามารถมาก และอีกคนหนึ่งที่เป็นรุ่นน้องที่มีไม่ด้อยกว่ากันคือครูรวม พรหมบุรี ครูผู้ใหญ่หลายท่านใน

28 เรื่องเดียวกัน

29 เรื่องเดียวกัน

สมัยนั้นเคยวิจารณ์ไว้ว่า นายเผื่อนั้นตีระนาดเผ็ดร้อนเหมือนกับกินแกงที่มีรสเผ็ดจัดเพียงรสเดียว แต่ฟังระนาดที่นายรวมตีแล้วมันหวานลึกเหมือนกับน้ำผึ้งที่มีทุกรส ท่านหมื่นประโคนเพลง ประธานและครูมนตรี ตราโมทย์ก็เคยเอ่ยปากกันว่า ระนาดของนายรวมนี้ไม่แพ้ใคร ระนาดบนน้ำอ้อย ฟังไม่เบื่ออีกเหมือนกันและครั้งนั้นถ้าใครยกให้นายเผือดเป็นระนาดไม้แข่งรางวัลหนึ่งของประเทศแล้ว ระนาดไม้นวมมโหรีรางวัลนั้นก็คงจะเป็นของนายรวมคนนี้แหละ³⁰

การปะทะฝีมือระหว่างวังของเจ้านายที่เป็นที่จดจำของครุรวม คือในครั้งอายุครบ 4 รอบ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ในปี พ.ศ. 2473 ครุรวมได้เล่าว่า สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ของจางวางท้ามาเล่นคู่กับวงครูล่วงประดิษฐ์ฯ เล่นตั้งแต่หัวค่ำจนสว่างแล้ว มีกรรมการตัดสิน กรรมการล้วนเป็นกรรมการผู้ใหญ่ มี ครูพุ่ม ครูกล้า ณ บางช้าง ครูเจริญ ฯ เวลาเล่นสมเด็จพระที่นั่งนั้น เรื่องการตัดสินสมัยก่อนนอกจากจะแบ่งเป็นอันดับชนะเลิศที่ 1, 2, 3, แล้ว ก็ยังมีการแบ่งออกเป็นชั้นตรี โท เอก ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดความเสียใจแก่ผู้แพ้หรือผู้ฝีมือดีน้อยกว่า เช่นผู้ได้อันดับ 1 โทนั้นอาจจะเก่งกว่าผู้ได้อันดับ 2 เอกก็ได้ อีกทั้งยังเป็นการทำให้นักดนตรีแต่ละคนรู้ระดับฝีมือของตนเองและผู้อื่น เพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นต่อไป นักดนตรีที่มีฝีมือมากที่สุดที่ได้เป็นที่ 1 เอกอยู่หลายปี คือครูเทียบ คงลายทอง³¹

ครุรวมได้เล่าว่าท่านใช้ชีวิตในวังบางคอแหลมหลายปี ได้ทั้งวิชาและประสบการณ์มากมาย ชีวิตในวังบางคอแหลมอยู่อย่างสบายจนกระทั่งท่านเติบโต

“ _____ สมเด็จฯ ท่านตัดเครื่องแบบให้เวลาซื้ออะไรก็เอาบิลมาเบิก แล้วก็มีการคุมหลายรุ่นที่ท่านทำแจก รุ่นพิเศษก็เป็นแบบอาร์ม รุ่นสองก็ธรรมดาเป็นเงินแต่มีตัวหนังสือ ข.ท. ทั้งนี้แหละ เครื่องดนตรีก็มีให้สำหรับฝึกซ้อมส่วนตัวกันทุกคน แต่พอสมเด็จพระที่นั่งสิ้นพระชนม์ลง พวกพระคลังข้างที่เขาก็มาจดมาตีตราหมดเลยครับ ที่นี้เราอยู่ที่วังเขาก็เลยให้ถือกุญแจห้องเก็บเครื่องดนตรีเอาไว้ เวลาจะเบิกของก็มาหาเรา พอตอนจะออกจากวัง ผมก็เอาฝืนระนาดประจำตัวมาด้วย ตอนหลังนี้สมเด็จพระองค์ชายกลางท่านเสด็จมางานไหว้ครูของผม ท่านเห็นเข้าท่านว่า เฮ้ยนี้ระนาดของอ้วนนี่หว่าบอกตำรวจจับไว้ ”³²

30 เรื่องเดียวกัน.

31 เรื่องเดียวกัน.

32 เรื่องเดียวกัน.

เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 2475 บรรดานักดนตรีในวังบางคอแหลมคิดว่าถึงเวลาที่ต้องแยกย้ายจากกันกลับไปบ้านเดิมเสียที เพราะอยู่ต่อไปก็ยากที่จะหาความสุขสบายได้เช่นครั้งก่อน คล้ายกับว่าสมเด็จพระท่านทรงคาดการณ์เอาไว้ล่วงหน้า ท่านจึงทรงเตรียมการสำหรับนักดนตรีของท่านไว้อย่างเรียบร้อย ครุรวมได้เล่าถึงความห่วงใยของสมเด็จพระเจ้าฟ้าว่า ท่านสั่งเสียไว้ว่าเด็กของท่านห้ามไต่อกนอก ฉะนั้นใครจะมาไต่อกไม่ได้เลยทุกคน นอกเสียจากใครมีอาชีพอะไรก็กลับไปทำตามใจ แล้วท่านมีหนังสือลับไว้ไปฝากกับผู้ใหญ่คือเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ เจ้าพระยาวรพงษ์ ว่าขอฝากเด็กไว้ 12 คน ให้เข้ากรมศิลป์ ครุรวมนั้นได้ไปอยู่กับพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าหญิงเฉลิมเขตร์ พระชายาของท่านที่วังลดาวัลย์ บางคนก็ไปเป็นทหารเรือ บางคนก็ไปอยู่กรมศิลปากร³³

ในทำนองเดียวกันครูไพฑูรย์ จรรย์นาฎย์ (2460-2522) บุตรชายครูเพชร จรรย์นาฎย์ ได้เล่าว่าสมัยที่เข้าไปอยู่วังบางคอแหลมนั้นเด็กถูกบังคับให้นั่งซ้อมเพลงอยู่ทั้งวัน การนั่งซ้อมเช่นนี้ทำให้เกิดความเคียดชัง³⁴

นักดนตรีของวังบางคอแหลมมีชื่อเสียงทุกคน การประชันฝีมือทางดนตรีอยู่เสมอทำให้นักดนตรีมีความสามารถเพราะต้องเตรียมพร้อมอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น นักดนตรีของวังบางคอแหลมจะประชันฝีมือปี่พาทย์กับวงดนตรีของเจ้านายต่างๆ ในโอกาสต่างๆตลอดเวลา หากวงไหนมีนักดนตรีฝีมือดีก็จะสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ท่านเจ้าของวัง

ครูไมตรี พุ่มเสนาะ น้องชายของนายละม่อม พุ่มเสนาะ ได้เคยเข้าไปในวังบางคอแหลม และได้เล่าบรรยากาศสำนักดนตรีของวังบางคอแหลม ไว้ว่า ในขณะนั้นพี่ชายคือนายละม่อม พุ่มเสนาะทำหน้าที่เป็นคนฆ้องใหญ่ และนายถนอม วรรณมาศ พี่เขยเป็นคนปี่ประจำวง สมาชิกในวงช่วงแรกประกอบไปด้วย นายเผือก นักระนาด เป็นคนระนาดเอกของวง เสียงระนาดนี้หนักคุ่มดำไพเราะเต็มกำลัง เต็มहु้มาก นายรวม พรหมบุรี เป็นคนระนาดเอกสำรอง เสียงระนาดหวานเย็น และมีความรู้เรื่องเพลงลิลิตี ไม่เคยจนเพลง นายเชื้อ ลิงลม จากบ้านบางแวกเป็นคนระนาดสำรอง แต่ไม่มีโอกาสออกงาน นายทองต่อหรือนายโองการ กลีบขึ้น ฆ้องวง ครูอ่อน เป่าปี่ นายกระจำง ตีฆ้องวงเล็ก นายไพฑูรย์ จรรย์นาฎย์ บุตรชายครูเพชร ครูปี่พาทย์ใหญ่แห่งจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตีฆ้องวงเล็ก นายสวง จากบางขุนเทียน ตีระนาดทุ้ม นายชะล่า ตีกลองสองหน้า ส่วนนักร้องนั้นมี ครูเสียงเสนาะกรรม (พัน มุกตวาภัย) และครูจิมลิ้ม กุลตันท์ เป็นผู้ขับร้อง³⁵

33 เรื่องเดียวกัน.

34 เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์ บุญยงค์ เกตุคง ศิลปินแห่งชาติ: ระนาดไข่มุกหล่นบนจานหยก ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ 2535 หน้า 42.

35 อานันท์ นาคคงและ อัยภาวรุท สาคริก หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) มหาดุริยวงล้อมเจ้าพระยาแห่งอยุธยา หน้า 106.

บรรดานักดนตรีของวงวังบางคอกแหลมนี้ มีห้องพักพิเศษของตน ห้องใครห้องมันเป็นสัดส่วน มีเครื่องดนตรีคู่มือประจำในห้องอย่างพร้อมสรรพ มีคนดูแลเรื่องอาหารการกินให้เรียบร้อย ไม่ลำบากหุงหาหรือทำความสะอาดแต่อย่างใด กิจกรรมหลักของนักดนตรีในวงนี้คือ ตื่นนอนตั้งแต่ตีสี่ ลูกขึ้นมาไล่มือ เครื่องดนตรีของตนไปจนถึงแปดโมงเช้า จากนั้นคุณครูหลวงประดิษฐไพเราะ จะมาต่อเพลงให้และปรับหนทางการบรรเลงรวมวง พอตกกลางคืนจะต้องซ้อมเพลงชุดสำหรับออกงานหรือเตรียมงานประชันอย่างสม่ำเสมอ มีการออกตารางเพลงชุดประจำวัน เช่น วันจันทร์ ชุดเสภา วันอังคารเพลงเรื่องต่างๆๆ เป็นต้น หมุนเวียนกันไปตลอดสัปดาห์³⁶

โดยปกติแล้ว กรมหลวงลพบุรีฯ จะทรงหวงห้ามมิให้นักดนตรีในวงบางคอกแหลมไปเกี่ยวข้องกับใคร แต่นายเย็น อ่องเอี่ยมพี่เขยครูไมตรีมักจะแอบชวนนายเผือก นายละม่อม ออกไปรับงานนอกเสมอ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีงานภายในของวังบางคอกแหลม หรืองานที่สำคัญๆ คราวใด นักดนตรีเหล่านี้ก็ไม่เคยสร้างความผิดหวังให้ท่านเจ้าของวงเลยสักครั้ง³⁷

เหตุการณ์ครั้งสำคัญที่เป็นความประทับใจที่ครูไมตรีได้เห็นคือ ในปี พ.ศ. 2473 เมื่อสมเด็จพระกรมหลวงลพบุรีฯ ทรงฉลองพระชนมายุครบ 4 รอบ ที่วังแดงหรือวังตลาดวัลย์ ในครั้งนั้น สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตได้เสด็จฯ มาประทับในงานด้วย มีวงปี่พาทย์ประชันกันถึง สามวงด้วยกัน คือวงวังหลวง วงวังบางขุนพรหม และวงวังบางคอกแหลม มีการตั้งเต็นท์ใหญ่กลางสนาม ตกแต่งสถานที่อย่างดี วงวังหลวงตั้งอยู่ตรงกลางหน้าพระพักตร์ คุณครูหลวงประดิษฐไพเราะเป็นผู้ควบคุมวง นายเทียบ คงลายทองเป่าปี่ใน นายชื่น คุริยประณีต ตีระนาด นายยรรยง โปร่งน้ำใจ ตีกลองสองหน้า ส่วนวงบางขุนพรหมตั้งอยู่ข้างซ้ายมือ คุณครูจางวางทั่ว พาทยโกศล เป็นผู้ควบคุมวง นายเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล เป่าปี่ใน นายเจียน มาลัยมาลัย ตีระนาดเอก นายช่อ สุนทรวาทีน ตีฆ้องวงใหญ่ นายแมว พาทยโกศล ตีกลองสองหน้า และวงวังบางคอกแหลมตั้งอยู่ขวามือ คุณครูหลวงประดิษฐไพเราะควบคุมวงเช่นกัน (คุณเข้มเอาใจสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีฯ งามศรัทธาเข้าภาพในงาน) นายเผือก นักระนาด ตีระนาดเอก นายละม่อม พุ่มเสนาะ ตีฆ้องวงใหญ่ นายไพฑูรย์ จรรย์นาถย์ ตีฆ้องวงเล็ก นายแสวง ตีระนาดทุ้ม นายชะล่า ตีกลองสองหน้า³⁸

ครูไมตรีเล่าว่าเพลงที่ประชันเท่าที่จำได้คือ โหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง เพลงราตรีประดับดาว เพลงเขมรลออองค์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือเป็นการเล่นเพลงชุดนี้มาใช้บรรเลงประชันครั้งแรกในงานนี้ เพลงโหมโรงคลื่นกระทบฝั่งนั้นกำหนดให้วงวังบางคอก

³⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 106-107.

³⁷ เรื่องเดียวกัน หน้า 107.

³⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 108.

แหลมอวดฝีมือ นอกจากนี้มีเพลงที่แสดงความเด่นของแต่ละวง เช่น แยกลพบุรีทางวังบางคอแหลม เชิดจีนทางวังหลวง เพลงพม่าห้าท่อน เถา(แต่ละวงแต่งเพิ่มเติมจากเมื่อครั้งที่ประชันที่วังบางขุนพรหม) เพลงบุหลัน เถา และมีการเดี่ยวเครื่องดนตรีต่างๆ ประชันกันเป็นที่น่าตื่นตึ่งยิ่งนัก ช่วงเวลาที่ประชันเริ่มตั้งแต่หัวค่ำไปถึงสว่าง ครูโมตรีเล่าว่าสำหรับนายละม่อมผู้ที่ซึ่งครั้งนั้นอายุเพียง 18 ปี ถือเป็นการเดี่ยวฆ้องวงใหญ่ ประชันหน้าพระที่นั่งเป็นครั้งแรกในชีวิต และผลการประชันผ่านไปได้อย่างงดงาม³⁹

ครูบุญยงค์ เกตุคง ศิลปินแห่งชาติผู้มีสมญาว่า “ระนาดไข่มุกหล่นบนจานหยก” ได้ให้สัมภาษณ์คุณเสถียร ดวงจันทร์ทิพย์ถึงฝีมือของนายเผือก นักระนาด นักดนตรีที่วังบางคอแหลมไว้ว่าเมื่อแรกๆที่ครูบุญยงค์เข้าไปเป็นลูกศิษย์หลวงประดิษฐไพเราะ ครูบุญยงค์ได้เห็นชายทำทางเหมือนนักโทษเข้ามาจัดเครื่องเป่าพาทย์ในพิธีสวดมนต์เย็นของงานวันไหว้ครูที่บ้านหลวงประดิษฐไพเราะ ชายคนนั้นจัดแจงกวางระนาดเอกจนเรียบร้อย แล้วไม่ลุกไปไหน คงนั่งประจำอยู่ตรงระนาดเอกอยู่อย่างนั้น พอได้เวลาทำเพลงโหมโรงเย็น นักดนตรีคนอื่นๆก็เข้าไปสมทบช่วยกันตามหน้าที่จนครบวง ชายคนนั้นก็หยิบไม้ระนาดเอกขึ้นมาตี พอเห็นตรงนี้เข้าครูบุญยงค์ก็ยิ่งงงตกใจว่าทำไมเสียงระนาดจึงดูคนรวดเร็วนัก ทางกลอนระนาดนั้นถึงงดงามน่าฟัง จนกระทั่งเพลงโหมโรงเย็นจบลงแล้ว ครูบุญยงค์จึงรู้ความจริงว่า ชายที่มีทำทางเหมือนนักโทษตามที่เข้าใจ ชื่อว่า “นายเผือก นักระนาด”ที่เคยได้ยินชื่อเสียงมานาน ครูบุญยงค์ ยังได้เล่าถึงฝีมือนายเผือกว่า ดูทำทางแล้วไม่น่าเชื่อว่า จะตีได้ถึงขนาดนั้น แค่ลูกสะบัดตอนขึ้นเพลงสาธุการ ฟังแล้วมันถึงอกถึงใจจริงๆ⁴⁰

ในส่วนฝีมือดนตรีของครุรวม พรหมบุรี นั้นครูบุญยงค์ กล่าวว่า ฝีมือระนาดของครุรวมนั้นหวานหยดข้อยและเรียบร้อยหมดจด⁴¹

ที่วังบางคอแหลมนอกจากมีนักดนตรีที่อยู่ประจำวงแล้วยังมีนักดนตรีที่มีฝีมือในสมัยนั้นเข้ามาช่วยบรรเลงอีกด้วย นักดนตรีเหล่านั้นล้วนแต่มีสายสัมพันธ์ เป็นลูกศิษย์หลวงประดิษฐไพเราะ เช่น นายจั้น คุริยประณีต นักระนาดเอกของ “วงคุริยประณีต”ก็ได้เข้าไปช่วยอยู่ในวงเป่าพาทย์วังบางคอแหลมในคราวประชันเป่าพาทย์ที่วังบางคอแหลมในปี พ.ศ. 2473⁴²

จุดเด่นของวงวังบางคอแหลม คือ การเกิดทางเปลี่ยนของเพลงต่างๆ เช่น เพลงเชิดจีนทางบางคอแหลม (2471) เพลงแยกลพบุรีทางบางคอแหลม (2471) อันเป็นทางเพลงที่ฟังแล้ว

39 เรื่องเดียวกัน หน้า 108.

40 เรื่องเดียวกัน หน้า 52-53.

41 เรื่องเดียวกัน หน้า 172.

42 เรื่องเดียวกัน หน้า 25.

สนุกสนาน ครึกครื้นไพเราะเสนาะหูนักเลงดนตรียิ่งนัก⁴³ เพลงทั้งสองนี้ถือว่าเป็นเครื่องหมายของวงปี่พาทย์บางคองแหลมที่ตกทอดมาจนทุกวันนี้ เป็นที่รู้จักกันในวงการดนตรีไทยว่าเข้าชั้นเพลงเสภาที่แสดงออกอย่างวิจิตรพิสดาร⁴⁴

เพลงทั้งสองมีรากฐานมาจากเสภา เป็นเพลงประเภทลูกล่อลูกขัดที่ไพเราะ สนุกเร้าใจ และต้องใช้ความสามารถอย่างยิ่งของนักดนตรีที่จะบรรเลงขับร้องให้ได้ดี เพลงแรกเป็นผลงานของครูพระประดิษฐไพเราะ(ครูมีแขก) ที่ถือกันว่าเป็นงานชิ้นสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งในชีวิตของท่านที่ทำขึ้นทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนเพลงหลังเป็นเพลงที่ครูซ้อย สุนทรวาทิน ครูดนตรีคนสำคัญอีกท่านหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แต่งขึ้น เป็นเพลงที่แสดงลีลาการขับร้องและบรรเลงรับอย่างแบบคาย ทั้งเพลงเชิดจีนและเพลงแขกลพบุรีถือเป็นเพลงอมตะของดนตรีไทยมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และหลวงประดิษฐไพเราะเลือกที่จะประดิษฐ์เพลงทั้งสองให้ไพเราะยิ่งขึ้น มีความแปลกใหม่อย่างเข้าขั้นอวดวงอื่นๆได้ในการประชันแสดงฝีมือ⁴⁵

การที่จะเล่นเพลงทั้งสองให้ดีนั้นต้องอาศัยนักดนตรีที่ผ่านการฝึกซ้อมมาอย่างดีแล้ว มีพื้นฐานเดิมดี มีกำลังกายใจและรสมือดี จึงจะทำให้เพลงแสดงคุณวิเศษออกมาได้ การเกิดเพลงทั้งสองแสดงถึงความพร้อมและแข็งแกร่งของวงวังบางคองแหลมในอดีต ทั้งฝ่ายนักดนตรีที่มีฝีมือ มีอุตสาหกรรมฝึกฝน ครูที่เก่งทั้งการแต่งเพลงและปรับวง และที่สำคัญที่สุดคือผู้ที่อุปถัมภ์ที่เอาพระทัยใส่ส่งเสริมการดนตรีอย่างจริงจังด้วย⁴⁶

วงวังบางคองแหลมมีอายุอยู่ประมาณ 5 ปี พอถึง พ.ศ. 2475 ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นานนัก สมเด็จพระมหาลงลพบุรีรามศวร์ ก็ถึงแก่กาลทิวงคต เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2475 นักดนตรีที่อยู่ในการอุปการะของพระองค์จึงพากันแยกย้ายออกไปจากวัง กลับไปยังสำนักดนตรีเดิมของตน พร้อมทั้งเอาวิชาและเพลงที่ได้รับการปรับปรุงอย่างเข้มข้นจากคุณครูหลวงประดิษฐไพเราะไปเผยแพร่สู่การดนตรีภายนอกต่อไป⁴⁷

วงวังบางคองแหลมนั้นเป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งยุคทองยุคสุดท้ายแห่ง ความรุ่งเรืองของดนตรีไทย ก่อนที่จะเข้าสู่ยุคเสื่อมภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การสร้างวงดนตรีที่มีความสามารถเช่นนี้ได้ต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมาก เจ้านายที่มีบารมีและมีอำนาจอย่างแท้จริง

43 สันติ อุดมศรี “การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสำนักครุรวม พรหมบุรี” หน้า 22. และ อนัน นาคคงและอัญญาฐ หลวงประดิษฐ์ไพเราะ(สร ศิลปะบรรเลง) มหาดุริยกุลผู้มั่งเจ้าพระยาแห่งอยุธยา พิมพ์ ครั้งที่ 4 ศิลวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ 2547 หน้า 261-263

44 อานันท์ นาคคงและ อัญญาฐ สาคริก หลวงประดิษฐ์ไพเราะ(สร ศิลปะบรรเลง) มหาดุริยกุลผู้มั่งเจ้าพระยาแห่งอยุธยา หน้า 104.

45 เรื่องเดียวกัน หน้า 105

46 เรื่องเดียวกัน หน้า 105.

47 เรื่องเดียวกัน หน้า 108-109.

เท่านั้นจึงจะสามารถสร้างและเสพ คนตรีที่สุคติพิเศษเช่นนี้ วงดนตรีภายใต้การอุปถัมภ์ของชนชั้นสูงนั้นจะอยู่ได้ต่อเมื่อมีระบอบการเมืองปกครองที่สนับสนุนคือ ในยุคศักดินาและสมบูรณาญาสิทธิราช เมื่อชนชั้นสูงที่เป็นผู้อุปการะวงไม่มีทรัพยากรจำนวนมากมาสนับสนุนได้อีกภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เจ้านายบางพระองค์เช่น กรมพระนครสวรรค์วรพินิตซึ่งเป็นเสนาหลักของคนตรีไทย ก็ต้องเสด็จลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ต่างประเทศ งบประมาณที่ราชสำนักและเชื้อพระวงศ์เคยได้รับก็ถูกตัดทอนลง ราชสำนักและวังต่างๆของเจ้านายไม่อาจเป็นที่เลี้ยงดูและอุปถัมภ์นักคนตรีสุดยอดฝีมือจำนวนมากอีกต่อไป ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือเกิดการปิดวง บรรดาผู้ที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของเจ้านายก็แตกแยกย้ายกันออกไป นักคนตรีต้องออกหากินโดยการรับจ้างแสดงตามงานต่างๆหรือการจัดตั้งคณะละครขึ้นเช่นเดียวกับเอกชนทั่วไป เพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ วงดนตรีที่มีความสามารถและมีความพร้อมทั้งหลายในยุคระบอบการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ก็หมดลง

เมื่อราชสำนักและวังหมดบทบาทในการเป็นผู้อุปถัมภ์คนตรีไทย แต่วัฒนธรรมคนตรีกับสังคมไทยยังคงอยู่ ชาวบ้านยังมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับคนตรีไม่ว่างานพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี และงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมสำคัญของชีวิตคนตรียังเข้าไปมีบทบาทอยู่ ชาวบ้านที่บางโคล่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมคนตรีของตน คนตรีของชาวบ้านที่ไม่ได้มีไว้แข่งขันเพื่อความเป็นเลิศ แต่เป็นคนตรีเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่เป็นจริงคือใช้เพื่อผ่อนคลายจากการทำงาน เพื่อความสนุกสนานและประกอบกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมสำคัญของชีวิต กิจกรรมทางคนตรีเช่นนี้มีวัดและศาสนาเป็นศูนย์กลาง คนตรีของชาวบ้านแม้ไม่อาจเทียบได้กับคนตรีของราชสำนักและวังต่างๆแต่ชาวบ้านโดยเฉพาะที่บางโคล่ก็มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์คนตรีไทยในช่วงที่ชนชั้นสูงหมดอำนาจ ราชสำนักและวังไม่ได้เป็นองค์กรอุปถัมภ์ที่แข็งแกร่งของคนตรีไทย คนตรีของชาวบ้านนั้นคงดำรงอยู่ได้ต่อเมื่อชุมชนเข้มแข็งแต่เมื่อชุมชนได้แตกสลายลงกับความเจริญที่เข้ามา คนตรีไทยก็ค่อยๆ หมดไปจากพื้นที่บางโคล่

บทที่ 3

การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยที่บางโคล่

3.1 ประวัติความเป็นมาของชมรมดนตรีไทยที่วัดเรืองยศ(วัดบางโคล่ใน)

การจัดตั้งชมรมดนตรีไทยที่วัดเรืองยศ เกิดจากท่านพระครูโสภาสกิตติวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดองค์ปัจจุบัน ได้เห็นแท่นวางเครื่องดนตรีไทย ห่วงแขวน ซอด้วง และซออู้ อยู่ในกุฏิเจ้าอาวาสองค์ก่อน แต่เครื่องดนตรีไม่เหลืออยู่เลย ท่านจึงได้สอบถามครูผาด อยู่ปราโมทย์ ซึ่งขณะนั้นท่านได้ ปรารภว่าตัวเข้าเป็นมัคทายกของวัด ครูผาดจึงได้เรียนท่านเจ้าอาวาสว่า อดีตท่านเจ้าอาวาสองค์ก่อน ได้ให้การสนับสนุนไทยให้มีดนตรีไทยในวัดตลอดมา ท่านเจ้าอาวาสจึงให้รวบรวมนักดนตรีพื้นบ้านเท่าที่จะหาได้และตั้งให้ครูผาดเป็นประธานชมรมดนตรีไทยวัดเรืองยศคนแรกโดยมีคณะกรรมการชุดแรกดังนี้

1. พระครูโสภาสกิตติวัฒน์	ประธานที่ปรึกษา
2. ครูผาด อยู่ปราโมทย์	ประธานกรรมการ
3. ครูสนิท ทองใบ	กรรมการ
4. นายวิชัย รอดนุสนธ์	กรรมการ
5. ครูชาญ จรุงกลิ่น	กรรมการ
6. ครูอุปถัมภ์ จินสลด	กรรมการ
7. นางยุภา จินสลด	กรรมการ
8. นายวุฒิชัย จรุงกลิ่น	กรรมการ

ภาพโบสถ์วัดเรืองยศสุทธาราม (วัดบางโคล่ใน)

ภาพพระครูโอภาสกิตติวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดเรืองยศสุทธาราม (วัดบางโคล่น)

ท่านเจ้าอาวาสวัดเรืองยศ พระครูโอภาสกิตติวัฒน์¹ ปัจจุบันท่านอายุ 70 ปี ได้เล่าถึงมูลเหตุจูงใจที่จัดตั้งชมรมดนตรีไทยว่า ท่านได้เลี้ยงเด็กไว้คนหนึ่งซึ่งเป็นลูกของลูกศิษย์ ท่านได้ให้เด็กไปเรียนดนตรีไทยกับครูชาญ จรุงกลิ่น โดยที่ครูชาญไม่ได้คิดค่าเรียนเลย เด็กคนนั้นได้ไป เรียนอยู่ หลายอาทิตย์ ต่อมาครูชาญ ได้มาเล่าว่าในอดีตที่วัดแห่งนี้เคยมีดนตรีไทย นอกจากนี้ท่านเจ้าอาวาสยังได้เห็นไม้แขวงซอ แต่ไม่เห็นเครื่องดนตรีสักชิ้น ครูชาญได้แนะนำท่านว่าวัดเรืองยศแห่งนี้ยังไม่มีโรงเรียนสำหรับเด็ก ดังนั้นจึงน่าจะจะมีอะไรสักอย่างที่จะดึงเยาวชนเข้าวัด ในตอนนั้นเยาวชนแถวนี้มีติดยากันมาก ท่านเจ้าอาวาสกลัวว่าเด็กรุ่นหลังจะคิดขาด้วย ท่านจึงคิดจัดตั้งชมรมดนตรีไทยขึ้นมา การจัดตั้งนั้นท่านเจ้าอาวาสได้กล่าวว่าเป็นการพร้อมใจกัน จัดตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2535

ความคิดที่จะอนุรักษ์ในดนตรีไทยของท่านเจ้าอาวาส เกิดขึ้นจากการปลูกฝังความรักดนตรีไทยตั้งแต่เด็ก บ้านเดิมของท่านอยู่ที่นครหลวง จังหวัดอยุธยา ทั้งครอบครัวฝ่ายพ่อและแม่ทำการค้า ไม่ได้มีพื้นฐานจากดนตรีไทย แต่บริเวณรอบบ้านของท่านจะมีการเล่นดนตรีไทย เสียงดนตรีที่บรรเลงได้ซึมซับกลายเป็นความชอบ ท่านเล่าว่าเมื่อยังเล็กท่านชอบไปดูการแสดงทุกประเภทที่มีการร้อง การรำ ไม่ว่าจะเป็นลิเก โขน หนังตะลุง และดนตรีปี่พาทย์ที่มาแสดง เมื่อท่านมาอยู่ที่วัดเรืองยศในปี พ.ศ. 2526 และได้รู้ว่าที่บางโคล่นเคยมีดนตรีไทย แต่ก็ไม่มีใครเล่าอะไรมา ส่วนหนึ่งก็อาจมาจากความไม่รู้ ไม่มีใครรู้เรื่องวังบางคอกแหลมที่มีการเล่นดนตรีไทยมีความเป็นมาอย่างไร ตัวท่านก็ไม่ใช้คนท้องถิ่นจึงไม่มีข้อมูล และก็ไม่รู้ว่าจะสืบหาความรู้นี้ได้อย่างไร การจัดตั้งชมรมดนตรีไทยจึงมีมูลเหตุมาจากการรัก

¹ สัมภาษณ์พระครูโอภาสกิตติวัฒน์ ท่านเจ้าอาวาสวัดเรืองยศสุทธาราม อายุ 70 ปี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ.2551 ที่วัดเรืองยศสุทธาราม

ดนตรีไทยที่เป็นพื้นฐานและต้องการจะดึงเด็กมาสนใจดนตรีไทย ท่านเห็นว่าดนตรีไทยจะทำให้เด็กมีจิตใจละเอียดอ่อน ไม่กระด้างและห่างไกลยาเสพติด

ท่านเจ้าอาวาสกล่าวว่า ท่านต้องการให้มีการสอนดนตรีเป็นวิทยาทาน และต้องการให้เด็กสามารถใช้ความรู้ทางดนตรียังชีพได้ การฝึกทำให้คนไม่เป็นก็เป็นได้ ร้องเสียงไม่ดีก็ตีได้ ท่านมีพื้นฐานมาจากพ่อค้าแม่ขาย เล่นดนตรีไทยไม่ได้แต่ก็ชอบฟัง ชอบสนับสนุน พอท่านเห็นร่องรอยดนตรีไทย ท่านก็เลยคิดจัดตั้งชมรมดนตรีไทยที่นี่ ท่านได้สนับสนุนโดยการซื้อเครื่องดนตรีให้อย่างสม่ำเสมอ

เมื่อท่านเจ้าอาวาสคิดจัดตั้งก็มีคนให้การสนับสนุน หลายท่านได้แก่ คุณสนธิ ทองใบ ที่เป็นโยมสนิทกับท่านเจ้าอาวาสตั้งแต่ท่านอยู่ที่วัดไผ่เงิน คุณสนธิท่านนี้ปัจจุบันได้เสียชีวิตไปแล้ว คุณสนธิท่านนี้เป็นเขยของกลุ่มนักดนตรีวัดปริวาส ท่านมีฝีมือในการวาดภาพแล้วได้เข้ามาช่วยหลวงพ่อกำทำกิจกรรมหลายอย่าง ท่านเจ้าอาวาสเล่าว่าฝีมือการเหลาไม้จิมของคุณสนธิท่านนั้นดีมาก ท่านมาช่วยหารายได้เข้าวัดโดยการเหลาไม้จิมขาย

ในตอนแรกมีเยาวชนมาเรียนประมาณ 10 คน ซึ่งก็เป็นลูกหลานของกรรมการเอง ในปีต่อมาได้มีผู้สนใจมาเรียนเพิ่ม ท่านเจ้าอาวาสจึงได้จัดหาเครื่องดนตรีเพิ่มขึ้นอีก 1 ชุดเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายกับระนาดอีก 1วง ระบบที่สอนใช้ระบบ “พีสอนน้อง” คือรุ่นพี่สอนรุ่นน้อง คณะกรรมการชุดแรกนี้ช่วยกันดำเนินงานอยู่ได้ระยะหนึ่ง ประมาณ 3 ปี บางท่านย้ายออกจากบางโคล่ไปอยู่ที่แห่งอื่น ส่วนบางก็มีอายุมากเมื่อก่อตั้งชมรมและได้เสียชีวิตไป

ภาพ ครูชาย จรุงกลิน กำลังตีไวโอลินให้ครูอุปถัมภ์ จินสลุต ฟัง

ครูชาญ จรุงกลิ่น² ปัจจุบันท่านอายุ 70 ปีแล้ว ท่านเป็นคนดั้งเดิมผู้ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บางโคล่ บ้านคลองเสาหินซึ่งอยู่ระหว่างวัดดอกไม้กับวัดไทร ครูสอนดนตรีของท่านคือครูกรี จรุงกลิ่นซึ่งก็คือ อา อยู่ในกลุ่มนักดนตรีวัดดอกไม้ตามที่ได้อ้างไว้แล้วในเบื้องต้น ครูชาญได้เล่าเรื่องการจัดตั้งชมรมดนตรีไทยที่วัดบางโคล่ว่าท่านเป็นผู้ริเริ่ม เหตุเพราะท่านเจ้าอาวาสอยากให้หลานของท่านเรียนดนตรีไทย ในตอนนั้นที่บ้านของครูชาญ ได้เปิดสอนดนตรีไทยโดยครูชาญได้ร่วมสอนกับบุตรชาย คือครูวุฒิชัย จรุงกลิ่น เมื่อท่านเจ้าอาวาสคิดเปิดสอนโดยเปิดเป็นชมรมดนตรีไทย ให้โอกาสเยาวชนในเขตบางโคล่คนอื่นๆ เข้าร่วมด้วย จุดมุ่งหมายของชมรมคือให้ความรู้พื้นฐานดนตรีไทยแก่เยาวชนในเขตบางคอแหลม

ครูชาญได้เล่าว่าผู้ที่ร่วมคิดก่อตั้งมี 4 คนเริ่มแรกมี ครูผาด อยู่ปราโมทย์ ครูสนิท ทองใบ ท่านเจ้าอาวาส และตัวท่าน ครูชาญ จะมาสอนในทุกเช้าวันอาทิตย์ โดยจะนำลูกชาย ลูกสาว และลูกศิษย์ที่มีฝีมือที่สอนอยู่ที่คลองเสาหินมาสอนให้ เด็กที่มาเรียนก็เป็นเด็กที่มาจากคลองเสาหินและพวกลูกๆของเพื่อนมาเรียนกัน โดยใช้วันเปิดเรียนในวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2535 ต่อมาเมื่อโรงงานต่างๆได้เข้ามาอยู่ที่วัดดอกไม้ วัดไทร ในตอนนั้นสะพานพระรามที่ 3 เพิ่งสร้างเสร็จใหม่ๆ ปรากฏว่าบรรยากาศสวนแบบบางโคล่ได้หมดไป ผู้ที่อยู่อาศัยที่คลองเสาหินต้องเผชิญกับกลิ่นไอ กลิ่นควัน ใกล้กับบ้านของท่านยังมีโรงงานกระจกที่ปล่อยกลิ่นน้ำกรดออกมาด้วย มลภาวะที่เป็นพิษนี้ทำให้คนแถวนั้นรู้สึกหายใจไม่สะดวกจึงคิดที่จะย้ายถิ่นออกจากบางโคล่ ประกอบกับคุณพ่อของท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว ครอบครัวของท่านจึงคิดหาที่อยู่ใหม่ย้ายออกจากบางโคล่ไป โดยในระยะแรกท่านยังกลับมาช่วยสอน เมื่อชมรมสามารถดำเนินไปได้แล้วท่านจึงหยุดมาสอน

บุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการสานต่อชมรมดนตรีไทยที่วัดเรื่องยศต่อมา คือ ครูอุปถัมภ์ จินสลด ครูดนตรีที่เป็นเขยจากพิษณุโลกที่มีครูดนตรีคือครูทองต่อหรือครูโองการ กลีบชื่น นักดนตรีที่อยู่วังบางคอแหลมอันเลื่องชื่อ ได้เข้ามาสืบสานวัฒนธรรมดนตรีไทยให้อยู่ที่บางโคล่ต่อไป ตามประวัติของท่านและความสืบเนื่องของชมรมมีดังนี้

² สัมภาษณ์ครูชาญ จรุงกลิ่น อายุ 70 ปี เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2551

ภาพครูอุปถัมภ์ จินสลุต ครูสอนดนตรีไทยผู้สืบสานดนตรีไทยในชุมชนย่านบางโคล่

ครูอุปถัมภ์ จินสลุต³ ปัจจุบันอายุ 62 ปี ท่านเกิดที่จังหวัดพิษณุโลก อำเภอบางกระทุ่ม ตำบลท่าใหม่ ริมลำน้ำน่าน เป็นคนท้องถิ่นที่ตั้งรกรากอยู่มานาน ท่านมาจากสังคมเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ครอบครัวมีอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร่ และปลูกผัก มีวิถีชีวิตแบบพอเพียง ครูอุปถัมภ์กล่าวว่า การที่ ตั้งบ้านอยู่ที่ริมน้ำ ลำน้ำจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิต เป็นลักษณะวัฒนธรรมสายน้ำ คือทุกสิ่งที่ใช้ในการดำรงชีวิตล้วนมาจากสายน้ำทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นของที่ใช้กิน อุปโภค บริโภคทั้งหลายก็ล้วนมาจากสายน้ำ ชุมชนที่ท่านอยู่ก็มีความเหนียวแน่นผูกพันกัน ในสมัยที่ยังเด็กอาคารโรงเรียนที่นักเรียนใช้เรียนกันก็มาจากการร่วมแรงของชาวบ้านช่วยกันสร้าง โดยนำไม้สักที่มีอยู่ในป่ามาร่วมกันสร้าง

ความสนใจในดนตรีไทยมาจากครอบครัว คุณพ่อของท่านชื่อชั้น จินสลุต เป็นนักดนตรีพื้นบ้านที่เล่นตรีได้เกือบทุกชนิด ทั้งเป่าปี่ ดีจิม เล่นซออู้ ซออด้วง เล่นวงเครื่องสาย วงมโหรี โดยเล่นเป็นอาชีพหลังจากว่างจากทำนา ทำไร่ ก็จะมาเล่นดนตรีหารายได้เพิ่ม การที่ไม่เลือกอาชีพเสริมโดยการทำสวนผลไม้ นั่นเพราะไม่สามารถเพิ่มรายได้ ทุกบ้านก็ทำสวนผลไม้เหมือนกันหมดพอจึงหันมายึดอาชีพดนตรีเป็นอาชีพเสริม

พ่อชั้น ไม่เพียงแต่เป็นนักดนตรีไทยพื้นบ้านเท่านั้นแต่ท่านยังสามารถสร้างเครื่องดนตรีได้ด้วยตัวเอง ครูอุปถัมภ์เล่าเรื่องพ่อชั้นว่า เครื่องดนตรีไทย ซออู้ ซออด้วง กลองแขก กลองใหญ่ พ่อชั้นผลิตขึ้นใช้เองทั้งหมด เพราะหาซื้อลำบาก ภาพที่อยู่ในความทรงจำคือ หนึ่งวัว หนึ่งละมั่ง ถูกนำมาแช่น้ำอยู่

³ สัมภาษณ์ครูอุปถัมภ์ จินสลุต อายุ 62 ปี เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2551 ที่บ้านบางโคล่ และ สยามครุภูมิปัญญาไทย เอกสารรายงานเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ของครุภูมิปัญญาไทย ด้านศิลปกรรม กรณีศึกษานายอุปถัมภ์ จินสลุต เสนอต่อสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษา ปีพ.ศ. 2549.

หลายคืน แล้วใช้มีดคมๆ ขูดขนออกจนเกลี้ยงมันไว้สว่างขอบกลอง จึงจมนิ่ง ปล่อยให้แห้ง ทิ้งไว้กลางแดด กลองที่ได้จะเป็นกลองที่มีคุณภาพตามต้องการ เครื่องดนตรีที่ประทับใจครูอุปถัมภ์ตั้งแต่เด็กก็คือ จิมจินลีดำ ที่มีลวดลายทองสวยงาม มีสายเป็นทองเหลือง เมื่อเปิดฝาแล้วเอาตัวที่จะตีวางทับฝาด้านบน เวลาตีเสียงจะดังไพเราะจับใจ

ครูอุปถัมภ์เล่าเรื่องพ่อชั้น เป็นหัวหน้าวงดนตรี ชื่อวง “สามัคคีบันเทิง” คนทั่วไปเรียกว่า “วงนายชั้น” ความรู้ทางดนตรีของพ่อชั้น มาจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง พ่อชั้น เป็นคนช่างจำซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของนักร้อง นักดนตรี ดังนั้นท่านจึงเป็นนักดนตรีที่มีความสามารถ วงดนตรีของพ่อชั้นจะเล่นตามงานวัด งานแต่งงาน งานศพ และงานพิธีกรรมต่างๆ พ่อชั้นเป็นผู้ใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา ประมาณปี พ.ศ. 2489 ท่านได้จ้างครูทองใบ (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นนักดนตรีอยู่วงดุริยางค์ทหารบก มณฑลทหารบกที่ 4 (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นมณฑลทหารบกที่ 3) ให้มาสอนดนตรีสากล ประเภทเป่าปี่ แตรวง พ่อชั้นรู้จักครูทองใบ เพราะท่านได้เห็นครูทองใบเล่นดนตรีหน้าโรงหนัง “สำเนียงวัฒนา” ที่พิษณุโลก ในสมัยก่อนจะมีการเล่นดนตรีก่อนฉายหนังเพื่อความสนุกสนาน เพราะหนังที่ฉายจะเป็นหนังเงียบ ขาวดำ

การเดินทางมาสอนดนตรีของครูทองใบ ท่านนั่งเรือมาจากพิษณุโลกระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร ใช้เวลาถึง 4 ชั่วโมงครึ่ง โดยจะมาทุกวันศุกร์ การต่อเพลงจะต่อกันในตอนกลางคืน พอตอนเช้าวันเสาร์ครูทองใบก็นั่งเรือกลับ จุดนี้เองที่พ่อชั้นเริ่มต้นการเรียนโน้ตดนตรีสากล ดังท่านจึงนำความรู้นี้มาประยุกต์การบรรเลงเพลงไทยในวงของท่านที่ใช้โน้ตสากล พ่อชั้นต่อเพลงให้ลูกวง (แตรวง) เป็นเสียง โด เร มี ฟา เกือบทุกคำคืนที่ว่างจากการทำนาทำไร่ ในขณะที่ครูอุปถัมภ์มีอายุเพียง 2-3 ขวบ แต่เสียงโน้ตดนตรีสากลของพ่อชั้นจำก้องอยู่ในหูไม่ลืม และท่านได้นำความรู้จากความจริงจำนี้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับเยาวชนที่วัดบางโคล่ต่อมา ที่ใช้การสอนดนตรีไทยด้วยโน้ตสากลและการร้องบอกเพลง

ครูอุปถัมภ์เล่าเรื่อง เครื่องดนตรีสากลวงแตรวงของพ่อชั้นว่า ชื่อโดยการแนะนำของครูทองใบ ส่วนมากใช้ของฝรั่งเศส ยี่ห้อ Couesnon เป็นทองเหลืองสวยงาม โดยชื่อที่เวียงนครเกษม ชื่อร้านแต่แข่งสงและร้านเบ๊เจียบแสง แตรวงของพ่อชั้น มีเครื่องดนตรีหลายชิ้นได้แก่ ปี่หนึ่ง (Clarinet) คอร์เน็ต (Cornet) บาริโตน (Baritone) ยูโฟเนียม (Euphonium) กลอง (Bass Drum) ทรอมโบนีว (Trombone) และฉาบ (Cymbal)

พ่อชั้นเสียชีวิตเมื่อครูอุปถัมภ์มีอายุเพียง 3 ขวบ พ่อชั้นเสียชีวิตในขณะที่รับงานแสดงที่วัดประจำหมู่บ้าน ที่มีงานประจำปีถึง 5 วัน 5 คืน พ่อชั้นรับเหมาบรรเลงดนตรีทั้งเช้า-ค่ำ ในยามกลางคืนจะเป่าปี่ชวาที่เวทีมวยตลอดงาน พอคืนที่ 3 ท่านรู้สึกเจ็บอกและล้มป่วยด้วยโรคปอดอักเสบ ต่อมาอีก 4-5 วัน พ่ออาการเจ็บหนักและสิ้นลม ก่อนสิ้นลมท่านได้ส่งลูกชาย 4 คนไม่ให้เล่นดนตรี หลังจากนั้นแม่ของ

ท่านได้ทำหน้าที่ หัวหน้าวงดนตรีไทย และวงบรรเลงแทนพ่ออย่างเข้มแข็งต่อมา เพราะลูกค้าของพ่อชั้น
ยังมาติดต่อกันไปเล่นตามงานต่างๆไม่ขาดสาย พี่ชายของท่านอีก 3 คน เฉลย สุรินทร์และ นิรันดร์ ก็
เป็นนักดนตรีของวงด้วย

ต่อมาครอบครัวของท่านได้เลิกทำนา ครูอุปถัมภ์และพี่ชายคนที่ 3 ได้เข้ามาอยู่ที่จังหวัดนนท
รี โดยอาศัยและอยู่ภายใต้การอุปการะของญาติที่มีฐานะร่ำรวยชื่อคุณตาล พิษยนันท์ ท่านเป็นเจ้าของ
สวนกล้วยไม้ชื่อ “ธารทิพย์” เจ้าของบ้านหลังนี้ชอบและสนับสนุนดนตรีไทยอย่างมาก คุณตาลนั้น
รู้จักและคุ้นเคยอยู่กับอาจารย์มนตรี ตราโมทย์ ในพื้นที่ขนาดใหญ่ของบ้านนั้นทุกซอกจะมีชื่อเป็นเพลง
ไทยทั้งหมดเป็นเพลงของท่านอาจารย์มนตรี ซึ่งเป็นนักดนตรีไทยที่เจ้าของบ้านศรัทธา คุณตาลได้จ้าง
อาจารย์มนตรีให้มาสอนดนตรีไทยแก่เด็กในบ้านที่มีอยู่ประมาณ 15 คน ส่วนใหญ่เป็นเด็กมาจาก
อุตรดิตถ์และพิษณุโลก ท่านอาจารย์มนตรีได้มาพร้อมกับอาจารย์ทองต่อหรือโองการ กลีบขึ้น ลูกศิษย์
ของท่าน อาจารย์มนตรีได้สอนให้ในครั้งแรก 3 ชั่วโมง ต่อจากนั้นท่านก็ให้อาจารย์ทองต่อ เป็นผู้สอน
ต่อ โดยท่านจะเป็นผู้ควบคุมการสอนอีกทีหนึ่ง การเรียนดนตรีไทยที่บ้าน “พิษยนันท์” นั้นจะเรียน
เฉพาะวันศุกร์ โดยจะเริ่มเรียนตั้งแต่ 6 โมงเย็นถึง 2 ทุ่มครึ่ง

ครูอุปถัมภ์ได้เล่าเรื่องการเรียนดนตรีไทยสมัยของท่านว่าเรียนแต่เพลงยากๆ เพลงฉิ่ง เพลง
จระเข้หางยาว เพลงแป๊ะ 3 ชั้น เป็นต้น เพลงพวกนี้เป็นเพลงยากที่สุดสำหรับนักดนตรีมือใหม่ ครู
อุปถัมภ์นั้นสามารถดีได้เพราะมีความรู้ทางดนตรีอยู่แล้ว

การเรียนดนตรีของครูอุปถัมภ์ทำได้ได้เพียง 1 เทอมเท่านั้น ท่านก็ต้องออกจากบ้าน
“พิษยนันท์” เพื่อมาเรียนครุภาคค่าที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา เมื่อประมาณปี พ.ศ.2510 เป็นนักศึกษา
ภาคค่ำรุ่นแรก เรียนทางด้านสังคมประวัติศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตามท่านก็ยังกลับไปเรียนดนตรีที่บ้าน
นั้นต่ออีก 1 เดือนแล้วหลังจากนั้นก็ไม่ได้กลับไปเรียนอีก ท่านถือว่าครุคนตรีไทยคนแรกของท่านคือ
อาจารย์มนตรี ตราโมทย์ และผู้ที่ครอบครูให้ท่านคืออาจารย์ทองต่อหรือโองการ กลีบขึ้น ท่านผู้นี้เป็น
ลูกศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะและเป็นนักดนตรีที่วังบางคอกแหลม

ครูอุปถัมภ์ได้เล่าว่า ในวันที่ครอบครู ครูทองต่อ ท่านทำน้ำมนต์รดให้ และจับมือตีฉิม เพลงดับ
ต้นเพลงฉิ่ง เป็นครั้งแรก และจับมือตีฆ้องวงใหญ่ เพลงที่เล่นนี้เป็นเพลงที่ยากมาก ฝึกเท่าไรก็จำเนื้อ
เพลงไม่ได้สักที ในเย็นวันศุกร์อีกครั้งหนึ่ง ครูปราโมทย์ ได้รับรางวัล แต่ตีฉิมแล้วสะดุดอยู่หลายครั้ง
ครูทองต่อทนไม่ได้ เลยใช้มะเหงกเขกกบาลเฉียดๆหนึ่งครั้ง หลังจากนั้นสมองก็โล่งขึ้นมาทันที เพราะ
ท่านสอนแบบลูกหลานรักและอยากให้เก่งแบบท่าน หลังจากนั้นอีกเกือบ 40 ปีต่อมาครูอุปถัมภ์ได้มา
อยู่ที่บางคอกแหลม และได้มีเหลนของครูทองต่อ ท่านนี้เข้ามาเรียนดนตรีไทยกับท่าน เรื่องราวเหตุการณ์
วันครอบครูและวันที่ถูกเขกหัวจึงถูกรื้อฟื้นขึ้นมาเล่า บัดนี้ท่านได้กลับมาสืบสานชดใช้บุญบารมีของครู
ทองต่อที่ได้สั่งสอนมา

ครูอุปถัมภ์เรียนจบจากวิทยาลัยครูสวนสุนันทาในปี พ.ศ. 2512 ต่อจากนั้นก็ไปประกอบอาชีพเป็นครูตามที่ได้เรียนมา

3.2 การสอนดนตรีไทยที่วัดเรืองยศสุทธาราม(วัดบางโคล่ใน)

ในวันที่ 12 สิงหาคม ปี พ.ศ. 2535 ครูอุปถัมภ์ได้กลับมาใช้ความรู้ทางดนตรีไทยอีกครั้งหนึ่ง เมื่อท่านพระครูโสภาสภิตวิวัฒน์มีความคิดที่จะให้รวบรวมนักดนตรีพื้นบ้านเท่าที่จะหาได้และตั้งให้พ่อผาด พ่อตาของท่านเป็นประธานชมรมดนตรีไทยวัดเรืองยศ การเรียนนั้นเริ่มต้นที่การนำลูก หลานของครูไปเรียนก่อน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ทางดนตรีกันด้วย สถานที่เรียนก็ใช้ที่โรงครัว ศาลาหลังเก่า (ปัจจุบันได้รื้อไปแล้ว)

การสอนดนตรีไทยของครูอุปถัมภ์ให้กับเยาวชนที่วัดเรืองยศสุทธาราม นับว่าต่างจากการสอนดนตรีไทยที่อื่นๆคือการสอนจะร้องบอกเพลงเป็นโน้ตสากล ซึ่งวิธีการนี้ได้มาจากครูทองใบที่ไปสอนแตรวงให้กับพ่อของท่านที่พิษณุโลก ครูอุปถัมภ์ได้อธิบายประโยชน์ของวิธีการร้องบอกเพลงด้วยโน้ตสากลว่าทำให้เด็กไม่มอง แต่ครูจะเหนื่อย สิ่งนี้ถือว่าเป็นเคล็ดลับการสอนดนตรีไทยของวัดเรืองยศฯ

ในระยะแรกมีครูดนตรีไทยมาช่วยสอนหลายคน หลังจากจัดตั้งแล้ว 3 ปี ผู้ที่สอนก็เหลือแต่ครอบครัวของครูอุปถัมภ์ จีนสลุต คือ ครูอุปถัมภ์ และครูยุภา(ภรรยา) นายอิสราวุธ (บุตรชาย) และนางสาวอิสราภา (ธิดา) ดนตรีไทยที่วัดบางโคล่ใน มีผู้มาเรียนกันมากขึ้น ในปีพ.ศ. 2538 มีนักเรียนประมาณ 30-50 คน ในปีนี้เองที่สมาชิกสภาเขตได้เข้ามาดูแลและซื้อเครื่องดนตรีให้ 40 ชิ้น เป็นจิม 30 ชิ้น ซอฮู้และ ซอด้วงอย่างละ 5 ชิ้น และผู้อำนวยการเขตบางคอแหลมคนเก่าก็นำเครื่องดนตรีมามอบให้ด้วย ตั้งแต่นั้นมาก็มีผู้มาเรียนเป็นร้อยคน พร้อมกันนั้นก็มีการปรับเปลี่ยน วิธีการเรียนใหม่จากง่ายไปหายาก โดยเริ่มต้นด้วยเพลงแขกบรเทศ เต๋ยโงง ลาวเสียงเทียน และลาวจ้อย เป็นต้น เมื่อมีนักเรียนมากขึ้นจึงต้องปรับการสอนใหม่ โดยแบ่งจุด เรียนเป็น 3 จุด

ครูอุปถัมภ์ได้เล่าเรื่องการปรับการเรียนการสอนดนตรีไทยของชมรมวัดเรืองยศว่า ในระยะ 2-3 ปีแรก การเรียนการสอนเป็นแบบสมัยเก่า คนที่เรียนจะบ่นว่าเรียนดนตรีไทยนั้นยาก ไหนจะต้องจำเพลงให้ได้ ไหนจะต้องจำเทคนิคเครื่องดนตรีแต่ละชิ้น ในสมัยโบราณครูยึดคติที่ว่าสอนยากๆใครทำได้ก็จะสอนให้และรับเป็นลูกศิษย์ ถ้าใครจำอย่างยากไม่ได้ก็จะไม่รับเป็นลูกศิษย์ โดยเลือกเฉพาะคนที่มีความพรสวรรค์หรือมีความสามารถตามที่ตนพอใจเท่านั้น และนี่คือจุดดับของดนตรีไทย

ภาพครูอุปลัมภ์ จินสลุต กำลังสอนเด็กๆ ขณะที่ผู้ปกครองที่เป็นสมาชิกชมรมช่วยดูแลอยู่ด้านข้าง

ในปี พ.ศ. 2539 ครูที่ช่วยกันสอนได้พูดคุยกันเรื่องสมาชิกที่ใส่ใจเรื่องการเรียนรู้ บางคนก็ว่าจำยาก เล่นยาก การปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเริ่มจาก ครูชาย จรุงกลั่น ครูวณิชชัย จรุงกลั่น ครูสนิท ทองใบ และ ครูอุปลัมภ์ได้สอบถามบุตรชาย อิศรายุวี และธิดา อิศราภา จินสลุต ว่าเพลงแป๊ะกับเพลง บรเทศชั้นเดียว ลูกพอใจที่จะเรียนเพลงไหนก่อน นอกจากนี้เด็กคนอื่นๆต่างยืนยันเช่นกัน ว่าเพลงแขกบรเทศ เพลงสร้อยลำปาง เพลงลาวจ้อยและเพลงลาวเสียงเทียน เรียนง่ายและฟังไพเราะกว่า คือฟังเป็นเพลงได้จริงๆ ไม่ใช่เล่นมาตั้งยาวนานยังหาความไพเราะไม่ได้ มีแต่ความยากในการเล่นแต่ขาดความไพเราะ

นอกจากนี้นักเรียนที่มาเรียนเริ่มจะมีอายุน้อยลงทุกวัน บางคนมีอายุแค่ 7-8 ขวบ ซึ่งอยู่ประมาณชั้นประถมปีที่ 1 เด็กพวกนี้ขณะนั้นมีประมาณ 32-35 คน เด็กเหล่านี้ไม่เหมาะกับเครื่องดนตรีที่ใหญ่โต ที่ต้องการนิ้วที่ยาวและใช้พลังมาก ฉะนั้น จิมสาย จิมแผ่นควรจะใช้ในการสอนเด็กเล็ก ส่วนเด็กอายุ 12-15 ขวบ ที่เป็นเด็กที่โตขึ้นมานั้นสามารถเรียนจะเข้และระนาดซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ยากและใช้พลังมาก แต่ส่วนใหญ่แล้วเด็กที่เข้ามาเรียนที่ชมรมจะสอนจิมให้ เป็นสำคัญ

การเรียนจะมีในวันอาทิตย์ตั้งแต่เวลา 9.30 ถึง 12.00 นาฬิกา คนที่มาสมัครเรียนสามารถเรียนได้ทุกคน ทางชมรมมีหลักการว่าเรียนพร้อมกัน ความสามารถไม่เท่ากัน ใช้เวลาไม่เท่ากัน แต่เรียนจบได้ทุกคน การจัดการเรียนการสอนจัดไว้ดังนี้คือ

1. ระดับทดลองเรียน 1 เดือน
2. ระดับหนึ่ง 1 ปี
3. ระดับสอง 1 ปี
4. ระดับสาม 1 ปี หรือเป็นสมาชิกถาวร พร้อมกลับมาเป็นครูช่วยสอนและรับเกียรติบัตร

นักเรียนทุกคนจะเริ่มจากจิมสาย จิมแผ่นก่อน โดยมีเครื่องดนตรีไทยให้ยืมตลอด 3 ปี ระดับทดลองเรียน มีการเรียนเป็นกลุ่ม และมีแบบวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

- สมาชิกนั่งพร้อมกันทั้งกลุ่ม 30-35 คน โดยมีเครื่องดนตรีขิมประจำคนละเครื่อง (เครื่องของ ชมรมฯ)

- ครูสอนการจับไม้ตีขิมให้ถูกต้อง
- หน้าขิม จะมีตัวโน้ต บอ ก โด เร มี ฟา เป็นเสียงสูง กลาง ต่ำ
- มือซ้ายเริ่มเกาะโน้ตตัวแรกของเสียงดนตรีไทย คือ ตัว โด สูงขึ้นมาเป็นตัว เร ตัว มี ตัว ฟา ขึ้นไปจนถึงตัว ลา
- เกาะหรือตีไปเรื่อยๆ โดยให้สลับมือกันไป ให้มีเสียงหนักแน่น ถูกต้องตรงสายทั้งสองมือ
- ให้มือทั้งสองวางไม้ ขณะตีต้องคู่ขนานกันไปข้างหน้า จากเสียงต่ำไปจนถึงเสียงสูงด้านบน ไม้ปิดเป็เบี้ยวบุด
- เมื่อครูบอกวิธีการฝึกเกาะหรือตีขิมเบื้องต้นแล้ว ครูก็จะตีฉิ่งและร้องบอกเสียง โด สมาชิกก็จะตีเสียง โด ไปเรื่อยๆ จนกว่าครูจะตีฉิ่งบอกสัญญาณ หยุด และเปลี่ยนสัญญาณฉิ่งอีก สมาชิกก็จะเปลี่ยนตัวโน้ตเป็นตัว เร ราวหรือกรอไปเรื่อยๆ จนกว่าเราจะได้ยินเสียงฉิ่ง จึงจะหยุดและตัวต่อไปก็เป็น มี ฟา ซอล ลา ทำซ้ำๆ กัน จนชำนาญ แม่นยำ
- เมื่อตีมีเสียงดังถูกต้อง แม่นยำแล้ว ครูจะร้องโน้ตเป็นเพลงที่ละวรรค เช่น เพลงแขก บรเทศ ครูจะร้องเป็นโน้ตตามเสียงดนตรีซ้ำๆ

โด ลา ลา ลา โด ลา ลา ลา โด ซอล ซอล ซอล

- สมาชิกก็จะฝึกตีตามเสียงร้องของครู จนเห็นว่าสมาชิกตีได้ถูกต้องแล้วครูก็จะร้องเสียงโน้ตต่อไป

โด ลา ซอล มี

* โน้ตตัวนี้เริ่มยากขึ้น เพราะย้ายแถว มี เป็นเสียง ต่ำ ครูต้องคอยคู่มือสมาชิกทุกคนว่าถูกต้องหรือไม่ ถ้าเห็นว่าถูกต้องดีแล้ว ก็ร้องโน้ตวรรคต่อไป

ซอล มี เร โด ซอล โด เร มี

* เป็นเสียงต่ออยู่ทางด้านขวามือของหน้าขิม และขวามือของคนตีขิม
ตีเรียงเสียงลงล่าง และย้อนโน้ต ซอล โด เร มี ขึ้นด้านบน ครูต้องดูว่าสมาชิกทำงานชำนาญแล้ว จึงร้องโน้ตตัวต่อไป

ซอล ลา ซอล มี ซอล มี เร โด

* ครูต้องดูว่า สมาชิกทุกคนตีได้ถูกต้องหรือไม่ ถ้ายังไม่ถูกต้อง ครูต้องสาธิตการตีขิมเป็นรายบุคคล เป็นทีละคนจนเห็นว่าสมาชิกตีขิมได้ตรงสาย ตรงเสียง น้ำหนักมือทั้งสองเท่าๆ กัน ควรใช้เวลาจริงๆ ประมาณ 8 ชั่วโมงเรียน แต่ต้องหยุดพักแบบไม่ต่อเนื่อง เพราะสมาชิกมีความพร้อมไม่เท่าเทียมกัน

- เมื่อร้องโน้ตและสอนตีจิม จบเพลงแขกบรเทศแล้ว ครูต้องบอกว่าจบตอนที่หนึ่ง ให้กลับไปดี ย้อนตอนที่หนึ่งอีกครั้งหนึ่ง การร้องบอกโน้ตเสียงของครูต้องเท่ากับเสียงของคนตี (จิม) พอดี การบอกจังหวะด้วยเสียงหนึ่ง ทำให้สมาชิกจะได้เรียนรู้จังหวะ และช่วงห่างของโน้ตที่ตีจิมและเนื้อเพลงทุก เพลงที่ร้องสอน และให้ถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องกระทำและจำเป็นสำหรับการสอนจิมเป็นหมู่
- ครูต้องบอกถึงวัฒนธรรมของการเล่นดนตรีไทยไปพร้อมกับการเรียนการสอนว่า เพลงมีกี่ท่อน เล่นไปแล้วต้องย้อนกลับมาเล่นซ้ำท่อนหนึ่งอีกครั้งหรือไม่ อย่างไร บอกชื่อเพลงให้ถูกต้อง พร้อม ประวัตีย่อยๆ ของเพลง ความสำคัญ และวิธีนำไปใช้เพลงนี้ในโอกาสอย่างไร เช่น เล่นในงานมงคล เพราะอะไร
- เมื่อจบเพลงแขกบรเทศแล้ว สมาชิกต้องฝึกตีกรอ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการตีจิม แบบเอาเยื้อง อย่างท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะแห่งวังบางค้อแหลม เพลงที่จะใช้ฝึกตีกรอ คือ เพลงจากพื้นเมือง อีสาน ได้แก่ เพลงเต้ยโขง
 - * ตีครั้งเดียว = ตีเก็บ
 - * ตีโน้ตเดียวซ้ำหลายครั้ง = ตีกรอ
 โน้ตเพลงเต้ยโขง ฝึกตี ให้เขียนโน้ตบนกระดานไว้ข้างหน้า

๓๑ ขอล มี ๓๑ ขอล โด ๓๑ ขอล มี ๓๑

* ฝึกให้ตีกรอตรงโน้ตตัว **๓๑** แบบควบคุมเสียง **โด** ด้วย คือตี **๓๑** กับ **โด** กรอพร้อมกันแต่ให้ ครูร้องออกเสียง **๓๑**

ขอล มี เร โด มี

* ให้ตีกรอ ตรงโน้ต ตัว มีจนชำนาญและเพิ่มโน้ตต่อไป

เร ขอล มี เร โด เร โด ๓๑

โด เร มี เร โด ขอล ๓๑

โด เร มี เร โด ขอล ๓๑

- เมื่อฝึกเรียนตีจิมมาถึงเพลงนี้แล้ว ครูจะมองดูว่าสมาชิกคนไหนเรียนจิมได้ หรือเรียนจิมไม่ได้ ครูต้องรีบอธิบายถึงความเป็นไปได้ของการเข้ามาเรียนดนตรีแก่ผู้ปกครอง เพื่อการปรับตัวหรือเปลี่ยนใจให้สมาชิกไปทำกิจกรรมอื่นๆ ดีกว่าดนตรีที่เขาไม่ถนัด

ระดับหนึ่ง พอสอนมาถึงเพลงนี้และสมาชิกทำได้พอสมควร ครูก็จะส่งขึ้นไปอยู่อีกระดับหนึ่ง เริ่ม หัด ตีสับัด

มรด ธรรม ลชม รดล

โดยใช้เพลง สร้อยลำปาง และเพลง ลาวเสียงเทียน โดยใช้หลักตีมือขวา ซ้าย ขวา ในลูกสะบัด และแจ้งให้สมาชิกทราบว่า การตีสะบัดเป็นคุณสมบัติประจำของนักตีจิมมีอาจหลีกเลี่ยงได้

การฝึกให้สมาชิกตีจิม เพลง สร้อยลำปางและเพลงลาวเสียงเทียนจนชำนาญ เวลาประมาณ 12 ชั่วโมง เรียนเพื่อหัดสะบัด กรอ พร้อมจังหวัดฉะเชิงเทรา ครูต้องร้องนำหรือร้องโน้ตพร้อมกับให้ลูกศิษย์และสมาชิกบรรเลงตามเสียงร้องไปด้วย เพื่อให้รู้จักการบรรเลงโน้ตเสียงยาวหรือเสียงกรอ สั้น ยาว ตามจังหวะหนึ่งที่ต้องตีหนึ่งประกอบการสอนหน้าห้องเรียนเสมอ

เมื่อจบเพลงดังกล่าวแล้ว ประโยชน์ที่ได้รับก็คือ

- ในขั้นต่อไปครูจะยื่นสอนหน้าห้องร้องโน้ต ไม่ต้องใช้กระดานดำ กระดานขาวอีกต่อไป เพลงต่อไปคือ ลาวจ้อย ลาวสวยรวย คลื่นกระทบฝั่ง พอกูร้องโน้ตปากเปล่าให้ฟัง สมาชิกจะตีจิมที่ละวรรคได้เสมอ โดยไม่มีโน้ตที่หน้าจิมและไม่มีโน้ตบนกระดานหน้าห้อง และส่งสมาชิกขึ้นไปเรียนในระดับสองต่อไป

ระดับสอง ฝึกต่อเพลงเป็นหลัก เพลงง่ายๆ จังหวัด 2 ชั้น และชั้นเดียว เริ่มในระดับสอง เช่นเพลง

- ลาวสวยรวย
- ทอยยญวน
- ลาวจ้อย

ในขั้นระดับสองนี้ ครูต้องอธิบายการบรรเลงตามวัฒนธรรมของเพลงที่ใช้ในงานมงคล และเพลงในงานอวมงคล วิธีการเล่นดนตรีไทยในกิจการทางศาสนา พิธีกรรมต่างๆ ประเพณีของไทย เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงและบรรยากาศของผู้ฟังในขณะนั้น ขณะหนึ่ง ในขั้นนี้ต่อเพลงสั้น ยาว เพลงช้า เพลงเร็ว และเพลงตัดต่อ เช่น ชุดเพลงเซ็ง โดยการนำเพลงพื้นเมืองของแต่ละภาคมาตัดต่อเป็นเพลงเดียวกัน เป็นเพลงเร็ว ใช้บรรเลงเรียกความสนใจจากผู้ฟัง ผู้ชมในระดับหนึ่ง เช่น

- เซ็งโปงกลาง
- พม่าเขว * เพลงสร้อยเพลง
- ตาลีตีปี่

ระดับสาม การเรียนจิม ในระดับที่ 3 นี้ที่จริงจะมีซอด้วง ซอด้วง จะเข้ อยู่ในกลุ่ม สุดท้ายนี้เพราะจะใช้โน้ตคล้ายกัน เพียงแต่ปรับปรุงแก้ไขบ้างเล็กน้อย แต่ที่สำคัญ คือ ต้องการฝึกบรรเลงรวมวง เพื่อให้เกิดความชำนาญ ในการฟังเสียงเครื่องดนตรีทั้งกลุ่ม ที่ไม่ใช่หน้าที่ของตนเอง หรือเครื่องดนตรีที่ตนเองฝึกบรรเลงอยู่ ต้องใช้การประกอบจังหวะด้วย หนึ่ง กลอง อย่างของจริงตลอดเวลา ครูต้องคอยปรับปรุงสมาชิกให้มีความสามารถเล่นร่วมกันได้ โดยไม่สะดุดหลุดลงโดยเครื่องใดเครื่องหนึ่ง เครื่องประกอบ

จังหวะต้องดีขึ้น ไม่หยุด เพื่อให้ผู้บรรเลงปรับมือปรับโน้ตในสมองของตนเองไปพร้อมๆ กัน กับคนอื่น ได้ตลอดเพลง

ลักษณะพิเศษของชมรมดนตรีไทยวัดเรืองยศฯ เขตบางคอแหลมนี้ สมาชิกที่เข้ามาฝึกเรียนดนตรีไทย จะมีสิทธิในการเลือกเรียนดนตรีตามที่ตนเองหรือโรงเรียน มหาวิทยาลัย ต้องการให้เด็กมาฝึกเรียน เฉพาะเครื่องที่ตนสังกัดต้องการเท่านั้น เมื่อเรียนจบ 3 ปี หรือเร็วกว่านั้น ก็จะกลับไปใช้ในโรงเรียนหรือ มหาวิทยาลัยของตนเองได้ตามต้องการ และได้รับประกาศนียบัตรเครื่องสายไปใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง และของกลุ่มที่สมาชิกสังกัดอยู่

ชมรมมิได้ตั้งวงดนตรีไทยออกไปหารายได้จากงานพิธีกรรมอื่นๆ แต่อย่างใด นอกจากงานสำคัญของชาติในเขตบางคอแหลม เช่น งานลอยกระทง งานสงกรานต์ งานเฉลิมพระชนมพรรษาที่ทางการจัดขึ้นในเขตของตนเท่านั้น แต่จะยกไปแสดงกันทั้งคณะใหญ่่นับร้อยๆ คน เป็นมหกรรมเครื่องสายหรือซิมห่มุ่ โดยสลับกันเล่นเป็นชุดๆ ชุดละ 35-40 คน และแต่งชุดตามประเพณีสวยงาม มีทั้งศิษย์เก่า ศิษย์ใหม่ ร่วมบรรเลง ในขณะที่ทำการฝึกบรรเลงอยู่ทุกวันอาทิตย์ในเวลา 9.30-12.00 น. ในศาลาเอนกประสงค์ จะมีประชาชน ผู้ปกครอง และคนอื่นที่เข้ามาปฏิบัติภารกิจทางศาสนาในวัดได้ชื่นชม ตลอดจนชาวต่างชาติจากโรงแรมใกล้เคียง เช่น โรงแรมมณเฑียรวิเวกร์ไฮด์ โรงแรมทองธารา โรงแรมแม่น้ำ เข้ามาทัวร์ในวัดจะมานั่งฟัง นั่งชมอย่างตั้งใจ เพลงลอยกระทง ก็จะถูบบรรเลงบ่อยๆ เด็กๆ ที่บรรเลงก็จะกระตือรือร้นกันเป็นพิเศษ เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้ว ก็ยังมีสิทธิเรียนต่อร่วมวงต่อไปตามความพอใจ ศิษย์บางคนก็กลายเป็นครูช่วยสอนเป็นอย่างดี ไม่เลิกราไปง่ายๆ

ในระดับนี้ หลักการมีสำคัญ คือ ต้องสอนพิธีกรรมการบรรเลงดนตรีไทยให้ถูกต้อง การใช้เวลา การใช้เพลงให้เหมาะสมกับพิธีกรรมนั้นๆ เพลงยาว เพลงสั้น งานมงคล งานอวมงคล ต้องแยกให้ออกเด่นชัด ข้อสำคัญคือ มารยาทและจรรยาบรรณของนักดนตรีไทย ต้องคูดีและมีเกียรติอยู่เสมอ กลุ่มนักดนตรีไทยสมัยใหม่ที่มีผลงานด้านการแสดง ผลงานลงแผ่น CD ออกวางจำหน่ายจะเข้ามาช่วยแสดงให้ชม หรือเล่าประสบการณ์ต่างๆ ในการประกอบอาชีพเป็นนักดนตรียุคใหม่ เช่น วงกังสดาล วงบอยไทย วงบางกอกอะครูสติค ซึ่งส่วนมากก็ช่วยกันเปิดชมรมดนตรีไทยวัดเรืองยศฯ ไว้ด้วยกันเมื่อหลายปีก่อน

ภาพที่ ๑ ภาพกิจกรรมการสอนดนตรีไทยของชมรมดนตรีไทยวัดเรืองยศสุทธาราม(วัดบางโคล่ใหม่)

นอกจากเสียงดนตรี เพื่อพัฒนาตนเองแล้ว ยังต้องชักชวนผู้ปกครอง สมาชิก ออกไปบริจาคเครื่องดนตรีไทยให้กับโรงเรียนในชนบท เพื่อขยายเครือข่ายงานวัฒนธรรมของชาติออกไป มีการนำสมาชิกเยาวชน แสดงสาธิตให้ชมเป็นการกระตุ้นความสนใจให้แก่เด็กๆ ในชนบท มองเห็นคุณค่าของดนตรีไทย และเล่นดนตรีไทยเพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาชาติบ้านเมืองของตัวเองด้วย

ต่อไปจะเป็นการเรียนเพลงบังคับของชมรมฯ เพื่อการรับใบประกาศนียบัตร และเป็นการซ้อมร่วมวงเชิงปฏิบัติการจริง และประวัติของเพลงทุกเพลงที่เรียน ตลอดจนความหมายของชื่อต่างๆ ในเพลงไทย

3.3 ผลต่อชุมชนในย่านบางโกล่ และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการ

ในปี พ.ศ. 2543 รายการ “คนไทยวันนี้” ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 7 สี ได้เข้ามาถ่ายทำการเรียนการสอน ตั้งแต่นั้นมาครูอุปลักษณ์ก็ได้รับการยกย่องจากสังคมพร้อมกับได้รับรางวัลต่างๆ หลายครั้งด้วยกันได้แก่

ปี พ.ศ. 2543 ได้รางวัลพ่อตัวอย่างแห่งชาติ

ปี พ.ศ. 2549 ได้รางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อเยาวชน และ ได้รางวัล

ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 5 จากสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ

ความภาคภูมิใจของครูอุปลักษณ์ก็คือ นักเรียนที่มาเรียนดนตรีไทยที่ชมรมแห่งนี้สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปเข้าศึกษาต่อทั้งในระดับมัธยม และระดับอุดมศึกษา และเป็นการปลูกฝังการรักดนตรีไทยให้แก่เยาวชนของไทย นักเรียนที่มาเรียนนั้นมาเรียนส่วนตัว เป็นชาวบางคอแหลมประมาณร้อยละ 90 ที่เหลืออีกร้อยละ 10 เป็นคนนอกถิ่น นักเรียนที่มาเรียนมีทั้งมาจากวัดไทร วัดจันทร์ใน วัดจันทร์นอก และวัดไผ่เงินฯ

เด็กที่มาเรียนต้องรู้เรื่องของจรรยาบรรณ วิธีการดำเนินเพลง การจัดเพลงว่าควรเล่นเพลงอะไร ทุกวันที่สอนจะต้องสร้างเวทีจำลองแก่เด็ก เพื่อให้เด็กได้รู้ขอบเขตของการเล่นเพลงว่าอยู่ตรงไหน การสอนที่ชมรมแห่งนี้เน้นตรงที่让孩子สามารถนำความรู้ที่ได้ไปศึกษาต่อ ทางชมรมจะไม่นำเด็กไปเล่นเพื่อหาเงิน

เด็กที่มาเรียนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 เด็กตั้งใจเรียน พ่อแม่สนับสนุนและตามมาดูลูกเรียนด้วย

กลุ่มที่ 2 เด็กที่พ่อแม่ไม่ติดตามมา แต่เด็กจะตั้งใจมาเรียนเอง เด็กพวกนี้จะสอนน้องด้วยความ

ตั้งใจ

กลุ่มที่ 3 เด็กที่ไม่สนใจจริง แต่เห็นว่าที่นี่เรียนฟรีจึงมาเรียน เพราะที่ชมรมมีเครื่องดนตรีให้เรียนพร้อม การเรียนของเด็กกลุ่มนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการเล่นเกม

เด็กทั้ง 3 กลุ่มนี้จะได้เรียนตามหลักสูตรของชมรมแต่จะจบไม่พร้อมกันเนื่องจากมีความตั้งใจต่างกัน เพลงที่เรียนจะต้องเรียนเพลงตามลำดับมีทั้งหมด 20 เพลง มี เพลงดับ เพลงเถา และเพลงชั้นสูง

ผู้สนับสนุนที่สำคัญมีดังนี้

1. เจ้าอาวาสท่านพระครูโสภาสกิจัตถ์วัฒน์ ท่านสนับสนุน เข้าใจและรักดนตรีไทย ท่านเจ้าอาวาสให้อิสระในการจัดการเรียนการสอน โดยที่ท่านไม่ได้เข้ามาบงการ ท่านจะเครื่องดนตรีมาฝาก เมื่อท่านมีโอกาสเดินทางไปที่ต่างๆ ในทุกภาค แล้วได้พบเห็น

2. สโมสรโรตารีบางคอแหลม ได้สร้างอาคารขนาด 8 คูณ 25 เมตรและซื้อเครื่องดนตรีให้อีก 60 ชิ้น

3. บริษัทสหกรณ์แท็กซี่ธนชาต ให้เครื่องขยายเสียง 2 ชุดใหญ่

4. ผู้ปกครองบางท่านได้นำเครื่องดนตรีทั้งใหม่ทั้งเก่ามามอบให้ ผู้ปกครองกลุ่มนี้ยังซื้อเครื่องขยายเสียงเคลื่อนที่ให้อีก 4 ชุด

ภาพศูนย์ดนตรีไทยวัดเรืองยศสุทธาราม(วัดบางโคล่ใน) ที่จัดสร้างโดยโรตารีบางคอแหลม

ชมรมคนตรีแห่งได้สร้างประโยชน์แก่ชุมชน

ครูอุปลักษณ์ กล่าวในเรื่องนี้ว่า

1. เยาวชนสามารถเข้าสู่โลกดนตรีได้โดยไม่ต้องมีความรู้ทางดนตรีมาก่อน รวมทั้งไม่ต้องมีเครื่องดนตรีมาเรียนด้วย ทุกคนสามารถเข้ามาลองเรียนได้เลย การเรียนทั้งหมดใช้เวลา 3 ปี เรียนโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เยาวชนที่เรียนจบแล้ว เมื่อมีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น บางคนกลับมาช่วยสอน กลายเป็นระบบรุ่นพี่สอนรุ่นน้อง หรือบางคนก็นำเงินมาช่วย สิ่งนี้ก่อให้เกิดการเกื้อกูลกันในท้องถิ่น ชมรมคนตรีแห่งนี้ยังช่วยแก้ปัญหาเยาวชนโดยนำเยาวชนไปสู่ด้านที่ดี

2. พ่อแม่ผู้ปกครองได้พบปะแลกเปลี่ยนและร่วมกันทำกิจกรรม ผู้ปกครองได้มีโอกาสช่วยเหลือเยาวชนทั้งในชุมชนเองและในต่างจังหวัดที่ห่างไกลความเจริญ โดยได้ร่วมทำกิจกรรมกับทางชมรมคนตรีไทย กิจกรรมนี้ทำให้เกิดการผูกพันกันยาวนานถึงแม้ลูกหลานจะเรียนดนตรีจบไปแล้วก็ตาม ชมรมได้กลายเป็นที่ให้ความอบอุ่นแก่ชุมชน เงินไม่ใช่ส่วนสำคัญที่ทำให้ชมรมดำเนินกิจกรรมได้แต่การคงอยู่ของชมรมที่ยาวนานมาจากความรู้สึกผูกพันที่ได้ทำกิจกรรมที่ดีแก่เยาวชนในท้องถิ่น

กิจกรรมของชมรมในแต่ละสัปดาห์จะถูกดำเนินไปโดยผู้ปกครอง นับตั้งแต่งานทะเบียน การจัดสถานที่เตรียมพร้อม ทำความสะอาด ภูพื้น ในการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง ผู้ปกครองจะมาถึงสถานที่เรียนก่อนครู ครูจะสอนทุกเช้าวันอาทิตย์ ตั้งแต่ 9.30 ถึง 12.00 นาฬิกา

ภาพคุณวิथा ส่งาบริบูรณ์
และคุณจะเหี่ยน เลียงใจ

ภาพสมาชิกชมรมที่ร่วมกันดูแล
นักเรียนที่มาเรียนดนตรีไทย

ในส่วนความเห็นของผู้ปกครองที่เข้ามาช่วยกิจกรรมของชมรม 2 ท่าน คือคุณวิทยา ศรีสง่า บริบูรณ์⁴ และคุณจะหยื่น เลียงใจ⁵ กล่าวถึงประโยชน์ของชมรมคนตรีว่า

1. ทำให้เด็กในสลัมสามารถเข้ามาฝึกดนตรี ไม่ไปมั่วสุมาเสพติด
2. ทำให้เด็กได้รู้ขนบ ธรรมเนียม และ ศิลปะไทยทางด้านดนตรี
3. ทำให้เด็กมีสมาธิในการทำอะไรมากขึ้น เป็นการฝึกเด็ก เด็กที่มาเรียนบางคนไม่ตั้งใจเรียน กระโดดกระเดก หลังจากเรียนแล้วเด็กเหล่านั้นจะเปลี่ยนไปเป็นสำรวม เรียบร้อยขึ้น
4. เกิดความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่ ผู้ปกครองสามารถดูแลลูกหลานของตนระหว่างมาเรียนดนตรี

การรวมตัวของผู้ปกครอง ทำให้เกิดการรื้อฟื้นวัฒนธรรม มีการพบปะกันระหว่างผู้ปกครอง สามารถรู้ว่าใครอยู่แถวไหน ผู้ปกครองบางท่านได้ ทุ่มเทกำลังใจและกำลังกายช่วยเหลือกิจกรรมของชมรม ผู้ปกครองบางท่านลูกเรียนจบแล้วแต่ก็ยังช่วยเหลือกิจกรรมของชมรมอยู่อย่างต่อเนื่อง เด็กที่มาเรียนดนตรีไทยบางคนเรียนจบไปแล้วก็กลับมาช่วยสอนให้รุ่นน้องต่อไป ปัจจุบันมีรุ่นพี่ที่มาช่วยสอนอยู่ 10 กว่าคน และมีผู้ปกครองอยู่ 10 กว่าคนที่ช่วยเหลือกิจกรรมของชมรม ผู้ปกครองที่เข้ามาเป็นสมาชิกของชมรมยังได้ร่วมกันสร้างกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่สังคมอื่น ๆ อีก เช่น ร่วมกันบริจาคเครื่องดนตรีแก่โรงเรียนที่อยู่ต่างจังหวัดตามที่มีการร้องขอเข้ามา

การเข้ามาช่วยกิจกรรมของชมรมทั้งฝ่ายผู้ปกครองและรุ่นพี่ที่เกิดจากการศรัทธาและต้องการสืบสานปณิธานของครูอุปถัมภ์

การทำหน้าที่ช่วยเหลือกิจกรรมชมรมของผู้ปกครอง แจกจ่ายขิมให้แก่เด็กที่มาเรียน ทำความสะอาด ซ่อมสายขิม ช่วยดูแลรักษาเครื่องดนตรี ทำทะเบียนนักเรียน ปัจจุบันมีขิมทั้งหมดประมาณ 40 ตัว จะเข้าประมาณ 10 ตัว นอกจากนี้ก็มีซอฮู้ และซอด้วง เครื่องดนตรีพวกนี้ได้มาจากการบริจาคทั้งมาจากผู้ปกครอง โรตารีบางคอแหลม สมาชิกสภาเขต และท่านเจ้าอาวาสวัดเรืองยศฯ

คุณวิทยา ศรีสง่าบริบูรณ์ได้กล่าวว่าเขาทำงานในชมรมนี้มา 10 กว่าปีแล้ว โดยเริ่มจากการที่เอาลูกเข้ามาเรียนซึ่งมาจากการรู้ข่าวจากผู้ปกครองที่โรงเรียนวาสุเทวีที่ลูกศึกษาอยู่ในขณะนั้น เมื่อลูกเข้ามาเรียนแล้วพบว่าสมองสองด้านของลูกได้พัฒนา เวลาอ่านหนังสือมีความจำมากขึ้น เด็กใช้เวลาอย่างเป็นประโยชน์ในวันอาทิตย์ครึ่งวัน และหลังจากนั้นเวลาวางเด็กก็ใช้เวลาฝึกซ้อม การเห็นประโยชน์ที่เกิดกับลูกตัวเองนี้จึงคิดว่าควรจะเข้ามาช่วยชมรม นอกจากนี้ยังเห็นความเสียสละของอาจารย์อุปถัมภ์ที่ทำกิจกรรมนี้โดยไม่หวังอะไร

⁴ สัมภาษณ์คุณวิทยา ศรีสง่าบริบูรณ์ สมาชิกชมรมคนตรีไทยวัดเรืองยศ อายุ 55 ปี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2551 ที่วัดเรืองยศสุทธาราม

⁵ สัมภาษณ์คุณจะหยื่น เลียงใจ สมาชิกชมรมคนตรีไทยวัดเรืองยศ อายุ 56 ปี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2551 ที่วัดเรืองยศสุทธาราม

คุณวิทยาเล่าว่าเขามีอาชีพทำโรงพิมพ์ วันอาทิตย์มีเวลาว่างและบ้านก็อยู่แถวนี้ สะดวกที่จะมาช่วยงานชมรม งานที่เข้ามาช่วยทำที่สำคัญคืองานทะเบียนนักเรียน เมื่อก่อนนี้นักเรียนที่มาเรียน มีเพียงบัตรที่ทำงานๆ โดยใช้กระดาษมาเขียนชื่อแล้วติดไว้เท่านั้น ไม่มีการทำบันทึกที่สามารถใช้เป็นหลักฐานได้ เช่นปีเกิด เลขที่บ้าน ชื่อผู้ปกครองฯ เมื่อเขาเข้ามาช่วยทำแล้ว นักเรียนมีป้าย เลขทะเบียนประจำตัว ทำให้มีระบบที่ดีขึ้น รู้ที่อยู่อาศัยของเด็กทุกคน และในบางครั้งผู้ปกครองก็เข้ามาปรึกษาปัญหาเด็กเล่นเกมส์ ทางชมรมก็ช่วยดูแลให้ บางครั้งในการเรียนดนตรีก็มีการเพิ่มเติมความรู้ประวัติศาสตร์ให้แก่เด็กด้วย

ในส่วนของคุณจะเหิน เลี้ยงใจ มีอาชีพเป็นผู้บริหารในองค์กรธุรกิจได้กล่าว ถึงการเข้ามาช่วยงานชมรมของเขาว่าทำมา 3 ปีกว่าแล้ว การเข้ามาเนื่องจากได้รู้ข่าวจากภรรยาว่าครูอุปถัมภ์สอนดนตรีให้แก่เด็กๆฟรีโดยไม่คิดมูลค่า จึงเกิดความประทับใจที่ยังมีคนในสังคมยังมีคนแบบนี้ จึงได้เข้ามาดู ก็เห็นว่าเป็นจริงและเห็นว่าครูทำงานอยู่คนเดียวโดยเอาลูกๆเข้ามาช่วยกันสอน ดังนั้นเขาจึงคิดช่วยเหลือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมนี้

คุณย่าไอ๊ดเป็นสมาชิกอีกท่านหนึ่งที่เข้ามาช่วยกิจกรรมชมรมมาถึง 8-9 ปี ท่านจะมาถึงวัดในวันอาทิตย์ ประมาณ 6 โมงเช้าเพื่อทำความสะอาดสถานที่ ทั้งกวาดและถูพื้นก่อนที่เด็กจะมาเรียน ท่านเข้าพร้อมกับพาลานมาเรียนดนตรี และเห็นว่างานด้านไม่มีใครทำ ท่านจึงช่วยทำตามกำลังที่สามารถช่วยเหลือชมรมได้ ต่อจากนั้นก็ได้ช่วยเหลือกิจกรรมของชมรมมาตลอด การมาพบกันทุกวันอาทิตย์ได้กลายเป็นความผูกพันระหว่างสมาชิก

อุปสรรคในการสืบสานดนตรีไทย ตามความเห็นของครูอุปถัมภ์ มีดังนี้

1. การสอนของชมรมดนตรีไทยแห่งนี้ เป็นการสอนเพื่อเป็นวิทยาทาน ไม่รับเงิน เพื่อป้องกันข้อครหาว่าหากินกับเด็ก หากใครจะสนับสนุนก็รับเฉพาะที่เป็นเครื่องดนตรี การไม่มีเงินนี้ทำให้เกิดการขัดข้องเป็นบางครั้งที่เอาเด็กไปทำกิจกรรมข้างนอก ซึ่งเป็นการฝึกฝีมือการแสดงของเด็ก
2. การไม่สามารถคัดเด็กที่มาเรียนได้ คนที่เข้ามาเรียนมีทั้งคนที่มีพรสวรรค์และคนที่ไม่มีความแต่ทางชมรมก็แก้ไขโดยให้เด็กเรียนไม่เท่ากันและจบไม่พร้อมกัน
3. ไม่มีสถานที่เรียน ในปัจจุบันมีเด็กมาเรียนเป็นร้อยคน สถานที่ที่ใช้อยู่จึงคับแคบเกินไป
4. ผู้ปกครองบางคนไม่ช่วยดูแลเอาใจใส่ ให้เด็กได้มีการฝึกซ้อม เด็กพวกนี้ส่วนใหญ่เป็นเด็กมีปัญหา แต่ทางชมรมดนตรีก็ไม่เคยบอกให้เด็กคนไหนเลิกเรียน
5. ไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ ผู้อำนวยการเขตบางคอแหลมคนปัจจุบันไม่เคยมาดูแล แต่สิ่งนี้ก็กลายเป็นสิ่งที่ดีที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างอิสระ ไม่มีผู้เข้ามาบงการ เราสามารถทำตามหน้าที่ ก็คือ สอนให้ดีที่สุด

ทางชมรมฯ จะใช้อุปกรณ์ง่ายๆ และไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งไม่ใช้ไฟฟ้าของวัดเพื่อไม่ให้วัดเดือดร้อน การกระทำดังกล่าวนี้ก็เพื่อป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

ในส่วนของสมาชิกที่เข้ามาช่วยงานกิจกรรมของชมรมมีความเห็นในเรื่องนี้คือ

1. กิจกรรมของชมรมยังทำได้ไม่ไ้่มากเนื่องจากยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานทางราชการ เนื่องจากไม่เห็นความสำคัญ การเข้ามาของหน่วยงานราชการที่ผ่านมามีแต่มาใช้งานให้นำเด็กไปแสดงตามงานต่างๆ

2. ไม่มีเงินที่จะพัฒนากิจกรรม ครูอุปถัมภ์ไม่มีนโยบายที่จะนำเด็กไปแข่งขันหรือไปแสดงโชว์ที่ไหน เด็กที่เข้ามาเรียนจะได้รับการสั่งสอนว่าเรียนเพื่อเป็นความรู้ ไม่ใช่เอาไปแข่งขันเพื่อชิงดีชิงเด่น เพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ เมื่อก่อนเคยพาเด็กไปออกรายการโทรทัศน์ ช่อง 5 ในวันพ่อวันแม่ แต่ภายหลังระงับไปเพราะไม่มีค่าใช้จ่าย

สิ่งที่ควรพัฒนาในส่วนความเห็นของสมาชิกก็คือ ควรมีครูสอนเพิ่มขึ้น และการสอนควรมีความหลากหลาย ในปัจจุบันมีนักเรียนอยากเรียนขนาดแต่เราไม่มีครูและไม่มีเงินจะไปจ้างครูมาสอนที่ทำการเรียนการสอนอยู่จะเน้นหนักไปทางด้านเครื่องสาย ถ้าหากเขตบางคอแหลมเข้ามาสนับสนุนก็จะเป็นการดีที่สุด ที่ทำอยู่ทุกวันนี้เป็นเพียงช่วยทำให้กิจกรรมดำเนินไปได้เท่านั้นแต่ยังทำไม่ได้ไม่ดี

ในส่วนความเห็นของท่านเจ้าอาวาสผู้มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มก่อตั้งชมรม เห็นว่าชมรมดนตรีแห่งนี้ควรพัฒนาไปสู่ระดับที่สามารถสร้างเด็กให้มีความสามารถทางดนตรีในระดับฝีมือ สามารถนำความรู้ทางดนตรีไปยังชีวิตได้ การขาดแคลนทุนทรัพย์สำหรับจ้างครูนั้นสามารถแก้ปัญหาได้หากมีการร่วมปรึกษากัน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นว่าชมรมดนตรีไทยวัดเรืองยศสุทธาราม ได้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ดนตรีไทยให้สืบสานอยู่ในย่านบางโคล่ ชมรมแห่งนี้ถูกจัดตั้งเนื่องจากการคุณค่าทางวัฒนธรรมไทยของทั้งท่านเจ้าอาวาสและบรรดาครูดนตรีที่สืบสายทางดนตรีของชาวบางโคล่ กิจกรรมนี้สามารถดำเนินต่อเนื่องกันมาได้เป็นเวลา 16 ปีแล้วก็เนื่องจากความเสียดสีของครูผู้สอนรวมทั้งท่านเจ้าอาวาสที่ต้องการให้ความรู้แก่เยาวชน เพื่อให้เป็นวิทยาทาน นอกจากนี้การร่วมแรงของพ่อแม่ผู้ปกครองที่เข้ามาเป็นสมาชิกของชมได้ทำให้การเรียนการสอนเป็นระบบมากขึ้น การดำเนินกิจกรรมของชมรมนับว่ามีประโยชน์ต่อเยาวชนอย่างมาก ซึ่งสามารถดูได้จากกรณีที่มีเด็กเข้ามาเรียนและต้องการฝึกฝนให้เป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านดนตรีไทย นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนซึ่งปัจจุบันเป็นผู้ที่มาจากพื้นที่ที่หลากหลายเข้ามาอยู่ในบางโคล่ให้รู้จักกันมากขึ้น

อย่างไรก็ตามทิศทางของการพัฒนาชมรมดนตรีไทยแห่งนี้ยังมีความแตกต่างกันระหว่างท่าน
เจ้าอาวาส ครูผู้สอนและสมาชิก ประเด็นสำคัญคือการสอนควรเป็นการสอนในระดับพื้นฐานหรือควร
จะฝึกเด็กให้เก่งมีความสามารถทางดนตรีในระดับสูง มีฝีมือสามารถใช้ความรู้ทางดนตรีไทยไป
ประกอบอาชีพได้ ความแตกต่างทางความเห็นนี้หากได้มีการพูดคุยกันและมีการบริหารชมรมอย่างมี
ระบบได้แก่ มีการจัดประชุม การใช้หลักการทำงานอย่างมีส่วนร่วม นับตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ก็จะ
ทำให้ชมรมพัฒนา และเป็นการป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

บทที่ 4

สรุป

จากการศึกษาเรื่องย่านบางโคล่กับการอนุรักษ์คนตรีไทยสามารถสรุปได้ดังนี้

(1) ชุมชนบางโคล่เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา ปัจจุบันบางโคล่มีฐานะเป็นแขวงและเป็นส่วนหนึ่งของเขตบางคอแหลม พื้นที่ทางกายภาพนั้นถึงแม้ว่า การคมนาคมทางบกจะเข้าถึงยาก แต่การที่เป็นชุมชนริมฝั่งน้ำ ทำให้สะดวกในการติดต่อกับโลกภายนอกโดยทางน้ำ ขณะเดียวกัน คนจากชุมชนภายนอกที่อยู่รอบอ่าวไทยก็สามารถเข้ามาติดต่อกำขาย และแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมได้ กระบวนการแลกเปลี่ยนทำการค้าและถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของคนที่อยู่บริเวณอ่าวไทยนี้มีมาตั้งแต่ในอดีต นับตั้งแต่ก่อตั้งชุมชนขึ้นมาแล้ว ด้วยเหตุนี้คนตรีไทยที่บางโคล่จึงวัฒนธรรมที่รับและแลกเปลี่ยนกับชาวชุมชนอื่นตั้งแต่อดีตเช่นกัน

ชุมชนบางโคล่ก็เช่นเดียวกับชุมชนชาวไทยที่อื่นๆ ก่อตัวขึ้นโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน วัดที่เก่าแก่ที่สุดในบริเวณนี้คือวัดจันทร์นอกและวัดจันทร์ใน ก่อตั้งเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2313 ในสมัยกรุงธนบุรี ต่อจากนั้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ก็มีการจัดตั้งวัดขึ้นมาอีก 3 วัดคือวัดเรืองยศสุทธาราม (วัดบางโคล่ใน) วัดบางโคล่นอก และวัดไทร คนกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่ที่บางโคล่จากเรื่องเล่าภายในท้องถิ่นนั้นเชื่อว่าเป็น เป็นผู้อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา อพยพหนีภัยสงครามมาซ่อนตัวในป่าลึก ชุมชนแห่งนี้ต่อมาได้เป็นชุมชนขยาย มีผู้เข้ามาจับจองพื้นที่ทำสวนกันมากขึ้น ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ เมื่อบ้านเมืองสงบและปลอดภัยจากสงครามจากภายนอก ในระยะแรกกลุ่มผู้เข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินเป็นชาวไทย คนกลุ่มนี้ได้กลายเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่และเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีในบางโคล่ต่อมา

จากการเป็นที่พื้นดินที่อุดมสมบูรณ์ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้สวนบางโคล่ เป็นสวนผลไม้ที่มีชื่อเสียงในฐานะสวนล่างของกรุงเทพฯ ผลไม้ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ทูเรียน มะปราง สละ ลำไย ลิ้นจี่ มะม่วง ส้มโอ มังคุด เป็นต้น ผลไม้ของสวนบางโคล่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคที่มีฐานะดีของสังคมในกรุงเทพฯ ผลไม้จากสวนบริเวณนี้จึงสร้างรายได้ให้แก่ผู้เป็นเจ้าของอย่างมาก โดยเจ้าของไม่ต้องเหนื่อยแรงมาก ในบางครั้งพ่อค้าได้เข้ามารับซื้อผลไม้เองโดยที่เจ้าของสวนไม่ต้องนำออกไปขายให้เหนื่อยแรง

ตลาดผลไม้ทั้งที่เป็นตลาดน้ำและตลาดบก ที่ให้ชาวสวนนำผลไม้ของตนออกมาแลกเปลี่ยน และซื้อขายกับชาวต่างถิ่นมีอยู่ตลอดแนวลำน้ำเจ้าพระยา รวมถึงลำคลองสายที่แยกออกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ตลาดน้ำที่ปากคลองบางคอแหลมนั้น จัดว่าเป็นตลาดน้ำที่ขายผลไม้ที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ตลาดแห่งนี้ได้หายไปเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง

ในระบบคมนาคมที่ใช้ทางบก และที่สำคัญคือสวนผลไม้ของบางโคล่ค่อยๆหมดไปหลังจากน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2485

ชาวจีนฮกเกี้ยนได้มีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาสวนที่บางโคล่ให้เป็นสวนที่มีชื่อเสียง ชาวจีนฮกเกี้ยนได้นำความรู้เรื่องการทำสวนมาตั้งแต่เมืองจีน กลุ่มแซ่ตันเป็นกลุ่มที่เข้ามาอยู่มากที่สุด โดยทำสวนอยู่แถวคลองบางโคล่น้อยและบางโคล่สาร การทำสวนของชาวจีนนั้นใช้การดูแลเอาใจใส่ในต้นไม้และผลไม้ ไม่ได้ปล่อยให้ไปอย่างธรรมชาติ พันธุ์ผลไม้หลายชนิดที่มาจากเมืองจีนก็เริ่มแพร่พันธุ์จากพื้นที่บริเวณนี้ ได้แก่ ลิ้นจี่ ลำไยและส้มโอ เป็นต้น ต่อจากนั้นจึงนำไปสู่การขยายพันธุ์ไปยังที่ต่างๆทั่วประเทศ

การที่ชาวจีนสามารถเข้ามาทำสวนในบริเวณนี้ได้ก็เนื่องจาก กลุ่มชาวไทยที่เป็นผู้จ้างของพื้นที่รุ่นแรกนั้นมีค่านิยมที่จะส่งให้ลูกหลานเรียนหนังสือและเข้ารับราชการ เจ้าของสวนชาวไทยที่เป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่ในบริเวณนี้จึงนิยมที่จะให้ชาวจีนเช่าสวนของตนโดยพอใจกับรายได้จากค่าเช่า ปรัชญาการณนี้เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นสมัยปฏิรูปประเทศและมีการพัฒนาในทุกๆด้าน ได้แก่ การยกเลิกระบบไพร่- ทาส ซึ่งเป็นการยกเลิกระบบการควบคุมคนแบบสมัยศักดินาเดิม พร้อมกับการจัดตั้งระบบโรงเรียน การพัฒนาระบบคมนาคม มีการตัดถนนและนารถรางมาใช้ในการขนส่งมวลชน และมีการเปิดรับบุคลากรเข้าทำงานในกระทรวงใหม่ที่จัดตั้งขึ้นถึง 12 กระทรวง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ทำให้สามัญชนชาวสวนบางโคล่มีโอกาสที่จะส่งลูกหลานเข้าเรียนและเข้ารับราชการ หรือทำงานให้กับห้างร้านของชาวจีน และชาวตะวันตกที่จัดตั้งกันขึ้นมาอย่างมากมายในสมัยนั้น โดยเฉพาะในเขตบางคอแหลม บริเวณที่ติดกับถนนเจริญกรุงและริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีชาวตะวันตกและชาวจีนตั้งห้างร้านอยู่กันมาก

วิถีชาวสวนของบางโคล่ค่อยๆหมดไปเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในบริบทที่แวดล้อมและภายในพื้นที่บางโคล่เอง กรุงเทพฯ ได้พัฒนาไปสู่เมืองที่เป็นศูนย์กลางของราชการและศูนย์กลางธุรกิจ ในขบวนการพัฒนาเมืองไปสู่ความทันสมัย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ในสมัยที่ใช้แผนพัฒนาประเทศไปสู่ประเทศอุตสาหกรรม กรุงเทพฯ ก็ได้กลายเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง บางโคล่ซึ่งเป็นเขตพื้นที่สวนตอนล่างนี้ได้กลายเป็นพื้นที่รองรับการพัฒนาที่มีการเพิ่มขึ้นของประชากรในกรุงเทพฯ และการเคลื่อนย้ายของคนจากต่างถิ่นเข้าสู่เมืองหลวงมาเป็นระยะ พื้นที่สวนในบางโคล่ได้เปิดให้คนต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัย ทั้งในรูปแบบเข้ามาเช่าที่และซื้อพื้นที่ดิน ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวของเมืองลงได้ บางโคล่ก็เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเมือง พื้นที่บางโคล่ถูกตัดแยกออกเป็นส่วนๆด้วยถนนสายต่างๆที่วิ่งผ่านเข้ามา ความเป็นสวนผลไม้ของบางโคล่ก็ต้องยุติ

ลงพร้อมกับวิถีชีวิตที่สงบเย็นแบบชาวสวนในอดีตที่สิ้นสุดลงด้วย ชาวบางโคล่จำนวนมากขายสวนและโยกย้ายไปอยู่ถิ่นอื่น ขณะที่คนจากท้องถิ่นอื่นก็เข้าสู่บางโคล่จำนวนมาก

(2) คนตรีไทยเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวสวนบางโคล่นับแต่อดีต คนตรีไทยที่บางโคล่นั้นแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือที่มีวัดเป็นศูนย์กลางเป็นกลุ่มของชาวบ้านที่เป็นชาวสวนเป็นชาวท้องถิ่นดั้งเดิม และกลุ่มที่มีวังเป็นศูนย์กลาง คือวงวังบางคอกแหลมของ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ การที่วงดนตรีของเจ้านายระดับสูงเข้ามาอยู่บริเวณนี้ก็เพราะต้องการบรรยากาศที่สงบเย็นตามธรรมชาติแบบชาวสวนบริเวณนี้ ไว้พักผ่อนตากอากาศเป็นที่สำราญใจ วงวังบางคอกแหลมได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้เพียงระยะสั้นประมาณ 5 จากช่วง พ.ศ. 2470-2475 แต่ชื่อเสียงของวงวังบางคอกแหลมเป็นที่ยอมรับว่าเป็นวงดนตรีไทยอันดับหนึ่งวงหนึ่งในขณะนั้น

กลุ่มคนตรีทั้ง 2 กลุ่มนี้ แม้จะไม่มีปฏิสัมพันธ์กันโดยตรง แต่การถ่ายทอดเชิงความรู้ที่อยู่ในแวดวงนักดนตรีที่อยู่ในสังคมที่กว้างออกมาก็มีอยู่ตลอดที่บางโคล่ จากการศึกษาพบว่ามีกลุ่มนักดนตรีของชาวบ้านได้ใช้วิธีการแบบครูพักลักจำแล้วนำมาพัฒนาความรู้ทางดนตรีของตน หรือบางคนได้เรียนรู้เชิงดนตรีจากนักดนตรีที่เคยเข้าไปอยู่ในวังบางคอกแหลม หรือบางคนก็ได้เข้าไปเป็นลูกศิษย์ของคนที่อยู่ในกลุ่มนักดนตรีของวังบางคอกแหลม

กลุ่มนักดนตรีชาวบ้านที่บางโคล่ก็เป็นเช่นเดียวกับชุมชนชาวสวน รึมน้ำเจ้าพระยาที่อยู่ในบริเวณอื่นๆ คนตรีไทยได้เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของคนในชุมชน ในบางโคล่-บางคอกแหลม มีกลุ่มนักดนตรีไทยที่รวบรวมได้นับจากอดีตมีประมาณ 6 คณะด้วยกัน มีทั้งเล่นคนเดียวและที่มีสมาชิกจำนวนมาก ได้แก่ ครูพ็อน แจ็งกิจ กลุ่มนักดนตรีแถววัดดอกไม้ กลุ่มนักดนตรีสายวัดปริวาส กลุ่มสายวัดบางโคล่ กลุ่มวัดจันทร์ใน และ สายบางคอกแหลม นักดนตรีชาวบ้านเหล่านี้เล่นดนตรีเพื่อความสุขและผ่อนคลาย และก็เพื่อใช้ในกิจพิธีทางศาสนาและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนในชุมชนเป็นสำคัญ

การที่ชาวบ้านทั้งที่เป็นชาวสวนและผู้ที่เคยย้ายเข้ามาอยู่ในถิ่นนี้ในอดีตให้ความผูกพันกับคนตรีไทยเป็นอย่างมาก ก็เนื่องจากคนตรีไทยวัฒนธรรมที่อยู่ในสังคมไทยมานานแล้ว สวนบางโคล่เป็นสวนที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้เป็นเจ้าของสวนอย่างดี ดังนั้นพวกนี้จึงสามารถมีเงินพอที่จะซื้อเครื่องดนตรีที่ดีไว้สำหรับการพักผ่อนและหาความสุขกับเสียงดนตรีได้ และจากการที่เป็นชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา การถ่ายทอดวัฒนธรรมดนตรีของผู้ที่อยู่รอบอ่าวไทยก็มีอยู่ตลอดเวลา เช่นกรณีที่วัดเรืองยศสุทธาราม(วัดบางโคล่ใน) เจ้าอาวาส 2 ท่าน คือหลวงตาเขื่อน และหลวงตาพวง มาจากอัมพวา สมุทรสงคราม โดยเฉพาะหลวงตาเขื่อนท่านได้นำคนตรีจากอัมพวาเข้าสู่ชาวชุมชนบางโคล่ ปัจจุบันสายคนตรีนี้ยังคงสืบทอดอยู่ที่บางโคล่ โดยมีวัดเรืองยศสุทธารามหรือ

วัดบางโคล่ในเป็นศูนย์กลาง และกรณีของป่าทองใบ้ โจรฉวย นักระนาดที่มาจากนางเอกในโรงลิเกที่ ท่าใหม่ บางคอแหลมก็ฝึกการตีระนาดจากครูที่มีชื่อเสียงคือครูกล้า ณ บางช้าง ที่มาอัมพวาสมุทรสงครามเช่นกัน ท่านผู้นี้เป็นเพื่อนของ หลวงประดิษฐไพเราะ ที่มาใช้ชีวิตในโรงลิเกที่บางคอแหลมและได้รับป่าใบเป็นลูกศิษย์และสอนการตีระนาดให้ กรณีของครูอุปถัมภ์ จีนสุด ท่านก็เคยเรียนดนตรีกับครูโองการ กลีบชื่น นักดนตรีของวังบางคอแหลม เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าดนตรีไทยที่บางโคล่เป็นวัฒนธรรมที่รับและการผสมผสานกับวัฒนธรรมของกลุ่มคนต่างๆที่อยู่รอบอ่าวไทยมาตั้งแต่อดีตแล้ว

ชาวบางโคล่แม้ว่าไม่ใช่ชนชั้นคนตรีที่มีชื่อเสียงที่ยิ่งใหญ่ของประเทศ แต่ฝีมือทางดนตรีของชาวบ้านที่นี่ก็ได้รับการยอมรับในระดับหนึ่ง เช่น ครูกรี จรุงกลิ่น ครูผาด อยู่ปราโมทย์ ครูระลึก เสตะพราหมณ์ ครูชาญ จรุงกลิ่น และครูถอยหรือถนัด โจรฉวย เป็นต้น ครูถอย โจรฉวย ท่านนี้นอกจากจะเล่นซอได้อย่างมีรสชาติแล้วท่านยังเป็นผู้ประดิษฐ์จิมกระเป่าจนเป็นที่นิยมกันทั่วไปในปัจจุบัน

กลุ่มนักดนตรีที่วังบางคอแหลม ท่านเจ้าของวังวังบางคอแหลม เป็นเชื้อพระวงศ์ ชั้นสูง การที่วงดนตรีไทยวงนี้เป็นวงตามมาตรฐานอย่างดี นั้นประกอบด้วย

1. เจ้าของวงเป็นผู้ที่มีราชศักดิ์ มีทรัพย์สินมากพอที่จะอุปถัมภ์นักดนตรีให้ใช้ชีวิตอย่างสบาย โดยไม่ต้องทำกิจกรรมอื่นใด นอกเหนือจากการฝึกฝนดนตรีเพื่อให้ได้รสของดนตรีที่วิเศษที่สุด นอกจากนี้เจ้าของวงยังเป็นผู้ที่มีความสนใจ เอาใจใส่และรู้เรื่องของดนตรีไทยอย่างดี

หากพิจารณาช่วงที่มีการจัดตั้งวังบางคอแหลมนั้นเป็นช่วงที่สังคมไทยเผชิญกับสภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ (พ.ศ. 2472-2475) ซึ่งนับว่าเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากของสังคมไทย รัฐบาลได้แก้ปัญหาโดยการตัดทอนรายจ่าย ลดเงินค่าจ้างค่าตอบแทนต่างๆลง ตลอดจนใช้การคุชข้าราชการ ออก วังและบ้านของขุนนางชั้นสูงต่างๆล้วนได้รับผลกระทบ แต่วงดนตรีวังบางคอแหลมยังคงดำเนินไปได้ เนื่องจากเจ้าของวังมีทรัพย์สินที่มั่นคงอยู่มากพอที่จะเลี้ยงดูนักดนตรีของตน

2. ครูผู้ฝึกสอน วงดนตรีวังบางคอแหลมล้วนแต่มีครูชั้นเลิศเข้ามาทำหน้าที่ฝึกสอนให้แก่ นักดนตรี เช่น ครูหลวงประดิษฐไพเราะ พระพิณบรรเลงราช(แยม ประสานศัพท์) และพระพาทย์บรรเลงมรณ(พิมพ์ วาทิน)ฯ ครูเหล่านี้ยังทุ่มกำลังกายและกำลังใจถวายแก่เจ้านาย เจ้าของวัง เพื่อจะสร้างดนตรีให้เป็นคุณอัญมณีประดับวัง ให้เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกวดประชันกัน อวดบารมีในหมู่เจ้านาย ครูหลวงประดิษฐไพเราะได้แต่งเพลงไทยขึ้น 2 เพลงที่วังบางคอแหลม คือ เพลงเชิดเงินทางบางคอแหลมและเพลงแขกลพบุรีทางบางคอแหลม ทั้ง 2 เพลงนี้เป็นเพลงที่หลวงประดิษฐไพเราะ นำเพลงเก่าของครูเพลงมาดัดแปลงเพื่อให้มีความไพเราะมากขึ้น เพื่อใช้ในการประกวดประชันวง

3. นักดนตรีที่เอาจริงเอาจัง ที่จะเป็นนักดนตรีที่ดีเลิศ ในอดีตนั้นการไต่เต้าไปสู่ักคนตรีที่มีชื่อเสียงนั้นจะต้องอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของเจ้านายที่มีราชศักดิ์และมีทรัพย์ นักคนตรีที่มีฝีมือจำนวนหนึ่งได้ขอเข้าอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ท่านเจ้าของวังบางค้อแหลม เช่น นายเผือก นักระนาด นายรวม พรหมบุรี และนายทองต่อ (โองการ) กลีบขึ้น เป็นต้น นักคนตรีเหล่านี้ต้องการเป็นนักคนตรีอาชีพ ที่มีฝีมืออย่างดีเยี่ยม เส้นทางที่จะเดินไปนั้นต้องถูกคัดเลือกและฝากฝังผ่านครูทางด้านดนตรีมาอย่างดี นอกจากนี้ท่านเจ้าของวังยังออกทำการคัดเลือกนักคนตรีด้วยตัวเอง เช่นเดียวกับการคัดช่างเผือกจากป่า นักคนตรีจำนวนหนึ่งของวงวังบางค้อแหลมก็มาจากวงดนตรีของครูเพชร จรรย์นาฎย์ ที่อยุธยา นักคนตรีเหล่านี้ล้วนฝึกฝีมือมาอย่างดี และเมื่อเข้ามาอยู่ในวังแล้ว ก็ได้ปฏิบัติตนเป็นนักคนตรีที่ดีตามระเบียบของวังและคนตรีไทยที่เข้มงวด พร้อมจะฝึกฝนเพื่อความเป็นเลิศทางดนตรีและสนองคุณเจ้านาย

4. บรรยาการทางสังคมที่เอื้ออำนวย วงดนตรีไทยที่ดีนั้นต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อม ทางสังคมและวัฒนธรรมโดยรวมด้วย คนตรีไทยรุ่งเรืองมากที่สุดในยุคระบบการเมืองการปกครองแบบศักดินาและสมบูรณาญาสิทธิราช ในยุคดังกล่าว ราชสำนัก เจ้านายเชื้อพระวงศ์ และข้าราชการชั้นสูงล้วนแต่เป็นผู้ที่ได้รับอภิสิทธิ์ สามารถครอบครองทรัพย์สินและได้รับการแบ่งปันผลประโยชน์ของแผ่นดินจำนวนมาก คนเหล่านี้ มีฐานะเป็นมุลนาย ที่ใช้ระบบอุปถัมภ์ในการดูแลเลี้ยงดูคนในปกครองของตน ทั้งข้าทาส และบริวาร ในทำนองเดียวกันบรรดาผู้ที่อยู่ภายใต้อุปถัมภ์ก็ตอบแทนนายของตนให้พอใจ เพื่อไม่ให้เกิดคำกล่าวที่ว่า “เลี้ยงเสียข้าวสุก” หรือ “ข้าวไม่มีียง”

วงดนตรีไทยวังบางค้อแหลมได้มีปัจจัยทั้ง 4 เป็นองค์ประกอบจึงทำให้วงดนตรีวงนี้เป็นวงที่มีชื่อเสียง ในยุคนั้น พวกเจ้านายชั้นสูงต่างแสดงอำนาจ บารมีของตนโดยการสร้างวงดนตรีที่ดีไว้ประกวดประชันกัน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ. 2475 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจในสังคม อำนาจและบารมีของคนกลุ่มเหล่านี้ได้หมดไป บรรยาการใหม่ทั้ง ทางการเมือง สังคม พร้อมกับการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ไม่เอื้ออำนวยให้แก่การคงอยู่ของวัฒนธรรม เดิมให้แข็งแกร่งได้อีกแล้ว

(3) ชาวบางโคล่ได้รื้อฟื้นความเป็นชุมชนคนตรีของตนขึ้นมาอีกครั้ง เมื่อปี พ.ศ. 2535 โดยมีวัดเรืองยศสุทธารามหรือวัดบางโคล่ในเป็นศูนย์กลาง ดำเนินงานโดยชมรมคนตรีไทยวัดเรืองยศ ปัจจุบันชมรมแห่งนี้มีอายุได้ 16 ปีแล้ว มีนักเรียนที่เข้ามาเรียนในรุ่นปัจจุบันประมาณ 100 กว่าคน แต่หากนับผู้ที่เข้าอบรมคนตรีไทยที่วัดแห่งนี้ก็ มีไม่ต่ำกว่า 1,000 คน ชมรมแห่งนี้ได้จัดการเรียนการสอนให้แก่เยาวชนฟรี ตลอดหลักสูตร 3 ปี โดยจัดอุปกรณ์ดนตรีสำหรับเรียนให้พร้อม ขณะเดียวกันครูผู้ที่สอน ก็สอนให้โดยไม่คิดสตางค์ เพื่อเป็นวิทยาทานแก่เยาวชน เป้าหมายการ

จัดการเรียนการสอนแก่เยาวชน ก็เพื่อให้เยาวชน ได้รู้ดนตรีในระดับพื้นฐานและนำความรู้ที่ได้รับนี้ ไปพัฒนาต่อในการศึกษาที่สูงขึ้น

ชมรมแห่งนี้มีข้อเด่น ทำให้สามารถจัดตั้งชมรมได้สำเร็จและสามารถดำเนินงานต่อเนื่องมา 16 ปี ก็คือ

1. การจัดตั้งโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง และมีท่านเจ้าอาวาสพระครูโสภาสภิตติวัฒน์ที่มีความรักในศิลปวัฒนธรรมแขนงนี้ และต้องการที่จะแก้ปัญหาเยาวชนจากยาเสพติด และเกมส์ที่เป็นปัญหาของชุมชนในย่านบางโคล่ การแสดงบทบาทของวัดและเจ้าอาวาสนี้ทำให้ได้รับการตอบรับจากชุมชนได้ดี และวัดยังเป็นฐานที่มั่นคงในการดำเนินกิจกรรมของชมรมด้วย

2. คณะกรรมการที่เป็นผู้ริเริ่มและครูผู้สอนที่เสียสละ ท่านเหล่านั้นเห็นว่ากิจกรรมนี้เป็นวิทยาทานที่จะให้ความรู้แก่เยาวชน ปัจจุบันครูอุปถัมภ์ จินสลุตและครอบครัวได้เป็นผู้ที่สืบทอดปณิธานการเรียนการสอนนี้ ความเสียสละและตั้งใจที่จะถ่ายทอดความรู้ โดยเห็นความสำเร็จของการพัฒนาเยาวชนเป็นที่ตั้ง

3. ความร่วมมือจากผู้ปกครอง กิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีไทยที่เกิดขึ้นได้ทุกวัน อาทิตย์ช่วงเช้า ส่วนสำคัญมาจากผู้ปกครองได้เข้ามาช่วยดำเนินการ ในการช่วยดูแลนักเรียนพร้อมกับอำนวยความสะดวกต่างๆ ผู้ปกครองที่เข้ามาช่วยงานส่วนใหญ่ มาจากความศรัทธาในการทำงานที่เสียสละของครูอุปถัมภ์และครอบครัว นอกจากนี้ยังมาจากความรู้สึกรักผูกพันระหว่างผู้ปกครองด้วยกันเอง และต้องการสร้างประโยชน์ให้แก่เยาวชนเช่นเดียวกับอุดมการณ์ของชมรม

4. การปรับปรุงหลักสูตรและวิธีการสอนดนตรีไทย คือสอนจากง่ายไปยาก ทั้งนี้เพื่อต้องการให้เยาวชน ได้มีโอกาสเรียนรู้ดนตรีไทย วิธีการสอนที่ใช้การร้องบอกเพลงเป็นโน้ตสากลทำให้เด็กสามารถท่องจำเพลงได้ง่ายและไม่สับสน

5. การมีสายใยทางวัฒนธรรมดนตรีไทยที่ยังคงเหลืออยู่ในบางโคล่ การจะฟื้นฟูและอนุรักษ์ โดยจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยนั้นจะทำได้เลยถ้าหากภายในชุมชนไม่เคยมีสิ่งเหล่านี้มาก่อน แต่ที่ชุมชนย่านบางโคล่นี้ ดนตรีไทยเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของคนในชุมชนมาก่อน ครอบครัวดนตรีไทยจำนวนหนึ่งยังคงอยู่ในบางโคล่และพร้อมที่จะสนับสนุนกิจกรรมนี้ ตลอดจนได้อุทิศตนเข้าร่วมดำเนินงานตั้งแต่ต้นดังเช่นครูชาญ จรุงกลิ่นและครอบครัวครูผาด อยู่ปราโมทย์ ครูอุปถัมภ์ จินสลุต เป็นต้น

ส่วนปัญหาที่เป็นอุปสรรคการอนุรักษ์ดนตรีไทยตามที่ได้สำรวจมาคือ

1. การขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐอย่างจริงจัง การเข้ามาสนับสนุนของเขตบางคอแหลมที่ผ่านนั้น เข้ามาเป็นครั้งคราว ไม่สม่ำเสมอ และยังขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้อำนวยการเขตแต่ละท่าน การขาดนโยบายที่จะสนับสนุนอย่างจริงจัง ทำให้ทางชมรมและวัดต้อง

ทำกิจกรรมของสาธารณชนนี้กันเอง โดยมีโรตารีและเอกชนจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่ให้การสนับสนุนได้แก่การสร้างอาคารและซื้อเครื่องดนตรีสำหรับการเรียนของนักเรียน

การขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐนี้ทำให้กิจกรรมของชมรมดำเนินไปอย่างไม่ได้เต็มที่ ทำให้การพัฒนาไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพทำได้ยาก

2. การดำเนินกิจกรรมสอนดนตรีไทยแก่เยาวชนนี้ยังไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวชุมชนอย่างกว้างขวาง ซึ่งไม่ได้มาจากชาวชุมชน ไม่สนใจ แต่ส่วนหนึ่งมาจากการไม่รู้ว่าจะเข้าร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมนี้ได้อย่างไร การเผยแพร่และเปิดช่องทางให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้าร่วมด้วยอย่างกว้างขวางกว่านี้ อาจจะช่วยทำให้ชุมชนได้มีโอกาสได้เรียนรู้สิ่งที่มีคุณค่านี้และเข้ามาร่วมมืออนุรักษ์

3. เป้าหมายในการเรียนการสอนดนตรีไทยแก่เยาวชนยังมีความต่างกันหลายระดับ ในกลุ่มผู้ก่อตั้งซึ่งก็รวม ท่านเจ้าอาวาส คือ พระครูกิตติวัฒน์ ท่านต้องการให้เด็กที่มาเรียนนั้นสามารถนำความรู้ไปเป็นอาชีพ เป็นการฝึกเด็กให้เก่งทางดนตรี แต่ขณะที่ครูผู้สอนต้องการให้เรียนรู้ในระดับพื้นฐาน แล้วนักเรียนนำความรู้ไปพัฒนาต่อในการเรียนที่สูงขึ้น ส่วนทางผู้ปกครองเองก็ต้องการการเรียนการสอนที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ต้องการให้มีการว่าจ้างครูที่เชี่ยวชาญทางเครื่องดนตรีแต่ละชนิดเข้ามาสอน และฝึกเด็กในระดับที่สูงขึ้นไปอีก

ความแตกต่างทางความเห็นในเป้าหมายการเรียนการสอนนี้ เกิดขึ้นเนื่องจากกิจกรรมการรวมกลุ่มของชมรม ยังขาดการประชุมหรือการร่วมคิดกัน กิจกรรมของกลุ่มถูกดำเนินไปโดยขาดการมีส่วนร่วม ที่ต้องร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมรับผิดชอบ

อุปสรรคเหล่านี้หากแก้ไขได้และก็จะทำให้ดนตรีไทยยังคงอยู่ในชุมชนย่านบางโคล่ไปอีกนาน

บรรณานุกรม

หนังสือ บทความ และงานวิจัย

- กรมแผนที่ทหาร. แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2431-2474. กองทัพบกจัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 5 ธันวาคม 2530.
- กองพุทธศาสนสถาน. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2549.
- กุลชา เปรมสมาน. ชีวิตเป็นเช่นนี้. หนังสืออนุสรณ์ครบรอบปีที่ 72. กรุงเทพฯ : 2549.
- คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อกวนอู(ชิงเฮงเซีย). กวนอูเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ ศาลเจ้าพ่อกวนอูชิงเฮงเซีย. กรุงเทพฯ : 2545.
- ดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549
- ธานี ศิลปะศรี. “พระประวัติและพระกรณียกิจของพลเอก สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ (ต้นราชสกุล ยุคล)” เอกสารโรเนียว, 2536.
- เนตรนภิศ นาควัชรระ ปิยนาค บุณนาค และจุลทรรศน์ พยาขรานนท์. “วัดในกรุงเทพฯ.” รายงานวิจัยเพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการ เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, 2525.
- เปลี่ยน ภาสกรวงศ์. แม่ครัวหัวป่าก์. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สมาคมกิจวัฒนธรรม, 2545.
- พิมพ์ร ชัยจิตรสกุล “การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทย: กรณีศึกษาชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” วิทยานิพนธ์สาขาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ไทยศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2545.
- พูนพิศ อมาตยกุล และคณะ. นามานุกรมศิลปินเพลงไทย ในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์. “สถานะภาพของนักปี่พาทย์ในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2468.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ราตรี โตเฟ่งพัฒน์. “ตลาดน้ำ : วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง.” รายงานการค้นคว้า เรียบเรียง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2543.
- วิมาลา ศิริพงษ์ “การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสังคมไทยปัจจุบัน ศึกษากรณี สกุลพาทย์ โกลลและสกุลศิลปประบรรเลง” วิทยานิพนธ์สาขามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. ชื่อบ้านนามเมืองในกรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ศิลปวัฒนธรรม, 2546.
- ศาลเจ้าพ่อกวนอู (ชิงเฮงเซี่ย). กวนอู : เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์. หนังสือที่ระลึกของศาลเจ้าพ่อ กวนอู (ชิงเฮงเซี่ย) , 2545.
- สกินเนอร์ จี วิลเลียม. สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529.
- สมาคม ครูภูมิปัญญาไทย เอกสารรายงานเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาไทย ด้าน ศิลปกรรม กรณีศึกษานายอุปลัมภ์ จินสลุด เสนอต่อสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษา , 2549.
- สุวรรณค์ ตั้งตรงสิทธิกุล. กรุงเทพฯ ไม่มีพิพิธภัณฑ. กรุงเทพฯ. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ สำนักพิมพ์มติชน. มีนาคม 2545.
- สันติ อุดมศรี “การสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในสำนักครุรวม พรหมบุรี” วิทยานิพนธ์สาขาวิชา ดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2549.
- สำนักงานเขตบางคอแหลม. คู่มือท่องเที่ยวเขตบางคอแหลม. กรุงเทพฯ : สำนักงานเขต, 2542.
- สำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ “โฉมหน้าที่ดินวังบางคอแหลม”. (เอกสารไม่เผยแพร่)
- สุนัย ราชภัณฑารักษ์. อักษรนุกรมภูมิประวัติกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง พิมพ์เป็น อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายทรัพย์ บัวโอด วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2521 ณ เมรุ วัดบางนาใน กรุงเทพมหานคร .
- สุรพงษ์ จันทร์เกษมพงษ์. “บทบาททางการพิมพ์และคุณูปการของหมอสมีต่อสังคมไทย ศิลปวัฒนธรรม 27, 9 (กรกฎาคม 2549) หน้า 79-109.
- เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์. “ระนาดน้ำผึ้งของครุรวม พรหมบุรี” วารสารศิลปวัฒนธรรม 2528 (111-128).
- เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์. บุญยงค์ เกตุคง ศิลปินแห่งชาติ: ระนาดไข่มุกหล่นบนจานหยก. ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ , 2535.
- หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณแม่เชย เปรมสมาน เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2526 อ้าง จาก ราตรี โตเพ็งพัฒน์ “ตลาดน้ำ : วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง”. กรุงเทพฯ : กรม ศิลปากร, 2543.
- หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายถวิล อรรถกฤษณ์ เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2547.
- หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายสุข นิยมภา(ขุนเขาวงกัจฉาจารย์) ณ วัดโสมนัสวิหาร วันที่ 15 มีนาคม 2509.

อานันท์ นาคคงและ อัญญาอุธ สาศกริก. **หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปะบรรเลง) มหาดุริยวงวิไล**
เจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์. พิมพ์ครั้งที่ 4. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, 2547.
 เอนก นาวิกมูล. **วังบ้านฐานถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์แสงดาว, 2549.**

สัมภาษณ์

จะหยื่น เลี้ยงใจ สมาชิกชมรมดนตรีไทยวัดเรืองยศ อายุ 56 ปี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2551
 ที่วัดเรืองยศสุทธาราม.

ชอบ บัณฑิตอายุ 67 ปี เป็นบุตรของป่าไผ่กับสามมีเก่า ที่บ้านเลขที่ 449/15 วันที่ 15 เมษายน
 พ.ศ. 2550 .

ชาญ จรุงกลิ่น อายุ 70 ปี เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2551.

ชื่น โมฬี ที่วัดจันทร์ใน วันที่ 3 พฤษภาคม 2551.

บังอรและคุณอัมพร ภูสุวรรณ.ที่ซอยอู่เรือวังเจ้า เจริญกรุง 109 แยก10-1เมื่อวันที่ 22 เมษายน
 พ.ศ. 2550.

ปรารมย์ มีศิริ อายุ 67 ปีซอยอู่เรือวังเจ้า เจริญกรุง 109 แยก10-1 เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2550.

ปราณี ศรีพ่อง อายุ 52 ปี ซอยอู่เรือวังเจ้า เจริญกรุง 109 แยก10-1 เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2550.

พระครูปิยศีลาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดจันทร์ใน. 21 เมษายน 2551.

พระครูปิยศีลาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดจันทร์ใน. 22 เมษายน 2551.

พระครูโสภาสภิตดิวัฒน์ ท่านเจ้าอาวาสวัดเรืองยศสุทธาราม อายุ 70 ปี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม
 พ.ศ.2551 ที่วัดเรืองยศสุทธาราม.

ยุภา จินสลุต อายุ 50ปี เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2551 ที่บ้าน บางโคล่ ถนนพระราม3 ซอย 21.

วิทยา ศรีสง่าบริบูรณ์ สมาชิกชมรมดนตรีไทยวัดเรืองยศ อายุ 55 ปี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม
 พ.ศ. 2551 ที่วัดเรืองยศสุทธาราม.

สมหมาย ตันวัชรปาณี ที่บ้านเลขที่ 449/15 ซอยประตู 1 เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2551.

สรันทร แคมมงคล ที่บ้านสวนวัดจันทร์ใน วันที่ 11 พฤษภาคม 2551.

สุนทร รอดสำอางค์ เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2551 บ้านเลขที่ 112/1 ซ้างอู่เรือวังเจ้า.

อาแป๊ะ หลักไช้ แซ่ฮ้อ อายุ 84 ปี ที่บ้านเลขที่ 73/32 เจริญกรุง 910แยก7-9 เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม
 พ.ศ. 2550

อุปถัมภ์ จินสลุต อายุ 62 ปี เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2551 ที่บ้านบางโคล่ ถนนพระราม3 ซอย 21.

ภาคผนวก
ประวัตินักดนตรีที่วังบางค้อแหลม

กลุ่มที่ 1 ประวัติครู

หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

หลวงประดิษฐไพเราะ มีนามเดิมว่า ศร ศิลปะบรรเลง เป็นบุตรสุดท้องของนายสิน และนางยิ้ม ศิลปะบรรเลง เกิดเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2424 ที่ตำบลคลองดาวดึงส์ จังหวัดสมุทรสงคราม ครุสึนบิดาของท่านนั้นเป็นศิษย์ของพระประดิษฐไพเราะ (ครูมีแขก) และเป็นเจ้าของคณะปี่พาทย์ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสมุทรสงคราม

หลวงประดิษฐไพเราะ เริ่มหัดดนตรีกับบิดาตั้งแต่อายุ 5 ขวบ โดยเริ่มต้นเรียนฆ้องวงใหญ่ก่อน แล้วเริ่มหัดระนาดอย่างเอางานเอาการเมื่ออายุ 11 ปี จนสามารถออกงานประชันฝีมือเดี่ยวครั้งแรกที่จวนผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรีในงาน โคนจุกธิดาของเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค) เจ้าคุณเทศฯ แห่งมณฑลราชบุรี ฝีมือของท่านเป็นที่น่าเกรงขามมาตั้งแต่ยังไม่ได้อายุเรียน

ในปี พ.ศ. 2443 อายุ 19 ปี ได้แสดงฝีมือเดี่ยวระนาดเอกถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ที่ถ้ำเขาวง ราชบุรี เป็นที่ต้องพระหฤทัยมาก จึงทรงขอต่อครุสึนบิดา รับเข้ามาไว้ ณ ที่ประทับ คือ วังบูรพาภิรมย์ในวันที่เสร็จการบรรเลงถวายเมื่อครั้งนั้น ในปีต่อมาก็โปรดฯ ให้ทำหน้าที่เป็นจางวางมหาดเล็ก จึงมีผู้ขานนามท่านว่า “จางวางศร” มาตั้งแต่นั้น และได้เป็นคนระนาดเอกประจำวงพิณพาทย์วังบูรพาภิรมย์ คู่กับครูเพชร จรรย์นาฎ ซึ่งอยู่ในวังบูรพา มาก่อน

ในชั้นต้นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ทรงหาครูมาสอนหลายคนเลือกล้วนแต่ครูฝีมือดีและความรู้ดี ทุกประเภทของเครื่องดนตรีเพราะทรงมีพระประสงค์ให้มีความรอบรู้อย่างแท้จริง ครูคนสำคัญขณะนั้นก็ คือ ครูแปลก ประสานศัพท์ (ต่อมาคือพระยาประสานดุริยศัพท์) ศิษย์เอกของครูช้อย สุนทรวาทีน ซึ่งมีอายุแก่กว่าจางวางศร 21 ปี

เมื่ออายุครบบวช ก็ได้บรรพชาที่วัดบวรนิเวศวิหาร โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ทรงจัดการให้แต่งงานกับนางสาวโชติ หุราพันธ์ ธิดาของพันโทพระประมวณประมาณพล

นับตั้งแต่มายังวังบูรพาฯ จางวางศรได้รับพระกรุณาจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เป็นอย่างมากหาผู้ใดเสมอมิได้ ทรงหวังที่จะให้จางวางศรเป็นนักดนตรีที่ยอดเยี่ยมที่สุด เก่งที่สุดในสยามประเทศ

นอกจากจะทรงจัดหาครูที่มีฝีมือดีทุกชนิดของเครื่องดนตรีให้เข้ามาสอนแล้ว ยังทรงบังคับให้ฝึกซ้อมอย่างหนัก นับว่าทรงเลียวเชียวมาก ทรงหาหนทางนานัปการที่จะให้จางวางสรได้แสดงฝีมือบ่อยๆ โปรดฯ ให้เข้าประลองฝีมือ จนถึงบรรเลงประชันแข่งขันกันตัวต่อตัวกับนักดนตรีที่มีฝีมือมีชื่อเสียง ผ่านการแพ้การชนะมาอย่างโชกโชน จนในที่สุด จางวางสรได้ชื่อว่าเป็นคนเก่งที่สุดในยุคปลายรัชกาลที่ 5 ต่อสมัยรัชกาลที่ 6 ประชันระนาดกับผู้ใดก็ชนะนำความชื่นชมโสมนัสมาสู่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ รัชกาลที่ 6 ทรงอุปถัมภ์เป็นอย่างยิ่ง

เล่าขานกันมาว่า สมัยเมื่อท่านจากบ้านมาสู่วังบูรพาภิรมย์ใหม่ๆ นั้น คู่ประชันฝีมือของจางวางสร ที่เป็นคนหนุ่มรุ่นราวคราวเดียวกันนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้ทรงจัดให้ประชันฝีมือกันเป็นประจำทุกเดือนหรือสองเดือนในวงปี่พาทย์ พอให้รู้ฝีมือกันใครแน่นกว่าใคร ไม่ต้องประชันกันอย่างเต็มกระบวนก็ทรงพอพระทัย ปรากฏว่าไม่มีผู้ใดที่จะต่อกรจางวางสรได้จนคนเดียว นอกจากนักดนตรีรุ่นใหญ่กว่าท่าน 2 คน ที่อายุมากกว่า นั่นคือ นายแหม่ม สุนทรวาทิน (ต่อมาคือพระยาเสนาะดุริยางค์) ซึ่งรับราชการอยู่ในกรมพิณพาทย์หลวงคนหนึ่ง กับนายสิน สินธุนาค ซึ่งเป็นหัวหน้าวงดนตรีของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอากาศ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ อีกคนหนึ่งเท่านั้น และปรากฏเล่าขานกันมาเป็นที่ชัดเจนว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ นั้นมีพระประสงค์ที่จะให้ประลองฝีมือกันให้เห็นชัดแจ้งว่าใครจะเป็นคนชนะเด็ดขาดกันไปข้างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเป่าปี่ หรือการตีระนาดหรือแม้แต่การแต่งขยายเพลงจากเพลงอัตรา 2 ชั้น ขึ้นเป็นเพลงอัตรา 3 ชั้น ก็ทรงอยากจะให้แข่งขันกันให้เห็นชัดว่าปฏิบัติใครจะดีกว่ากัน

นายแหม่มนั้นมีอายุแก่กว่าจางวางสร 15 ปี ก่อนจางวางสรจะเข้ามาเมืองหลวง ก็เป็นที่ทราบกันแล้วว่า ในกรุงเทพฯ นั้นนายแหม่มนั้นเป็นนักระนาดฝีมือดีที่สุดในแล้ว ตีระนาดทั้งชุด ทั้งไหวและทั้งเรียบ รวมทั้งที่เป็นนักเป่าปี่ฝีมือดีอีกด้วย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้ทรงจัดให้ทั้งสองประลองฝีมือกัน ที่เล่ากันมากก็คือการประชันเป่าปี่เพลงแจกมอญ สามชั้น และเมื่อผลการประลองไม่ทรงสมพระทัยก็ทรงลงพระอาญา จนจางวางสรเสียใจมากถึงต้องหนีกลับบ้าน แต่ก็โปรดฯ ให้ไปตามตัวกลับมาโดยทรงทำขวัญประทานให้ ทรงสละถวายพระหัตถ์ลงบนปี่าประทานให้ และทรงสัญญาว่าจะไม่ลงพระอาญาอีก นับเป็นความรักความหวังดีอันยิ่งใหญ่ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงพระเมตตา ซึ่งจางวางสรได้ปฏิบัติตามพระบัญชาอย่างเคร่งครัดมาโดยตลอด โดยสรุปในที่สุดเมื่อนายแหม่มได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์สูงขึ้น จึงได้กราบทูลลาต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ขอเลิกการที่จะประชันกันเพราะเหตุว่าอายุต่างก็มากกำลังย่อมจะไม่เสมอกัน ทั้งในระยะหลังจางวางสร ก็ได้แสดงความสามารถในเชิงระนาดดีเด่นขึ้นอย่างที่ไม่เคยมีผู้ใดสามารถมาก่อน นับเป็นการเพียงพอควรที่จะยุติการประลองฝีมือได้แล้ว

ส่วนนายสิน สินธุนาครนั้นเป็นคนระนาดเก่าแก่ฝีมือดีมาจากวังบ้านหม้อ เก่งกว่าจางวางสรถึง 49 ปี ในตอนที่จางวางสรเข้ามาอยู่ในวังบูรพาแล้วนั้น นายสินเป็นครูผู้ใหญ่ อายุมาก ถึง 69 ปี แล้ว มาเป็นครูใหญ่ที่วังกรมหลวงชุมพรฯ ทั้งสองไม่เคยได้ประชันฝีมือกัน แต่เนื่องจากในยุคนั้น กำลังแข่งขันความสามารถในการแต่งขยายเพลงเป็นเพลงสามชั้น สมเด็จฯ วังบูรพาฯ ก็ยังโปรดฯ ให้ใช้วิธีแข่งขันเป็นรายการสด โดยตั้งเพลงสองชั้นขึ้นเพลงหนึ่ง แล้วให้หัวหน้าวงสองวงขยายเพลงในบัดนั้น คุณูปัญญาในการแต่งขยายเพลง ก็ปรากฏว่าจางวางสรทำได้ ดังปรากฏในประวัติของการแข่งขันสร้างเพลงคุณลุงคุณป้า (เพลงทับหน้าปรับไก่อ่ 10 จังหวะ) ขยายขึ้นเป็นเพลงสามชั้น เมื่อปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ประมาณ ปี 2453 ทั้งสองพระองค์ทรงโปรดให้วงดนตรีในพระอุบลมภ์มาแข่งขันขยายเพลงดังกล่าว จางวางสรนั้นสามารถขยายได้ตามพระประสงค์ แต่ขลุ่ยหลักเพราะเพลงคุณลุงคุณป้า นั้นยาวมากถึง 10 จังหวะ ทั้งเป็นเพลงที่ท่านไม่คุ้นมาก่อน ในบันทึกเก่าเล่าว่า เสด็จในกรมฯ กรมหลวงชุมพรฯ จะทรงปรับให้แพ้ ก็เกิดการถกเถียงกันขึ้น เพราะสมเด็จฯ วังบูรพาฯ ทรงไม่เห็นด้วย เรื่องนี้จางวางสรได้บันทึกเอาไว้ว่า หากถูกจับตัวให้แสดงความสามารถแข่งกันแบบนี้บ่อยๆ แล้ว โดยมุ่งจะเอาชนะกันโดยฝ่ายตรงข้ามไปขุดหาเพลงที่มีความยาวมากๆ หรือเพลงที่ไม่รู้จักคุ้นเคยมาเป็นเพลงตั้ง วันหนึ่งอาจจะต้องพบกับความพ่ายแพ้ เมื่อรวม 2 เรื่องที่เล่ามาในย่อหน้านี้แสดงว่า จางวางสรต้องพบกับแรงกดดันคือการถูกจับให้ประลองฝีมือหนักๆ หลายครั้งในชีวิต จนในที่สุดท่านก็เป็นฝ่ายที่ชนะตามที่เล่ามา

จากสภาพการกดดันที่จะต้องเอาชนะคู่แข่งให้ได้นี้เอง ทำให้จางวางสรต้องประดิษฐ์วิธีการตีระนาดแบบใหม่ๆ ขึ้นมาอีกหลายๆ แบบ เพื่อใช้ประชันกับคู่ต่อสู้ ไม่ใช่เป็นแต่เพียงนักดนตรีฝีมือ ความรู้รอบตัวสามารถเล่นดนตรีได้ดีมากเท่านั้น แต่ยังเป็นนักสร้างสิ่งใหม่ๆ มือฉกาจคนหนึ่งในวงการดนตรีไทย ท่านสามารถทำให้เสียงดนตรีเปลี่ยนไปจากความเรียบเป็นระเบียบอย่างที่เราเรียกว่า Classic กลายมาเป็นทางที่มีชีวิตชีวา ให้ทั้งอารมณ์ต่างๆ อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนในวงการปี่พาทย์ไทย มีทั้งเสียงดุเดือด เสียงเกรี้ยวกราด เสียงที่กลมกล่อมไพเราะอ่อนหวาน ฯลฯ จนสามารถใช้ศัพท์ดนตรีตะวันตกมา กล่าวได้ว่า จางวางสรเป็นผู้เปลี่ยนดนตรีไทยจากยุค Classic มาเป็นยุค Romantic อย่างสมบูรณ์ยิ่งนัก (พูนพิศ อมาตยกุล คำบรรยายประวัติการดนตรี มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา)

จางวางสร มีสติปัญญาล้ำเลิศเขียนแหลมสามารถค้นคิดประดิษฐ์ทางดนตรี ที่เรียกว่า “ทางเปลี่ยน” แนวต่างๆ ได้อย่างไพเราะในเวลาอันรวดเร็ว เสมือนหนึ่งว่าท่านองเพลงนั้นหลังไหลออกมาจากสมองของท่านอย่างไม่ขาดสาย ท่านเป็นคนจำเพลงแม่น มีปฏิภาณดีเป็นเยี่ยม และมีนิสัยชอบค้นคิดประดิษฐ์เทคนิคการบรรเลงแบบใหม่ๆ ขึ้นนำมาสอนศิษย์ใหม่ๆ ได้เสมอ แม้เพลงทางเดี่ยวระนาดเพลง

เดียวกัน ท่านสามารถบอกทางให้ใช้ไม้ตี ใช้มือประคบ หนักเบา ให้แตกต่างกัน จนรสมือของเพลงนั้น แสดงออกมาไม่ตรงกันก็ได้ทั้งๆ ที่เป็นเพลงเดียวกัน

เมื่อครั้งท่านตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ไปอินโดนีเซีย (2451) ท่านได้นำเพลงของชาวหลาย เพลงมาปรับปรุงให้เป็นทางบรรเลงปี่พาทย์ไทย เพลงชุดนี้มีตัวอย่างคือ เพลงบูเต็นซ้อลัค (สมัยนี้ เรียกว่าบูเซ็นซ้อก แปลว่า ไกลกังวล) เพลงยะวาเก่า เพลงบุกันตูโม๊ะ เพลงกะหรัตรายา เพลงกะดีรี เป็นต้น จางวางศรเป็นผู้นำเครื่องดนตรีชาวซึ่งเขย้าด้วยไม้ไผ่เรียกว่า “อุงคะรุง” ซึ่งมีเพียง 5 เสียงเข้ามา เมืองไทย โดยประดิษฐ์ให้เป็นเสียงไทย 7 เสียง แล้วมอบให้ศิษย์ชื่อครูชุ่ม กับครูเอื้อน เอาไปเล่นที่บ้านสวนมะลิ นำออกเผยแพร่โดยเขย้า 2 มือ มือละค้ำ ต่างกับของชาวที่ใช้วิธีโกว เกิดเสียงได้เพียงเสียงเดียวโดยต้องใช้มือ 2 มือ เท่ากับว่าเป็นการพัฒนา วงอังกะลุงของชาวให้มาเป็นแบบไทย จางวางศรจึงได้ชื่อว่าเป็นบิดาของวงอังกะลุงคนแรก บรรเลงครั้งแรกที่วัดราชาธิวาสในงานกฐินหลวง ปลายสมัย รัชกาลที่ 5

ใน พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ เที่ยมมณฑลปักษ์ใต้ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงเมืองนครศรีธรรมราช ท่านได้ประดิษฐ์เพลงเขมรเขาเจ็พขึ้นเป็นเพลงเถา ใช้ชื่อว่า เพลงเขมรเลียนนคร ทำเป็นทางกรอขึ้นบรรเลงถวาย นับเป็นการประดิษฐ์ทางบรรเลง “ทางกรอ” ขึ้นใหม่เป็นวิวัฒนาการอีกแบบหนึ่งของแบบฉบับเพลงกรอ ซึ่งนิยมมาจนบัดนี้ นอกจากนี้เมื่อไปถวายงานดนตรีที่วังสวนกุหลาบของสมเด็จพระเจ้าฟ้าอัยญาติเคชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา ก็ได้สร้างเพลงแขกขาวสองชั้น สร้างเพลงทองย่อน สองชั้น และเพลงแขกพราหมณ์ สองชั้นทางเปลี่ยนขึ้นอย่างไพเราะเพราะพริ้ง จนเป็นที่ยอมรับว่าท่านเป็นนักประดิษฐ์เพลงที่ยอดเยี่ยมจริงๆ

จางวางศร ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงประดิษฐไพเราะ ในรัชกาลที่ 6 เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2468 ทั้งๆ ที่ท่านไม่เคยรับราชการอยู่ในกรมกองใดในราชการมาก่อนเลย ทั้งนี้ เพราะเป็นผู้มีฝีมือและความสามารถเลิศล้ำเป็นที่ต้องพระราชหฤทัยมาก

ในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 หลวงประดิษฐฯ ต้องรับหน้าที่ควบคุมวงดนตรี ณ วังลดาวัลย์ของ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เพิ่มเติมขึ้นอีกวงหนึ่งซึ่งเรียกกันว่า วงวังบางค้อแหลม ได้ประดิษฐ์ทางเพลงสำหรับวงบางค้อแหลมขึ้นเป็นพิเศษ เช่น แกลลพบุรีทางบางค้อแหลม เชิดจันทางบางค้อแหลม และบุหลันเถา ทางสำหรับวังลดาวัลย์ เป็นต้น

ครั้งถึงปี พ.ศ. 2469 ได้เข้ารับราชการในกรมปี่พาทย์และโขนหลวงกระทรวงวัง ซึ่งเป็นสมัย รัชกาลที่ 7 หลวงประดิษฐฯ ได้มีส่วนถวายการสอนดนตรีไทยแก่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี รวมทั้งได้มีส่วนช่วยในงานพระราชนิพนธ์เพลงไทย

สามเพลง คือ เพลงราตรีประดับดาว เถา เพลงเขมรตอองค์ เถา และเพลงโหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง สามชั้น รวมทั้งได้ช่วยก่อตั้งวงมโหรีส่วนพระองค์ และวงมโหรีหญิงในราชสำนักรัชกาลที่ 7 ด้วย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเหรียญคุณวุฒิมาลา เข็มศิลปวิทยา เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2472 และได้รับพระราชทานตราเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย ในปี พ.ศ. 2473 รับตำแหน่งปลัดกรมปี่พาทย์และ โขนหลวงในกระทรวงวัง รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ 150 บาท เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จเจริญพระราชไมตรีไปยังเมืองเขมรในปี พ.ศ. 2472-2473 หลวงประดิษฐฯ ได้ตามเสด็จด้วยและได้ไปช่วยสอนดนตรีให้แก่ราชสำนักเขมรของพระเจ้ามณีนวรัตน์ อยู่หลายเดือน เมื่อกลับมาก็ได้นำเพลงสำเนียงเขมรมาประดิษฐ์ขึ้นเป็นเพลงไทยหลายเพลง อาทิ เพลงชื่อ ขะแมรม ขะแมชอ ขะแมกอสอม และเพลงนกเขาชะแมเถา เป็นต้น

เมื่อสมเด็จพระยาอัครราชานุภาพ ทรงจัดให้มีการบันทึกเพลงไทยเป็นโน้ตสากล หลวงประดิษฐฯ ได้ทำหน้าที่เป็นผู้บอกเพลงร่วมกับครูดนตรีหลายท่าน อาทิ พระยาเสนาะดุริยางค์ (แช่มสุนทรวาทิน) จางวางทั่ว พาทย์โกศล อาจารย์มนตรี ตราโมท โดยมีขุนसानเสียงประจักษ์ นายพิชญ์ แซ่มบาง นายโกลก เนตตะสูต เป็นผู้ช่วยเขียนบันทึกลงเป็นโน้ตสากล ผลงานนี้ได้เก็บไว้ที่กองการสังคีต กรมศิลปากร และห้องสมุดดนตรีทุกกรมพร้อมบริพัตรฯ เป็นต้นฉบับเพลงเรื่อง เพลงดับ เพลงเถา และเพลงโหมโรงจำนวนมาก

หลวงประดิษฐไพเราะ ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีควมอาวี อุปถัมภ์ค้ำชูนักดนตรีด้วยกัน รักและห่วงใยศิษย์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีนักดนตรีจากเมืองมอญมาอยู่กับท่านชื่อ ครูสุ่ม ดนตรีเจริญ หลวงประดิษฐฯ ให้อุปถัมภ์ในตอนต้นแล้วให้ความนับถือแลกเปลี่ยนฝีมือและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน จึงเกิดเป็นเพลงเถาใหม่ๆ ขึ้นในยุคนี้หลายเรื่อง

กล่าวกันว่า หลวงประดิษฐไพเราะ แต่งเพลงไว้มากกว่า 300 เพลง บางเพลงก็ร่วมแต่งกับนักดนตรีท่านอื่น อาทิ เจ้าคุณครูพระยาประสานดุริยศัพท์ มีทั้งที่แต่งขึ้นจากเพลงสองชั้นของเดิมที่แต่งขึ้นใหม่ทั้งหมด และที่ดัดแปลงมาจากเพลงของต่างชาติ เป็นเจ้าของเพลงโหมโรงหลายเพลง อาทิ โหมโรงกระแตไต่ไม้ โหมโรงปฐมดุสิต โหมโรงศรทอง โหมโรงประชุมเทวราช โหมโรงบางขุนนนท์ โหมโรงนางเยื้อง โหมโรงม้าสะบัดกีบ และโหมโรงบูเต็นซ็อลค์ เป็นต้น

ในด้านเพลงเถามีอยู่เป็นจำนวนนับร้อยเพลง อาทิ กระต่ายชมเดือน เถา ขอมทอง เถา เขมร เถา เขมรปากท่อ เถา เขมรราชบุรี เถา แยกขาว เถา แยกสาหร่าย เถา แยกโอด เถา ครวญหา เถา จีนลั่นถัน เถา ชมแสงจันทร์ เถา เต่าเห่ เถา นกเขาชะแม เถา พราหมณ์ดัดน้ำเต้า เถา มุล่ง เถา แมลงภู่ทอง เถา ขวนเกล้า เถา ช้างกินใบไม้ เถา แสนคำนึ่ง เถา ระต๋าระสาย เถา ไล่พระจันทร์ เถา ลาวเสียงเทียน เถา แสน

คำนี้เอง เถา สาวเวียงเหนือ เถา สาลิกาเขมร เถา ไอ้ลาว เถา ครุ่นคิด เถา กำสรวลสุรางค์ เถา แยกไทร เถา
สุรินทรานู เถา เขมรภูมิประสาท เถา แขนงไขดวง เถา ล่องเรือ เถา พระอาทิตย์ขงดวง เถา กราวรำ เถา ฯลฯ

ในกระบวนการเพลงเถาต่างๆ ได้ทำเพลงสี่ชั้น สามชั้น สองชั้น และชั้นเดียว ไว้หลายเพลง อาทิ
สุรินทรานู เขมรไทร โยค แยกพราหมณ์ ดาวจระเข้ เป็นต้น

ในกระบวนการทางเปลี่ยน ได้ทำทางเปลี่ยนไว้มากมาย อาทิ ซ้ำปี ลาวดำเนินทราย ตามกวาง ทอง
ย่อน พราหมณ์คิดน้ำเต้า สร้อยเพลง นกจาก ฯลฯ

ในกระบวนการเพลงสามชั้น ได้แก่ ดับขะแมกฮอม ฝรั่งเศสกา เทพรำพึง ฝรั่งเศสรำเท้า ดอกไม้ทอง
ใบ้คลัง จินนำเสด็จ ฯลฯ

หลวงประดิษฐเป็นต้นคิดบันทึกเพลงไทยออกเป็นโน้ต 9 เสียง เป็นต้นกำเนิดเพลงกรอ เป็นต้น
กำเนิดวิธีระนาดแบบสะบัด ขยี้ ร้ว กวาด กรอ แบบพิศดารต่างๆ เหลือจะพรรณนาได้ ศิษย์ของท่านมี
มากมายกระจายไปทั่วทุกทิศ มีทั้งชายและหญิง อาทิ นายเผือก นักระนาด จางวางผาด นายลาก ฅ
บรรเลง โชติ ครุฑประณีต ชื่น ครุฑประณีต ฉันทิษฐ์ กระแสสินธุ์ ร.อ.โองการ กลีบชื่น (ทองต่อ) แสง
คล้ายทับทิม ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ ประสิทธิ์ ถาวร บุญยงค์ เกตุคง พิมพ์ นักระนาด เสนาะ หลวง
สุนทร อุทัย แก้วละเอียด ศิริ นักดนตรี สงัด ยมคุปต์ ฉลาก โพธิ์สามต้น รวม พรหมบุรี กิ่ง พลอย
เพชร สวัสดิ์ บูรณพิมพ์ สมภพ จำประเสริฐ พระพรหมปรีชา (กล่อน จันทร์เรือง) ชฎิล นักดนตรี สุ
เทพ มีสวัสดิ์ บุญมี พูนเจริญ ฯลฯ

ศิษย์ที่เป็นผู้หญิงมีบุตรทั้งสอง คือ คุณหญิงชื่น ศิลปะบรรเลง และนางมหาเทพกษัตริย์สมุห
(บรรเลง สาคกริก) จันทนา พิจิตรคุรุการ จิมลิ้ม กุลตัมภ์ ลม่อม อิศรางกูร ณ อยุธยา ลม่อม บูรณพิมพ์
ศิริกุล นักดนตรี สุคนธ์ พุ่มทอง ประชิต จำประเสริฐ ฯลฯ

ชีวิตครอบครัวนั้น แต่งงานครั้งที่ 1 กับภรรยาชื่อ โชติ มีบุตร 4 คน ชื่อ คุณหญิงชื่น อาจารย์
บรรเลง (สาคกริก) นายประสิทธิ์ และนางชัชวาล (รุ่งเรือง) กับภรรยาคนที่ 2 ชื่อ พู มีบุตร 4 คน ชื่อ พัลล
กา ขวัญชัย น.อ.สมชาย และนายสนั่น ศิลปะบรรเลง

หลวงประดิษฐไพเราะถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2497 รวมอายุ 73 ปี ความสามารถ
ของท่านในเรื่องระนาดนั้นเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งว่าไม่มีใครสู้ได้ ที่สู้ไม่ได้เพราะท่านได้ทดลองกับ
ตนเองไว้มาก ได้สร้างเทคนิคต่างๆ ไว้ใช้บรรเลงในวงการปีพาทย์มากที่สุดไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน ท่าน
ที่ปรารถนาจะทราบว่าเทคนิคระนาดของหลวงประดิษฐไพเราะมีอะไรบ้างสมควรที่จะได้ถามจากศิษย์
ของท่านที่มีมาจากอาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ หรือถามจากอาจารย์บุษกร สำโรง
ทอง คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรืออาจจะของชมจากแถบบันทึกภาพ ของศูนย์

สังคีตศิลป์ วิชาการกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ซึ่งอาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร ได้บรรยายไว้ในการแสดงครั้งที่ 343 คู่กับอาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2529

หลวงประดิษฐไพเราะได้บันทึกแผ่นเสียงไว้มาก แต่ไม่เขียนรายละเอียดไว้ว่าท่านบรรเลงร่วมในวงหรือเปล่า ระนาดเอกในวงนั้นๆ ท่านบรรเลงเอง หรือศิษย์ของท่านเป็นผู้บรรเลง งานแผ่นเสียงของท่านมีมาตั้งแต่ปลายแผ่นดินรัชกาลที่ 5 เรียกว่า วงพิณพาทย์นายแปลกนายสอน มีหม่อมส้มจิ้น ราชานุประพันธ์ บุณนาค เป็นผู้ขับร้องประจำ มีเพลงดับนางลอย เพลงมาลีหวน เพลงหอมหวาน เป็นอาทิ ต่อมาท่านบันทึกแผ่นเสียงในนามของวงพิณพาทย์วังบูรพาภิรมย์ มีดับเรื่องเงาะป่าคอนางมือซังวังคอน เพลงดาวทอง ฯลฯ ขับร้องโดยนักร้องสำคัญคือ คุณหญิงราม บัณฑิตสิทธิเสรีณี (เยี่ยม สว่างศ์) และได้บันทึกแผ่นเสียงเสรีณีเป็นเพลงสามชั้น พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 ร้องโดยคุณหญิงราม บัณฑิต มีเพลงจระเข้หางยาว สืบท บุหลัน ทอยนอก สุดสงวน ฯลฯ รวมทั้งมีเพลงดับเรื่องพระลอ ตอน ชมโฉมและตอนเลี้ยงน้ำผึ้ง เป็นแผ่นเสียงเก่าที่หายากมากในขณะนี้

(พูนพิศ อมาตยกุล. หนังสืออนุสรณ์งานพระราชเพลิงศพนายเมธา หมุ่มเย็น ณ ฌาปนสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม วันอังคารที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2542. หน้า 84-93.)

พระบาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาทิน) (พ.ศ. 2420-ไม่ทราบปีที่ถึงแก่กรรม)

พระบาทย์บรรเลงรมย์ (พิมพ์ วาทิน) เป็นนักดนตรีกรมมหรสพ สมัยรัชกาลที่ 6 เกิดที่ตำบลปากน้ำ เมืองนครไชยศรี (ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดนครปฐม) เกิดเมื่อวันพฤหัสบดี 3 ค่ำ เดือนยี่ ปีกุน ตรงกับวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2420 ได้เริ่มเรียนหนังสือ ณ วัดสุประดิษฐาราม เมื่ออายุ 12 ปี แล้วหัดดนตรีกับท่านครูผู้ใดยังค้นไม่ได้ ทราบแต่เพียงว่าเริ่มเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ตั้งแต่ยังทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2449 รับพระราชทานเงินเดือนขึ้นต้น 20 บาท เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชสมบัติแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นขุนบาทย์บรรเลงรมย์ เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2453 รับพระราชทานเงินเดือน 60 บาท เป็นหุ้มแพรหลวงบาทย์บรรเลงรมย์ เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2455 เงินเดือน 100 บาท

เมื่อเข้ามาอยู่ในกรมมหรสพ ได้เป็นศิษย์ของพระยาประสานดุริยศัพท์ ทำหน้าที่เป็นคนตีระนาดหุ้ม และเป็นครูสอนประจำด้วย อีกทั้งยังได้สอนอาจารย์มนตรี ตราโมท ด้วย ต่อมาท่านเปลี่ยนไปทำหน้าที่คนตีเครื่องหนัง ปรากฏว่ามีฝีมือดีมากเป็นที่เคารพนับถือทั่วไป ใน พ.ศ. 2458 ท่านเริ่มป่วยและขาดราชการบ่อยๆ จนถึงขาดราชการมิได้กลับมาทำหน้าที่ประจำตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2459 หยูดงานมิได้รับพระราชทานเงินเดือนเวลา 3 ปีเศษ จึงได้ย้อนกลับเข้ามารับราชการอีกในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2462 ครั้นถึงวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2465 จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระบาทย์บรรเลงรมย์ เมื่ออายุได้ 45 ปี ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตราช้างเผือกชั้นที่ 4

พระบาทย์บรรเลงรมย์ แต่งงานครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2443 กับนางสาวนวล บุตรีนายข้างและนางดิน ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่บ้านหอมเกร็ด นครไชยศรี มีบุตร 3 คน เป็นหญิงชื่อนาย เป็นชายชื่อเลียบและพงษ์ และมีภรรยาคนที่ 2 ชื่อ จิน มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อ พัก แล้วมีภรรยาคนที่ 3 ชื่อปุย บุตรีหลวงรามพิทักษ์ (ทิม) และนางทองอยู่ ซึ่งเป็นคนตำบลสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม มีบุตรอีก 3 คน ชื่อชายเพ่ง เป็นหญิงชื่อพ้องและเฉลา สำหรับบุตรคนสุดท้ายนี้ คือ คุณเฉลา วาทิน เป็นนักร้องสังกัดกรมศิลปากร รุ่นเดียวกับอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน และครูเข้มซ้อย ดุริยพันธุ์

พระบาทย์บรรเลงรมย์เคยต่อหน้าทับต่างๆ ให้ศิษย์ไว้หลายคน ที่สืบประวัติได้ก็มี นายแมว พาทย์โกศล นายบรรยงค์ โปรงน้ำใจ เป็นต้น

ฝีมือการเดี่ยวระนาดหึ่งเพลงพญาโศกของท่านเป็นที่ยอมรับของทุกคนที่เคยได้ฟัง ว่ายอดเยี่ยม โดยเฉพาะผู้ที่เคยอยู่ในพระราชวังสนามจันทร์มาก่อน

(พูนพิศ อมาตยกุล. เรียบเรียงจาก เอกสารทะเบียนประวัติ กรมมหรสพ สำนักพระราชวัง)

(พูนพิศ อมาตยกุล. นามานุกรมศิลปินเพลงไทย ในรอบ 200ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เงินทุน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลอง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 2532 หน้า185-186)

พระพิณบรรเลงราช (แย้ม ประสานศัพท์) (พ.ศ. 2408-2480)

พระพิณบรรเลงราช (แย้ม ประสานศัพท์) เป็นนักดนตรีคนสำคัญคนหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ มีความสามารถเล่นดนตรีได้รอบวงและชำนาญมากที่สุดคือ “เครื่องหนัง” ทุกชนิด

พระพิณบรรเลงราช เดิมชื่อ แย้ม หรือ แหยม ประสานศัพท์ เป็นบุตรคนที่ 3 ของขุนกนกเลขากับนางน้อม เกิดที่บ้านตรอกไข่ ถนนบำรุงเมือง ติดกับวัดเทพธิดาราม เมื่อวันอังคาร ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปีฉลู ตรงกับวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2408 ท่านเป็นน้องชายแท้ๆ ของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) อ่อนกว่าพระยาประสานฯ 5 ปี ยังมีพี่ชายอีกคนหนึ่งชื่อ เปลียน และน้องสาวอีกสองคนชื่อ สุ่น และนวล (พงศ์บุปผา)

เมื่อยังเยาว์วัยได้เริ่มเรียนดนตรีกับครูซ้อย สุนทรวาทีน โดยเป็นศิษย์รุ่นต้นๆ เช่นเดียวกับพระยาประสานฯ พี่ชาย แต่ได้แยกออกไปรับราชการอยู่ในกรมพระตำรวจหลวงที่เรียกว่า “กรมมลายู อาสาจาม” ในตำแหน่งช่าง ทำงานประจำอยู่ ณ วังกรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจรับพระราชทานเบี้ยหวัดปีละ 12 บาท อยู่ในตำแหน่งนี้ต่อมาจนถึง พ.ศ. 2453

เนื่องจากมีความสามารถในการเล่นดนตรีเป่าพาทย์ดี และมีฝีมือตีกลองดีมาก พระยาประสานดุริยศัพท์ จึงนำเข้าถวายตัวในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แล้วย้ายมาสังกัดกรมมหรสพ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2453 อีกปีหนึ่งต่อมาก็ได้เลื่อนเป็นมหาดเล็กวิเศษ รับพระราชทานเงินเดือน 60 บาท แล้วเลื่อนขึ้นเป็นขุนพิณบรรเลงราช เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2453 และเป็นหลวงพิณบรรเลงราชเมื่อวันที่ 10 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2457 รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ 60 บาท ในเดือนต่อมาก็ได้เป็นหุ้มแพรหลวงพิณบรรเลงราช แล้วเลื่อนเป็น พระพิณบรรเลงราช เมื่อวันที่ 9 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2462

พระพิณบรรเลงราชได้ติดตามพระยาประสานฯ ผู้เป็นพี่ชายไปเล่นดนตรีในวังเจ้านายหลายแห่ง สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช โปรดปรานฝีมือตีกลองของคุณพระมาก และได้ทำหน้าที่เป็นผู้ตีกลองประจำพิณพาทย์หลวงตลอดมา ได้ถ่ายทอดวิชานี้ไว้ให้แก่ศิษย์ในกรมมหรสพ และกรมศิลปากรหลายคน

พระพิณบรรเลงราช แต่งงานครั้งแรกกับนางสาวจ้อย บุตรีหลวงอภัยพิทักษ์ (ใหญ่) และนางขำ ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านกับท่านบิดา มีบ้านเรือนอยู่ถนนมหาชัย ตำบลสำราญราษฎร์ ใกล้กับวัดเทพธิดารามนั่นเอง และแต่งงานเมื่อ พ.ศ. 2435 มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อ แจ็ก ประสานศัพท์ เกิด พ.ศ. 2436 ต่อมารับราชการได้เป็นที่หมื่นประจักษ์เสียงประจิดร์ ต่อมาเมื่อนางจ้อยถึงแก่กรรม จึงได้แต่งงานกับนางสมบุญ เกิดบุตรอีก 3 คน ชื่อ ปรุง (ชาย, เกิด พ.ศ. 2456) บุญรอด (หญิง เกิด พ.ศ. 2461) และบรรเลง (หญิง

เกิด พ.ศ. 2468) บุตรชายที่ชื่อปรุง ต่อมาได้เป็นนักดนตรีคนสำคัญของกองดุริยางค์สากล กรมศิลปากร เป็นผู้อำนวยเพลงและบอกลีขียงประสานเพลงไทยไว้หลายเพลง

พระพิณบรรเลงราช ถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2480 รวมอายุได้ 73 ปี

(พูนพิศ อมาตยกุล, เรียบเรียงจาก เอกสารประวัติ กรมมหรสพ สำนักพระราชวัง, “ประวัตินักดนตรีไทย” ของอาจารย์เจริญชัย ชนไพโรจน์ และจากการสัมภาษณ์อาจารย์มนตรี ตราโมท)

(พูนพิศ อมาตยกุล นามานุกรมศิลปินเพลงไทย ในรอบ 200ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เงินทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลอง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 2532 หน้า186-187)

กลุ่มที่ 2 นักดนตรี

นายเฟื้อง นักระนาด (พ.ศ. 2455-2505) (ศิษย์ก้นกุฎิคนเก่งสุดของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (จางวางสร) นักระนาดที่มีฝีมือเพลงเดียวเหลืออยู่มากที่สุดคนหนึ่งในยุคปัจจุบัน)

นายเฟื้อง นักระนาด เป็นนักระนาดเอกฝีมือดีมากคนหนึ่งของกรมศิลปากร บิดาชื่อ เมฆ มารดา ชื่อ ปุย เกิดเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2455 ที่ตำบลบางกะพ้อม อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ต้นตระกูลเป็นนักดนตรีสืบเชื้อสายกันมาหลายสมัย และเกี่ยวเนื่องเป็นญาติกับครูสุข นักดนตรีแห่งอัมพวาด้วย บิดานั้นชำนาญดนตรีปี่พาทย์ โขนละครมาก ส่วนมารดานั้นเป็นตัวละครที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง

ครูเฟื้องเรียนหนังสือสอบได้ชั้นประถมปีที่ 3 จากโรงเรียนวัดแจ้ง จังหวัดสงขลา เมื่อปี พ.ศ. 2466 แล้วเข้ามาเรียนต่อในกรุงเทพฯ จนจบประถมปีที่ 4 เรียนดนตรีกับบิดาและช่วยงานอยู่ในวงจันทโตะเป็นหนุ่ม บิดาจึงนำมาฝากเป็นศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะ (สร ศิลปบรรเลง) ได้ฝึกหัดระนาดจนชำนาญมีฝีมือดีมากจนถึงท่านครูหลวงประดิษฐ์ฯ ยกย่องว่าเป็นศิษย์มีระนาดแนวหน้าคนหนึ่งของท่าน ได้เคยแสดงฝีมือระนาดเอกในงานประชันดนตรีที่วังลาดวัลย์ (ปัจจุบันเรียกว่า วังแดง เป็นสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์) เป็นการประชันในวันประสูติครบสิริรอบของสมเด็จพระเจ้าฟ้า ยุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2473 ซึ่งมีวงดนตรีเข้าประชันรวม 3 วง ครูเฟื้องเป็นคนตีระนาดเอกประจำวง ว่างบางคอแหลมได้แสดงความสามารถเป็นที่เลื่องลือกันมากในครั้งนั้นว่าเป็นคนตีฝีมือมาตั้งแต่ครั้งนั้น โดยที่ครูเฟื้องมีอายุเพียง 18 ปี

ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แล้ว ก็ยังประจำอยู่วงดนตรีของหลวงประดิษฐ์ไพเราะเรื่อยมา จนถึง พ.ศ. 2485 จึงได้ไปศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเขียนโน้ตที่หมวดดุริยางค์ทหารเรือ จนถึง พ.ศ. 2491 หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (สร ศิลปบรรเลง) จึงได้ชักชวนให้มารับราชการในกรมศิลปากรก็ได้เป็นนักระนาดเอกประจำกรมในตำแหน่งศิลปินจิตวามาตั้งแต่อายุได้ 35 ปีเศษ)

นายเฟื้องได้ทำหน้าที่บรรเลงเพลงประกอบการแสดงโขน ละครของกรมศิลปากร มาตั้งแต่วัยครั้งโรงละครศิลปากรยังอยู่ชิดร่วมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ก่อนไฟไหม้) ได้ชื่อว่าตีระนาดมโหรีไพเราะ ส่วนฝีมือในทางปี่พาทย์ไม่แข็งก็มีชื่อว่าเป็นคนตีระนาดไหว เรียบและทางเพลงดี ได้เป็นผู้บรรเลงระนาดเอกในการแสดงดนตรีสำหรับประชาชนที่สังคีตศาลาในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมาตั้งแต่ต้น และทำหน้าที่เป็นผู้บรรเลงทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเป็นประจำ โดยมีครูอุษาสุคันธมาลัย ครูชุ่มช้อย ดุริยพันธุ์ ครูประเวศ กุมุท เป็นนักร้องประจำ หากเข้ากับครูเหนียว ดุริย

พันธุ์แล้ว จะเป็นที่ยอมรับนับถือว่าเพลงจะต้องไพเราะอย่างแน่นอน ยังคงมีแถบบันทึกเสียงเพลงแขกมอญ เถา และเพลงแขกมอญบางขุนพรหม เถา บรรเลงด้วยวงมโหรี ที่ครูเผือกเป็นผู้ตีระนาด ครูเหนี่ยว เป็นนักร้อง และครูอนันต์ คุระชะชีวิน เป็นผู้ตีซอสามสาย คงเหลือให้ฟังได้จนทุกวันนี้

นายเผือก มีภรรยา ชื่อ ถวิล บ้านอยู่ใกล้วัดชนะสงคราม ผลงานของท่านเท่าที่ค้นพบ มีอยู่ที่บ้านของคุณชวลีศรี กันตารัตติ ซึ่งเป็นเจ้าของวงดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงเคยบรรเลงออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย มีผลงานครูเผือกตีระนาดเอกเป็นประจำหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยครูเผือกเป็นผู้ตีระนาดเอกไม้แข็ง ส่วนฝีมือเดี่ยวต่างๆ นั้นมีอยู่มากมายหลายเพลง ตั้งแต่พญาโศก ไปจนถึงทยอยเดี่ยว เป็นงานที่ยิ่งใหญ่ที่ครูเผือกได้บันทึกเสียงไว้ หลังจากที่คุณชวลีศรีเจ้าของวงดนตรีถึงแก่กรรมแล้ว ภรรยาคุณชวลีศรี ได้ยกวงปี่พาทย์คณะคณะสร้างгурทั้งวง รวมทั้งแถบบันทึกเสียงทั้งหมด น้อมเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

อาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร กล่าวว่า ครูเผือก เป็นคนระนาดเอกที่คุณครูรักมากที่สุดระนาดเสียงดีไม่ว่าจะเป็นการบรรเลงไม้แข็ง ไม้ نرم หรือมโหรี เป็นยอดเยี่ยมน่าฟังไปหมด ครูเผือกมีไม้ระนาดพิเศษที่มีรูปร่างหัวท้ายรีคล้ายลูกสมอ แต่หัวไม้แหลมอย่างลูกสมอ เป็นไม้ระนาดคู่มือสำหรับใช้ในงานพิเศษเท่านั้น นายเผือกถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2505 อายุได้ 50 ปี

(พูนพิศ อมาตยกุล เรียบเรียงจาก เอกสารทะเบียนประวัติ กรมศิลปากร จากการสัมภาษณ์อาจารย์ประสิทธิ์ถาวร แก๊วเพิ่มเติม 2542.)

(พูนพิศ อมาตยกุล “นายเผือก นักระนาด” หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายเมธา หมู่เย็น ณ ฌาปนสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม วันอังคารที่ 10 สิงหาคม 2542 หน้า 97-99).

เรืออากาศเอกโองการ กลีบขึ้น (พ.ศ. 2455-2520) ศิษย์เอกคนหนึ่งของท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ
อดีตหัวหน้าแผนกดนตรีไทยกองการสังคีต กรมศิลปากร

เรืออากาศเอกโองการ กลีบขึ้น มีนามเดิมว่า ทองต่อ เป็นบุตรของนายขำและนางทองอยู่ ซึ่งเป็นเจ้าของวงปี่พาทย์ประจำอยู่วัดพระพิเรนทร์ และวัดอนงคาราม ครูโองการ จึงมีชีวิตคลุกคลีอยู่กับ
ดนตรีไทยมาตั้งแต่เด็กโดยมีบิดาเป็นผู้ฝึกสอนให้ เมื่ออายุได้ 6 ปี ได้เรียนปี่พาทย์กับครูปริก โตสง่า
อายุ 8 ปี ได้ต่อเพลงกับครูเจริญ และเข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรม
ขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย จนกระทั่งกรมขุนเพชรบูรณ์ฯ สิ้นพระชนม์ จึงได้ไปเรียนดนตรีต่อจากครู
หลวงประดิษฐไพเราะ (ศรี ศิลปบรรเลง) ซึ่งเป็นเลิศในทางปี่พาทย์ ได้แสดงความสามารถจนเป็นที่
พอใจของครูหลวงประดิษฐฯ มาก ครูโองการเป็นศิษย์ก้นกุฎิของท่านครูหลวงประดิษฐฯ คนหนึ่ง

ปี พ.ศ. 2467 เข้ารับราชการในกองปี่พาทย์และโขนหลวง จนถึง พ.ศ. 2474 ก็ลาออกไปถวายตัว
อยู่กับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ที่วังบางคอกแหลม เป็นนักดนตรีตีระนาด ตีฆ้องเล็ก
ประจำวงวังบางคอกแหลม ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2477 หลวงวิจิตรวาทการ ได้เปิดโรงเรียนนาฏดุริยางค์ขึ้น
คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง ได้นำครูโองการเข้าไปเป็นครูสอนวิชาปี่พาทย์ที่โรงเรียนนี้ด้วย ซึ่งต่อมาเป็น
วิทยาลัยนาฏศิลป์ และในปี พ.ศ. 2477 นั้นเอง ครูโองการก็ได้เป็นผู้ควบคุมวงดนตรีไทยร่วมในคณะ
นาฏศิลป์ เป็นทูตสันถวไมตรีไปประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกไปอยู่ในญี่ปุ่นเป็นเวลานาน 4 เดือน
เนื่องจากครูเป็นผู้มีความรู้ในภาษาญี่ปุ่นถึงขั้นทำหน้าที่เป็นล่ามได้

ครูได้เปลี่ยนชื่อจากทองต่อ มาเป็น โองการ เมื่อปี พ.ศ. 2483 โดยหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้
เปลี่ยนให้ ต่อมา พ.ศ. 2490 สอบชั้นตรีได้และเริ่มเรียนโน้ตสากลจนอ่านเขียนได้คล่อง ในสมัยนั้นที่
ต้องบรรเลงเพลงชาติของประเทศต่างๆ ในงานของทางราชการ ครูโองการจะเป็นผู้อ่านโน้ตให้แก่
วงดนตรีและควบคุมการบรรเลงด้วย เมื่อครูสอบชั้นโทได้ใน พ.ศ. 2497 ได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้า
แผนกดุริยางค์ไทย กองการสังคีต กรมศิลปากร จนถึง พ.ศ. 2500 จึงโอนมารับราชการ ณ กองดุริยางค์
กองทัพอากาศ เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 ได้รับราชการเป็นทหารอากาศอยู่จนถึง พ.ศ. 2510 ก็
ลาออกรับบำนาญ แต่กองดุริยางค์ทหารอากาศก็ยังเชิญให้ครูไปทำการสอนพิเศษให้แก่วงดนตรีไทย
ของทหารอากาศอยู่จนวาระสุดท้ายของชีวิต

ครูโองการ เป็นผู้ที่มิสติปัญญาเฉลียวฉลาดสมัยเมื่อยังเป็นเด็กได้รับเลือกเข้าเป็นผู้บรรเลงฆ้อง
เล็ก วงวังบูรพา โดยมีครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศรี ศิลปบรรเลง) เป็นผู้คุมวง ประชันกับวงวังบางขุน
พรหม ซึ่งมีครูจางวางทั่ว พาทย์โกศล เป็นผู้คุมวง และวงเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ซึ่งมี พระยา
เสนาดุริยางค์ (แหม่ม สุนทรวาทิน) เป็นผู้คุมวง ปรากฏว่า ครูโองการ ได้รับรางวัลที่ 2 ในการตีฆ้องเล็ก

ครูโองการได้รับเกียรติสูงสุดจากครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ถ่ายทอดวิชาให้สืบทอด การทำพิธีอ่าน โองการไหว้ครูและครอบคนตรีรุ่นต่อๆ ไปได้ จึงได้รับเชิญให้เป็นผู้ประกอบพิธีอ่าน โองการไหว้ครูตามสถาบันต่างๆ อาทิ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร และบาง แสน วิทยาลัยครูสวนดุสิต โรงเรียนยุพราช จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น รวมทั้งได้รับเชิญให้เป็นผู้ ประกอบพิธีอ่านโองการไหว้ครูตามบ้านของศิษย์ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดอยู่เสมอ จนถึงวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2520 จึงได้ทำพิธีมอบหมายการอ่านโองการไหว้ครูให้แก่ นายพัคตร์ โตสง่า และนาย สุพจน์ โตสง่า ซึ่งเป็นศิษย์คนสำคัญที่ครูสอนทางระนาดและเพลงหน้าพาทย์ให้ ส่วนศิษย์ที่เรียนขับ ร้องกับครูโองการ มีครูประชิด ขำประเสริฐ ที่ประสบความสำเร็จสูงสุดคือได้เข้าประกวดขับร้องทาง วิทยุกระจายเสียงจนได้รับรางวัลชนะเลิศ

ผลงานทางด้านการเล่นมโหรี มีอาทิ เพลงขอมกล่อมลูกเภา กลุ่มอัญราดาบ เภา เพลงพญาสี่เสา เภา เพลงพระจันทร์ครึ่งซีก เภา ฯลฯ และได้แต่งทางร้องเพลงพม่าห้าทอน 6 ชั้น เพลงธรรมเนียมรแสง เภา พระอาทิตย์ชิงดวง เภา ทองย่อน เภา เนื้อเต็ม ฯลฯ

ครูโองการ ได้ชื่อว่าเป็นนักระนาดเอกฝีมือดีที่สามารถสอนระนาดเอกให้ศิษย์เป็นคนเก่งได้ดี ที่สุดคนหนึ่ง ไม่เพียงแต่จะสอนดนตรีไทยตามสถาบันที่ท่านทำงานอยู่เท่านั้น ยังได้รับเชิญไปสอน ตามสถาบันต่างๆ อาทิ วิทยาลัยโชติเวช โรงเรียนไครมิตรวิทยาลัย โรงเรียนสมถวิล โรงเรียนสาย ปัญญา สโมสรธนาคารกรุงเทพ และเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการสร้างเครื่องดนตรีไทยของร้านดุริย บรรณ ท่านมีลูกศิษย์มากที่สุดที่จะนับได้ถ้วนเท่าที่พอจะกล่าวนามได้ ได้แก่ นายฉลาด แก้วมุลคดี นายจิรัส อาจณรงค์ นายพัคตร์และนายสุพจน์ โตสง่า นายลำยอง โสวัตร ซึ่งนายลำยองนี้ได้รับการต่อ เพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงเป็นคนสุดท้าย นางประชิด ขำประเสริฐ ได้รับการต่อเพลงทางร้องที่ครูโองการ แต่งไว้เพียงผู้เดียว

ชีวิตครอบครัวของท่านนั้น แต่งงานครั้งแรกมีบุตร 2 คน ต่อมาได้จดทะเบียนสมรสกับนางสาว เพลินพิศ พलगูร เมื่อ พ.ศ. 2490 มีบุตรธิดาด้วยกัน 5 คน ครูโองการถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2520 ที่โรงพยาบาลวชิระ รวมอายุได้ 65 ปี

(พูนพิศ อมาตยกุล “เรืออากาศเอกโองการ กลีบชื่น” หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนาย เมธา หมูเย็น ณ ฌาปนสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม วันอังคารที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2542 หน้า 143-145)

นายรวม พรหมบุรี (พ.ศ. 2443 – 2530)

ครุรวม เป็นนักดนตรีที่มีชื่อเสียงของจังหวัดราชบุรี เกิดเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2433 ที่ตำบลท่าเสา ถนนเขา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เรียนหนังสือจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนประชาบาล วัดศรีสุริยวงศ์ จังหวัดราชบุรี มีปู่ชื่อปลัดขำ ย่าชื่อ นางพั่ง ตาชื่อ นายอยู่ และยายชื่อนางกระดิก บิดาชื่อ เลื่อน มารดาชื่อดี เมื่อเล็กๆ ได้ใกล้ชิดอยู่กับหลวงปู่ใหญ่ (ห้อง) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดช่องลม จังหวัดราชบุรี หลวงปู่ใหญ่ได้ขอร้อง นายเลื่อนให้ส่งครุรวม ไปเรียนปี่พาทย์ที่วัดของท่าน ตั้งแต่อายุได้ 8 ปี (พ.ศ. 2451) โดยเรียนกับครูพราย มณีศรี หัดเรียนฆ้องวงเป็นปฐมแล้วต่อด้วยระนาด ฆ้องเล็ก ระนาดทุ้ม จบถึงเครื่องหนัง เพลงที่เรียนก็ได้แก่ สาธุการ โหมโรงเช้า โหมโรงเย็น เพลงช้า เพลงเร็ว และเพลงเรื่องต่างๆ โดยเรียนพร้อมๆ กับพี่ชายใหญ่ คือ พลตำรวจตรีเสวก พรหมบุรี (ดีฆ้องเล็ก)

เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น ได้เรียนระนาดกับครูกล้าย ณ บางช้าง แล้วไปเป็นศิษย์เรียนเพลงมอญจากครูสุ่มดนตรีเจริญ ครูกล้าย ณ บางช้าง ท้ายสุดต่อเพลงหน้าพาทย์จาก หลวงชาญเชิงระนาด (เงิน ผลารักษ์) ได้เข้าไปอยู่วังบูรพาภิรมย์ และเป็นศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปะบรรเลง) จนสามารถบรรเลงและขับร้องเพลงไทยได้ดี ทั้งเพลงตับ เพลงเถา และเพลงประกอบการแสดง โขนละคร รวมทั้งเล่นดนตรีได้จนครบรอบวงแล้วกลับมาเป็นนายวงปี่พาทย์อยู่ที่จังหวัดราชบุรีจนถึงแก่กรรม ท่านได้รับมอบตำราและพิธีกรรมสำหรับการไหว้ครูจากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปะบรรเลง) ศิษย์ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ชัยยะ ทางมีศรี จำอ่อน หนูแก้ง นายพุ่ม เผยเผ่าเย็น นายวิมล เผยเผ่าเย็น นางมัทนา เพิ่มศิลป์ นายประมวล คุรุสิงห์ และนายเรืองเดช สังข์จ้อย เป็นต้น

ในด้านความสามารถทางด้านดนตรีนั้น ได้เคยออกแสดงฝีมือเดี่ยวระนาดให้เจ้าคุณเทศาฯ พัง ณ จวนผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี ตั้งแต่อายุ 16 ปี ได้รับรางวัลเป็นครั้งแรก จากนั้นก็ได้คุ้นเคยกับนักดนตรีในวังบูรพาภิรมย์ และได้รับการฝึกปรือจากท่านครูหลวงประดิษฐไพเราะ จนในที่สุดได้ไปอยู่ ณ วังบางคอกแหลมของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์

ที่บ้านของครุรวม ณ จังหวัดราชบุรี มีลูกศิษย์มาเรียนดนตรีมากขนาดต้องหุงข้าวด้วยกระทะเลี้ยงกัน นักดนตรีทั้งในเขตจังหวัดราชบุรี เพชรบุรี นครปฐม ส่วนมากมักจะเคยผ่านการเรียนดนตรีจากสำนักครุรวมกันทั้งสิ้น ครุรวมรับงานปี่พาทย์ โขน ละครอยู่เป็นประจำ ในละแวกบ้านและจังหวัดใกล้เคียง นับว่าเป็นผู้ยื่นหยัดส่งเสริมดนตรีไทยในต่างจังหวัดที่มั่นคงแข็งแรงมากคนหนึ่ง มีความรู้ในเพลงการจนเป็นที่นับถือกันทั่วไป นอกจากจะเป็นนักดนตรีอาชีพแล้ว ยังเป็นสมาชิกสภาเทศบาลเมืองจังหวัดราชบุรี เมื่อ พ.ศ. 2521 ถึง พ.ศ. 2524 ด้วย ในชีวิตของท่านได้แต่งเพลงไว้ 1 เพลง คือ เพลงนกจาก เถา

ครุรวมแต่งงานครั้งแรกกับนางพีน และแต่งงานครั้งที่ 2 กับนางแจ่ม มีบุตรธิดารวม 7 คน เป็นนักดนตรีและนักร้อง 4 คน คือ นางสุภา สันดุษฎี นางรัตนา คันชวโร (ขับร้อง) นางอรุณ กรุทสิงห์ จ.ส.ต. ศิริเวช (นักดนตรี) นายอุดมศักดิ์ (นักดนตรี) นายจิราวุฒิ (นักดนตรี) และนางสาวอุไร พรหมบุรี

ฝีมือระนาดของครุรวมนั้น ครูบุญยงค์ เกตุคง เล่าว่าสมัยเมื่อท่านยังหนุ่มมาก ครุรวมได้ให้คนมาติดต่อขอให้ครูบุญยงค์ไปบรรเลงปี่พาทย์ที่ราชบุรีในงานที่บ้านท่าน ครูบุญยงค์ไปถึงสถานวัดใกล้บ้านของครุรวม ก็ได้ยืมวงปี่พาทย์บรรเลง เสียงระนาดนั้นไพเราะเสนาะหูมาก ครูบุญยงค์ก็คิดว่า ในเมื่อที่บ้านมีคนระนาดฝีมือดีเช่นนี้แล้ว ไฉนจึงให้ไปตามท่านมา ครั้งเดินเข้าไปถึงบ้านก็เห็นครุรวมนั่งตีระนาดอยู่ในวงด้วยท่าที่สง่างามยิ่งนัก จึงเข้าไปทำความเคารพ ครุรวมก็ส่งไม้ระนาดให้แล้วพูดอย่างสุภาพว่า ระนาดเอกตัวจริงมาแล้ว มาตีให้ฉันฟังดีกว่า

เรื่องมารยาทอันงดงามก็ดี เรื่องทำทางในขณะบรรเลงมีสง่าก็ดี ตลอดจนฝีมือและมีความรู้ดีของครุรวมนั้นเป็นที่เคารพ นับถืออย่างยิ่ง กรมศิลปากร เคยไปเชิญท่านยกวงมาบรรเลงที่โรงละครแห่งชาติถึง 2 ครั้ง รวมทั้งได้ยกวงไปบรรเลงถวายหน้าพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่พระราชวังไกลกังวลด้วย

ครุรวมพักอยู่ ณ บ้านเลขที่ 14 ตำบลท่าเสา ถนนเขางู ซอย 2 อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ยังเป็นหัวหน้าวงดนตรี และมีศิษย์มาฝากตัวเรียนดนตรีอยู่ สมอ จนกระทั่งในปี 2530 ครุจึงถึงแก่กรรม

(พูนพิศ อมาตยกุล. หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายเมธา หมู่เย็น ณ ฌาปนสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม วันอังคารที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2542 หน้า 112-114).